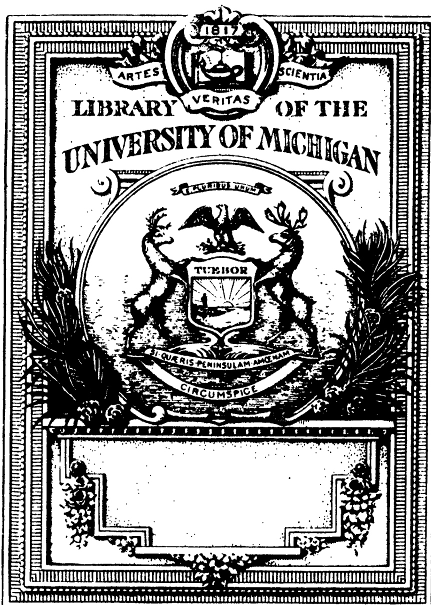

1817
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
SI QUÆRIS PENINSULAM AMŒNAM
CIRCUMSPICE

CAXTON SOCIETY'S PUBLICATIONS.

CHRONICLES AND OTHER DOCUMENTS, HITHERTO UNPUBLISHED,

ILLUSTRATIVE OF

THE HISTORY AND MISCELLANEOUS LITERATURE

OF THE MIDDLE AGES.

ALREADY PUBLISHED, OR IN THE PRESS.

1. HENRICI de SILGRAVE Chronicon Angliæ. Edited by C. Hook, 5s. 6d.
2. GAIMAR, Estorie des Engles, HAVELOK and HERWARD. Edited by T. Wright esq., F. S. A., &c. 12s.
3. REVOLTE du conte de WARWICK; Lettre Française sur MARIE I; and Petite CHRONIQUE du siège d'ORLEANS. Edited by Dr Giles, 3s. 6d.
4. WALTERI ABBATIS DERVENSIS epistolæ. Edited by Mr C. Messiter. 5s. 6d.
5. RADULFI NIGRI Chronica duo. Edited by Lieut. Colonel Anstruther. *(not quite ready).*
6. BENEDICTI ABBATIS PETRIBURGENSIS DE VITA ET MIRACULIS S. THOMÆ. Edited by Dr Giles. 10s.
7. ANECDOTA BEDÆ, LANFRANCI, ET ALIORUM. Edited by Dr Giles. 10s.

FUTURE VOLUMES :

8. Matthæi Parisiensis Historia Minor.
9. Radulfi de Coggeshale Chronicon.
10. Radulfi Higdeni Polychronicon.

PUBLICATIONS

OF THE

CAXTON SOCIETY.

7. ANECDOTA BEDÆ, LANFRANCI ET ALIORUM.

ANECDOTA BEDÆ, LANFRANCI, ET ALIORUM.

INEDITED TRACTS,

LETTERS, POEMS, &c.

OF

VENERABLE BEDE, LANFRANC, TATWIN,

AND OTHERS:

BY THE Rev. Dr GILES.

LONDON:
Printed and published for the Caxton Society,
by D. Nutt, 270 Strand:
1851.

PREFACE.

This volume contains a large number of LETTERS, TRACTS, POEMS, and other pieces, which the editor had opportunities of copying, from time to time, between the years 1838 and 1850, at home and abroad, whilst he was engaged in collecting the works of ALDHELM, VENERABLE BEDE, and the other writers, recently published in 35 volumes 8vo under the title of Patres Ecclesiæ Anglicanæ. These tracts have, as he believes, never been printed before, with the exception of two or three only, which have been here repeated, on account of the superior texts of the manuscripts, from which they have been copied. The articles are arranged, as nearly as possible, according to the age when they probably were written, from the 8th to the 13th century; and consequently the volume may be added as a supplement to the series of Ecclesiastical writers before-mentioned, which also form a chronological arrangement, extending over the same space of time. In fact, some of the pieces, here first printed, would have been included in that series, if the editor had known of their existence, or could have got copies of them in sufficient time to have ensured their admission. These remarks signally apply to the letter of Venerable Bede, at last happily rescued from the oblivion, in which for so many hundred years it had been sunk.

I proceed to describe the various articles, which are contained in the present volume :

1. *Bedæ epistola de bissexto*: *page* 1.

It is well known that Venerable Bede left five short tracts on various subjects, addressed in the form of letters to his friends, and described in his own list of his works, as LIBER EPISTOLARUM AD DIVERSOS, QUARUM DE SEX ÆTATIBUS SÆCULI UNA; UNA DE EO QUOD AIT ISAIAS, "ET CLAUDENTUR IBI IN CARCEREM ET POST DIES MULTOS VISITABUNTUR," DE RATIONE BISSEXTI UNA, DE ÆQUINOCTIO JUXTA ANATOLIUM UNA. Three of these letters were supposed to be lost; for two only had been printed previously to the last edition of Bede's works, forming part of Patres Ecclesiæ Anglicanæ. In that collection four, out of the five, were published: but the fifth still remained undiscovered, or, as I sometimes feared, had perished, A renewed search, however, has at length brought it to light: it is found in a manuscript belonging to Merton College, Oxford, which contains the other letters, also, of Venerable Bede, but is written in so small and bad a hand-writing, that until it was minutely examined for the purpose of making a catalogue, its contents were almost unknown.

As the same MS. contains the other two letters, also, which are printed for the first time in the edition of Bede's works, the reader will not be surprised to learn that the text of these varies in several places from that of the Paris MS. on which the printed edition was based. That the reader may not be without the benefit which results from the discovery of a new MS.—and all who are conversant with MSS. must know how great that benefit is—I have added, in an appendix to this volume, a corrected text of the two other letters first published in Bedæ Opera Omnia.

2. *Bonifacii archiepiscopi Moguntini epistola ad Cuthbertum.* *page* 7.

This letter is only partially printed in Bonifacii Opera, forming vols 14 and 15 of Patres Ecclesiæ Anglicanæ. I have, therefore, here given a more correct and complete text of the whole.

3. *Bonifacii Ænigmata de virtutibus, quæ misit S. Bonifacius ad sororem suam. page* 18.

We now begin a series of poems extracted from a valuable manuscript, preserved in the public library at Cambridge [Gg, 5, 35.] and written about the time of the Norman Conquest. It contains the Poems of Juvencus, Sedulius, and many other Ecclesiastical writers, besides the Ænigmata of Aldhelm, Bonifacius &c. As the Ænigmata of Aldhelm occur in numerous other MSS., which were collated for my edition of Aldhelmi Opera, it is unnecessary to trouble the reader with any collations or extracts from the Cambridge MS. But, as the Ænigmata of Boniface, arch-bishop of Mayence, are very imperfectly edited from a single MS. found in the British Museum—and that furnishes a very incomplete text—I have here given a more accurate edition from the Cambridge MS. where the poem occurs, anonymously, at folio 382, immediately after Versus cujusdam Scoti de alphabeto, and headed, not Ænigmata, but De decem virtutibus.

4. *Tatwini Ænigmata—page* 25.

These occur at folio 374o of the same Cambridge MS.

Their author was a native of Briudun in Mercia, now Breodone in Worcestershire, and was raised to the metropolitan see of Canterbury. Mr Wright in his BIOGRAPHIA BRITANNICA LITERARIA, ANGLO-SAXON PERIOD, LONDON 8vo 1842, gives the following account of him :

He was consecrated archbishop of Canterbury on the tenth day of June, 731, being then probably an old man, and was in possession of that see when Bede concluded his history.* During his short prelacy, there arose a dispute between the sees of York and Canterbury for the primacy, which was decided by pope Gregory III in favour of the latter; † and

* Bede, H. E. v, 23.

[† These disputes were frequent during the Middle Ages, when bishops were much more contentious than they are at present, for

Tatwine, who had gone in person to Rome to support the claim of his see, received the pallium from the pope's hands.‡ Tatwine died in 734, according to some old authorities on the thirtieth of July. ||

Tatwine must be considered as the second in point of date of the Anglo-Latin poets. His small book of Ænigmata, in Latin hexameters, is still preserved, ¶ but has not been printed, although it is quite worthy to be placed by the side of the similar work of Aldhelm. His verses, without being remarkable, for their excellence, are superior to those of his contemporary Bede; his expressions, it is true, are often obscure, but this was perhaps a quality required by the subject......

Such writings as these seem to have occupied the lighter hours of leisure of the Anglo-Saxon monks, and to have been always considered as literary amusements, or *jeux d'esprit*. The Ænigmata of Tatwine present a similar ingenious device to that which has been observed in the prologue to those of Aldhelm, although it does not here conceal the author's name. Tatwine concludes his book with the following lines :

Versibus intextis &c. &c. [See page 34 of this volume.)

---

temporal rank, dignity, and order of precedence. We may instance the enmities which arose between the two metropolitans in the time of Lanfranc and Thomas à Becket. ED.]

‡ The brief continuation of Bede, Simeon of Durham, and Roger Hoveden, give this date. W. Malmesbury says simply that he died in the same year as Bede.

|| In MS. Reg. 12 C, xxiii, which contains also the Ænigmata of Aldhelm, Symposius, &c. and is probably the same manuscript which Leland saw at Glastonbury. It appears to be of the ninth century, and is the only copy of the Ænigmata of Tatwine known. [Mr Wright, it seems, was not aware of the existence of the Cambridge MS. from which the Ænigmata are printed in this volume. ED.]

Accordingly, if we take in order the first letter of each of the forty enigmas of which the book is composed, and then returning back take the last letter of each first line, we obtain the following lines, the first of which is identical with the first line of the book :—

Sub deno quater hæc diverse enigmata torquens
Stamine metrorum extrúctor conserta retexit.

Bale pretends that Tatwine wrote other poems which are not now extant.

Glosses on Tatwini Ænigmata, from the Cambridge MS. p. 35.

5. *Versus cujusdam Scoti de Alphabeto p.* 36.

They occur at folio 381 of the same MS.

6. *De acerbissimis malis. p.* 38.
is found at folio 385, immediately following Bonifacii Ænigmata.

Glosses to the same. p. 46.

7. *Carmen ad Deum. p.* 46.

It occurs at folio 388 verso of the Cambridge MS.

8. *Oratio Dominica. p.* 47. *and* 9. *Eadem aliter. p.* 48.

Two metrical versions of the Lord's Prayer: they are found at folic 421 of the Cambridge MS.

10. *Versus in Symbolum. p.* 49.

This occurs at folio 422.

11. *Bibliotheca magnifica.*

This poem is found at folio 423o of the Cambridge MS.

12. *Eusebii Ænigmata.* *p.* 54.

They are found in folio 370 of the same MS. Eusebius, their author, was no doubt a contemporary of Tatwine and Venerable Bede. He is probably the same to whom Bede inscribes his commentary on the Apocalypse of St John; but this is all that I am able to say about him.

Glosses. *p.* 65.

13. *De septem diebus.* *p.* 65.

14. *Versus de duodecim lapidibus pretiosis.* *p.* 66.

Camb. MS. folio 362.

15. *Versus cujusdam sapientis de Aratore.* *p.* 67.

Camb. MS. folio 127o.

16. *Item versus laudativi de Aratore compositi eleg. sermone.* *p.* 68.

Glosses from the Cambridge MS. *p.* 69.

17. *Versus titulantis cujusdam sapientis in librum Prosperi Rhetoris* *p.* 69.

Camb. MS. fol. 127.

18. *Versus de Philomela.* *p.* 69.

Camb. MS. fol. 369.

19. *Scholastici cujusdam irrisio contra calvos.* *p.* 70.
Camb. MS. fol. 367.

20. *Hugbaldi responsio de laude calvorum.* *p.* 71.
Camb. MS. fol. 367.

Glosses on the poem of Hugbald. *p.* 77.

21 *Epistola Lanfranci p.* 79.

This specimen of metaphysics is found in a Brussels MS.—the same which contains the poem of Guy bishop of Amiens DE BELLO HASTINGENSI.

It was found and copied by Mr Bok, an accomplished gentleman and scholar resident at Brussels, who liberally communicated to me the transcript which he had made, at the same time stating his conviction that the letter is a genuine production of Archbishop Lanfranc, designated by L. in the address or superscription. This suspicion is confirmed by the similar use of L. in the poem just mentioned — L. W. for Lanfrancum Wido : but the reader will, of course, judge for himself whether it is likely to be correct.

22. *Ad Sanctum Vedastum.* *p.* 85.

These verses are copied out of a MS. preserved in the public library of Douay in French Flanders. The volume is of the 10th century and is numbered 806 in the library catalogue.

23.

The next poem, having no heading, is copied from MS. No 801, in the Douay library, written in the thirteenth century. It contains a great many articles on English history, among which is the Life of Waltheof, and has been often examined by different scholars and antiquarians. The lines before us have the singular peculiarity of ending with two syllables in the French language.

24. *De palude Croylandensi a S. Guthlaco expurgata. p.* 85.

25. *De abbatia Croylandiæ auctore Felice. p.* 85.

They occur at fo. 47 of the Douay MS. No 801.

26. *Ad beatam Virginem Mariam p.* 86.

Copied from a MS. preserved in the Harleian collection No 3869, folio 368.

27. *Colloquium inter cardinales et sanctum Thomam Cantuariensem, A. D.* 1170.

This tract is here given from the French collection of Historians by Bouquet, vol. xvi, p. 574, more complete than in Vita Sancti Thomæ, vol. ii, p. 248. It is very similar in phraseology to an account of the same transaction, given in letter 382 in Epistolæ S. Thomæ, vol. ii, page 273.

28. *Versus varii. p.* 95.

The lines in page 95 occur on a single leaf of parchment inserted by some book-binder at the beginning or end of an old printed book.

The verses from DIVES to FIDE, in page 96, are found in a Douay MS. No 329, folio 1, and the two lines ME VIDEO &c. in a Douay MS. 366 at the end.

29 *Ad Sanctum Thomam Cantuariensem. p.* 96.

From a Douay MS. No 120.

30 *Supplementa Herberti de Boseham.*

The most curious biography which has come down us from the mid-

dle Ages, is that of Becket written by his friend and faithful attendant Herbert de Boseham. This work is published for the first time with the other works of Herbert [Opera, 2 vols 8vo 1842] in the séries of Patres Ecclesiæ Anglicanæ, from two MSS., one of which containing the last 4 books only—and those, wanting a leaf or two at the end—is found in the library of Corpus Christi College, Oxford, and the other in the public library of Arras in French Flanders. The latter has been shamefully mutilated, in modern times, by a dishonest librarian, who, for the value of the parchment, has cut out several leaves, taken from different parts of the book, so as best to escape detection. In my edition of this work, the deficiencies which occur in the last four books, are supplied from the Corpus MS., but, as this copy wants the first three books, I at that time had no means of filling up the chasms which the mutilation of the Arras MS. occasioned. Since that time I have been informed by Sir Thomas Phillips, Baronet, whose splendid collection of MSS. is an honour to himself and to the nation, that in passing through Arras many years ago, he was so fortunate as to recover the very leaves which had been cut by the librarian out of Herbert de Boseham's life of Becket, and that the authorities of Arras declined to repay him the small sum of money which he gave to the tailor from whom he purchased them, chusing rather to leave their valuable volume imperfect, and to suffer the recovered leaves to be conveyed to England. The most unlucky part of this story is that Sir Thomas P. since mislaid these leaves, and as yet is unable to discover in what part of his immense library they have been misplaced. It appears, however, that even the contemporaries of Herbert de Boseham were sensible of a defect in the unreasonable length of digressions which occur in his work; for in the same library of Sir Thomas Phillips is a handsome volume containing an abridgment of Herbert's work, followed by Benedict's De miraculis Sancti Thomæ. As in some measure supplying the chasms which occur in the original work, I have here given out of Sir T. P's manuscript all the passages which correspond with those that are wanting in that of Arras, thus rendering Herbert's work to a certain extent perfect, until fortunately hereafter the very leaves which are now missing, shall again be found.

81. *Carmen rhythmicum de vita Sancti Thomæ Cantuariensis auctore anonymo.*

This poem is taken from a MS. preserved in the library of Gray's Inn, London [No. 3] where it occurs at folio 136. The volume was written probably about the year 1300, but there is nothing to indicate who is the author of the poem, for the words NOMINANT ME G. ET S. &c. in the third stanza do not furnish sufficient data on which to form a satisfactory opinion or to hazard a plausible conjecture. The poem is in parts obscure, not more so perhaps than the generality of metrical poems. The Latin language does not naturally adapt itself to rhyming verse, and the poet who uses it is obliged first to chuse endings for his verses and then to find such ideas as may admit of these endings being used: this renders the poem obscure, for the reader's mind is perpetually dragged PER SALTUM from one allusion to another, having in general but a very remote reference to the subject of the narrative. In the present instance this evil is not greater than usual, though I have found it quite impossible to elicit even a tolerable meaning for some of the stanzas. The reader is therefore left to exercise his ingenuity on this subject, as he is best able; and it will be some consolation to him to be informed that the greatest care has been used in copying the MS without hazarding conjectural emendations. Though little can be said in favor of the composition before us on the score of poetical merit, several passages of it are not without that rude elegance and Gothic wildness of expression, which the Latin language so frequently exhibits, under the hands of the old monkish writers. The closing scene of Becket's life in the cathedral, wherein he insists on the doors being thrown open to the murderers, is pleasing:

Seram, fratres, pellite cura cum rebelli,
Lex est hic vim perpeti, non vim vi repelli;
Non in domo Domini regar lege belli,
Non erit me præside templum arx castelli.

The conclusion of the poem is also tolerably euphonious to those who can for a while forget the classical versification of Horace and Tibullus.

It may be noticed that, in the MS., the final letter of each four-verse stanza, is written only once, and has lines shaped like braces connecting it with each of the four.

About half of this poem was published by Stapylton in his TRES THOMÆ &c. probably from a manuscript in which the latter half of the poem was omitted.

32. *Miracula quædam S. Thomæ Cantuariensis, &c. ex archivis D. Martini, &c.*—*p.* 137.

These with the EXTRACTUM EX CHRONICO and following verses, were taken from a large book of Miracles kept in the monastery of St Martin's, by Stapylton, who published them in his TRES THOMÆ.

33. *Carmen breve rhythmicum de S. Thomæ*—*p.* 167.

This unfinished poem is copied from the last leaf of a volume in the possession of Sir Thomas Philipps, No 4622.

34. *Maurini monachi carmen in vitam et passionem S. Thomæ Cantuariensis,*—*p.* 170.

The author of this poem, Maurinus, was some obscure monk; his name occurs nowhere else in English literature. The train of thought in this, his only poetical effusion, is heavy and laboured, and much inferior to the versification, which is, on the whole, smooth and agreeable,—not however wholly free from false quantities, a defect, to which so many mediæval poems are liable. The poem is found in folio 21 of a Bodleian MS. No 509, containing also letters and other writings relating to Thomas à Becket.

35. *Hymnus de S. Thoma*—*p.* 187.

From the same Bodleian MS. folio 32 verso.

36. *Hymnus alia*—*p.* 189.

It occurs at folio 32o of the same manuscript.

37. *Willelmi Cantoris de Cumba Hymnus*—*p.* 191.

This poem, obscure, as usual, in sense, but harmonious in rhythm, occurs at folio 12 of the same Bodleian MS. William, its author, was, apparently, a monk of Coomb abbey.

38. *Versus ejusdem.*—*p.* 195. 39.—*p.* 196. *and* 40. *Qui cito dat, bis dat.*—*p.* 196.

These three short poems are found at folios 14 and 14o of the same MS.

41. *Carmen compendiosum de S. Thoma.*—*p.* 196.

Found in a manuscript preserved at the British Museum, Addit. 10050.

42. *De martyrio S. Thomæ*—*p.* 201.

Brit. Mus. Cod. Arundel. 201, folio 66o.

43. *Ad Sanctum Thomam.*—*p.* 202.

Brit. Mus. cod. Arundel. 341, folio 16.

44. *Versus de Sancto Thoma martyre*—*p.* 204.

Brit. Mus. cod. Arundel. 52.

45.—*p.* 205.

This anonymous poem is found in a Bodleian manuscript, Douce 287, written about the year 1200.

46. *Vita Sancti Thomæ Cantuariensis archiepiscopi et martyris, auctore Philippo Leodiensi.*—*p.* 208.

This life of Becket, compiled from the contemporary biographies of Herbert de Bosham, Edward Grim and others, is here printed from two manuscripts belonging to the National Library at Paris, No 5373 which is quoted by the letter B, and 5371 designated by A. Of these the former is the most ancient, and is generally more brief in its language than the latter. The work is the same, of which a short extract has before been given in VITA S. THOMÆ &c. AB AUCTORIBUS CONTEMPORANEIS SCRIPTA &c. VOL. ii, PAG. 50 and its author, in his preface, states that he was the tenth person who had undertaken to write a life of Thomas à Becket. Although not a contemporary of this extraordinary man, yet he seems to have lived in the age immediately

succeeding, as we learn from his own words, at page 209, where he says that in his youth he had seen Edward Grim who was then an old man—VIDI HOMINEM PUERULUS SENEM. It remains to determine who was the writer of the present biography, or rather to explain on what authority it is ascribed to Philip of Liège.

At page 212, is a paragraph which causes much embarrassment, and in which the author would seem to say that he bore the same name as the archbishop, and also moreover was educated with him. But, as this is quite at variance with the fact of his having been a boy, when Edward Grim was an old man, it is probable that some error has crept into the text of the passage before us.

A more safe ground of argument is found in the next sentence, and in the same page, where the author says that he was requested to write the life of the saint by Giles abbat of Aune in the territory of Liege: from which it is probable that he was a monk of the same abbey. Some light is thrown upon this subject by an observation occurring in the form of a note, in the manuscript belonging to Sir Thomas Philipps [No 4622] which contains Herbert de Bosham's Life of Becket abridged, and Benedict of Peterborough's Miracles of Becket. After the words EXPLICIUNT MIRACULA SANCTI THOMÆ CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPI, is the following sentence:

Sequentia quam de eodem martyre dominus Philippus Leodiensis, quondam archidiaconus, postea prior Clarevallensis, deinde abbas Eleemosynarius, composuit.

As no other biography of Becket connected with the diocese of Liege, than that contained in this volume, is known to exist, or has ever been mentioned by chroniclers or writers of any kind, it may fairly be concluded that THIS biography, professedly written in the diocese of Liege, and at the request of a dignitary of the church in that diocese is the work in question. At all events the inference is sufficiently reasonable to demand a more minute investigation, if ever further materials for determining such a question shall be discovered.

The biography, although rejected from the collection VITA S. THOMÆ in PATRES ECCLESIÆ ANGLICANÆ, has been admitted into this volume, because, on a more minute inspection, it appears to contain historical notices not found elsewhere: see, particularly, pp. 256—257.

47. *Lectiones in translatione S. Thomæ.*—*p.* 295.

This extract, from a manuscript preserved in the Bodleian Library,

[Laud 668] furnishes a specimen of the Lessons which used to be read in the church on Saints' days, I have not thought it worth while to print more than the first three Lections: the others are in the same style, and contain nothing of interest or of importance.

48. *Epistola Theobaldi archiepiscopi Cantuariensis ad Alfredum episcopum Wigorniensem*—*p*. 297.

Alfred, or Alured, as the name is written in most of the manuscripts, occupied the see of Worcester less than two years, from 1158 to 1160: we have, consequently, no difficulty in determining to what date, nearly, this letter is to be ascribed. Its contents furnish additional data for elucidating the subject of ecclesiastical marriages which caused so much strife and discussion in the early period of Anglo-Norman dominion.

APPENDIX—Bedæ epistolæ duæ, accuratius impressæ.

Such are the various pieces now first published in this volume, and I am not without hopes that another volume of ANECDOTA may hereafter be published, containing some additional letters hitherto unknown, of Boniface archbishop of Mayence.

Bampton, Jan. 3, 1851. J. A. G.

INEDITED TRACTS

OF

VEN. BEDE, LANFRANC, AND OTHERS.

---

1. BEDÆ EPISTOLA DE BISSEXTO.

Dilectissimo in Christo fratri Helmwaldo Beda famulus Christi, Salutem.

Gavisus sum, fateor, multum, dilectissime in Christo frater, quod ubi desideratæ diu peregrinationis, Deo volente, compos esse cœpistis, quieti et sanctimoniæ studere, sed etiam lectioni operam dare cognovi. Et ideo quæ a me per literas quæris, patenter tibi, ut sentio, dilucidare non tardo, grata expectatione desiderans, ut te patriam reversum inter egregias nostri ævi personas videre merear, et scientiæ spiritualis luce præditum, et proximis quibusque et luciflua doctrinæ vel vitæ cœlestis gaudia ministrantem. Quæris igitur tibi quadrantis annui, quem Bissextum vocant, rationem breviter ac manifeste, quantum res patitur, explicari, quandamque, ut ita dicam, naturæ occultioris abyssum apertarum clavibus literarum ad promptum liberæ serenæque cognitionis educi, nec dignus es a mea parvitate rogitans sperni, quam tot terrarum marisque spatiis interjacentibus per epistolas alloquendam ac de necessariis consulendam decrevisti. Sicut ergo saltum lunæ, quem dicunt, locus et hora

citior incensionis ejus per octodecim annos efficit, ita e contrario bissextum non alia causa quam tarditas solaris cursus generat. Sunt enim aliqui qui facilitate computandi absque labore comprehendant, quanta Bissexti crescentis particula per singulos annos vel menses, vel etiam septimanas et dies, incessanter adimpleatur; nec tunc dicere noverunt qualiter eadem particula crescat, quæve ratio incrementi ipsius, quidve nasceretur erroris infesti, si non ipse diebus Bissexti suo juxta morem necessarium intercalaretur in ordine.

Bissextus ex quadrantis ratione per quadrennium conficitur. Quadrantem namque solent appellare quartam partem cujuslibet rei; verbi gratia, pecuniæ, temporis, loci, et ideo quarta pars diei, qui viginti quatuor horis cum sua nocte completur, i.e. horæ sex, quadrans consuete vocatur. Quadrantis autem hujusce per quadrennium in diem integrum colligendi, et in suo loco intercalandi hæc est ratio, quia sol annuum cœli ambitum i. e. duodecim signa circuli Zodiaci notissima, in diebus CCCLXV, sed superadditis sex horis adimplere cognoscitur. Unde fit ut, si, verbi gratia, nunc æquinoctialem cœli locum mane oriens intraverit, in hunc anno sequenti meridie, tertio vespere, quarto medio noctis, quinto rursus in exortu diei, utpote completæ diei totius circuitu recurrat, sicque necessario diem superbyum admoneat ubilibet interponendum, annique quarti plenitudini esse copulandum; quem Ægyptii, anno suo solenniter expleto, i. e. quarto Kalendarum Septembrium, Romani vero sexto Kalendarum Martiarum die, unde et Bissextum vocant, intercalare consuerunt. Quod si quis calculatorum facere negligens CCC solum ac LXV diebus omnes se annos agere debere putaverit, magnum sibi mox inveniet anni circuitus occurrisse dispendium, ita ut post aliquot annorum curren-

tium curricula æstivum tempus, vernum tempus, vernis brumale, brumalibus autumnale, autumnalibus æstivum, se offendisse computator perversus horrescat. Si cui sane quæ de signifero et cœli ambitu paucis diximus forte habentur incognita, huic vulgari et fortassis compendiosiori ac manifestiori ratione satisfacere curavimus, ut qui cœli signis intendere nosse puerili in schola non didicit, saltem horologii lineis in terra quæ necessaria quærit apprehendat. Et hic ergo sciat solem morulis suis et tarditate quotidiana quadrantis hujus annui disponente, operæ creatoris esse ministerium, quem diligentior inquisitio declarat, non ad eandem horologii lineam per CCCLXV dies posse plene reduci. Sed si, verbi gratia præsenti anno, in æquinoctio vernali, quod juxta Ægyptios qui calculatorum tenent palmam, XII Kal. Aprilis die solet evenire, a medio Orientis surrexerit, eodem die post annum aliquanto inferius oriri, et tertio, quarto, quintoque anno, eandem diminutionem in tantum naturali sui cursus augere temperantia, ut nisi dies Bissextilis antea juxta morem intercaletur, jam undecimo Kal. Aprilium die facturus æquinoctium a medio surgat orientis, eandem nihilominus tarditatis suæ constantiam in cæteris quoque per totum annum servaturus exortibus sibi et occasibus: sed et de mensura crementi Sextilis ne te nostra lateat sententia, dicimus quadrantem ejusdem diei, i.e. sex horas, per annum accrescere, horam autem per duos menses, dimidium vero horæ per unum mensem: solis dico naturalem. Porro quartam partem horæ, id est punctum, per dimidium mensis, quia solem novimus Zodiacum circulum, id est duodecim signa horoscopii, per CCCLXV dies et sex horas ambire, singula autem signa ejusdem Zodïaci per XXX dies X ac semissem naturali cursu peragere. Nec omnino putamus eorum suscipiendam esse sententiam, qui quasi

nocti nil tribuentes, tres tantum horas per annum Bissexto accrescere confirmant. Quod si ita esset, numerus ante annorum occurrentium dies qui creverat compleretur. Diem namque totum, id est cum sua nocte 24 horæ, habere etiam horas vulgus ignobile novit, qui dum totus per quadrennium non negetur impleri, qua ratione quarta pars ejus per singulos quatuor annorum negatur impleri? Verum si quis nostram in hoc spernendam putat assertionem, legat beati Aurelii Augustini quartum de S. Trinitate libellum, ubi de senarii numeri in quo mundus factus est perfectione disserens, etiam hujus quadrantis mentionem facere, immo et eum certi mysterii gratia per Omnipotentem conditoris sapientiam provisum factumque docere non omisit. "Unum enim, inquit, et duo et tria sex fiunt, qui numerus propterea perfectus esse dicitur, quia suis partibus completur: habet enim eas tres, sextam, tertiam et dimidiam, nec ulla pars alia quæ dici possit quota sit invenitur in ea: sexta ergo ejus unum est, tertia duo, dimidia tria, unum autem et duo et tria consummant eundem senarium, cujus perfectionem nobis Scriptura sancta commendat; in eo maxime quod Deus sex diebus perfecit opera sua, et sexto die factus est Homo ad imaginem Dei; et sexta ætate generis humani filius Dei venit et factus est filius Hominis, ut nos reformaret ad imaginem Dei. Annus etiam unus, si duodecim menses integri considerentur, quos treceni dies complent: (talem quippe mensem veteres servaverunt, quem circuitus Lunaris ostendit,) senario numero pollet. Quod enim valent sex in primo ordine numerorum, qui constat ex unis ut perveniatur ad decem, hoc valent LX in secundo ordine, qui constat ex denis ut perveniatur ad centum. Sexagenarius numerus ergo dierum sexta pars anni est." Et paulo post "Proinde" inquit "per senarium primi versus

multiplicatur tanquam senarius secundi versus, et fiunt sexies sexageni 300 et 60 dies, qui sunt integri duodecim menses. Sed quoniam sicut mensem circuitus lunæ ostendit hominibus, sic annus circuitu solis animadversus est: restant autem quinque dies et quadrans diei, ut sol impleat cursum suum annumque concludat: quatuor enim quadrantes faciunt unum diem, quem necesse est intercalari excurso quadrennio, quem bissextum vocant, ne temporum ordo turbetur: etiam ipsos quinque dies et quadrantem si consideremus, senarius numerus in iis plurimum valet; primo quia sicut fieri solet ut a parte totum computetur, non sunt jam dies quinque, sed potius sex, ut quadrans ille accipiatur pro die: inde quia in ipsis quinque diebus sexta pars mensis est. Ipse autem quadrans sex horas habet. Totus enim dies, id est cum sua nocte, viginti quatuor horæ sunt, quarum pars quadrata, quæ est quadrans diei, sex horæ inveniuntur. Ita in anni cursu senarius numerus plurimum valet."

Hæc de tanti auctoris excerpere dictis libuit ut de natura Bissexti meæ pusillitatis sensum relegens, non solum hunc per senas horas annuatim crescere, sed et multiplicem ejusdem senarii numeri perfectionem, qua et annus ipse constat, ex ore doctissimi tractatoris intelligas. Quod vero Græcarum literarum nomina, figuras, potestates, et numeros, quasi rem illis in locis minus perfecte cognitam, tibi diligentius manifestari desideras, scias easdem literas, quæ sunt numero viginti quatuor, juxta ordinem suum singulas singulorum notas esse numerorum. Et quia literæ quæ numeris sufficerent minus erant provisæ, sunt notæ tres in hoc ipsum figuratæ, quæ sextum, nonagesimum, et nongentesimum numeros supplerent. Quod ut manifestius fieret, ipsas tibi ex ordine literas cum suis literis et nominibus, adjunctis

etiam quas præfati sumus notis, et suppositis ad dilucidandum literis Latinis, adscribere curavimus.

1	2	3	4	5
A alpha	*B* beta	*Γ* gamma	*Δ* delta	*E*
6	7	8	9	10
ʒ episimon	*Z* zeta	*H* heta	*Θ* theta	*I* iota
30	30	60	50	60
K kappa	*Λ* lanta	*M* moy	*N* noy	*Ξ* csi
70	80	90	100	200
O o	*Π* pi	ϟ toppyn	*P*	*Σ* simma
300	400	500	600	700
T tau	*Υ* oi	*Φ* f	*X*	*Ψ* psi
80	900			
Ω	ϡ ennatos			

Sed et verba tibi quædam vel nomina Græca, quibus earundem literarum virtutem melius animadvertas, et Græcis similiter et Latinis literis cum sua interpretatione seorsum scripta, transmisi, per omnia tuæ sanctæ fraternitati quantum congaudens, tantum etiam favens studiis et profec tibus bonis. Deus te conservet semperque satiet bonis desiderium tuum, dilectissime in Christo frater!

2. BONIFACII ARCHIEPISCOPI MOGUNTINI EPISTOLA AD CUTHBERTUM.

Spiritalis affinitatis necessitudine copulando fratri archiepiscopatus infula sublimato, coepiscopo Cuthbertho, Bonifacius legatus Germanicus catholicæ apostolicæ Romanæ ecclesiæ, optabilem in Christo intimæ caritatis salutem.

SCRIPTUM enim est in libro Salomonis *Beatus homo, qui invenit amicum,* cum quo possit loqui, quasi cum semetipso. Cum muneribus munificentiæ vetræ dulcissimas litteras fraterna charitate interlitas, magnas Deo et vobis gratias agentes, filio vestro diacono Cynebertho offerente, suscepimus. Vivæ vocis quoque melliflua colloquia vestra de fraternis consiliis per illum nobis charitas vestra mandavit. Quæ consiliorum spiritalia colloquia optamus ut, Deo volente, quamdiu in hac mortali vita vivamus, inter nos jugiter insinuentur, illo præstante, a quo solo sancta desideria, recta consilia, et justa sunt opera: vos melius et plenius, quibus Deus donavit, multis et prudentius nosse, et melius et plenius posse: nos quasi in paucis fideles vestri et devoti, studeamus instrui aureo cœlestis amoris vinculo, quod rumpi non potest, invicem catenati. Nam labor nostri ministerii, unius et ejusdem causæ esse dinoscitur: et æqualis speculatio in curis ecclesiarum sive populorum

nobis credita est, sive in docendo, sive in artando et monendo, sive in defendendo canonicos gradus vel plebeios. Idcirco humillima prece deposco, ut dum vobis salubre consilium Deus inspiraverit, vel suo Spiritu, vel colloquio synodalium consultuum nobis insinuare non pigeat; et nos similiter, si parvitati nostræ Deus aliquid tale vobis quod necessarium vel amabile insinuaverit, similia faciemus. Major enim vobis solicitudo ecclesiarum et cura populolorum propter pallia credita et recepta, quam cæteris episcopis, qui proprias tantum procurant parochias, incumbit. Propterea, carissime, non quia vestræ prudentiæ opus sit rusticitatis nostræ statuta audire vel legere, sed propter bonam et humilem, et sanctam voluntatem vestram, putamus vos libentius scire velle, quam nescire, quæ hic sacerdotes nobiscum servanda decreverunt; vobis emendanda et corrigenda destinamus.

Decrevimus autem in nostro synodali conventu, et confessi sumus fidem catholicam, et unitatem, et subjectionem Romanæ ecclesiæ fine tenus vitæ nostræ velle servare: sancto Petro, et vicario ejus velle subjici: synodum per omnes annos congregare: metropolitanos pallia ab illa sede quærere: et, per omnia, præcepta Petri canonice sequi desiderare: ut inter oves sibi commendatas numeremur. Et isti confessioni universi consensimus, et subscripsimus, et ad corpus sancti Petri principis apostolorum direximus; quod gratulando clerus et pontifex Romanus suscepit. Statuimus, ut per annos singulos canonum decreta et ecclesiæ jura, et norma regularis vitæ in synodo legantur, et recuperentur. Decrevimus, ut metropolitanus, qui sit pallio sublimatus, hortetur cæteros, et admoneat, et investiget, quis sit inter eos curiosus de salute populi, quisve negligens servus Dei. Venationes, et sylvaticas

vagationes cum canibus, et ne accipitres et falcones habeant, prohibuimus. Statuimus, ut per annos singulos unusquisque presbyter episcopo suo, in quadragesima, rationem ministerii sui reddat, sive de fide catholica, sive baptismo, sive de omni ordine ministerii sui. Statuimus, ut singulis annis unusquisque episcopus parochiam suam solicite circumeat, populum confirmare, et plebem docere, et investigare, et prohibere paganas observationes, divinos vel sortilegos, auguria, phylacteria, incantationes, vel omnes spurcitias gentilium. Interdiximus servis Dei ne pompato habitu, vel sagis, vel armis utantur. Statuimus, quod proprium sit metropolitano, juxta canonum statuta, subjectorum sibi episcoporum investigare mores, et solicitudinem circa populos, qualis sit. Et moneat, ut episcopi a synodo venientes, in propria parochia, cum presbyteris et abbatibus conventum habentes præcepta synodi servare insinuando præcipiant : et unusquisque episcopus, si quid in sua diœcesi corrigere vel emendare nequiverit, itidem in synodo coram archiepiscopo, et palam omnibus ad corrigendum insinuet, eodem modo, quo Romana ecclesia nos ordinatos cum sacramento constrinxit, ut si sacerdotes, vel plebes a lege Dei deviasse viderim, et corrigere non potuerim, fideliter semper sedi apostolicæ et vicario sancti Petri ad emendandum indicaverim. Sic enim, ni fallor, omnes episcopi debent metropolitano, et ipse Romano pontifici, si quid de corrigendis populis apud eos impossibile est, notum facere : et sic alieni fient a sanguine animarum perditarum.

3. De cætero, frater charissime, quia nobis æqualis labor, et majus periculum imminet, quam cæteris sacerdotibus, quia canones antiqui præcipiunt, ut omnes metropolitani sciant solicitudinem totius provinciæ gerere : et (ut verbi gratia dicam, sicut timeo) navem gubernandam inter fluctus

feri maris semel suscepimus, quam nec caute regere, nec sine peccato dimittere valemus. Quia, ut quidam sapientium dicit: *Si periculosum est navem inter fluctus caute non regere, quanto periculosius est eam undis tumescentibus fluctuantem in tempestate relinquere?* Et idcirco Ecclesia, quæ velut navis magna per mare mundi hujus enavigat, quæ diversis tentationum fluctibus in hac vita tunditur, non est tamen relinquenda sed regenda. Cujus rei in exemplo priores patres habemus Clementem, et Cornelium, et cæteros complures in urbe Roma, Cyprianum in Carthagine, Athanasium in Alexandria, qui sub paganis imperatoribus navem Christi, imo charissimam sponsam ejus, Ecclesiam scilicet, docendo, defendendo, laborando, et partiendo usque ad sanguinis effusionem, gubernabant. Possum enim de memetipso pro certo juxta vocem Cantaci Canticorum dicere, *Filii matris meæ pugnaverunt contra me: posuerunt custodem in vineis, vineam meam non custodivi. Vinea* enim, secundum prophetam, *Domini Sabaoth, domus Israel est:* nunc videlicet Ecclesia catholica esse comprobatur.

4. Cujus synodum congregandam et hortandam jussu pontificis Romani, et rogatu principum Francorum et Gallorum, sub spe restaurandæ legis Christi, suscepi, circumfodi, cophinum stercoris apportavi: sed non custodivi. Quum autem expectarem *ut faceret uvas, fecit labruscas.* Et juxta alium prophetam: *Mentietur opus olivæ, et campi non facient escas.* Sed proh dolor, officium laboris mei rerum collatione simillimum esse videtur cani latranti, et videnti fures et latrones frangere, et subfodere, et vastare domum domini sui, ut quia defensionis auxiliatores non habeat, submurmurans ingemiscat, et lugeat. Nunc autem, quod mihi in tali periculo posito justum et cautum esse videtur, salubre consilium vestrum quærens, et scire desiderans,

insinuo libertatem prædicandi : dico, ut in Actibus Apostolorum Paulus apostolus sacerdotibus intimavit dicens : *Contestor vos hodierna die, quia mundus sum ab omnium sanguine. Non enim subterfugi quo minus annunciarem vobis omne consilium Dei. Attendite vobis, et universo gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit episcopos regere ecclesiam Dei, quam acquisivit sibi sanguine suo.* Regnum, inquit, Dei inter vos ambulans prædicavi, ut me alienum ab omnium perditione servarem. Nam apostolus *episcopum*, propheta *speculatorem*, Salvator mundi *pastorem ecclesiæ* sacerdotem appellat: et omnes tacentem peccata populi doctorem, sanguinis animarum perditarum sub silentio esse comprobant.

5. Propter hoc horribilis, et maxima necessitas cogit, ut, juxta dictum apostoli, nos formam debeamus exhibere fidelibus, hoc est nisi me fallat opinio, ita juste vivendum doctori, ne dicta sua repugnantibus factis evacuet, et ne quum sib de proprio caute vivat, tacens alieno damnetur peccato. Quia ad hoc est ecclesiæ Dei præpositus, ut non solum bene vivendo alios exemplo instituat, sed etiam fiducialiter prædicando singulis ante oculos peccata sua constituat: et quæ pœna habeat duros, et quæ gloria obedientes, ostendat, quia, juxta verbum Domini ad Ezechielem, cui dispensatio verbi commissa est, etiam si sancte vivat, et tamen perdite viventes arguere aut erubescat aut metuat, cum omnibus qui eo tacente perierint periit. Et quid ei proderit non puniri suo, qui puniendus est alieno peccato? Taciturnitatem quidem sacerdotis Dominus ad Ezechielem loquens terribiliter probibet, et speculatorem sacerdotem appellat, ut sicut speculatoris est de loco altiori plus omnibus contemplari : ita sacerdos debet esse meritorum sublimitate celsior, et majoris scientiæ habere gratiam, qua

possit cæteros instruere. *Audiens,* inquit divinus sermo, *sermonem annunciabis iis ex me.* Indicat, ut hoc dicat sacerdos, non quod ex divina lectione didicerit, quod illi Deus inspiraverit, non quod humani sensus invenerint *Annunciabis iis,* inquit, *ex me,* non ex te ; mea verba loqueris : non est quod ex his tanquam de tuis infleris. *Ex me,* inquit, *iis annunciabis. Si me dicente impio, Impie morte morieris, non fueris loquutus, ut se custodiat impius in via sua, ipse impius in iniquitate sua morietur ; sanguinem vero ejus de manu tua requiram.* Ac si aperte dicat : Si ei peccata sua non annunciaveris, et si eum non argueris, ut convertatur et vivat, et te, qui eum non increpasti, et eum, qui te tacente peccavit, flammis perennibus tradam. Non simus tam saxei, vel tam ferrei pectoris, ut nos ista verba Domini non terreant. Non simus tam alienati a fide, ut istis verbis Domini non credamus : sed excitemus et exhortemur fratres nostros venerandis verbis sancti Petri apostoli : *Sobrii estote, et vigilate, et excitamini, quia adversarius vester diabolus, tanquam leo rugiens, circuit quærens quem devoret : cui resistite fortes in fide, scientes eandem passionem, quæ in mundo est, vestræ fraternitati fieri.*

6. Et episcopos synodi nostræ subjectionis, adjuratione sancti Pauli apostoli admoneamus Timotheo dicentis : *Testificor coram Domino Jesu Christo, qui judicaturus est vivos et mortuos, per adventum ipsius, et regnum ejus. Prædica verbum, insta, opportune, importune, argue, obsecra, increpa in omni patientia, et doctrina.* Est enim jam prædictum ab apostolis *tempus, quum sanam doctrinam non sustinent : sed ad sua desideria coacervant sibi magistros,* &c. *Clamemus in fortitudine,* juxta dictum prophetæ : *quia annunciamus pacem in terris hominibus bonæ voluntatis.* Ille namque in fortitudine clamat, quem nec metus, nec verecundia prædicare verbum vitæ

impedit. Contendamus, auxiliante Domino, ut non simus inter illos falsos pastores ovium, quos propheta accusat dicens: *Hæc dicit Dominus Deus: Vae pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos. Nonne greges pascuntur a pastoribus? Lac comedebatis, et lanis operiebamini: qaod crassum erat, occidebatis: gregem autem meum non pascebatis: quod infirmum fuit, non consolidastis: quod aegrotum, non sanastis: quod fractum est, non alligastis; et quod abjectum, non reduxistis; quod perierat, non quaesistis; sed cum austeritate imperabatis, et cum potentia: et devorationem omnium bestiarum agri.* Væ, quod propheta dicit, pro maledicto posuit. Per pastores, episcopos significat: greges Domini, id est, fideles populos ad pascendum. Sed semetipsos pascunt, qui non populi salutem, sed suas voluntates attendunt. Lac et lanas ovium Christi, oblationibus quotidianis ac decimis fidelium suscipiunt, et curam gregis Domini deponunt. Non sanant spirituali consilio infirmum peccatis: non solidant sacerdotali ope diversis tribulationibus fractum: non revocant erroneum ad viam salutis: non requirunt solicitudine pastorali veniæ jam desperatione perditum: nec afflictos contra violentiam potentum, qui in eos, ferarum more, desæviunt, defendunt: nec divites peccantes vel potentes non solum non arguunt, sed etiam venerantur. Et ideo minaciter superbiam talium sermo divinus contundit dicens: *Væ pastoribus Israel.* Et iterum *Propterea pastores audite verbum Domini: Haec dicit Dominus: Ecce ego ipse super pastores requiram gregem meum de manu eorum, et cessare eos faciam, ut ultra non pascant gregem, nec pascant amplius semetipsos.* Quod quid est aliud, quam pastores, qui semetipsos non greges pascunt, de sublimitate honoris inter reprobos et inter maledictos projiciam? Sed hæc omnia quis non tremiscat, nisi qui futura non credit? Omnia, quæ Deus

voluit observari, tam aperte posuit, et sui nominis auctoritate firmavit, ut ea facilius (quod dictu quoque nefas est) contemnamus, quam nos non intelligere tam aperta et divina, mentiendo, fingamus. Quomodo audivimus, *Haec dicit Deus?* Quis futurum esse non credit quod dicit Deus, nisi qui Deo non credit? Horum et his similium consideratione perterritus sum: et *timor et tremor venerunt super me:* et pene *contexerunt me* peccatorum meorum tenebræ, et semel susceptum gubernaculum ecclesiæ libuisset et placuisset mihi omnino dimittere, si valerem vel exempla Patrum vel Scripturas sacras consentaneas invenire.

7. Idcirco, frater carissime, quia hæc omnia ita se habent, et veritas fatigari potest, vinci autem et falli non potest, fatigata mens nostra confugiat ad illum, qui per Salomonem dicit: *Habe fiduciam in Domino ex toto corde tuo et ne innitaris prudentiae tuæ. In omnibus viis tuis cogita illum, et ipse diriget gressus tuos.* Et alibi: *Turris fortissima nomen Domini. Ad ipsam confugit justus, et salvabitur.* Stemus in justitia, et præparemus animas nostras ad tentationem, ut sustineamus sustentationem Dei, et dicamus ei: *Domine, refugium factus es nobis a generatione et progenie.* Confidamus in eum, qui nobis onus imposuit. Quod per nos portare non possumus, portemus per illum, qui est omnipotens, qui dicit, *Jugum enim meum suave est, et onus meum leve.* Stemus in prælio in die Domini, quoniam dies angustiæ et tribulationis venerunt super nos. Moriamur, si Deus voluerit, pro sanctis legibus patrum nostrorum, ut hæreditatem cum illis æternam consequi mereamur. Non simus canes muti, non simus taciti speculatores, non simus mercenarii lupum fugientes, sed pastores soliciti, vigilantes super gregem Christi,

prædicantes majori ac minori, diviti ac pauperi omne consilium Dei, omnibus gradibus vel ætatibus, in quantum Deus donaverit posse, *opportune importune,* eo modo, quo sanctus Gregorius in libro Pastorali conscripsit.

8. Præterea non taceo caritati vestræ, quia omnibus servis Dei, qui hic vel in Scriptura vel in timore Dei probatissimi esse videntur, displicet quod bonum, et honestas et pudicitia vestræ ecclesiæ illuditur. Et aliquod levamentum turpitudinis esset, si prohiberet synodus et principes vestri mulieribus et velatis fœminis illud iter, et frequentiam, quam ad Romanam civitatem veniendo et redeundo faciunt. quia magna ex parte pereunt, paucis remanentibus integris. Perpaucæ enim sunt civitates in Longobardia, vel in Francia, aut in Gallia, in qua non sit adultera vel meretrix generis Anglorum: quod scandalum est, et turpitudo totius ecclesiæ. Ille autem qui laicus homo vel rex vel aliquis præfectorum vel comitum seculari potestate fultus, sibi per violentiam rapiat monasterium de potestate episcopi, vel abbatis, vel abbatissæ, et incipiat ipse vice abbatis regere et habere sub se monachos, et pecuniam possidere, quæ fuit Christi sanguine comparata, talem hominem nominant antiqui patres raptorem, et sacrilegum, et homicidam pauperum, et lupum diabolum intrantem in ovile Christi, et maximo anathematis vinculo damnandum ante tribunal Christi. De talibus memorare sancti Pauli apostoli ad Timotheum dicentis: *Divitibus hujus seculi præcipe non superbe sapere, neque sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo, qui præstat omnia.* Talibus, si ecclesiæ correptionem non recipiunt, ethnici et publicani sunt, nec vivis nec mortuis communicat ecclesia Dei. Talibus, quoniam et hic et ibi reperiuntur, cum tuba Dei clangamus, ne tacentes damnemur.

9. Supervacuam, et Deo odibilem vestimentorum super-

stitionem omni intentione prohibere stude : quia illa ornamenta vestium, (ut illis videtur, quod aliis turpitudo dicitur) latissimis clavis, vermium imaginibus clavata adventum Antichristi, ab illo transmissa, præcurrunt, illius calliditate, per ministros suos, introducere intra claustra monasteriorum fornicationem, et luxuriam clavatorum juvenum, et fœda consortia, et tædium lectionis et orationis, et perditionem animarum. Hæc indumenta nuditatem animæ significantia, signa in se ostendunt arrogantiæ, et superbiæ, et luxuriæ et vanitatis; de quibus Sapientia dicit, *Arrogantiam et superbiam, et viam pravam, et os bilingue detestor.*

10. Fertur quoque in parochiis vestris ebrietatis malum nimis adsuetum esse, ut non solum episcopi quidam non prohibeant, sed etiam ipsi nimis bibentes inebrientur, et alios porrectis poculis majoribus cogant ut inebrientur, quod absque dubio nefas est omni servo Dei facere vel fecisse; quod canones patrum ebrium episcopum vel presbyterum aut cessare aut degradare jubent, et ipsa Veritas dixit: *Attendite, ne graventur corda vestra in crapula et ebrietate.* Et Paulus apostolus: *Nolite inebriari vino in quo est luxuria.* Et Esaias propheta : *Væ vobis, qui potentes estis ad bibendum vinum, et viri fortes ad miscendam ebrietatem :* hoc enim malum speciale est paganorum et nostræ gentis: hoc nec Franci, nec Galli, nec Longobardi, nec Græci faciunt. Et hoc scelus similiter synodali decreto et interdictu Scripturarum compescamus, si possumus; sin autem, vitantes et interdicentes, absolvamus animas nostras a sanguine perditorum.

11. De violenta quoque monachorum servitute, operibus et ædificiis regalibus, quæ in toto mundo Christianorum non auditur facta, nisi tantum in gente Anglorum ; quod sacer-

dotibus Dei non tacendum nec consentiendum est, quod inauditum malum est præteritis sæculis. Venerandam fraternitatis vestræ dilectionem contra omnia adversa illæsam, pro nobis intercedentem, dextra Dei custodire dignetur.

3. ÆNIGMATA DE VIRTUTIBUS QUÆ MISIT S. BONIFACIUS AD SOROREM SUAM.

Aurea jure decem transmisi poma sorori,
Quæ in ligno vitæ crescebant floribus almis,
Illius et sacris pendebant dulcia ramis,
Quum lignum vitæ pendebat in arbore mortis.
Cum quibus et ludens comprendas gaudia vitæ,
Et te venturæ complens dulcedine vitæ,
Manducans multo inspireris nectaris haustu.
Spirantes replet nardi fragrantia nares,
Cum quibus et malis compares regna futura:
Dulcia sic quondam celebrabis gaudia cœli.
Sunt alia alterius ligni acerbissima mala,
Pestifero vernant quæ in ligno mortis amaræ;
Quæ Adam manducans dira est cum morte peremptus;
Infecta antiqui jam flatu et felle draconis
Vipereo, ut dudum sævæ perlita veneno;
Debuit hæc palmis nunquam jam tangere virgo:
Mandere quæ nefas est et gustare profanum,
Ne dentes strideant fuscati peste maligna,
Talibus aut malis frangantur federa sancta,
Vel superi incassum perdantur præmia regni.

De caritate.

Cernere quis poterit numero aut quis calculus æquat
Splendida quæ stolidis præstavi munera seclis?

A qua præsentis moderantur regmata vitæ,
Atque futura novi præstantur præmia regni :
Ritibus atque meis complentur jussa superna.
Talibus humanum semper miserebar in ævum :
Adjuvi mortale genus virtutibus almis
Imperiis Domino superis famularier alto
Tetrica mundani calcent ut ludicra luxus
Regina clamor cœlorum filia regis :
Ad requiem ut tendant animæ pulsabo tonantem
Actus vel dicti sensus ceu ut vincla resolvat
Sedibus e superis soboles nempe arcitenentis
Cuncta meis precibus restaurat secla redemptor :
Arbiter æthereus condit me calce carentem,
In qua nec metas ævi nec tempora clausit,
Tempora sed mire sine tempore longa creavit.

De fide.

Fecunda et fortis, vernans virtutibus altis,
Ipsius altithroni ductrix et nuncia dicor ;
Dum Christi populi per mundi labara porto,
Et virtute mea viventes legibus æquis
Sacrantur Christo et demuntur crimina prisca.
Clamor cuncta Dei cernentis prævia legis
Accola sum terræ, sed cœli ad gaudia plures
Transmitto illustres, superis et sedibus aptos.
Hic sine me nullus Petri consortia sancti
Omnibus aut Pauli captat quia finibus orbis
Luciflua promunt fuscis mea lumina seclis.

Inclyta me nullusque relicta ad præmia regni
Conscendit Christi misero nec gratia fulcit:
Ast tamen heu miseræ non scando in regna polorum.

DE SPE.

SANCTA comes faustos omnes comitata perhortor
Perpetuam meritis cœlo comprendere vitam,
Et sine me scandit nullus per culmina cœli,
Sed tristem ac miseram post illinc facta secernunt:
Fortunata nimis si non mentita fuissem,
Prœmia promittens starent ut lubrica mundi.
Terrigenas jugiter duco ad cœlestia regna,
Viribus ut freti tradant ad corpora pœnas
Regmina venturi captantes aurea secli.

DE JUSTITIA.

IGNEUS en genitor fertur mihi Jupiter esse;
Vocibus et virgo stolidorum famine dicor;
Sed scelus ob varium terras liquisse nefandas:
Terrigenis raro facies mea cernitur usquam.
Inclita cœlorum fuerim quum filia regis
Talibus ut genitor moderans cum legibus orbem
In gremio gaudens et figens oscula patris
Aurea gens hominum semper gauderet in ævum,
Normam si talis servaret virginis almæ.
Incubuit populis spreta me turba malorum,
Christi dum jugiter calcarent jussa tonantis.
Idcirco penetrant erebi sub tristia nigri
Tartara Plutonis plangentes ignea regis.

DE VERITATE.

VINCERE me nulli possunt sed perdere multi.
Est tamen et mirum Christi quod sedibus adsto
Regnans et gaudens superis cum civibus una
Incola sed quærens germanam rura peragro
Terras quam plures fantur liquisse nefandas
Amplius in sceptris mundi jam degere nolo
Sanctam merendo propria nunc nacta sorore,
Antiquus vates cecinit quod carmine David,
In terris vanos homines me virgine dempta
Trans ubi semper eram fugiens nunc sidera scandam.

DE MISERICORDIA.

MORIBUS en geminæ variis et jure sorores
Instamus Domini cunctis in callibus una.
Sed soror in tenebras mortales mergeret atras,
Et pœnas erebi lustrent per devia ditis,
Regmina si secli tenuisset sola per orbem.
Illius adversas vires infrangere nitor,
Clamans atque "soror" dicens "carissima, parce."
O genus est superum felix me virgine nacta;
Regmine nempe meo perdono piacula terris;
Do vitæ tempus superis, do lumen Olympi,
Ingenti mundi variis cum floribus arvo
Aurea gens hominum scandat qua culmina cœli.
Ast tamen altithroni non sacris finibus absum,
Impetrans miseris veniam mortalibus ævi
Tranando jugiter Christi per secla ministro.

DE PATIENTIA.

Per me probantur veri falsique prophetæ,
Atque mali expulsi sanctorum a limite longe
Tempora non perdunt pro me pia facta peracta
In proprium meritum pressuras verto meorum,
Et miro exemplo sævorum dira piacla
Nisibus eximiis committo in prœmia sancta :
Tetrica multorum per me compescitur ira
Igneus atque furor rixæ cum turribus ardens.
Altrix virtutum custos et sancta vocabor.
Arte mea jugiter complentur jussa superna,
In cœli cuneo Christi quia sedibus adsto,
Tranquilla eternum regem comitabor in ævum.

DE PACE.

PACIFICUM passim fieret mortalibus ævum,
Æternum imperium regnem si sola per orbem.
Christicolis quondam e cœli sum carmine missa,
Vera Dei soboles ortu dum secla beavit,
En regnatoris seclorum nomine dicor
Regna inter Christi semper vernacula vernans
Et terras justorum habitans regina vocabor,
Cœlicolæque tenent jugiter me in culmine cœli.
Regmina quæcumque illustro mea gaudia gestant
In quibus et non sum precibus jam poscor adesse.
Spiritus et corpus si digner serviet ipsis
Tetrica pugnarum non torquent bella proterva.
Infames fugio discordia semper ubique
Arbiter æthralis jussit me semper habere :
Nisibus infringor sævorum et mente maligna

Aurea mira mihi sed parta est aula polorum.
Heu miseris longe quis sum mortalibus ægris,
Qui in proprio tecto me dedignantur habere,
Clauditur his superum cœli sub cardine regnum.
Quapropter populi talem non spernite sponsam,
Qua sine non cœli penetratur virgine templum.

De humilitate.

Innumeras inter sacras vix sola sorores
Vestibus in spretis specie qua nigrior exsto
Stulti me spernunt, cunctis dispectior en sum,
In terris nusquam similatur vilior ulla.
Libertatis opem Dominus sed donat in æthra;
Ima solo quantum cœlo fio proxima tantum;
Terras indutus me Christus sanguine salvat.
Ardua cœlorum conscendet culmina nullus,
Si me forte caret, propriæ nec sorte sorores
Cum Domino Christo una sim carissima sponsa
Ruricolæ et reges pueri innuptæque puellæ
Innumeri heroes nati melioribus annis,
Martyrizatorum excellens nec pulchra corona,
Magnificique viri meritis cum matribus almis :
In tanto numero excepta me viribus audax
Altithroni nullus capiet pia gaudia regis.
Ni jugiter nutrix et tutrix omnibus adsum,
Æterni placans et mulcens pectora regis,
Flebilis et vacuus vocitatur, mente monachus,
Acta mea pravo tumidus si corde refutat.
Terrigenis paucis comprobor amabilis hospes,
Et tamen altithroni nato lectissima virgo
Trano comes plures ducens super æthra falanges

Viribus et sponsi fidens sum sancta virago
Regi regnorum mea simplex fœdera servo.

DE VIRGINITATE.

VITÆ perpetuæ vernans cum floribus almis
Inclita cum sanctis virtutum gesto coronam,
Regis seclorum matrem comitata Mariam,
Gaudens quæ genuit proprium paritura parentem,
Impia qui proprio salvavit sanguine sæcla.
Nuncupor angelicis et sum germana ministris,
Ignea conculcans spernendo lubrica luxus,
Tollitur in cœlum rumor meus ante tribunal,
Almæ martyrii dum gestant serta sorores,
Sanctorum frontem præcingens floribus orno,
Aurea flammigeris tranent ut ad astra coronis.
Igneus ut Phœbus splendentes sidera supra
Tangor non pullis maculis speciosa virago.
Hac auri specie vinco gemmata metalla,
Virginea facie qua non est pulchrior ulla.
Me cives cœli clamant "Carissima virgo,
In terris longe fueras, soror inclyta, salve."
Lucida perpetuæ expectant me prœmia vitæ,
Æternusque dies atque immutabile tempus,
Vivida quæque mei projecit fœdera juris,
Mentis ejus non ingrediar habitacula demum.
Agmine post juncto multis cum civibus una
Carmen hoc electum canimus cum famine miro,
Cætera quod nunquam modulatur turba piorum,
Ætherium dulci laudantes carmine regem,
Qui proprio nostram mundavit sanguine vitam;
Cui merito grates sanctas sine fine canemus. AMEN.

4. TATWINI ÆNIGMATA.

1. De Philosophia.

Stamine metrorum exstructor conserta retexit
Sub deno quater hæc diverse ænigmata torquens.
Septena alarum me circumstantia cingit.
Vecta per alma poli quîs nunc volitare solesco,
Abdita nunc terræ penetrans atque ima profundi.
Sum Solomone sagacior et velocior Euro.
Clarior et Phœbi radiis, pretiosior auro,
Suavior omnigena certe modulaminis arte,
Dulcior et favo gustantum in faucibus eso.
Nulla manus poterat nec me contingere visus,
Quum præsens dubio sine me quærentibus adsto.
Mordentem amplector, parcentem me viduabo.
Est felix mea qui poterit cognoscere jura,
Quemque meo natum esse meum sub nomine rebor.

2. De spe, fide et caritate.

Una tres natæ sumus olim ex matre sagaci.
Est felix ejus liceat cui cernere formam
Reginæ fausto semper quæ numine regnat,
Solifero cujus thalamus splendore nitescit.
Cernere quæ nullus nec pandere septa valebit
Maternis quis nec poterit fore visibus aptus,

Nostris ni fuerit complexibus ante subactus.

3. De historia et sensu et morali et allegoria.

Bis binas statuit sua nos vigiles dominatrix
Thesauri cellaria conservare sorori.
Diversisque intus fulgent ornata metallis,
Omnigena et florum dulcedine serta virescunt.
Gaudentes nostris hæc mox reseramus amicis
Ingratisque aditum sed jure negamus apertum.

4. De litteris.

Dulcifero pia nos genitrix ditavit honore,
Dulcia quod bibulis præstamus pocula buccis,
Tosta ministrantes nitidis et fercula mensis;
Sed tamen apta damus cunctis responsaque certa.
Littera tollatur, non fulget nominis ortus.

5. De membrano.

Efferus exuviis populator me spoliavit:
Vitalis pariter flatus spiramina dempsit.
In planum me iterum campum sed verterat auctor.
Frugiferos cultor sulcos mox irrigat undis.
Omnigenam nardi messem mea prata rependunt,
Qua sanis victum et læsis præstabo medelam.

6. De penna.

Nativa penitus ratione, heu, fraudor ab hoste.
Nam superas quondam pernix auras penetrabam.
Vincta tribus nunc in terris persolvo tributum.
Planos compellor sulcare per æquora campos.
Causa laboris amoris tum fontes lacrimarum

Semper compellit me aridis infundere sulcis.

7. DE TINTINO.

Olim dictabar proprio sub nomine Cæsar,
Optabantque meum proceres jam cernere vultum.
Nunc aliter versor superis suspensus in auris,
Et cæsus cogor late persolvere planctum,
Cursibus haud tardis quum ad luctum turba recurrit.
Mordeo mordentem labris mox dentibus absque.

8. DE ARA.

Quadrupedis pulcri quamvis constat mihi forma,
Sponte tamen nullus me usquam lustrare videbit.
Bis binis certe per quadrum cornibus armor:
Quosque meis dapibus dignor satiare solesco,
Indignis potumque cibumque referre negabo.
Ex alta clarum merui re nomen habere.

9. DE CRUCE CHRISTI.

Versicolor cernor nunc, nunc mihi forma nitescit,
Lege fui quondam cunctis jam larbula servis;
Sed modo me gaudens orbis veneratur et ornat.
Quique meum gustat fructum jam sanus habetur.
Nam mihi concessum est insanis ferre salutem:
Propterea sapiens optat me in fronte tenere.

10. DE RECITABULO.

Angelicas populis epulas dispono frequenter,
Grandisonisque aures verbis cava guttura complent.
Succedit vos sed mihi nulla aut lingua loquendi,
Et bina alarum fulci gestamine cernor;

Quîs sed abest penitus virtus jam tota volandi,
Dum solus subter constat mihi pes sine passu.

11. DE ACU.

Torrens me genuit fornax de viscere flammæ.
Conditor invalido et finxit me corpore luscam :
Sed constat nullum jam me sine vivere posse.
Est mirum dictu ...... in lumina vultus :
Condere non artis penitus molimina possum.

12. DE PATENA.

Exterius cernor pulcher formamque decorus.
Interius minus haud mulcent mea viscera caros.
Quotque diei horæ sunt tot mihi lumina lucent
Et sena comptus potior sub imagine crurum
Unius sed amœna quidem pedis est mihi forma.

13. DE ACU.

Reginæ cupiunt animis me cernere, nec non
Reges mulcet adesse mei quoque corporis usus.
Nam multos vario possum captare decore.
Quippe meam gracilis faciem jugulaverat hospes :
Nobilior tamen accrescit decor inde genarum.

14. DE CARITATE.

Haud tristis gemino sub nexu vincula gesto.
Vincta resolvo ligata iterumque soluta ligabo.
Est mirum dictu ardent quod mea viscera flammis.
Nemo tamen sentit fera vinctus damna cremandi:
Sed mulcent ea plus vinctum quam dulcia mella.

15. DE NIVE, GRANDINE ET GLACIE.

Ætherius ternas genitor nos jam peperit hoc

Sub miseræ fato legis de matre sorores.
Invida namque patris cogit sors frangere fatum.
Una tamen spes est tali sub lege retentis.
Quod mox regalem matris remeamus in alvum.

16. De propositione utriusque casus.

Emerita gemina sortis sub lege tenemur.
Nam tollenti nos stabiles servire necesse est.
Causanti contra cursus comitamur eundo,
Sicque vicissim bis binæ conjungimur ambis.
Quippe sorores decreta stat legibus urna.

17. De scyrra.

Celsicolæ nascor fœcunda matris in alvo;
Quæ superas penitus sedes habitare solescit.
Sum petulans agilisque fera insons corporis astu.
Ardua ceu pennis convexa cacumina scando,
Veloci vitans passu discrimina Martis.

18. De oculis.

Discernens totum juris natura locavit
Nos pariter geminos una de matre creatos.
Divisi haud magno parvi discrimine collis,
Et nunquam vidi illum nec me viderat ipse;
Sed cernit sine me nihil illo nec sine cerno.

19. De strabis oculis.

Inter mirandum cunctis est cætera quod nunc
Narro quidem; nos produxit genitrix uterinos.
Sed quod contemplor mox illud cernere spernit,
Atque quod ille videt secum mox cernere nolo.

Est dispar nobis visus sed inest amor unus.

20. De lusco.

Unus sum genitus ducifer fratris sine fructu
Ejus sed propriam post ditabor comitatu.
Mortem una vitam deinceps sine fine tenemus.
In vita natum nullus quem creverat unquam,
Hoc qui non credit verum tnnc esse videbit.

21. De malo.

Est mirum ingrato cunctis quod nomine dicor,
Quum rarum aut dubium qui me sine vivere constat
Nec ego privatim constare bono sine possum.
Certum namque bonum si dempserit omne peribo.
Jam mihi nulla boni innata est substantia veri.

22. De Adam.

Regem me quondam gnari et dominum vocitabant.
Sceptri dum solus tunc regmen in orbe tenebam.
Proh dolor ! heu socia virtute redactus inermem
Hostilis subito circum me copia cinxit,
Ac deinceps miserum servis servire coegit.

22. De trina morte.

Saucia lethiferis omnes cum morsibus intus
Jam rabidi trino capitis sub dente perunco
Sed multi evadunt binorum vulnera dentum.
Tertius est nullus quem devitare licebit.
Sed binorum alter mordet quemcunque peremit.

24. De humilitate.

Egregius vere nullus sine me est neque felix.

Amplector cunctos quorum me corda requirunt.
Qui absque meo graditur comitatu morte peribit;
Et qui me gestat sospes sine fine manebit.
Inferior terris et cœlis altior exto.

25. De superbia.

Eximio quondam seclis sum nata parente,
Quem diris junctum damnis regna spoliavi.
Septenas pariter mihi deservire parabam
Reginas comitum septas cum prole maligna:
Parvulus ast obiens me jam prostraverat armis.

26. De quinque sensibus.

Nos quini vario fratres sub nomine templum
Concessum nobis colimus constanter ab ortu.
Nam thuris segetem fero fercula et ille saporis,
Hic totum præsens affert tangi, ille videndum,
Ast lætam quintus famam tristemque ministrat.

27. De forcipe.

Jamque meum tibi quod narro mirabile dictu
Fatum, nam geminis constat mihi robur in armis.
Captandi sub rictibus est fiducia grandis,
Non prædura vel aspera neu me fervida terrent,
Rictibus intrepidis sed cuncta capessere tento.

28. De incude.

Grande caput collo consertum sumere cernor.
Cui penitus nulli constant in vertice crines.
Heu fato mi e immobili qui sto pede fixus,
Cedere tantundem siniturus verticis arcem:

Insons vindictam sed nolo referre nocenti.

29. De mensa.

Dulciferis omnes dapibus saturare solesco.
Quadrupedem hinc felix ditem me sanxerat ætas.
Esse tamen pulchris fatim dum vestibus orner,
Certatim me prædones spoliare solescunt.
Raptis nudata exuviis mox membra relinquunt.

30. De ense et vagina.

Armigeri dura cordis compagine fingor.
Cujus et hirsuti extat circumstantia pepli.
Pangitur et secto cunctum de robore culmen.
Pellibus exterius strictim quæ tegmina tute
Offensam diris defendunt imbribus aulam.

31. De scintilla.

Testor quod crevi rarus mihi credere sed vult
Jam nasci gelido natum de viscere matris
Veræ quæ nunquam sensit spiramina vitæ
Ipsa tamen mansi vivens in ventre sepultus,

32. De sagitta.

Armigeros inter martis me bella subire
Obvia fata juvant et corpora sternere letho,
Insidiasque gregi cautas inferre ferino,
Nunc juvenum lætos inter discurrere cætus.

33. De igne.

Testatur simplex triplicem natura figuram
Esse meam, haud mortales qua sine vivere possunt.

Multiplici quibus en bona munere grata ministro.
Tristia nonnunquam tamen haud sum exorsus ab illis.

34. De pharetra.

Miles enim diris complet mea viscera flammis.
Nam me flamma ferox stimulis devastat acerbis,
Ut pacis pia mox truculenter fædera frangam.
Non tamen oblectat me sponte subire duellum.

35. De pruina.

Rubricolor flammæ flagrat ceu spargere lumen
Scintillas flammæ seu ridet gemma rubore.
Nominis intus apex medium si nonus haberet
Gemma rubens jam non essem sed grando nivalis.

36. De ventilabro.

Quæ me fata manent juris testor rogitanti.
Nam geminis captus manibus persolvere cogor
Jus sinuamine complexas et spargere sordes
Semina quod vitæ pululent in pectore solo.

37. De seminante.

Vera loquor, quamvis fatum dubitabile fingam.
Quod bona thesauri quæ condere destina perdam.
Ut moriantur quæ vero perdenda reservo.
Ceu dulcissima sint auri sub mente metalla.

38. De carbone.

Exul sum generis factus motante figura.
Postquam me perdendo ferox invaserat hostis,
Expertem penitus vita formaque relinquens,

Officinæ servum deinceps me jussit haberi.

39. De coticulo.

Natum me gelido terræ de viscere dicunt.
Inclyta Romanis sed et urbs dudum vocitabar:
Sordida calcantum pedibus nunc sternor inermis.
Ridet acumine qui rodens me lingit abunde.

40. De radiis solis.

Summa poli spatians dum lustro cacumina lætus,
Dulcibus at lectis dapibus sub culmine curvo
Intus ludentes sub eodem temporis ortu
Cernere me tremulo possunt in culmine cœli.
Corporis absens, plausu, quid sum pandite, sophi.

Conclusio poetæ de supra dictis ænigmatibus.

Versibus intextis vatem nunc jure salutat,
Litterulas summa capitum hortans jungere primas,
Versibus extremas iisdem ex minio coloratas:
Conversus gradiens rursum perscandat ab imo.

Glosses on Tatwini Ænigmata, from the Cambridge MS.

2 deno i. e. numero. 12 mordentem i. e. bonum lectorem. 14. rebor i. e. vocabo. 15 matre i. e. trinitate. 17 numine i. e. potestate. 19 pandere sc. thalami. 22 dominatrix i. e. trinitas. 23 sorori i. e. sapientiæ. 27 Ingratis i. e. malis lectoribus. 3⅓ Vitalis sc. et. 36 cultor i. e. scriptor. 35 Qua sc. messe. læsis i. e. peccatoribus. 41 tribus sc. digitis. persolvo i. e. reddo. tributum sc. scribendi. 43 fontes i. e. lacrimarum. 52 lustrare i. e. ambulare. 54 dapibus i. e. corpus Christi vel sanguis. 61 insanis sc. corporibus. 67 Quîs sc. alis. 69 Torrens i. e. ardens. 70 luscam i. e. cum uno oculo. 72 ...... this word is illegible in the Cambridge MS. it appears to be claudam or something like it. 75 caros sc. amicos. 76 lumina i. e. diliciæ vel gemmæ. 84 gemino i. e. dilectio Dei et proximi. 88 mulcent i. e. blandificant. 90 matre i. e. aqua et pluvia. 93 matris i. e. pluviæ. 97 bis binæ i. e. in, sub, subter, super, ambis sc. casibus. 101 astu i. e. arrogantia. 103 Martis i. e. prœlii. 105 matre i. e. capite vel creatione. 106 Divisi sc. sumus. 113 amor sc. videndi. 117 quem sc. oculum. creverat sc. viderat. 119 mirum sc. malum. 120 rarum sc. sit. 121 privatim i. e. constare i. e. malum. 126 socia i. e. Evæ. 129 morsibus sc. vitiorum. 130 perunco i. e. perimo. 143 Parvulus i. e. humilis. Christus. 116 thuris i. e. odoratus dicitur. saporis i. e. gustus. 147 totum i. e. tactus. videndum i. e. visus. 148 quintus i. e. auditus. 162 fatim i. e. abunde. 182 Miles vel bellator. 185 duellum i. e. discordiam vel pugnam. 195 perdam sc. seminando. 196 moriantur sc. in terra. 207 lectis vel tectis.

5. INCIPIUNT VERSUS CUJUSDAM SCOTI DE ALPHABETO.

A Principium vocis, veterumque inventio prima,
Nomen habens Domini sum felix voce Pelasga :
Execrantis item dira interjectio dicor.
B Principium libri, mutis caput, alter et ordo
Tertia felicis vere sum syllaba semper.
Si me Græce legas, viridi tum nascor in horto.
C Principium cœli primis et luna figuris,
Et me clerus amat, legeris si Græce, Latinus.
Littera sum terræ pedibus præscripta quaternis.
D Ablati casus vox sum et pars septima linguæ
Omnitens nomen et habens us bannita juncta.
Sum medium mille, et veterum quoque nota Deorum.
E Pars ego mutorum vere vocalis habebor.
Altera deceptæ quondam sum syllaba matris :
Pars quoque sum plena et vocis quinta Latinæ.
F Semisonus dicor; liquidis ut muta ministro :
Nescio quid causæ est cur me sic ebrius odit.
Nox perit et tenebræ si me de flumine tollas.
G Si solam legeris tunc clarus Cæsar habebor.
Si duplicem legeris Romanus præsul habebor.
Post me quinta sonat parvum vocalis in ore.
H Nomen habens vacuum fragilem deporto figuram.
Non nisi perversus in me manet ulla potestas :
Hoc tantum valui linguis spiramina ferre.

I Sum numerus primus, juvenum contentio magna.
Spreta figura mihi est etiam sed mira potestas.
Me tamen haud Dominus voluit de lege perire.
K Dux ego per primos primæ vocalis habebar;
Meque meo penitus pepulerunt jure moderni.
Nunc caput Afrorum merui vel mensis haberi.
L Si me Græce legas totum sine sorde videbis;
Nec frustra, quoniam per carmina sæpe liquesco.
Sed tamen agricola incurvo me vertice portat.
M In metris jugiter quum sim vocalibus esca,
Suadeo de musis tollas me non genitricis,
Ne atra figura tuos tenebris obfuscet ocellos.
N Vox sum certa sonans qua res monstratur adesse.
Tollere me multo quærunt de nomine frustra,
Vim quoque sic solitam phiteo de carmine perdens.
O Littera sæpe choris sensim signata canentum,
Curro vias multas manibus sed fixa manebo.
Perque meam formam seclorum vertitur ordo.
P Me sine nulla potest hominum concordia cerni.
Nota potentis eram plebis perscripta columnis:
Sic quoque nota fui patrum bis scripta priorum.
Q Sola mihi virtus vocalem vincere quintam ;
Qua sine non nascor ; ego hanc occido nefande:
Quapropter juste memet respuere quaternæ.
R Est nomen durum, sed virtus durior illo :
Idcirco placuit me non mollire Camænis.
Nota tamen fueram populos vincentis et orbem.
S Nota fui patrum propriæ et virtutis in odis ;
Sed modo jam melius Domini sum nota secunda .
Et me Phœbus amat posuitque in ordine lucis.
T Angelus en voluit poni me in fronte gementum :
Cætera turba neci misera dum tota dabatur.

Te precor hæc legitans, proprio me nomine signa.
V Forma manet semper, virtus mihi sed variatur.
Utraque sum veræ nullo discrimine formæ :
Nec me Græcus habet scriptam sed me duo complent.
X Forma mihi simplex, sed certe dupla potestas.
Aere me puro perscribit penna volantis.
Per me sæpe patet numerus de lege sacratus.

FINIT DE VIRTUTIBUS. INCIPIT DE ACERBISSIMIS MALIS.

The following glosses occur in the Cambridge MS.

11. bannita i. e. syllaba. 34 Vox i. e. en. 39 phiteo, omen. 46 virtus sc. est. 48 quaternæ i. e. a e i o. 60 me duo complent i. e. digamma.

6 DE ACERBISSIMIS MALIS.

1. DE CUPIDITATE.

Cernebam tetrum lustrans per sæcula monstrum,
Visibus horrendum, nec dictu effabile quodam.
Pignora purpureo maculat quod sanguine terræ.
In varia cedens mortalia pectora, cogens,
Dira fremens sævo passim cum murmure Martis.

Ignea inferni animabus Tartara confert,
Terrigenasque tamen demulcet mente dolosa,
Auri materiem et fulvo splendore metalla
Sumant ut pretium trucidato fratre gemello,
Aut gnatus bibat auro jam genitore perempto.
Sic facit insanos homines, quia belva maligna est.
Tot tantosque viros multis cum matribus una
Tetrica crudelis trudens ad limina Ditis.
Haud secus alloquitur mortales ore superbo:
"Bestia pennipotens dominans sum finibus orbis;
Horrendam dicunt me omnes, sed famine ficto:
Carior at multis accingor lumine vitæ.
Ast infesta manens crudelior hostibus adsum
Ex improviso, et cum stropha sternere nitor.
Non quisquam in terris numerus nec calculus æquat
Millia, quot passim strophosa morte peremi.
Reges et proceres docui, temerare premendo
Fœdera, necne pares .... propriosque propinquos.
Haud secus ut populi perdant sua jura minores
Pontifices multos tentans per devia duxi,
Candida ne meritis conscendant atria cœli.
Presbyterosque simul vastans per lucra peremi,
Ordinibusque sacris degentes sterno phalanges.
Quum semel aggrediens comitabor fraude monachos,
Cætera fœminei sexus seu turma virorum.
Si mihi consentit mortalia grana serenti,
Perpetuo perdit mercedis lucra perennis.
Horrida sicque meis cumulo tormenta maniplis
Divitis et cujus propria dominabor in aula,
Sollicitus pauper fit rebus semper egenus.
Nec quicquam dapibus secli saturatur opimis,
Sed mentem longe mordendo pace carebit.

Omnes magnaminæ sperno virtutis amicos,
Justitiæque fidem et pacem depello serenam.
Christi dapsilitas ita longe expellitur a me.
Sanctorum mansit nunquam patientia mecum.
Misericordia non unquam mea tecta subibat.
Semper me horrescens fugiet dilectio sancta,
Natas priscorum clamant has carmina vatum
Regis cœlorum summa qui regnat in arce:
Quas ego devisas damnando semper habebam.
Qui me bacchantem sua subter tecta recondunt,
Hos ago cæde furens irarum maxima mater,
Alter ut alterius fratres sua viscera rumpant.
Conditor excelsus dudum quum secla creavit,
Non me formavit pariter sub lege creandi,
Sed priscus quondam in Paradisi viscere natrix
Edidit invisam Superis sub pace maligna.
Illicio plures stolidos me amare ferocem
Dulcius ut mulsum ...... quam nectaris haustum.
Quique tenet strictam strophosis actibus unam
Amplius in sceptris mundi vitatur habere :
Non quod cernit habet cœcatis mentibus errans,
Nec suus est proprius sed sic mihi servus habetur.
Athletis Orci dicor dulcissima virgo,
Cœlicolæ e contra appellant me pessima belva,
Quod plures populos mortis sub Tartara trusi.
Audivi quendam procerum dixisse priorum
Illustrem factis famoso nomine Paulum
Stirpem cunctorum causamque fuisse malorum.
Hunc mihi prendere si jam traderet arbiter orbis
Mordendo trepidi tremerent sub dentibus artus.

2. De superbia.

Serpens angelicus genuit me in culmine cœli.

Viperea spirans et noxia crimina cordi,
Pellexi et populi insidiando millia multa.
E superis regnis trudens in Tartara nigra.
Regina et mater peccati et prævia dicor,
Bella movens animis caste qui vivere malunt :
Irasque insidiasque et mille crimina trado.
Altera nam in terris non est crudelior ulla.
Luciferum ut dudum seduxi fraude maligna,
Omnes sic passim mortales perdere tento.
Qui me sub sinibus gestant se sternere temnunt.
Viribus infestis alias convinco sorores.
In terris gradior sed nubila vertice tango.
Terrifica grassans germanas subsequor una.
Viribus invisis sanctos in calce perunco.
Rectos ex armis propriis prosternere nitor.

3. De Crapula.

Clara fui quondam Sodomæ dum farra manebant.
Regmina fœda tenens donec pius ultor ab alto
Ardentes flammas multans et sulphura misit.
Prævia sum luxus petulantis fœnere carnis,
Viribus æqualis bibulæ perfecta sorori ;
Lurida nam dudum frangebam mœnia sancta,
Aurea dum Solymæ famosæ templa ruebant.
Grandia nam populus mordax quondam idola fecit.
Vivere jam docui mediocres mente superba
Reges ac proceres justos quoque spernere legem.
Arte mea plures submersi faucibus Orci,
Ac trusi æterni flammis torrentibus ignis.

4. De Ebrietate.

Ex bibulis semper dignoscor condita buccis,

Blandius illiciens stultis sum cara virago.
Rixas irarum jugiter conturbo feroces:
Ignavos oculos et linguam famine trico,
Atque pedes tardo somnos et semina duro,
Tota infirmata mollescens corpora faxo.
Aurea faustorum fugiet sapientia longe:
Stultorum passim persultant gaudia mecum.
Dulcem semper amat me sic Luxuria matrem:
In gremio illius jugiter nutrimina porto,
Crudeles animas urens cum torribus atris,
Edita stelligeri ut non scandant culmina cœli.
Sed barathri repetant lustrantes ima profundi.
Auferat humanis Deus istam mentibus hydram,
Tale homines ut non vastet per secula monstrum.

5. De Luxuria.

Limpida sum, fateor, sceva sed fraude maligna;
Usibus humanis dulcis ceu nectaris haustus,
Omnia pertentabo ardendo viscera febre.
Ruricolam raro quemquam sine vulnere linquo,
Ignibus internis animas ad Tartara duco,
Aurea Luciferi ut non tractent culmina cœli.
Ars mea cœnarum et vini nutrimine crescit.
Infelix mortale genus quod bestia talis
Tetrica mulcendo tradit per Tartara mortis.
Heu miseri talem mortales spernite gypsam,
Quæ matresque maresque simul dispendere tentat.
Parcite sumptosos victus et sumere potus,
Quo solet antiquus pasci nutrimine serpens,
Qui Sodomæ princeps fuit, at dum regna peribant
Igniferum rapuit tunc cives fulgur ab æthra.

6. De invidia.

Impia gignendo sum filia dæmonis atri :
Non sum factoris superi moderamine creta.
Viribus atque meis mors tunc intravit in orbem,
In Paradisi hortum quondam dum vipera repsit.
Dum fratrum aspicerem sanctorum facta tabesco.
Infelix fatum tanta me fraude fefellit,
Ac bona sic propria frendendo perdo dolose :
Proptea virtutum vastatrix impia dicor.
Ignea si pariter sim nec martyria prosunt,
Tartareo macerans et torquens secla veneno.

7. De Ignorantia.

Jam dudum nutrix errorum et stulta vocabar.
Germine nempe meo concrescunt pignora seclis
Noxia peccati late per lumina mundi.
Ob quod semper amavit me Germanica tellus,
Rustica gens hominum Sclavorum et Scythia dura.
Adsim si nato, genitor non gaudet in illo,
Non cœlum terramve, maris non æquora salsa
Tranantem, solem et lunam, non sidera supra
Ignea contemplans quæro quis condidit auctor,
Altrix me nunquam docuit sapientia quid sit.
Altera sordidior seclis non cernitur usquam,
Idcirco invisam vocitat me Græcia prudens
Tetrica quod nunquam vitans peccamina curo.

8. De vana gloria.

Versicolor varie migrans per secula lustro :
Auribus atque oculis servos per devia duco.
Non etenim specie vera sed imagine ludo.
Auri flaventis passim argentique micantis

Gemmiferas species ut ament mortalibus apto,
Luciflua ut perdant venturæ prœmia vitæ.
Omnigeno jugiter mortales agmine vasto.
Rurigenas animas perdens per vulnera sterno.
Incautis semper furtim mea spicula mitto.
Arte mea multi perdunt pia facta laboris.
Jejunium pariter solamina pauperis ægri
Almisonæque preces claris cum laudibus una
Clam pereunt, si non es, factor, cautus in actu.
Talia patrantem vocitant me virgo maligna,
Aurea venturæ qui quærunt munera vitæ.
Non cesso spolians plures mercede futura,
Terrigenas Christi pervertens omnia tento,
Intemerata fides nusquam ut videatur in orbe,
Æterna infelix perdet habitacula miles,
Quem gemmæ aurumque et vestes lanugine texunt.
Quas res jam facio ut propriæ ad mea rura recurri.
Omniaque humanis non necessaria rebus,
Sed quæ homines longe lateque videntur habere,
Usibus ecce meis famulantur mente superba.
Falsior inter nos extat me nulla sororum.

9. DE NEGLIGENTIA

Non est in terris virgo me stultior ulla.
Existens cunctis neglectu audacior una,
Grates dedignor Domino persolvere dignas.
Limpida quoque modo perlustrant lumina terras,
Et cœli speciem depingunt sidera pulcram,
Gentis humanæ aut Dominus quis conditor esset,
Ex qua re varias voluisset fingere formas.
Non ignara mali recti sum nescia vivens.
Tot hominum leges et jussa altissima Christi

Infringens semper spernendo quærere nolo :
Aut quod præciperet mortalibus arbiter orbis.
Ardua non cupio, vereor non ima profundi.
Interea mortem haud timeo, non vivere curo.
Talibus exuperans dicor stultissima virgo.

10. De Ira.

Ignis sum fervens turbo præcordia bellis
Rixarum vexans jugiter pia corda veneno.
Antiquos sæve lacerando dissipo amicos,
Perfectos carosque diu mox disseco demens.
Viribus atque meis valeo depellere sensus
Nesciat utque ratum mens vano errore repleta.
Dextera namque mea tradet fera corpora leto.
Inscia bacchatur cæca vertigine lingua,
Ardentes agitans sermones ordine stulto
Lurida rixarum populis fera semina spargo.
Omnipotens mandat sanctis absistere templis.
Qui me circumdant non inde pericula vitent.
Vox mea terrificis vaga personat alta loquelis
Indita dicta ferens et raro sentio vera.
Talibus in rebus spatiata retrogrado vivens.
Vana superstitioni sic volo semper adesse.
Ritibus angelicis expellor ab æthere summo.
Saulus, qui sanctas conclusit carcere turbas,
Credulus efficitur, mutato nomine, Paulus.
Hic erat egregius doctor mundique magister,
Barbara convertens doctrimis agmina sanctis ;
Plurima frugiferis dispergens semina verbis:
De quo sacra seges mundi succrevit in occis,
Quem Deus infidum cœli clamavit ab arce,
" Quid me persequeris, dura cum calce refragans ?"

Glosses on "De acerbissimis malis."

4 cogens sc. et. 16 Ditis i. e. Orci. 14 Haud secus sc. quam sic. 15 Bestia, cupido dicit. 19 stropha i. e. fraude. 21 strophosa i. e. dolosa. 22 temerare i. e. violare. 46 devisas i. e. invisas. 48 ago i. e. instingo vel facio. 52 natrix i. e. serpens. 53 invisam sc. me. 54 Illicio i. e. suadeo. 57 vitatur i. e. cogitur. 65 causamque sc. me. 67 dentibus sc. meis. artus sc. illius. 81 una i. e. sola. 82 perunco sc. perimo vel obtrunco. 87 Prævia i. e. ductrix. fœnere i. e. quasi fœdere. 88 sorori i. e. ebrietati. 91 mordax i. e. manducans. 95 torrentibus i. e. ardentibus. 99 trico i. e. corrumpo. 101 faxo i. e. facio. 106 animas vel animos. 107 Edita i. e. celsa. 117 cœnarum i. e. escarum. vini i. e potus. 124 regna sc. Sodomæ. 137 pignora vel pondera. 145 quid sit sc. ipse auctor. 151 specie sc. a specie. 153 apto i. e. suadeo. 160 solamina sc. et solamina. 163 vocitant sc. perfecti homines. 169 texunt i. e. induunt. 170 ut propriæ i. e. ac si essent meæ. 171 Omniaque sc. dico. necessaria sc. esse. 178 quoque i. e. quali cursu. lumina i. e. luminaria sol et luna. 192. disseco i. e. disjungo. 193 sensus vel mentes. 194 utque ratum sc. valeat depellere. 198 Lurida sc. ego. 198 mandat sc. que. absistere sc. abesse. 200 vitent i. e. fugient. 202 Indita i. e. iracunda. 203 spatiata i. e. dilatata. 204 adesse i. e. interesse. 211 occis i. e. in satis. 212 clamavit i. e. vocavit. 213 refragans i. e. recalcitrans.

7. CARMEN AD DEUM.

Sancte sator,
Legis lator,
Suffragator,
Largus dator,
Jure pollens,
Es qui potens.
Nunc in æthra,
Firma petra,

A quo creta
Cuncta freta,
Quæque plustra,
Verrunt flustra,
Quando celox
Currit velox,
Cujus numen,
Crevit lumen,

Simul solum,
Super polum,
Prece posco,
Prout nosco,
Cœli arce,
Christe, parce,
Et piacla,
Dura jacla,
Trude tetra,
Tua creta,
Quæ capesso,
Et facesso,
In hoc sexu,
Carnis nexu,
Christi umbo,
Meo lumbo,
Sit ut atro,
Cedat latro,
Mox sugmento,
Fraudulento,
Pater parma,
Procul arma,
Arte hostis,
Uti costis,
Imo corde,
Sine sorde,
Tunc deinceps,
Trahit anceps,
Catapulta,
Cedat multa,
Alma tutrix,
Atque nutrix,
Fulci manus,
Uti sanus,
Corde reo,
Prout queo,
Christo theo,
Qui est leo,
Dicam Deo
Grates meo,

8. ORATIO DOMINICA.

Sancte pater, summi cœli qui sedis in aula,
Sanctificetur honore tuum venerabile nomen,
Emundans nævis servorum corda tuorum,
Nobis adveniat regnum, tua magna potestas

Quondam qui tenuit regimen nunc hoste repulso,
Filius ut regnet semper per tempora pacis
In cœlis veluti colitur tua cara voluntas,
Sic dignos faciant fructus tibi corpora nostra.
Impleat et sanctus nostri præcordia flatus :
Pauperibus potum nobis panemque ministra,
Semper ut esuriem superes æstusque laborem,
Atque tuos pascat panis victoribus aptus.
Te genitor petimus dimittas crimina nostra,
Fratribus ut culpæ veniam poscentibus ante
Viscere perfocto pacis indulsimus almæ.
Nonque sinas servos vinci, pater, hoste maligno,
Olim qui primoplastum detrusit ab Eden :
Eripe sed, genitor, agnos de faucibus hostis,
Ut possint Domino semper servire superno.
Quod petimus fiat Christo fiatque volente.

9. EADEM, ALITER.

O genitor nostri, cœli qui in sede moraris,
Rite tuum in nobis nomen, rogo, sanctificetur.
Adveniatque tuum jam sceptrum hoste repulso:
Vendicet et sibi nos servos conservet in ævum.
Inque polo tua ceu persistit sancta voluntas,
Sic maneat clemens in terris munere claro.
Qui panis vitæ es pascens doctrina fidelis,
Quo semper panem tribuas poscamus in orbe.
Et pariter nobis vitiorum debita laxa,
Sicut eis qui in nos peccant dimittimus ipsi :
Et sæva ne nos fallat tentatio torvi:
Sed cunctis in te fidentes eripe noxis. Amen!

10. VERSUS IN SYMBOLUM.

Confiteor Dominum nunc patrem cunctipotentem,
Cœli ac telluris plasmatoremque benignum.
Et Jesum Christum ipsius natum immaculatum.
Qui de sancto est conceptus spiramine solus,
Natusque ex Maria fecunda virgine sacra:
Passus sub Ponti Pilato præside duro,
Affixusque cruci carne est defunctus amœna:
Et positum corpus sacro tectum est monumento.
Spiritus atque suus umbras descendit ad imas,
Eripiens plures animas in carcere clausas,
Ac terna surgens remeante die intemeratus,
Tota sui proprii post in mortalia plectens,
Corporis electi complevit viscera sancti,
Ascendensque, polos repetens tunc regna beati
Consedit patris in dextra sede superna,
Arbiter inde quidem remeans discernere cunctos,
Viventes et defunctos jam carne solutos,
Adveniet horrens in majestate refulgens,
In sanctumque Patris ego Flamen credo perenne,
Atque Dei templum Divino chrismate fultum,
Et similis quod cunctis adest communio sanctis,
Ex tumulisque die cuncti surgemus in una.
Tunc pellens reprobos in Tartara Christus iniquos,
Justus æternæ præstabit præmia vitæ. Amen.

11. BIBLIOTHECA MAGNIFICA.

1. De Sapientia.

Me sine matre pater genuit pariente puellam,
  Sed genito prole non erat ille prior.
Virgine virgo forem quanquam de perpete perpes,
  Non mihi abest ullo conjuge matris honor.
Sunt mihi nam ternæ patrio sine semine natæ,
  Sed mea virginitas semper in æva manet.
Terna mihi est species, oculi tot fronte sub una,
  Ubera tot niveo pectora sacra tument.
Totque meo latices turgent de ventre manantes,
  Lota sophistarum pro quib ... quis ... nitet.

2. De Physica.

Innuba me genuit genitrix de conjuge nullo,
  Dum sit patris. . . . est mihi matris honor.
Mater enim constat mea patris origine sola,
  Ast ego de sola sum genitrice sata.
Sed quanquam genitrix mea virgo perenniter instet,
  Fœmineæ sobolis pignora trina tulit.
Sunt mihi bis binæ species, tot lumina lucent,
  Pignora tot genui virgo sed ipsa manens,
Inque meo turgent niveo tot pectore mammæ,
  Tot quibus æterno fonte fluenta manant.

3. De Arithmetica.

Me sterilem genuit patrio sine semine mater,
  Sed mihi sunt propria proles in æva manens.

Sunt mihi germanæ genitæ de virgine trinæ,
Quæ sine me nequeunt numina habere sua.
Bina patet species duplici sub fronte tot ora,
Ubera tot niveo pectore sacra tument,
Una mihi species hilaris ut lumina trino,
Altera sic triplici munere lucis ovat.

4. DE GEOMETRICA.

Sunt mihi tres miræ species, sunt lumina sena,
Quælibet ut species lumina bina ferat.
Unus eorum oculus vigilans in celsa tuetur,
Rite suum visum alter ad ima premit,
Tertius ante videt, quartus sed retro retorquet.
Quintum sextumque dextra sinistra tenent,
Meteoras radio cœlum pelagumque solumque,
Terra tamen tribuit nomen in æva mihi.

5 DE MUSICA.

Vox mea non sonuit penitus non atque sonabit,
Nulla corona tamen vox sine me resonat,
Sunt mihi tres miræ species, sunt lumina trina,
Ubera tot niveo pectore sacra tument.
Me sine dulce nihil tubicen, citharista, poeta,
Clangore, fidibus, carmine ferre queunt.
Nescio quid sunt resonant quid carmina vatum,
Quippe mihi nullus sensus inesse potest.

6. DE ASTRONOMIA.

In terris mihi grata domus, sed pascor Olympo,
Tot mihi sunt oculi quot polus astra vehit,
Ast mea sceptra manent se dudum tempora volutant,
Dumque suas moveant lux tenebræque vices.

Ipse sed extinguar, mea gloria cuncta peribit,
Luxerit æterne dum sine nocte dies.

7. De Ethica.

Sunt mihi germanæ genitæ de virgine binæ,
Una secunda meo est, altera honore prior,
Una creaturas ego ritus tertia linguas,
Ordinat in species, dividit atque suas,
Prima secunda tacent, loquitur sed tertia sola,
Pro nobis etenim sunt sibi verba data.
Sunt mihi bis binæ species, bis lumina bina:
Pignora tot genui virgo sed ipsa manens.

8. De quatuor virtutibus.

Sunt mihi germanæ patrio sine semine ternæ :
Nam genitrix nostra virgo per æva manet.
E quibus una modos humanis moribus optat,
Ne plus quisque petat quam sibi sorte datur :
Altera prudentum defendit ab hoste catervas,
Insidiæ cunctæ cui sine nube patent.
Tertia Christicolis vires largitur enormes,
Cuncta quibus facile ferre pericla queant.
Quarta, tenens geminam lancem moderaminis æqui,
Sedibus in summis judicat ante Deum.
Illa, nuens justis cœlestia scandere regna,
Imperat injustis Ditis adire domos.

9. De Logica.

Est mihi sola parens geminæ sine patre sorores,
Quarum notitia me pereunte perit.
Tres mihi sunt species, fulgent tot fronte sub una :
Lumina tot genui pignora virgo manens.
Imperio quorum cunctæ per secula linguæ

Expediunt vitam, quæ sine labe nitent.

10. DE GRAMMATICA.

Littera distribuit mihi nomen Græca perenne ;
Nescio sed quid sit littera, quidve potest,
Grammata cuncta meæ ditioni et singula verba
Subdita, sed nota grammata nulla mihi.

11. DE RHETORICA.

Ast mihi tradiderat nomen fœcunda loquela :
Singula despiciens plurima verba fero.
Me veneranda phalanx reveretur in æva rethorum,
Dum sine me nequeunt quæ referenda loqui.

12. DE DIALECTICA.

Sunt mihi germanæ genitæ de virgine binæ,
Nominibus quarum sacra sophia viget.
Grammatibus cunctis variaverat una figuras,
Altera dicendi ferre perita modos.
Ast ego mente solers breviter discrimina rerum
Segrego quam nulla fallere menda queunt.
Omne sylogismis dubium manifesto repertis :
Quippe sophistarum mens mihi Græca domus.
Sed mihi dum pauci præstant habitacula digna,
Mens sine me dubia multa relinquit inops.

12. EUSEBII ÆNIGMATA.

---

1. De deo.

Quum sim infra cunctos, sublimior omnibus adsto:
Nullus adestque locus, in quo circumdatus essem.
Alta domus mea quum sit sedes semper in imis.
Agmina devastans avertor læsus ab uno.

2. De angelo.

Nuntius emissus discurro more ministri:
Non labor ac tædium, nulla molestia cursum
Tardat, et intrantis vestigia nulla videntur.
Cautior effectus casu quo corruit anguis.

3. De dæmone.

Incola sum patriæ, quum sim miserabilis exul,
Vinco viros fortes, sed rursum vincor ab imis,
Abjectosque potentes; sunt mihi regna potestas:
Est locus in terris, sed ludo in sedibus altis.

4. De homine.

Hæc mea materiæ substantia bina creata est:
Sed gravis una videtur quæ tamen ipsa peribit·

Cujus et ipse fugax defectum gessit helidrum.
Tenuior est alia et quæ semper fine carebit.

5. DE CAMELO.

Quærite vos ipsi causam qua vendor in arvis.
Si me quique tenet nunc postea semper habebit:
Meque tenere tenax terræ sublime nequibit,
Quum me nullus habet nisi qui fuit unus in illa.

6. DE TERRA.

Quos alo nascentes crescentes scindor ab illis,
Pascunturque bonis etsi me calce subigunt,
Unde seducam nunc multos et supprimo natos.
Nam perdent quod amant, et nulla morte carebunt.

7. DE LITTERA.

Innumeræ sumus et simul omnes quæque sonamus,
Una loqui nequit nos tetræ ludimus albis,
Et licet alta loquamur, non sonus auribus instat,
Præteritum loquimur præsens et multa futura.

8. DE VENTO ET IGNE.

Dissimiles sumus et mos non similes tenet ambos.
Unus contingi patitur nec forte videri,
Sed prope aspicitur pulcher, nec tangitur alter.
Subvolat unus per cœlos, stat et alter in imis.

9. DE ALPHA.

Dux ego linguarum resonans et prima per orbem
Dicor, et unum, quingentos, vel mille, figuro.
Atque vocari primus per me cœpit Adamus,
Do domina linguæ pueris me vim resonare.

10. DE SOLE.

Omnis quaque via pergit ven't ut requiescat:

Non mea sic via non mihi sedes subditur ulla.
Sed juge restat iter quod non finitur in annis,
Non populi et reges cursum prohibere valebunt.

11. DE LUNA.

Non labor est penitus pergenti in lumine Phœbi,
Sed mihi difficilis longas discurrere noctes.
Umbriferis varias in noctibus intro figuras;
Post ego deficiens, tunc offert lumina frater.

12. DE BOVE.

Nunc oro, nunc operor, consumor in omnibus annis.
Multæ sunt Cereres, semper desunt mihi panes.
Et segetes colui nec potus ebrius hausi,
Tota urbs pallebat quo vigno verba sonabam.

13. DE VACCA.

Sunt pecudes multæ mihi quas nutrire solebam
Meque premente fame non lacteque carneve vescor,
Quumque cibis aliis et pascor aquis alienis,
Ex me multi vivunt, ex me et flumina currunt.

14. DE X LITTERA.

Post alias reliquas Augustus me creat auctor,
Utor in alterius, nam non specialis imago
Concessa est mihi, quum pro denis sola videbor.
Unaque sum forma sed vim retinebo duarum.

15. DE IGNE ET AQUA.

Prælia nos gerimus, quum jungimur ambo rebelles;
Sed tamen ut multis bene prosint bella peracta,
Non facie ad faciem conflictu belligeramur.
Murus inest medius ne statim corruat unus.

16. DE PLASCA.

Ce terrent proprii quos vobis confero mores.
Vinum lætificans homines non læta bibebam.

Osque reduxit de ventre quæ suscipit ore.
Claudendi oris vel reserandi est vis mihi nunquam.

17. De cruce.

Per me mors acquiritur et bona vita tenetur.
Me multi fugiunt multique frequenter adorant.
Sumque timenda malis, non sum tamen horrida justis :
Damnavique virum, sic multos carcere solvi.

18. De iniquitate et justitia.

Tempore quo factæ fuimus, pugnare solemus.
Quærimus armatos post nosque venire rogamus :
Seque sequentibus una solet sub melle venenum
Largiri, altera dat sub tristi tegmine vinum.

19. De V littera.

Quinta vocor princeps vocum ; est mihi trina potestas :
Nam nunc sola sonans loquor, aut nunc consono verbis,
Nunc medium pactum retinens nil dicor habere.
Me malus Arrius expellit de jure fidei.

20. De domo.

Nunc tego quosque viros a quîs et retro tegebar.
Ac durum frigus miserans hyememque repello.
Tempore Luciferi solis movebo calorem,
Stans tamen hæc faciam, succumbens utraque nunquam.

21. De terra et mari.

Pacificari non volumus sic nec viduari :
Continuum bellum geritur non stantibus armis,
Quum pax perficitur subter vel pugna quiescit,
Unumque ex alio semper decerpitur insons.

22. De sermone.

Pervolo valde celer discurrens per inania missus,
Qui me mittit habet, venturus sic ubi mittor,
Ensibus igne securus sic penetrabo reclusa,
Non videor volitans oculorum aspectibus adstans.

23. De æquore.

Motor, curro, fero velox, nec desero sedem,
Tenue vagumque manens tam grandia pondera porto.
Nix neque me tegit aut grando premit aut gelu vincit.
Desuper aut multis sternor sed pluribus intus.

24. De morte et vita.

Binæ non sumus, una sed est flens, mæsta tenebris;
Altera perseverat tam lucida lætaque semper.
Quum me plus homines instant conquirere tristem
Illa lætifica pereunt quæ lumine ridet.

25. De animo.

Unus inest homo qui tantum in me clausa videbit;
Quisque suis me non oculis conspexerat unquam.
Non sum magna domus quum pervenit accola magnus,
Nulla est janua quum tamen omnes me simul implent.

26. De die bissexti.

Quum proprii generis viginti quatuor horis
Unusquisque creatur, non ego solus adesse
Possum, sed neque perficiar nec forte creabor,
Semper decursis nisi in ordine quatuor annis.

27. De humilitate et superbia.

Curva licet maneam vel strata soloque depressa,
Me tamen hinc omnes nunc exaltabo tenentes.
Effera stans inimica mea sustollitur alta.
Atque suos sternit vel comprimit illa sequaces.

28. De candela.

Quod reliquis in me libet hoc mihi vile defectum
Præbet, et extinguor quo multis lumina præsto.
Quumque aliis possum splendescere, non mihi lux sum.
Pars quoque quæ multis lucet hæc tetra videtur.

29. De ætate et ... iltu.

Rite vicenis quum quadragies octies una,

Quaque sororum formatur de more mearum,
Nempe momentis tunc ego sola peracta videbor,
Cycli nondecimus quum deficit extimus annus.

30. De atramento.

Armorum fueram vice meque tenebat in armis.
Fortis et armigeri gestabar vertice tauri.
Vas tamen intus habens sum nunc intestina amara
Viscera, sed ructans bonus ibit nitor odoris.

31. De Cera.

Æqualem facie scindit me vomer acutus,
At sulcata manens semper sum seminis expers.
Scissa premor post hæc, sed sum speciosior inde.
Nunc ego verba tenens, nunc sæpe repello tenebras.

32. De membrano.

Antea per nos vox resonabat verba nequaquam;
Distincta sine nunc voce edere verba solemus.
Candida sed quum arva lustramur millibus atris,
Viva nihil loquimur, responsum mortua famur.

33. De scetha.

In me multigena sapientia constat abunde.
Nec tamen illud scire quid est sapientia possum.
Quum prudentia forte meo processerit ore,
Tunc quod ab internis venit intus habere nequibo.

34. De flumine.

Pergo per innumera flexis discursibus arva:
Sed locus et specialis habet me semper et unus.
Quum duo nomina præcedat mea syllaba eadem,
Incipit hoc una nomen qua syllaba et illud.
Nomine cuir isto brevis est et longa per illud.
Littera subtrahitur, post hæc fulgebo per orbem.

35. De penna.

Natura simplex stans non sapio undique quicquam:

Sed mea nunc sapines vestigia quisque sequetur.
Nunc tellurem habitans prius æthera celsa vagabar.
Candida conspicior vestigia tetra relinquens.

36. DE GLADIO.

Sanguinis humani reus et ferus en ero vindex :
Corpora nunc defendere, nunc cruciare vicissim,
Curo, sed hæc ago non nisi quum me quinque coercent.
Partibus attingor tribus et nece tot pene possum.

37. DE VITULO.

Post genitrix me quam peperit mea sæpe solesco
Inter ab uno fonte rivos bis vivere binos
Progredientes, et si vixero rumpere colles
Incipiam vivos moriens aut alligo multos.

38. DE PULLO.

Quum corio ante meo tectus vestitus et essem,
Tunc nihil ore cibi gustabam, oculisque videre
Non potui, pascor nunc escis pelle detectus
Vivo sed exanimis transire viscevi e matris.

39. DE I LITERA.

Effigie gracilis sum usurpans famine regum.
Nempe mearum grossior est me quæque sororum.
Sed me vis sequitur major, nam sola duarum
Et regimen hominis aliaque sceptra patrabo.

40. DE PISCE.

Non volo penniger æthram, non vago rura pedester :
Sic manibus pedibusque carens me pennula fulcit.
Trano per undisonas ac turgida cœrula lymphas ;
Astriferumque polum et sublime peragro tribunal.

41. DE CHELYDRO SERPENTE.§

Argolici me dixerunt septena cephala
Olim habuisse, vocorque immitis scedra Latine.
Ex quibus unum quum caput esset ab ense peremptum,

Illius extemplo vice trina manare solebant.
Sic mihi tunc nullus poterat confligere miles:
Sed me ardente gigas combusserat Hercules igne.
Sum pululans locus ex lymphis vastantibus urbem.

42. De dracone.

Horridus horriferas speluncæ cumbo latebras,
Concitus æthereis volitans miscebor et auris.
Cristatusque volans pulcher turbabitur æther,
Corpore vipereas monstra vel cætera turmas.
Reptile sum superans gestantia pondus inorme,
Immanisque ferus præparvo pascitur ore:
Atque per angustas assumunt viscera venas
Æthereum flatum nec dentibus austera virtus
Est mihi, sed mea vim violentam cruda tenebit.

43. De tigri bestia.

Cursu pennigeros celeri simulabo volucres,
Nec fera sum maculis furvi stellata coloris.
Nunc fluvius rapido dicendus valde meatu
Nomine nempe meo Persi dixere sagittam.

44. De panthera.

Fœdera multigenis reddens animantibus orbis
Trux ego valde draconi sic erit æmulus ipse.
Me genitrix gestans alium generare nequibit,
Et genitor dicor si littera tertia cedat.

45. De cameleone.

Muneror orbiculis ut Parthus discolor albis
Lucror equo collum par forte pedesque buballo
Et cephal aptatum tumerosi more cameli,
Respectæque rei cujusque resumo colorem.

46. De leopardo.

Sæva mihi genitrix atroxque est lena decreta,
Crudelisque pater parthus parthæque maritus.

Hinc velox ferus hinc trux atque robustus et audax
Vescitur ex ipsis conjunctum nomen habendo.

47. De sertali serpente.

Aspera orbiculis tergo scutalibus hirtis
Dorsa stupescentes trucidare solesco venenis,
Quos celeres cursu non cœpi capto colore
Fervida natura pressis hiemeque pruinis
Exuvias positura meas brumalia calcans
Frigora continuis lucrabor nomina notis.

48. De die et nocte.

Non sumus æquales quamvis ambæque sorores,
Tetrica nam facie et una stans altera pulchra
Horrida sed requiem confert et grata laborem.
Non simul et semper sumus at secernimur ipsi.

49. De amphisbæna serpente.

Flexosis geminum contractibus in caput errans
Curro, caput nam trux aliud mea cauda retentat.
Flammigeros gestans animos ex more lucernæ
Viperei generis solam me confero brumæ.

50. De sauro lacerta.

Porro senectutis fugiens discrimina ferre
Lumine fuscantur mihi sicque foramina tecti
Illa parte domus quæ solis spectat in ortum,
Intro, ac Titanis radiis illuminor ipsis.

51 De scorpione.

Vermibus adscriptus necnon serpentibus atris
Quislibet utrorum sociatus ab ore solesco
Armari bino quod vulnere corpore caudæ
Inficiens virum diffundo hinc Græce vocabor
Et reliquos mordens artus non vulnero palmas.

52. De chimæra.

Porro triforme ferum vel monstrum fingor inorme

Setiger aptavit leo rictibus ora nefandis:
Postremas partes draco diras indidit atrox:
Cætera formæ membra dedit fera caprea velox.
Quum philologi me dicunt considere montem
Nunc Cilicum, capreasque leones atque chelydros
Gignentem studio virtuteque bellero fortis:
Sic velut occisus dicor quum nunc habitari
Illius ingenio possum fortique labore.

53. DE HIPPOPOTAMO PISCE.

Nomen imago dedit servandum voce Pelasga.
Narratur mihi quod dorsum juba hinnitus equæ
Assimilatus equo, sed rostrum vertit aduncum
Ad frontem versus mordens ceu dentibus apri
Rorifluo cunctos degens in gurgite phæbos.
Rura per umbriferas depascor florida noctes.

54. DE OCEANO PISCE.

Forma manet tenuis quum semipedalis imago est,
Et tamen immensas solus retinebo Liburnas.
Sic tamen hærendo licet irruat æquora ventus
Sæviat aut pelagus validis motabile flabris,
Ceu radicata ratis perstans aut cernitur undis
Inde meumque moram nomen dixere Latini.

55. DE ... ETUSPEDO PISCE.

Corpora si viva tangam torpescre faxo.
Propter hoc opus infantum mihi nomen adhæsit.
Quin magis Indicus etsi me generamine pontus
Ediderit validi qui tunc me forte lacerti
Longius attigerint contis seu qualibet astis,
Torpescerent et veloces vincire pedestres
Possum, vel potius sic vis mea tanta videtur
Aura mea afficiat sanos quo corporis artus.

56. DE CICONIA AVI.

Porro soni crepitus proprii me fecit habere
Nomen : nam quatiente ferensque crepacula rostro
Nuntia sum veris multis stipata catervis
Hostis chelydri nullum vitabo venenum,
Quin potius pulli pascentur carne colubri.
Æquora transcendens me ducet prævia cornix.
Lata cibabit multigenas has Asia turmas,
Quas ego rorifluis collecta per agmina limphis
Ut comites iteris habeo; sic sollicitudo
Circa communis cunctis stat tam pia multos
Natos sicut alentes hos vestimine carnes
Nostros nudemus, sed quanto tempore nostras
Progenies nutrimus, sic et alemur ab illis.

57. DE STRUTHIONE.

Infandus volucer sum et nomen habebo Pelasgum.
Et pennas velut usurpant avis advolo nunquam
Altius a terra et conceptum negligo fœtum
Forte fovere meum sed fœtu pulveris ova,
Sparsa foventur vel potius animantur in illo.

58. DE NOCTUA.

Garrula nigriferas noctis discurro per umbras,
Vitans luciflui suffundi lumine Phœbi;
Nomen habens furvum visus habitatus obortam
Titanis lucem at Cretensis tellus habere
Sola nequibit me potius aliunde relata.
Extemplo Austriferi patior discrimina lethi.

59. DE PSITTACO.

India littoribus propriis me gignit amœnam,
Collum nam torques ruber emicat ala colore
Jam viridi decorata est et mea latior instat.
Lingua loquax reliquis avibus hinc verba sonabo.

Nomen et humanæ reddam de more loquelæ,
Nam natura mihi Ave est vel jam dicere Care.
Cætera per studium depromam nomina rerum.

60. DE BUBALO.

Ignava volucris, venturi nuncia luctus,
Pigraque perseverans vertor præ pondere plumæ.
Noctibus et Phœbis latitans tam fœda sepulcris,
Furva per umbriferas semper constabo cavernas.
Atque sono vocis nomen tractabo vocandum.

Glosses on "Eusebii Ænigmata."

3 domus sc. est. 4 Agmina sc. peccatorum. 11 Abjectosque sc. a regno Dei. 16 alia sc. anima. 18 habebit i. e. me. 19 tenax i. e. cupidus. 27 alta i. e. mysteria cœlorum. 39 restat i. e. mihi. 41 lumine i. e. die. Phœbi i. e. solis. 42 difficilis sc. est. 53 reliquas i. e. literas. 54 alterius s. potestate. 56 duarum i. e. es vel gs. 61 confero vel refero. 71 una i. e. iniquitas. 72 altera i. e. justitia. 89 Motor i. e. moveor. 90 pondera i. e. Liburnas. 96 ridet i. e. lætificet. 116 nondecimus i. e. nonus decimus. 127 millibus i. e. litteris. 129 multigena i. e. multi libri. 163 cephala i. e. capita. 166 trina sc. capita. manare i. e. crescere. 247 crepitus i. e. sonus.

13. DE SEPTEM DIEBUS.

Primus in orbe dies lucis primordia sumpsit;
Alter splendifluus cœlum firmavit in orbem;
Tertius undivagum mare dat cum germine terræ;
Quartus habet Phœbum lunamque, et sidera cœli;
Quintus plumigeras volucres piscesque natantes;
Sextus quadrupedes reptans hominesque sagaces;
Septimus est Domino requies his rite peractis.

14. VERSUS

DE DUODECIM LAPIDIBUS PRETIOSIS.

Cives cœlestis patriæ, Regi regum concinite,
Qui est supremus opifex Civitatis uraniæ;
In cujus ædificio Talis extat fundatio.
1 Jaspis colore viridi Profert virorem fidei,
Quæ in perfectis omnibus Nunquam marcescit animis;
Cujus forti præsidio Resistitur diabolo.
2 Sapphirus habet speciem Cœlesti throno similem.
Designat cor simplicium, Spem certam præstolantium,
Quorum vita et moribus Delectatur Altissimus.
3 Chalcedonius pallentem Ignis habet effigiem:
Subrutilat in publico, Fulgorem dat in nubilo,
Virtutem fert fidelium Occulte famulantium.
4 Smaragdus virens nimium, Dat lumen oleaginum:
Est fides integerrima Ad omne bonum patula,
Quæ nunquam scit deficere A pietatis opere.
5 Sardonyx constans tricolor, Homo fertur interior,
Quem denigrat humilitas, In quo albescit castitas,
Ad honestatis cumulum Rubet quoque martyrium.
6 Sardius est puniceus, Cujus color sanguineus
Decus ostendit martyrum, Rite agonizantium.
Sextus est in catalogo; Crucis hæret mysterio.
7 Auricolor chrysolithus Scintillat velut clibanus,
Prætendit mores hominum Perfecte sapientium,
Qui septiformis gratiæ Sacro splendescunt jubare.
8 Beryllus est lymphaticus, Ut sol in aqua limpidus:
Figurat votum mentium Ingenio sagacium.

Quîs magis libet mysticum Summæ quietis otium.
9 Topasius quo rarior, Eo est pretiosior,
Nitore nitens chryseo, Et aspectu ætherio:
Contemplative solidum, Vitæ monstrat officium.
10 Chrysoprassus purpureus Imitatur conchylium,
Est intertinctus aureus Quodam miscillo guttulis:
Hæc est perfecta caritas, Quam nulla sternit feritas.
11 Jacinthus est cœruleus, Virore medioximus,
Cujus decora facies Mutatur ut temperies:
Vitam signat angelicam Discretione præditam.
12 Amethystus præcipuus, Decore violacius,
Flammas emittit aureas, Nitelas per purpureas:
Prætendit cor humilium Christo commorientium.

Hi pretiosi lapides Carnales signant homines:
Colorum est varietas, Virtutum multiplicitas,
Quicunque his floruerit, Concivis esse poterit.
Jerusalem pacifera, Hæc tibi sunt fundamina.
Felix et Deo proxima, Quæ te meretur anima.
Custos tuorum turrium, Non dormit in perpetuum.
Concede nobis, agie Rex civitatis cœlicæ,
Post cursum vitæ labilis Consortium in superis.
Inter sanctorum agmina Cantemus tibi cantica.

15. VERSUS CUJUSDAM SAPIENTIS DE ARATORE.

Versibus egregiis decursum clarus Arator
Carmen apostolicis cecinit insigne coronis;
Historiamque prius præponens cautus ubique
Substituit typicæ sensatim verba figuræ.
Lingua canora bonum testatur jure prophetam;
Mysticus ingenium sic indicat ordo profundum.

16. ITEM VERSUS LAUDATIVI DE ARATORE COMPOSITI ELEGIACO CARMINE.

Ad juvenes converte tuam, fratercule, musam,
Ludere qui possunt carmine multiloquo.
Nos autem vetuli sumus et jam corpore fracti,
Et vix audiri quod valeat loquimur.
Denique dum fuerant nobis in corpore vires,
Audebamus in hæc prælia ferre pedem.
Nam, quia Virgilium nobis in mente reducis,
Horreo valde suum nec precor eloquium.
His placeat quibus omne malum delectat adire.
Illius in scriptis invenietur enim.
Nos ad Aratoris vertamus corde Thaliam,
Ut quod scripsit ad hoc perveniamus opus.
Virgilius paleas, frumentum præbet Arator:
Hic mansura docet, ille caduca refert.
Pastorum causas siquidem prior inquit et actus:
Virtutes narrat alter Apostolicas.
Ille crebro dictat hominum turpissima gesta,
Crebrius hic Dominum dulcia verba canit.
Cerberus hunc rapuit, flatum quum corpore misit;
Suscepit Michael hunc miserante Deo.
Ille Jovis socius patitur tormenta Gehennæ,
Iste Petri consors regna superba tenet.
Incestam scriptus Venerem laudaverat ille,
Iste Dei matrem poscit adesse sibi.
Hic ait Æneam bello vicisse frequenter;
Hic Paulum mundum jam superasse refert.
Quapropter, juvenes, quæ sunt meliora sequamur,
Alterutrum dantes scripta decora stylo,
Horum namque locus sordes de corde repellit,
Cogit et in mente sancta tenere Dei.

Glosses from the Cambridge MS.

9 placeat scil. suum eloquium. omne malum delectat adire—over these words is written 'placet cognoscere mundum.' 3J sancta scile præcepta.

17. INCIPIUNT VERSUS TITULANTIS CUJUSDAM SAPIENTIS IN LIBRUM PROSPERI RHETORIS.

Hæc Augustini ex sacris epigrammata dictis,
Dulcisono rhetor componens carmine, Prosper
Versibus hexametris depinxit pentametrisque,
Floribus ex variis ceu fulget nexa corona.
Unde ego te, lector, relegis qui hæc, sedulus, oro
Intentas adhibere sonis cœlestibus aures.
Istic nam invenies, animum si cura subintrat,
Maxime quid doceant sacræ moderamina legis
Observare homines, vel quid sibi maxime vitent,
Sidereum cœli cupiunt qui scandere regnum.

18. VERSUS DE PHILOMELA.

Sum noctis socia, sum cantus dulcis amica;
   Nomen ab ambiguo sic philomela gero.
Transducis, philomela, insomnem carmina noctem,
   Nos dormire facit, se vigilare docet.
Dic, philomela, velis cur noctem vincere cantu;
   Ne noceat ovibus vis inimica meis.
Dic age, nunc cantu poteris depellere pestem:
   Aut possim aut nequeam me vigilare juvat.

Vox, philomela, tua cantus educere cogit;
  Inde tui laudem rustica lingua canit.
Vox, philomela, tua citharas in carmine vincit,
  Et superat miris musica flabra modis.
Vox, philomela, tua curarum semina pellit,
  Recreat et blandis intima corda sonis.
Florea rura colis, herboso cespite gaudes,
  Frondibus arboreis pignora multa foves.
Cantibus et cætus recrepant arbusta sororis,
  Consonat ipsa suis frondea silva sonis.
Judice me cygnus et garrula cedit hirundo,
  Cedit et illustris psittacus ore tibi.
Nulla tuos unquam cantus imitabitur ales,
  Murmure namque tuo dulcia mella fluunt.
Dic ergo tremulos lingua vibrante susurros,
  Et suave liquidum gutture pange melos.
Porrige dulcisonas attentis auribus escas,
  Nolo tacere velis, nolo tacere velis.
Gloria summa tibi laus et benedictio, Christe,
  Cui præstas famulis hæc bona grata tuis.

19. SCHOLASTICI CUJUSDAM IRRISIO CONTRA CALVOS.

Stridula musca volans calvum conspexit euntem;
"Calve viator," ait, "quo tendis? cede parumper,
Perque tuos juro, qui restant retro, capillos,
Me gratam liceat sedem decerpere rostro."

Hæc ait, et trepidum circumvolat improba calvum.
Quid valet, en, alvus, muscæ lassatus ab ictu?

20. HUGBALDI RESPONSIO DE LAUDE CALVORUM.

Carmina, clarisonæ, calvis cantate, Camænæ.
Comere condigne conabor carmine calvos.
Contra cirrosi crines confundere colli
Cantica concelebrent callentes clara Camænæ.
Collaudant calvos, concludant carmine claros,
Carpere conantes calvos crispante cachinno.
Conscendit cœli calvorum causa cacumen,
Conticeant cuncti concreto crine comati.
Cerritos calvos clamantes carmine cunctos.
Consona conjunctim cantentur carmina calvis.

Quod calvities veluti quoddam præsagium bonorum quibusdam provenire videatur.

Carmina, clarisonæ, calvis cantate, Camœnæ,
Cum crescit calvi capitis cervice corona,
Consortem celeri consignat confore calvum
Capturum claram Christo cedente coronam,
Ceu crines capitis convellens crimina cordis,
Corde creatorem conspectat corpore cœlum.

Cœlicolas cives cupiens contingere cultu,
Crimina cum curis condemnat cuncta caducis.
Cœli conscensum concentu cœlicolarum
Concupiens cupide collaudat cuncta creantem.

Calvos cantatores, doctores, abbates, episcopos, et sacerdotes.

Carmina, clarisonæ, calvis cantate, Camœnœ,
Conjubilant calvi celso clamore canori;
Continuantque choro castas cantare choreas
Conformes capite concordi corpore cuncti
Complacidas cleri contendunt condere caulas
Correcto cornu cœlestia classica clangunt.
Conficiunt clarum Christi cognomine chrisma,
Consociant cuneo conspersos chrismate cœtus,
Concordes caute celebrant convivia cœnæ,
Constituunt Christi convivas carne, cruore.

Calvos cœnobitas psalmistas, grammaticos, scribas, et abstinentes.

Carmina, clarisonæ, calvis cantate, Camœnæ,
Complures calvos cogunt castissima castra,
Cœlica certatim cantantes cantica Christo
Corpore, crine carent, collustrant culmina cœli
Cœlica concupiunt, cohibent curare caduca
Componunt chartas concinnant carmina clara
Catholicum canon certum conscribere curant,
Conculcant carmen congestant carne colorem
Constantem castum communi currere cursu
Contendunt celeres cœlique capessere culmen.

Quod calvi reges sint et imperatores, consules quoque, legislatores, et judices.

Carmina, clarisonæ, calvis cantate, Camœnæ,
Conspicui compti chrysea cervice corona

Clementes censu condunt consulta clientum
Cincinnose cave condemnant carmina calvi
Censorem calvum censuram condere constat
Cirrosi cœtus conducit classica calvus
Cordacem calvum cordatum crede cavendum
Calventem calvos cæcari corpore censet
Calvitiem calvi cœcatur carpere cessa.
Cessa calvastrum cessa corrodere, cessa.

Carmen quod calvi duces sunt exercitus et bellatores docti ac robusti.

Carmina clarisonæ calvis cantate, Camœnæ,
Conducunt calvi cuneos certamine claros
Compugnant calvi cristati casside chori
Contorquent crispant celeres cum cæde categas
Compendunt cirros contundunt calce comatos
Cuspide confodiunt capulo concisa corusco
Colla cadunt celebrant calvi clamore celeuma.
Commotus certare catus certamine calvus
Conculcat, cædit crinitos cedere cogit,
Captivos captat, captos cervice coarctat.

Laus calvorum de experientia artis medicinæ tam pharmaciæ quam cyburciæ.

Carmina, clarisonæ, calvis cantate, Camænæ,
Comperies calvos columen conferre cerebro
Comperies calvos capitis curare catarrhos
Comperies calvos cephas curare cavernas
Chronica cum Cancro ceditque cachexia calvo
Cardia cor carpens cassatur colica cæsa
Contrectans chalybem conscissa carne coercet
Corruptum capitis docta cervice cruorem
Cur complura cano ? clandestina cuncta caduci
Corpore confutat collapsaque corpora curat.

Invectio increpationis adversus cavillatorem calvos injuste conviciantem.

Carmina, clarisonæ, calvis cantate, Camænæ.
Corde cavus cirrose cave cartare creanti
Conviciumque creaturæ conducere cessa
Condita cunctipotens causarum cuncta creator
Constituit curamque cavens conferre creatis
Cætera curvavit clarum consurgere calvi
Concedens columen cui cedere cuncta coegit
Condiderat calvum collapsa cucurbita cœno
Conticeat citius cœnosa calumnia cujus.

Adversus eundem et est laus calvorum de humilitate et castitate mentis et corporis.

Carmina, clarisonæ, calvis cantate, Camœnæ.
Complex carnificum corium convellere calvo
Cur censes cordis convellit crimina calvus
Cur censes capitis cineres convellere calvo?
Cognoscit calvus cineri concrescere corpus
Cur censes calido carnes carbone cremari
Corda cremunt calvi Christi concocta calore
Cur censes calvum castrari corpore castum?
Corde tenus cunctis castratur concito culpis
Carmine carnificans calvum compesce cavillum.

Exprobratio carminis ejus et paradigma Danieli prophetæ calvo et pueris illi insultantibus.

Carmina, clarisonæ, calvis cantate, Camœnæ.
Carminibus caveo claris conjungere cœto
Calcetur cæno calcanda calumnia calce
Cœnosus cœnosa canens concludito canna
Censetur certe censorum codice cautum

Clarividum calvum cui conscia cœlica cuncta
Commotum catulum circumlatrante cachinno
Clamantes "Conscende cito, conscendito calve!"
Condemnasse cacos confestim crimina clarent.
Convitu corrosa cadunt cum corpora carptim.

De egregio calvo Apostolo Paulo quod a Christo vocatus, cæcatus sit raptusque in tertium cælum.

Carmina, clarisonæ, calvis cantate, Camænæ.
Carmina calvorum cumulentur carmine calvi
Conspicui cujus crudelis cautio cedis
Constiterat Christi cultores carnificare
Connubilent circum fulgente charismate calvo
Cæcato cuncti Christi clamore citatus
Corruerat cito confossus ceu cuspide conti
Confestimque capit consensum culmine cœli
Clarivido cernens conspectu Cunctipotentem.

Quod ex persequutore factus sit prædicator et quod comam nutrire et turpem vetat sermonem proferre.

Carmina, clarisonæ, calvis cantate, Camænæ.
Conglomerate choros calvo celebrante choreas
Censuram celebrem calvum cambisse colendum
Comperimus cœli compte consulta cavendi
Crimina consultat cænosi cuncta coercet
Colloquitur cunctis communia commoda censet
Confudit cirrhos collegia civica condit
Conciliandoque consponsorum Christicolarum
Corda ciet capiti certans conjungere corpus
Cerritus celebres cesset condemnere calvos.

Alloquitur poeta de cavillatore Camœnas, insinuans eum calvi regis judicio cœcatum.

Carmina, clarisonæ, calvis cantate, Camœnæ.
Crudelem calvos casso conamine cunctos
Carpere conantem compescite crimine captum
Convitii commentantem commenta caduca
Concito convinctum cæcis concludere claustris
Calvaster censor cœcari crimine captum
Censet cece canis confringens crimina calvus
Conquinisce canis cessans corrodere calvos
Calvastri cuneis cœlorum consocientur
Christo candifluam calvis cedente coronam.

Epitoma laudis calvorum a corporis situ ac pulcritudine et quod calvus sit quidam microcosmus.

Carmina, clarisonæ, calvis cantate, Camœnæ.
Concilium clarum calvorum cogere cœtu
Cum cernes calvum cœli comprendito cyclum
Calvitii culmen cœli cognoscito centrum
Circuitum cosmi commendant cætera calvi
Calvos consocia candentes congere calvos
Conthia cessabit chryseos conferre colores
Continua contenebrans cedet concrescere calvis
Collucent calvi calvorum cassida candet
Conrutilans cœli ceu copia clara coruscat.

Clausura carminis calvorum.

Carmina, clarisonæ, calvis cantate, Camœnæ.
Conveniet caras claustris componere cannas
Completur claris carmen cantabile calvis.

Glosses from the Cambridge MS.

15 crines, sc. convellens 22 Conjubilant, sc. cantores i. e. simul gaudeant 24 capiti, quasi in capite. cuncti sc. calvi 25 condére caulas, instituere monasteria 26 Correcto, sc. doctores. classica, melodia 27 Conficiunt, sc. episcopi i. e. sanctificant 28 cuneo, sc. Christianorum. cætus, sc. gentium 29 Concordes, sc. sacerdotes 30 cruore, sc. et 32 Complures sc. cænob. cogunt, aggravant 33 Cœlica sc. psal. cantantes, celebrantes 3 concupiunt, over the cu is placed i. cohibent i. e. prohibent se. caduca, transitoria 36 Componunt, sc. grammaticos 37 Catholicum, s. scribas. canon compositionem 38 Conculcant, sc. abstinentes. colorem, sc. Spiritus Sancti 39 Constantem, sc. ipsum calorem 40 capessere, i. e. sumere culmen, i. e. apicem, dignitatem 42 Conspicui, sc. sunt, sc. reges; chrysea, i. e. aurea 43 censu, i. e. in judicio. condunt, i. e. instituunt. consulta, i. e. decreta. clientum, i. e. subditorum 44 Cincinnose, i. e. rugose. carmina, sc. tua. 45 Censorem, i. e. judicem. censuram, i. e. judicium. constat, i. e. manifestum est 46 Cirrosi, Cirrus dicitur cincinnus, i. e. reflexio capilli: hoc loco ponuntur pro calamistris 47 Cordacem, quasi corde audacem 48 Calventem, i. e. frustra decipientem. censet, i. e. judicet 49 carpere, i. e. decipere 53 cristati, i. e. coronati 54 categas, hoc est lingua Gallica lanceas 55 cirros i. e. hirsutos 56 capulo, partem hic pro toto gladio posuit 57 celeuma, i. e. læta cantatio vel victoriæ laudem 58 catus, i. e. doctus 60 coarctat, i. e. ligat vel occidit 62 columen, i. e. sanitatem 63 catarrhos, i. e. fluores jugis reumæ 64 cephas, i, e. capitales 65 chronica, i. e. Temporales. cachexia, mala vexatio 66 cassatur, inaniter 67 Contrectans, quasi trahens. chalybem ferrum 68 cocta

sc. de, i. e. exusta. 72 Corde, sc. ut arundo qui nullam habet medullam intus 73 conducere, ingerere 75 conferre, dare 77 columen, vel culmen. cui, sc. calvo. cedere, i. e. subdi 78 Condiderat, i. e. obumbravit 79 cœnosa, stercorosa, fimina 81 convellere, sc. radiendo 82 censes, i. e. judicas vel suades 86 calore, i. e. Spiritu Sancto 89 Carmine, sc. vituperio. carnificans, i. e. mulctans vel vituperans 91 caveo, hic provolo vel scribo. conjungere, amittere. cœto, vel laudem calvorum 92 Calcetur, i. e. Deridetur 93 concludito, sc. otii vituperator. canna, i. e. pennam vel vituperationem. 94 Censetur, verbum impersonale. codice, i. e. libro 96 Commotum, i. e. gnarum vel iratum 98 cacos, sc. pueros, i. e. perversos 101 cumulentur, augmententur. carmine, sc. cum 102 cautio, sc. scriptio vel confirmatio 103 Constiterat, Disposuerat vel ordinaverat. carnificaret, occideret vel mortificaret. 104 fulgente, &c., i. e. oleo sanctificato quo unctus est in baptismate Paulus 105 clamore, i. e. voce. citatus i. e. vocatus Saule, Saule. 112 cavendi, ad cavendum. 113 coercet, i. e. prohibuit 114 communia, utilitates 115 civica, i. e. civilia 117 Corda, sc. sapienti. capiti i. e. Christo. corpus i. e. ecclesiam 118 Cerritus, perversus 121 compescite, i. e. impedite 122 Convicii, Opprobrii. commentantem,excogitantem. commenta, mendacia 124 Calvaster, i. e. calvus. censor, i. e. judex 125 Censet, i. e. judicet 126 Conquinisce, Obmutesce 127 Calvastri, calvi 129 calvorum, sc. conor nunc. cogere, i. e. aggregare. cœtu, sc. et clarum 132 commendant, i. e. manifestant. 133 Calvos, sc. otii omnis ac si dicat benevolus 139 claustris, terminis. cannas, pennas.

21. EPISTOLA LANFRANCI.

Domino I. liberalium virtutum agyarmate præcellenti, L. summæ fidei sinceritate devotus, æternæ felicitatis decus!

Quotiescumque necessariis intelligentiæ facultatibus exterius pulsatur animus, toties interius acumen ad interiora reflecti necesse est. Quia, dum secularium occupationum negotiis impeditur in plura, minor fit ad intuenda mysticæ contemplationis arcana. Sed quia ferrum ferro sæpe acuitur, nec non collidente silicis incussu micantis igniculi jubar exoritur, iccirco vestræ admonitionis instinctu quidam fomes latentis memoriæ enucleatur, qui prius obstruso cordis sacrario sicut luminis crepusculo occulebatur. Quæstiunculæ igitur indaginem, quam breviculi theoremate nuper nobis proposuisti, prout ingenioli nostri capacitas exigere potuit, breviter intimare curavit. Decem igitur prædicamenta quæ ab Aristotele descripta sunt, quum inter se æquivoca sint, de subjecti speciebus univoce prædicantur, et quia Porphyrius textum isagogarum ad prædicamenta composuit, Boethius quoque translationis commentum desuper expedire instituit; ante quam de genere vel specie disputationis sumpsisset exordium, statuit de triplici vi animæ tractare; non ut totius in partes, sed, ut nobis videtur, tanquam generis in species: et quia substantia cæteris prædicamentis prior est; eo quod supervenientibus novem accidentibus quasi fundamenti loco nititur, ab ipsa prius exordium ordiri visum est. Videndum quippe est, hæc divisio quanam ratione cum subjectorum natura concordat.

Anima arborum vel herbarum est substantia incorporea,

quæ vitam corpori nascendo subministrat, et alendo et crescendo corroborat.

Anima brutorum animalium est substantia incorporea, quæ vitam corpori nascendo subministrat, et alendo et crescendo corrroborat.

Anima hominis est substantia incorporea, quæ vitam corpori nascendo subministrat et alendo et crescendo corroborat.

Nec illud officere putandum est, quia anima hominis immortalis est, pecudumque, ut vel arborum, mortalis, quum sub animali ponuntur ratione irrationale mortale immortale generum divisione sed specierum constitutione. Quod si consideremus divisionem generis in partes vel totius in partes, aliud species, aliud esse partes manifestum est. Species enim sæpe partes, partes nonnumquam species appellamus. Differunt vero hæ a se: quoniam pars totius membra conjungit, species totum dividit atque dispertit. Nam, ut liquido patet, partes ejus quod copulant non suscipiunt nomen totius: neque enim fundamenta vel tectum domus dici possunt. Nam nisi omnia quæ quid efficiunt juncta sint totius vocabulum singula non habebunt. At vero etiam singulæ species generis nomen suscipiunt, ut homo animalis: quo fit ut in his illa differentia possit agnoci, quod partes quidem totius partes, species vero non totius sed universalis rei, id est generis, species esse dicuntur. Differt vero totum a genere, quia genus quidem universale est, totum vero minime: quod probatur hoc modo. Si enim id quod totum dicitur, ut domus, universale esset, partes quoque ejus totius susciperent nomen. At non suscipiunt, ut pluribus notum est. Quod ergo totum est universale non est. Genus universale esse manifestum, quoniam ejus nomen ab ea deductæ formæ suscipiunt.

Item alia differentia. Genus semper speciebus suis propriis prius est, totum vero suis partibus posterius invenitur; nisi enim partes fuerint, totum non potest jungi. Quo fit ut si genus pereat, species quoque perimantur: si species pereunt, maneat genus. Quod in partibus totoque contrarium est. Nam si pars quælibet pereat, simul totum necesse est interire: si vero totum quod partes junxerant dissipetur, partes maneant, distributa est: veluti si domus tecta ac parietes ac fundamenta a semetipsis disjuncta intelliguntur, domus quidem non erit, quia conjunctio distracta est, partes tamen manebunt. Quapropter rectæ diffinitionis modus in his adhibendus est, nisi partes nomen et naturam sui generis sortiuntur. Diffinitionum autem duo genera primaria. Tullius ait, unum earum rerum quæ sunt, alterum earum quæ intelliguntur. Omnia autem quæ diffiniuntur aut corporalia sunt aut incorporalia. Res enim omnes in hæc primitus dividuntur. Ea quæ corporalia sunt esse dicunt: ea vero quæ incorporalia, non esse: non quod omnino ea quæ incorporalia sunt non sint; alioquin nec diffinitionem reciperent. Nam diffinitio est quæ explicat id quod diffinitur quid sit ejus rei quæ omnino non est ne quod sit ulla explicatio esse potest. Sed quia humanum genus sensibus degit, id maxime esse arbitratur quod sensuum comprehensioni subintrat. Quis enim pri non magis scire videatur hominem quam justiciam vel quicquid aliud non sensibus sed intelligentia comprehenditur? Unde fit ut propter evidentiam cognitionis ea magis esse videantur quæ subjecta sunt sensibus, ea minime quæ intelligentiæ ratione capiuntur.

Sed sciendum est Marcum Tullium ad omnium protulisse opinionem non ad veritatem. Nam inter optime philosophantes constitit illa maxime sunt quæ longe a sensibus

segregata sunt: illa minus quæ opiniones sensibus subministrant. Unde etiam Plato ait in Timæo, Quid est quod semper sit nec ullum habeat ortum et quod gignitur nec unquam sit? Quorum alterum intelligentiæ ratione comprehenditur, alterum affert opinioni sensus rationis expers? Hic igitur id quod semper sit rationi adjecit, id vero quod nunquam sit sensibus junxit. Sed ut verius dici potest, corporalia esse et incorporalia non esse, non ad veritatem sed ad communem hominum opinionem loquutus est.

Hæc icciro prælibavimus, ne quis arbitretur incorporalia sicut etiam corporalia non minore termino diffinitionis describere, præsertim quum omnia quæ sunt in his duobus maxime dividuntur. Quæ quum ita sint, triplex vis animæ dividitur, sicut genus in species non sicut totum in partes. Hæc pro affectatæ brevitatis notitia partim nostris partim Marci Tullii verbis intimare curavimus. Nunc ergo si meliusculæ examinationis nobis utilitas provenerit, non tanquam peritis sed tanquam idiotis nobis rescribite. Nos igitur cujusdam quæstiunculæ ambiguitate pulsamur quam vobis innotescere dignum duximus et quæ decretalis assertio vobis videtur diligenti studio nobis enucleare studete. Quæritur enim de tertia vi triplicis animæ quæ est arborum, si est immortalis an non. Proponunt enim quidam didascalorum paradisus si est periturus an perpetuus. Qui ita asserunt formulas argumentorum; Paradisus plantatio Dei est sicut scriptum est, Plantaverat autem Dominus Deus paradisum voluptatis et cætera. Si plantatio Dei est requies sanctorum est sicut Eliæ et Enoch et cæterorum. Si requies sanctorum est, perpetuus est. Si perpetuus est quia arboribus repletus est anima arborum immortalis est. Item paradisus hæreditas hominis est quia ab illo sumptus est. Necesse est enim ad originem propriam redire omne quod est. Quum enim duæ par-

tes hæreditatis sint, una peritura, altera partura, hæreditas paradisi perpetua est. Nisi enim perpetua esset, exilium non hæreditas esset. Si erga paradisus hominis hæreditas est et arboribus consitus est, anima arborum immortalis est. Amplius: mundus iste peregrinatio vitæ est, paradisus autem voluptas vitæ est. Si ergo mundi transit concupiscentia, permanebit voluptas paradisi cum lætitia. Quum autem perire ac permanere contraria sint, quod dicitur de una non convenit in altera. Quod si transire convenit in mundo, permanere autem in paradiso, paradisus quoque arboribus repletus est, anima arborum immortalis est. Amplius: Si sol super terram est dies est, absentia autem solis nox est. In hoc quippe mundo dies sequitur noctem, in paradiso denique neque dies sequitur noctem neque nox diem, quia perpetua lux ibi est. Quod si perpetua lux ibi est et arboribus ornatus est, anima arborum immortalis est. Amplius: in hoc mundo vitæ est contraria mors, vitam quippe comitatur lætitia, mortem autem tristitia. In paradiso ergo vita est sine mortis tristitia. Quod si vita et mortis tristitia repugnantia sunt, vita vero paradisi sanctorum est perpetua lætitia, paradisus quoque perpetuus est et arboribus refertus est, anima arborum immortalis est.

22. AD SANCTUM VEDASTUM.

Ave præsul gloriose,
Ave sidus jam cœleste
Decorans, Vedaste, cœlum
Nos gubernat visens humum:
Quo lætemur triumphantes
Ut patronum venerantes.

23.

Transitus ad patriam non est mors, est locus *en paix*;
Illuc qui transit bene vivit, non amat *enferz.*
Omnis amans mundum non mundum turpiter *ert laiz*;
Esse satis posset quod talis non homo *fust faiz.*
Sed quando moritur sapiens et agens bona *deols est.*
Qui mala non odit mundi præsentia *fols est.*
Nummorum massa quandoque per omnia *faldrat.*
Gloria mundana præsens hæc nil sibi *valdrat.*
Patri cœlesti nunquam vir avarus *adardrat.*
Quando cadet talis se funditus et sua *perdrat.*
Tunc coluisse Deum vellet sibi qui bona *rendiest.*
Quod si fecisset non parcus ad infera *tendiest.*
Prælatusque suum doceat bene vivere *convent.*
Actibus et verbis ostendat se fore *dolent.*
De propriis culpis quibus antea non fuit *orantz.*
Judice quid coram faciet non de se publice *poanz.*
Si justus fuerit veniet pius et bonus *ulanz.*

Si miser et stultus accesserit impie *puanz.*
Suspirare decet quem spiritus almus *enhoret.*
Hi bene lætantur quibus os mens actus *en est tez.*
Non dulcescat ei laus oris, cor sibi *seit tez.*
Ullus in hac vita tam tute vivere *ne pot.*
Ut quit discipulus quem regula dulciter *esmot.*
Si mentem linguam colat ut prudens homo *terram.*
Membris et ventri faciat doctissime *guerram.*

24. DE PALUDE CROYLANDENSI A S. GUTHLACO EXPURGATA.

Spiritibus pravis dudum locus iste vocavit,
Quos Deus atque gravis Guthlaci pugna fugavit.
Unde fit ut cunctos, quos teter spiritus urget,
Guthlaci functos ope Christi gratia purget.

25. DE ABBATIA CROYLANDIÆ AUCTORE FELICE.

Gurgite multarum Cruland ambitur aquarum :
Piscibus et rivis quoniam redimitur amœnis :
Multigenis latum dat piscibus unda natatum :
Suppeditat gurges fœnum quoque pabula pisces.
Est ubi cum requie pax, copia, lumen abunde
Turbinibus mundi sat habent gaudere remoti.
Quos aqua defendit locus arctus gratia munit.
Illis insidiæ non obsunt dæmonis ullæ.
Pestibus invisus redolet locus ut paradisus.

26. AD BEATAM VIRGINEM MARIAM.

Ave virgo virginum quæ Verbo concepisti;
Ave! lactans filium virgo permansisti;
Ave cœli gaudium et nutrix Jesu Christi;
Salva me miserum in hoc mundo tristi;
Ave Maria!
Maria mater Domini, thalamus amoris,
Maria regina cœli summus fons dulcoris,
Maria nostræ spei portus, pons timoris,
Quæso memento mei cœci peccatoris.
Ave Maria!
Gratia plenissima, virgo, te refecit;
Gratia gratissima te matrem perfecit;
Gratia firmissima in te non defecit;
Ille me reficiat qui te talem fecit.
Ave Maria!
Plena pudicitiæ virgo singularis,
Plena laus ecclesiæ, parens expers paris,
Plena vena veniæ, clara stella maris,
Junge me lætitiæ quæ sic jocundaris.
Ave Maria!
Dominus in utero tuo procreatus,
Dominus ab utero manens incarnatus,
Dominus pro populo sic humiliatus,
Sit mî cœco misero per te dux placatus.
Ave Maria!
Tecum manet Deitas, nam Dominus est tecum
Tecum manet Trinitas, et tu manes secum,
Tecum summa Deitas, fac salutem mecum,

Errantem per tenebras illumina me cœcum.
Ave Maria?
Benedicta fœmina in concipiendo,
Benedicta Domina in parturiendo,
Benedicta virgula, virgo permanendo,
Me, te precor, adjuva saltem moriendo.
Ave Maria!
Tu sedes in solio virgo coronata,
Tu gaudes cum filio mater jocundata,
Tu repleris gaudio proles sublimata,
Esto tuo famulo mihi advocata.
Ave Maria!
In cœlo te glorificat Angelorum decus,
In terra te invocat Latinus et Græcus,
In luce te collocat Jesum ipsum fœtus,
Lux eadem luceat mihi qui sum cœcus.
Ave Maria!
Mulieribus piis tu es gubernatrix,
Mulieribus reis tu es sublevatrix,
Mulieribus cunctis tu es gubernatrix:
Tu tanta et tam nobilis sis mihi salvatrix.
Ave Maria!
Et tu virgo quanta sis non potest narrari,
Et quantum vales miseris quis posset meditari;
Et ideo præ cæteris volo te precari,
Ne sinas me dæmonum dolo defraudari.
Ave Maria!
Benedictus Dominus tibi obedivit,
Benedictus Filius qui de te exivit,
Benedictus Spiritus qui ambos univit,
Sit mihi propitius qui te sic munivit.
Ave Maria!

Fructus florens floruit de te cum dulcore,
Fructus fulgens exiit de te cum decore,
Fructus sanctus prodiit repletus odore,
Ille fructus me liberet semper a languore.
Ave Maria!
Ventris sic integritas produxit hunc florem,
Ventris clausi puritas dat floris odorem,
Ventris ponderositas nescivit dolorem;
Meum tua bonitas minuat laborem.
Ave Maria!
Tui sacri corporis laus evolat ubique,
Tui fama nominis dignoscitur plerique,
Tui spes juvaminis nos regat ubique
Sic demum cum impiis damnemur inique.
Ave Maria!
Jesus nos eripiat a cœtu damnatorum,
Jesus nos edoceat passus electorum,
Jesus nos custodiat in fine sæculorum,
Jesus nos promoveat in regna cœlorum,
Ave Maria!
Amen dicat clericus postulans solamen,
Amen dicat laicus cupiens levamen,
Amen dicant omnia quæ poscunt juvamen,
Amen sit per sæcula sæculorum, Amen!

Ave Maria gratia plena: Dominus tecum &c. Deus omnipotens, creator omnium, qui gloriosam virginem Mariam tot et tantis virtutibus decorasti, et ipsam filii tui Domini nostri Jesu Christi matrem et nutricem fieri voluisti, concede nobis famulis tuis ipsius commemorationem agentibus gratiam in hoc sæculo et gloriam in futuro. Amen!

27. COLLOQUIUM INTER CARDINALES ET SANCTUM THOMAM CANTUARIENSEM A. D. 1170.

Hæc est actio, quæ celebrata est inter dominum Cantuariensem et regem Anglorum, inter Gisortium et Triam in præsentia cardinalium, Willelmi de Papia cardinalis presbyteri S. Petri ad vincula, Odonis diaconi cardinalis S. Nicolai de carcere Tulliana.

Dominus Cantuariensis, in octavis beati Martini, advenit de Burgundia in regionem Vilcasinam * ad Triam oppidum, ad colloquium cardinalium, qui a rege Anglorum a Cadomo occurrerunt archiepiscopo ad Gisortium. Consederunt pariter inter Gisortium et Triam duo illi cardinales cum archiepiscopo Rotomagensi et multis aliis ex parte regis: archiepiscopus quoque Cantuariensis sedis apostolicæ tunc nunciatus legatus et cum eo exules ejus Joannes Salesberiensis cum Herberto de Boseham,† Lombardus de Placentia, Alexander Wallensis, Gaufridus prior de Panteneia et Garinus canonicus, Robertus et Gilbertus canonici capellani Cantuariensis, Joannes Cantor,‡ Alanus, Ricardus, Henricus et multi alii.

---

* VILCASINAM——WOLCASINAM MS. Trin.

† The text of Bouquet reads ROBERTO BOSEBECH for HERBERTO DE BOSEHAM, and afterwards inserts HERBERTUS DE BOSEHAM between HENRICUS and ET MULTI ALII.

‡ CANTOR —— CANTUARIENSIS MS. Trin.

Cœperunt cardinales multa proponere de caritate domini papæ et sollicitudine multa qua cruciabatur quotidie, pro procuranda pace et securitate Cantuariensis et suorum: inde de suo adventu de urbe Romana, et laboribus et periculis itineris sui quod fecerant, exeuntes ab urbe mense Martio jam medio et pervenientes in Normanniam mense Novembri; deinde de magnitudine regis Anglorum et de necessitate ecclesiæ Romanæ, quæ multa beneficia habere solebat de rege et regno ejus, quibus tunc carebat, occasione discordiæ hujus: deinde de malitia temporis, deinde de amore et beneficiis, quibus rex Angliæ prævenerat Cantuariensem, et de honore quem ei semper exhibuit. His subjunxerunt querelas et injurias, quibus rex a Cantuariensi se læsum esse conquerebatur, imponens ei inter cætera quod ei excitaverat guerram regis Francorum. Ad ultimum quæsierunt consilium, quomodo indignationem tanti principis placare possent; "Quia," inquiunt, "sine multa humilitate et moderatione et magni honoris exhibitione remedium tantis periculis adhiberi non poterit."

Hæc autem dicebant consulto, ut animum ejus terroribus frangerent, vel ad indignationem provocarent, quo vel minus sapienter vel minus humiliter responderet.

Dominus vero Cantuariensis, in omni humilitate et mansuetudine spiritus, sereno vultu, radiantibus oculis, et rosea facie, lingua Latina, facundissime et disertissime primum gratias egit domino papæ, de caritate et sollicitudine quam habebat erga se et coexules suos: mirante omni multitudine, quæ aderat, super prudentia et responsis ejus. Ad singula enim quæ illi proposuerant, seriatim et eodem ordine respondet, rationibus veris et probabilibus, querelas regis evacuans, et injurias ecclesiæ et damna intolerabilia patenter exponens. Et, quia humilitatem et exhibitionem honoris ab

eo exigebant, respondit se libentissime omnem humilitatem exhibiturum, et honoris et reverentiæ domino suo regi quantumcumque posset salvo honore Dei et libertate Ecclesiæ, et personæ suæ honestate et possessionibus ecclesiarum. Et si iis videretur aliquid adjiciendum, rogavit cardinales ut darent, dicens se habere propositum acquiescendi, salva libertate conditionis, professionis et ordinis. Responderunt illi se non venisse ut ei, sed ut eum consulerent, et reconciliationis tentarent viam. Quæsierunt dehinc cardinales ab archiepiscopo, an in sua provincia vellet permittere observantiam consuetudinum Clarendoniæ, id est Cleri-damni: quibus secundum quod rex iis persuaserat, muneribus magnis datis et majoribus promissis, reges Anglorum audierant usos fuisse antecessorum suorum archiepiscoporum temporibus: et sic, sopitis omnibus querelis, in gratiam redire et repetere sedem suam et administrationem et pacem sibi et suis.

Ad hæc respondit archiepiscopus, nullum prædecessorum suorum ab aliquo regum ad hanc professionem fuisse arctatum: neque se Deo auctore promissurum unquam ut observet consuetudines quæ Dei legibus patenter adversantur; quæ sedis apostolicæ convellunt privilegium; quæ Ecclesiæ perimunt libertatem; quas dominus papa Senonis in illorum et multorum præsentia condemnavit. "Et ego," inquit, "domini papæ sequutus auctoritatem quasdam earundem consuetudinum cum observatoribas suis anathematizavi, sicut in multis jam conciliis Catholica Ecclesia fecisse dignoscitur. Ideo ipsum scriptum regiarum constitutionum, quas apud Cleri-damnum statuisse dignoscitur, cum pravitatibus quæ in eo continentur, in irritum duxi et quassavi: præsertim in his—Quod non appelletur ad sedem apostolicam super causa aliqua, sine licentia regis; quod

non liceat archiepiscopo vel episcopo exire de regno et venire ad vocationem domini papæ, sine licentia regis; quod non liceat episcopo excommunicare aliquem qui teneat de rege in capite, sine licentia regis, nec terram ipsius vel officialium suorum sub interdicto ponere; quod non liceat episcopo coercere aliquem de perjurio vel fide læsa; quod clerici trahantur ad secularia judicia; quod laici, seu rex seu alii, tractarent causas de ecclesiis vel decimis, et alia in hunc modum."

Quæsierunt dehinc cadinales an, si non confirmationem, saltem dissimulationem et tolerantiam consuetudinum Cleridamni vellet repromittere archipræsul, vel certe, non facta altrinsecus mentione consuetudinum illarum, recipere sedem suam et pacem. Respondit archiepiscopus, "Nostræ gentis proverbium est quod taciturnus prætendit speciem consentientis: et quum rex sibi videatur in possessione consuetudinum illarum esse, et ad eas conservandas injuste et violenter cogat ecclesiam, si sic taciturnitate mea impetrata cessaret concussio, auctoritate maxime legatorum domini papæ interveniente, statim sibi et aliis videretur obtinuisse in causa ista. Ego quoque, ut verum fatear, Deo teste, magis eligo exulare perpetuo, proscribi etiam et, si disposuit ita Dominus, pro justitiæ defensione mori, quam in salutis meæ dispendium et præjudicium causæ ecclesiasticæ libertatis, hanc quam vos persuadetis ineam pacem. Dominus enim est qui in tali re prohibet sacerdotes, qui dissimulantibus gehennam præparavit, ubi nulla erit dissimulatio pœnæ."

Lectus est et libellus abominationum illarum, et quæsitum a cardinalibus an a Christianis liceat observari nedum a pastoribus dissimulari.

Progressi sunt ad aliam quæstionem, sciscitantes an vellet eorum judicio stare super iis quæ inter eum et regem versan-

tur. Ille autem de causæ se sinceritate confidere respondit, et quum ipse et sui, qui a tempore multo destituti sunt, plene fuerint ad omnia restituti, habita ratione causarum, rerum, et temporis, juri libenter pariturum, et se nec posse nec velle declinare, quin, ubi et quando, et quomodo debebit, subeat judicium ejus vel illorum, cujus vel quorum judicio dominus papa eum stare debere decreverit : interim se et suos ad litigandum urgeri non posse, nec paupertatem suam ad hoc sufficere, cui etiam victualia desunt, nisi Christianissimi regis Francorum vivat expensis. Noluit enim prima facie declinare judicium, etsi aliquem eorum jure optimo posset habere suspectum, ne causam regis justificare videretur, nec se liti immergere, antequam ad omnia sit restitutus, ut possit causam sufficienter instruere, ut quemlibet divitem adversarium non formidet, innitens gratiæ Dei.

Procedentes hinc quæsierunt, an sub iis judicibus vellet respondere episcopis, qui contra eum appellaverant, quia præsentes erant. Archiepiscopus vero memor literarum, quibus ei præsentata est illa qualiscumque, vel nulla potius appellatio, concepta, ut ibi perhibetur, sub nomine omnium comprovincialium episcoporum, et abbatum, et personarum regni in provincia Cantiæ degentium, et certus quod isti non convenerant Rotomagum, et quamplurimi eorum hujus fuerant appellationis ignari, et multis, qui ibi non erant, displicebat, utpote justitiæ, quantum in ejus auctoribus erat, elusio potius quam appellatio, respondit similiter super hoc nullum domini papæ se recepisse mandatum, et quum illud receperit, consulto responsurum et facturum quod ratio dictaverit : cæterum paupertatem suam et suorum ad itineris sumptus et lites non esse idoneam, et clementiam Christianissimi regis hoc fine molestias pati non posse, ut

liberalitas ejus, quæ exulantes episcopos decrevit humanissime consolari, eum et coexules suos sæpe et diu exhibere cogatur in domibus alienis. Nam ubi est copia victualium, facilius est procurare expensas.

Die autem sequenti Christianissimus rex, legatos admittens ad colloquium, sub religione juramenti purgavit innocentiam domini Cantuariensis, perhibens ei testimonium, quod ei consilium semper dederat, ut pax servaretur salvo honore utriusque regis, et populi debita quiete guaderent.

Rogavit archiepiscopus legatos, ut aliquod Ecclesiæ consilium darent, et si alicubi excederet, rectiorem ostenderent viam. Illi autem, zelum quem habet in Domino approbantes, ei compassi sunt, sed de proposito ejus non dixerunt aliquid immutandum. Sic data benedictione ab invicem discesserunt, et statum est, et auctore Deo stabitur in finibus istis, donec Ecclesia convalescat, et persequutores ejus aut convertantur aut pereant. Illa rogavit pro te, et rogare non cessat, ut non deficiat fides tua, et tu, quandocunque opportunitas fuerit, conversus ad illos, confirma fratres tuos.

Hæc illis ostendes, ad quos missus es: lapsos erige, stantes robora, ut firmi sint. Plures enim sunt patroni et defensores Ecclesiæ quam impugnatores. Eam non deseret in tribulatione, qui pro liberatione ejus posuit animam suam. Causam sancti non deserent, pro qua veriti non sunt sanguinem suum dare. Hanc omnium cœlestium virtutum tuetur exercitus: et majestas, quæ Satanam conterit sub pedibus suis, de membris ejus, ministris nequitiæ, ut spes fidelium est, et promissio patrum, cito facile et feliciter triumphabit.

28. VERSUS VARII.

Quum princeps orat, precibus præcepta colorat;
Annue poscenti vel da collum ferienti.

Tantalus in Stygiis nec aqua fruitur neque pomo:
  Sic in divitiis vivit avarus homo.

Si sis de dignis, his quatuor aspice signis:
Audi, vide, cave, te Deus eruet, ave.

Dives eram dudum, sed me faciunt tria nudum,
Alea, vina, Venus; tribus his sum factus egenus.

Si tu cum vino certes certamine, vino
  Quod bibis ascribi non debet, immo tibi.

Nunquam natura mutavit sic sua jura
Quod virgo pareret nisi virginitate careret

Sol radiat clare nec scit vitrum violare,
Nec vitrum sole nec virgo puerpera prole.

Si quis delinquit, ut Paulus apostolus inquit,
  Qui consentit ei fit reus ipse rei.

Psittacus a vobis aliorum nomina discam,
  Hoc didici per me, dicere Cæsar, ave.

Non prodest scire, doceas nisi quod didicisti:
  Redde talenta tua multiplicata Deo.

Dives	mendicus	Deus	infernus	paradisus
Pascit	mendicat	compensat	torquet	honorat
Esuriem	vitam	meritum	ditem	patientem
Divitiis	precibus	mercede	labore	quiete

Largus	avarus	hiems	æstas	juvenis	veteranus
Spargit	multiplicat	spoliat	tegit	obtinet	odit
Res	quæstus	nemora	terram	præconia	ludos
Dando	retentu	frondibus	herbis	viribus	ævo

Patria	plebs	censura	comes	comitissa	creator
Nutrit	arat	cohibet	fœderat	intrat	emit
Indigenas	vitam	servos	jus	sceptra	fideles
Fruge	labore	metu	numine	stirpe	fide

Me video matrem pariens sine crimine patrem
Cuncta rentem teneo tenet ipse tenentem.

29. AD SANCTUM THOMAM CANTUARIENSEM.

Te ridens Anglus mulo caudam amputat : anne
Est Anglus serpens ? nescio, cauda latet.

34. SUPPLEMENTA HIATUUM QUI IN VITA S. THOMÆ HERBERTO DE BOSEHAM AUCTORE VIDENTUR — SED COMPENDIOSA.*

SUPPLEM. I. *vide Herb. Opp. edit. nos. pag.* 21.

... in occulto. Gestat quippe hic aulæ serpens in ore mel, sed in corde fel, et in dorso aculeum. Verum quia vermis hic per aulam sensim adhuc serpens et latens in tanta gratia viri et gloria conclusum intra se virus metuebat evomere, ipsum et ego impræsentiarum pertranseo.

EXPLICIT TOMUS SECUNDUS—INCIPIUNT CAPITULA TERTII TOMI.

Qualiter Cant. archipræsule Theobaldo defuncto, rex cancellarii sui promotionem in sede metropolitana desideraverit. I.

Qualiter cancellarius electus. II.

Qualiter electus ad se sit reversus. III.

Quam magnifice fuerit consecratus. IV.

Quare vereatur discipulus consecrati virtutes describere. V.

Quomodo exuto veteri novum hominem induerit. VI.

De prima pontificis mensa corporali, qnod est mandatum novum. VII.

De secunda mensa pontificis corporali, quod est secundum mandatum. VIII.

---

* The reader will not forget, what has been remarked in the preface, that Sir Thomas Phillipps's MS is much abridged, throughout: so also, in consequence, are these extracts.

De tertia mensa pontificis corporali, quod est mandatum tertium. IX.

De quarta mensa corporali sed prius de duplici pontificis mensa spirituali, scilicet de mensa sacræ scripturæ et de mensa altaris. X.

Primo hic de mensa sacræ scripturæ. XI.

De eruditis Thomæ. XII.

Secundo hic de mensa altaris. XIII.

Qualis fuerit in auditorio. XIV.

Qualis fuerit in mensa corporali. XV.

De sobrietate pontificis. XVI.

Qualis fuerit in ordinibus. XVII.

Cur in describendis operibus pontificis moretur. XVIII.

De prædiis quæ repetebat a laicis. XIX.

De profectione ejus ad concilium Turonense. XX.

De duobus electis in pontifices. XXI.

De initio dissentionis inter regem et archipræsulem. XXII.

Qualiter rex allegat pro populi sui pace. XXIII.*

SUPPLEM. II. *vide Herb. Opp. pag.* 43.

...et securius. Et præterea quia si in luce aliorsum plerumque traheret occupatio, et quod majus cæteris, nequaquam foret sub luce tam devota vacatio, et vere tunc devota vacatio

* It appears by reference to the printed edition, that the abridgment differs from the original work in the division of the chapters, the latter has only 21 chapters to the second book, whereas the abridged text, preserved in Sir Thomas Phillipps's MS., extends the number to 37, which, as to their contents, are subdivided thus. The 24th chapter contains Becket's reply. 25 the demand of the fortresses. 26 desertion of the bishops. 27 summons to Clarendon. 28 the Constitutions. 29 Becket's sorrow. 30 his absolution. 31 summons to Northampton. 32 proceedings of the first day. 33 second day. 34 fourth day. 35 Becket's speech to the bishops: 36 his flight.

et devotissima in eo noctis vacans devotio. Cerneres quippe pontificem in profundo illo noctis silentio, quasi lucem in tenebris singulorum pedibus advolutum, a singulis orationem petere et plorare per singulos; et velut aquarum exitus lacrimæ deducebantur per oculos adeo ut lacrimarum fonte plus quam aqua singulorum pedes lavari viderentur; illud frequenter iterans clamando ad Dominum ejulans et ejulando clamans, Exitus, inquit, aquarum deducant oculi mei quia non custodierunt legem tuam! peccator sancte, immo et pastor bone, illius sanctæ peccatricis similiter, sicut ipsa dans aquam, et cum ipsa accipiens veniam, plus etiam fonte lacrimarum quam aqua lavans Domini pedes. O mandatum novum a pontifice novo quod noctu furtivum sed non furvum, ipse sol justitiæ mediis noctis tenebris splendoris sui radiis illustrabat. O nova mundi lux, novus pontifex, agens in tenebris non opera tenebrarum, sed lucis. Revera nox huic præcessit, dies autem appropinquavit. Vere lux in tenebris lucens, sed eam tenebræ non comprehenderunt. O pontifex et O pontifices, exemplum in hoc et aliis dedit vobis ut quemadmodum fecit ipse et vos similiter faciatis. Bonum revera exemplar, formam duntaxat teneatis exemplaris, et hæc præsertim mandati hujus forma semper et maxime pontificibus imitanda, et, si non quotidie, frequenter tamen quum aut libet aut vacat, ab ipsis in persona propria ipso opere exsequenda. Veruntamen hoc iste quotidie exsequebatur, nisi forte adeo impeditus fuisset, et tunc quidem per unum fratrem ad quem de egenis pertinebat hoc ipsum adimplebatur. Veruntamen et ob grande humilitatis incentivum et insigne, secundum beati Benedicti regulam, omnium, ut ait doctor unus, justorum spiritu pleni et hoc humilitatis lavacrum ad claustra translatum est: ut jam non solum in penalis illius hebdomadæ ante Pascha quinta feria

quæ absolutionis vel potius ablutionis est dies, sed et pene per anni hebdomadas singulas in hebdomadæ sabbato, in hoc humilitatis lavacro singuli singulorum lavent pedes tanquam qui religiose experti se ex humili hujus operis semine plurimum persæpe fructum salutis collegisse. Unde et antistes noster non jam illius penalis hebdomadæ quinta feria nec solum in sabbato per hebdomadas, sed quotidie potius hoc humilitatis lavacrum tanquam baptismum secundum frequentabat, discedens inde lotus magis quam lavans, et pro certo, nec fallor, quot ablutionis, tot et absolutionis habens singulos dies.

Verumtamen inter tot quibus nunc mundus plenus est, se amantes et voluptatum suarum amatores, in tanta iniquitatis abundantia tam aperta quæ jam operiri non potest, inter tot carnis delicias et carnales lætitias quæ huic nostro Thomæ militabant ad votum, in tanto quo nunc homines misere capti tenentur visco cupiditatis et inter tantas purpuratorum in aula cum elatione illecebras seducibiles, Thomas hic noster quasi homo nec nostri temporis nec teporis, tanquam unus est e David fortissimis, immo novus revera excussorum filius, mox in ipsa sui novitate se excussit. Excussit inquam se et e exuit et mox se alterum induit: et quod dictu mirum ipse juvenis tot augustalibus in palatio divitiis et deliciis affluens, non tam officialis Augusti quam quasi Augustus, Augusto tamen accepto tempore propter pauperis Christi crucem, palatium propter crucem, Augustum propter crucem, etiam semetipsum abnegavit. Quotidie effigians se crucis militem cilicio se crucis sacerdotem in orario se crucis victimam, in eo quod quotidie coram se gestabat crucis ligno erecto et se crucifixi discipulum in quotidiano pedum pauperum lavacro.

O quam magnus talis pontifex qui cum pontificum pontifice segregatus a peccatoribus ultra omnem mensuram in

immensum se extendens et pontificum primatem sequens ipsos penetrat cœlos. Cui non sufficit implere pontificem, nisi etiam sit plus quam pontifex. Quam vere magna anima, quam vehementi subvecta spiritu, quæ supererogando etiam pontificalem nititur supergredi perfectionem. Talis revera pontifex Martinus in Gallia: talis Nicolaus in Græcia: talem nunc pontificem Thomas noster emulabatur in Anglia.

De secunda mensa pontificis corporali, quod est mandatum secundum. VIII.

Interim vero ad novi pontificis mensam invitati adhuc sedent et præstolentur ut videant discumbentes. Necdum enim quotquot discubituri intraverunt. Ecce enim egredientibus e cœlesti illo convivio illis duodecim, quibus ipse pontifex positis vestimentis suis præcinctus ministraverat: ingrediuntur alii duodecim, quibus discumbentibus, frater ille qui ad usus pauperum portabat loculos, vice pontificis humiliter et devote singulorum pedes lavans ministrat sine argenteis quidem sed in cibis abunde. Et hoc est priori illi secundum evangelicum mandatum seu convivium subsequens sicut et prius clandestinum. Non tamen in furvo noctis factum, sed diluculo.

De tertia mensa pontificis et corporali, quod est mandatum tertium. IX.

Tertio vero sub luce in processu lucis, circa diei tertiam fit convivium tertium centum ex more qui dicuntur præbendarii pauperes introductis. Quibus duo fratres, ad quos de egenis pertinebat, in discubitu ministrabant. Et hæc quidem triplex mensa pontificis per singulos dies: has quotidie tres mensas ponens, quasi quotidie tres missas celebrans; primam in nocte, secundam in Aurora, tertiam sub luce plena. Revera in hoc mystice unctione magistra edoctus ut ita videlicet tribus his mensis tanquam tribus missis Deo

gratis hostiis nova Salvatoris nativitas suam in ipso novitatem tanquam nativitatem suam novam roboraret, ut quem sub peccati jugo vetusta servitus tenuerat, nova Christi nativitas liberaret, et ita novus homo novum hominem Christum indueret.

De quarta mensa corporali, sed prius de duplici pontificis mensa spirituali, scilicet de mensa sacræ Scripturæ et de mensa altaris. X.

His vero rite peractis, deinde ipse pontifex cum suis discubiturus procedit in publicum. Verum hic jam sto et hæsito, dubius an hanc corporum mensam tribus illis quæ præcesserunt mensis, velut quartam subsequenter adjungam. Hæsitans, inquam, ob id quod istam corporum duæ adhuc præcedebant, quarum neutra corporum sed utraque spirituum est; una videlicet sacræ scripturæ lectio, altera vero altaris Dominici sacramentum. Veruntamen etsi prius quod animale, deinde quod spirituale, tamen et ordine temporis et acceptione dignitatis eorum etiam qui discubituri sunt voluntate perpensa, antequam corporalis illa, duæ hæ spirituales mensæ proponendæ sunt, præsertim quum illa corporum communis sit omnium; in qua etiam nihil apponitur nisi quasi bestialis quædam alimonia, unde se canes et mures et aliæ etiam præter homines reficerent bestiæ: verum hæ spirituum mensæ non communes bestiarum nec etiam hominum sed literarum duntaxat aut eorum qui amant literas. Ad has itaque duas spirituum mensas tanquam duo Evangelica convivia et refectiones cœlestes novus noster pontifex præinvitat omnes nostri officii viros, præsertim sacerdotes et super omnes sacerdotes pontifices. Sacerdos quippe nisi sensum scripturarum præhabuerit, tanquam omni carens sensu, idolum potius quam sacerdos judicatur, inter idola templi potius quam templi sacerdotes reputandus. De

quo in propheta Dominus, O pastor, inquit, et idolum. Utinam et juxta prophetæ votum illis fiant similes qui ea faciunt, qui tales in Dei ecclesia ordinant. Simia quippe in aula, talis sacerdos in ecclesia. Sed de hoc alias.

Primo hic de mensa sacræ Scripturæ. XI.

Talis profecto idoli ideam obscuram valde et enormiter deformem, oculatum hoc nostrum animal ab initio operose attendens, et tanquam horrore aliquo repercussus celerrime fugiens, mox inter novitatis suæ initia sacras et imaginarias scripturas summa occupatione et devotione amplectitur ut nova eruditione vetus, quam longo jam tempore ex seculo contraxerat, ruditas propellatur et nova imago pontificis in novo pontifice reformetur. Igitur post synaxim noctu decantatam et evangelico illo duodecim fratrum convivio, in quo, sicut diximus, ipsemet discumbentibus ministrabat, solito brevis somni ob sensus reparandos sopore prægustato, cæteris adhuc somnium capientibus, solus ipse ad sacros codices manicabat et ad aperienda secum sacræ scripturæ mysteria uno duntaxat suorum aliquantisper ut sibi visum exercitato in his accito, tanquam apertis cœli cataractis, summo mane in alimonium spiritus manna cœlestis refectionis colligebat. Hic est discipulus qui testimonium perhibet de his et vidit et scripsit hæc, et accitus etiam ad hoc a magistro. Accitus inquam, scripturarum quippe tot profunda et opaca, sicut et ipse confitebatur, si absque duce incederet, semper metuebat errorem, adeo ut etiam in planis intelligentiæ suæ testem requirere consuevisset. Unde et in planis intelligentiæ suæ testem et in obscuris semper viæ ducem expectabat. Verum finita collatione mox excludebatur qui accitus fuerat, et solus pontifex in conclavi suo remanebat inclusus, tanquam in sponsi cellam vinariam introductus. Ad quem nulli nulla ex causa usque ad diei

tertiam ullus erat accessus tanquam si propheticum illud cum propheta clamaret: Declinate a me maligni et scrutabor mandata Dei mei. Ecce Thomas noster qui etsi manum jam ad fortia miserit, et sicut prælatione, ita et quadam operum altitudine virtutum conscenderit speculam, tamen in scripturarum via tam humiliter tam simpliciter graditur in hac nec eruditiorem præcurrens nec præsumens de se. Ecce revera illa de qua in psalmorum titulo humilis et simplicis David eruditio, et hoc quidem legendi et colligendi, in mane manni pontificis opus et opera per singulos dies, dulci quadam et grata vicissitudine nunc ipse Deum alloquens, nunc ipsum Deus vicissim inter legendum orans et inter orandum legens, id in dies apprime experiens quod lectio vice cotis penetrativam acuat orationis virtutem, oratio vero tanquam una Davidicarum clavium arcam sanctificationis sacræ videlicet scripturæ mysteria reseret. Quæ quidem in sacra pagina, tanquam in arca sanctificationis in abdito valde sunt reposita. Manna quippe in arca sanctificationis reposita sunt mysteria in scripturis. Et ut ad Thomam nostrum revertamur, etiam tanto scripturarum amore ferebatur, ut sæpissime inter viandum, quum alias tunc non vacaret, deflexo in partem equo, tanquam alter eunuchus in vehiculo, accito discipulo qui testimonium perhibet de his et scripsit hæc, in via sacræ eruditioni intenderet, in ipsa via pedum viæ morum plusquam pedum intentus et me in itinere alloquens iterabat frequentius. O si, inquit, daretur ut seculi curis et causis semotis, in otio et quiete hujuscemodi possem intendere: quam fructuosam favente Domino his impenderem operam, et quam studiose perditi temporis repararem jacturam. Adeo sæpe et sæpius nunc inter viandum, nunc vero aliis operam dans, in concupitos Rachelis amplexus suspirabat.

Schedulas etiam manicis suis laxis complicare consueverat ædificationis aliquid non spernendum continentes, ut ita legendo, semper promptius penes se haberet quod disceret.

De eruditis Thomæ. XII.

Illud etiam non tacendum, sed quasi extollendum præconio, quod in hac sacræ Scripturæ mensa multos et magnos habuerit commensales, viros videlicet secum omni morum et vitæ honestate præditos et scientiæ eruditione præclaros, in scripturarum planis promptissimos, in mysteriis exercitatos, in sacra vero collatione fructuosos, adeo ut inter istos quotidie quivis sapiens se sapientior fieret, quod multum pontificis proposito et desiderio faciebat. Qui quum vacaret, non modicum ex his sapientia et scientia proficiebat in dies. O domus quæ pontificem deceat, quam insignis, quam fulgida talibus fulcita columnis. Columnis dico fulcita non calamis, sicut rerum postea exitus declarabit et revelabitur tempore suo. Talis profecto domus illius supercœlestis exemplum de qua psalmista, Dilexi, inquit, decorem domus tuæ et locos habitus gloriæ tuæ. Et hic erat catalogus eruditorum Thomæ, quem quidem denuo circa ultimum totius historiæ hujus calcem, sicut typus catalogi exigit, seriatim et singulorum ex ordine eruditorum ponendo nomina ordinabimus; sufficiat nunc hic solum catalogum nominasse. Certe catalogus hic eruditorum Thomæ pro officii sui gradu illius similis qui legitur, catalogus fortium David. Quod illi in armis et isti in scripturis. Inter istos vero sacræ legis apocrisarios taceo impræsentiarum illam quam ad seculi jurgia secum semper habebat in forensi jure peritorum turbam non quidem theologam sed potius civicam quandam facundiam exerentes: nihil modo mihi et illis: nec enim ipsi mensæ istius commensales: alta potius horum professio et communio alia. Sæpe quippe et variis in humanis rebus ex causis

accidit ut qui Christi non fuerint discipuli subito et quasi ex insperato super Christi discipulos efficiantur magistri et animarum constituantur pastores, scripturarum ignari. Quod illis maxime solet accidere, qui ut hic Thomas noster ab aula ad ecclesiam sunt assumpti. Tales quidem in ovibus abundantes, sed unde se vel oves pascant deficientibus pascuis non habentes: nec quidem ob id dico quod sic fieri aut quod talis videlicet inops et mendicus et scripturarum ignarus in episcopium sacerdotiumve eligi seu provehi debeat, sed quod sæpe fieri sic contingat. Tales ergo pastores cum suarum sequela ovium nostrum novum hunc sequantur pastorem.

Secundo hic de mensa altaris. XIII.

Sed novum nostrum exemplar replicemus et in ipso relegamus adhuc. Fructuosius quippe virtutum opera leguntur in viris quam in libris, quanto efficacior est vox operum quam sermonum. Et ecce qui in scripturarum mensa, ut jam diximus, a primo mane cœpit discumbere circa diei tertiam de conclavi suo, tanquam de vinaria sponsi cella in qua debriatus egrediens procedit in publicum, mox istius similis spiritualis mensa apponitur. Hæc quippe hora statuta et canonica, ut in mensa hac discumbatur. Nec enim ante sed hora hac panis vitæ admoto passionis igne est excoctus, unde in hac mensa discumbentibus ministretur Dei; quippe hora tertia Christus linguis est etsi non manibus crucifixus. Hac itaque hora hæc secunda mensa apponitur, prioris similis, spiritualis ut illa. Nec enim dico similis, quin multo dignior, splendidior, et abundantior hæc. In hac quippe panis vitæ apponitur, qui in patria quotquot sunt peregrini sustentat. Ad hanc itaque pontifex panem hunc supersubstantialem sacerdotali ministerio confecturus accedit. Illos vero nunc pertranseo dies

quibus ipse solum interest, sed per se tamen hoc vitæ sacramentum non conficit. Nec enim conficiebat hoc diebus singulis et, ut ab ipsomet profecto didici, non negligentia, sed reverentia hæc, quasi illud centurionis cum centurione humiliter loquens Domino, Domine, no sumn dignus ut intres sub tectum meum: et illud Petri cum Petro, Exi a me Domine, quia homo peccator sum. Quidam enim singulis, alii vero certis diebus consecrant. In consecrantibus quidem videre mihi videor grande sanctæ conversationis argumentum, in aliis vero reverentiæ et humilitatis indicium. Quanquam tamen magister de Christo pontifice loquens dicat, Qui non habet, inquit, quotidie necessitatem, quemadmodum sacerdotes prius pro suis delictis offerre. Ecce videretur ex his quod sacerdotes quotidie necessitatem habent offerendi quod is sacerdos Christus, sed ibi de legalibus sacerdotibus sermo est, unde dicitur quemadmodum sacerdotes prius, nunc vero de evangelicis sacerdotibus loquimur. Sunt tamen et sacerdotes evangelici, qui quotidie necesse habent offerre pro suis et populi delictis aut fidelium defunctorum, necesse dico aut de mandato ejus qui præest ipsis, aut de proprio pio et devoto ipsorum proposito quasi obligati ad hoc. Sed prior sermo nequaquam de his, sed de illis potius in quorum voluntate et devotione consistit, ut quotidie offerant vel non offerant. Scriptura vero canonica sicut nec jubet nec inhibet, nec dissuadet aut suadet ut sacerdos quotidie offerat; sed hoc testatur quod una die semel offerre sufficiat, quemadmodum et semel oblatus est Christus et illum valde felicem prædicat qui vel in die unam digne celebret. Nam aliquis honorando non audet quotidie sumere, et alius honorando non audet ullo die prætermittere. Contemptum solum non vult iste cibus, sicut nec manna fastidium. Illo

vero impræsentiarum nec memoratu dignos, non Christi sed mammonæ sacerdotes, prætereo; qui propter oblationum quæstum unam Christi, et semel oblatam hostiam, quotidie non semel, sed libentius iterum, non tam consecrant quam dilaniant, Filium Dei quæstui habentes et ostentui.

Contemptis igitur his ad magnum sacerdotem nostrum revertamur, inter illos reverendos Altissimi sacerdotes numerandum, qui quotidie verentur et reverentur offerre. Unde et quum accedit, cum quanto timore et tremore accedat ut offerat, qui e vestigio de cella vinaria in qua debriatus prodierat, attendamus. Utinam universi vos ad hanc mensam invitati sacerdotes attendatis et paretis similia; præsertim quum mensa hæc propria sit et peculiaris sacerdotum; ad quam nec peregrinus nec advena nec incircumcisus aliquis ullum habet accessum. Mox profecto ut hic noster pontifex parabat se ut offerret, et mystica illa et sacerdotalia indumenta, in quibus offerre debuerat, offerebant ministri, mox in primo visu, necdum etiam his ornatus, totum se concussit et effudit. Effudit, inquam, cor et excussit, adeo ut velut quidam lacrimarum fons emanaret e capite, et iste revera aquæ, ille vero in mari æneo, in quibus sub legis umbra ministraturi sacerdotes manus abluebant et pedes. Quum vero jam sacerdotalibus ornatus et altari pro suis et populi delictis prius oraturus, et post oblaturus, astaret, adeo humiliatum erat cor ejus et contritum ut inter sacra deprecatoria cum lacrimis singultus prodirent magis quam verba. Qui etiam ob vagas et vanas cordis cogitationes reprimendas inter celebrandum, dum ministri in ea missa, quæ catechumenorum dicitur, spiritualibus intenderent canticis et ipse semper aliquem libellum ethicum in manu tenere consueverat, et frequentius ea hora habebat in manibus quendam orationum libellum, quasi suum enchiridi-

on, quem unus prædecessorum suorum, vas Catholicum, hæreticorum baculus, malleus tyrannorum, Scripturarum armarium, evangelii tuba et columna justitiæ, beatus ANSELMUS, stylo sicut salubriter pungitivo et pungitive salubri et eleganti, ex intimis sanctæ devotionis suæ medullis exceperat. Hunc inquam habebat ibidem, ab oratione ad lectionem se excipiens. Sed ad mensæ hujus quas inter epulandum profundebat sacerdos lacrimas et singultus revertamur. Hic est spiritualis in sacerdote affectus, quo per spiritus paupertatem terram calcabat et quo per spiritus fortitudinem liberum ad cœlestia habebat discursum. Liberum dico, prout in mortalitatis hujus via conceditur et sic comedebat agnum. Verum ea præsertim hora profundissimas tanquam ex intimis pietatis visceribus lacrimas profundebat, erumpentibus crebris inter lacrimandum singultibus, tanquam ad tacta Christi vulnera, tota intima cordis excutiens viscera et effundens. His quæ nunc dicuntur non solum discipulus qui vidit et scripsit hæc, sed huic tantæ devotioni ecclesia testimonium poterit perhibere, præsertim quotquot sæpe et sæpius publice offerenti adstabant. Et quidem totum hoc speciale orationis genus quod missa dicitur festinanter semper consummare consueverat. In missæ introitu dicta una tantum collecta, sæpius interdum tribus, pluribus vero aut vix aut nunquam; et primaria quidem institutio fuit, ut una tantum diceretur, ut sicut est epistola una, evangelium unum, et collecta una. Postea vero processu temporis plures additæ, quæ tamen secundum formam canonum, septenarium non excedunt. Hanc autem in hoc speciali orationis genere brevitatem et in sacramentali carnium immaculati agni esu festinantiam edoctus a Domino sacerdos hic noster observabat.*

* Then follows "et propterea," p. 52, l. 15, of the printed edition.

SUPPLEMENTUM IV : *vide edit. nos. pag.* 60.

. . . . . . noverunt habitum, pariter et nunc post spiritualem, victum corporalem et victandi modum, una secum in mensa corporali discumbentes videant. Nec enim, ut supra dixisse nos meminimus, fideliter cujusquam vita describitur, si ipsius in hac vita victus, sine quo hæc præsens vita non geritur, ignoretur.

Qualis fuerit in mensa corporali. XV.

Mox ut diximus, pontifice a sede justiciaria exsurgente, se ad istius corporalis mensæ discubitum parat, et post intervallum modicum cum illo quem jam sæpe diximus eruditorum suorum catalogo discubiturus procedit in publicum : et discumbens in medio a dextris suis eruditos suos, monachos vero et alios religiosos statuit a sinistris. Nam qui in cancellaria quadam discretionis cautela quam supradiximus clerici longe erant et in familia seorsum, nunc facti sunt prope. Alii vero non nostri officii viri sed milites quantumcumque clari et potentes, nisi forte et rarissime, separatim semper et per se discumbebant seorsum. Quibus ex more mensa oppipare præclara parabatur, in qua tales discumberent, ne videlicet ipsos non intelligentes molestaret lectio quæ quotidie in mensa pontificis ab initio usque ad finem discubitus personabat, bajulo crucis ea hora legente, cujus in domo archipræsulum Cantuariensium ab olim id officii est, ipsi lectori ante mensam prope coram archipræsule sede ex more quotidie posita. Nam et a pristina institutione sic : cujus est viante archipræsule crucem bajulare, ejus est archipræsule discumbente et legere. Bajulo lectori ob has velut quibusdam bajulandi et legendi difficultates : quibus-

dam ad remedium in domo de magnifica benignitate archipræsulum ab antiquo indultis.

Sic igitur toto pontificis discubitu sacra lectio personabat, ne vel tunc inter corporales epulas et sua spiritui alimonia subtrahatur. Unde et quos diximus, ad archipræsulem nobiles crebro adventantes, in mensa separatim posita consueverant discumbere, et ob id etiam separatim, ne impediretur cum eruditis suis collatio quam super his quæ in lectione audiebat, mox quum adverteret, et locus faceret quæstionem, frequenter faciebat in mensa, et ne forte inter vina et epulas verbum aliquod a se vel suis elaberetur quod notaret extraneus.

Sedente vero jam ad mensam pontifice, videres mox hinc inde ministrorum pullulare examina qui confestim cœpta benedictione super mensam litterato ordine procedebant ad ministrandum, quisque qui in ministerio præerat, cum deputata sibi obsequela. Unus vero seniorum, qui miles ante ipsum archipræsulem ab aliis multi clari genere, juvenes venusti, et in talibus eruditi adstabant ministerio necessarii. Hinc vero adolescentes, velut quidam flores verni purpurati et rosuli : inde vero pueri tanquam generosarum plantationum novella germina, totam mensam sicut ornantes et amœnantes catervatim adsistebant pontifici, et a dextris ejus et a sinistris discumbentibus, quotquot ad obsequendum paratissimi et sæpius obsequentes injussi. De nobilium filiis eo quidem secum plures habens, quod omnium regni nobilium secundo genitum de antiquo decessorum suorum jure ad obsequendum sibi vindicaret : et hoc quidem dum in pubertate est et militiæ necdum donatur cingulo. Protestatur etiam coram rege et regni nobilibus jus suum hoc, quod videlicet sicut regi primogenitus et ipsi deberetur secundo natus ; et ab antiquo fuisse sic. Unde et propter

viri magnificentiam tam civiliter eruditam et tam urbane edoctam, et quod quasi de jure suo sic sibi secundas nobilium soboles vindicaret in primis multi ad ipsum confluxerunt. Inter quos omnes et supra omnes præminet et præcedit egregius ille, quem præfati sumus, puer regis filius et regni hæres, Henricus et alumnus pontificis nobilium et ipse puerorum collusorum et obsequentium sibi tanquam purpura et violis quacunque incederet circumseptus corona. Qui velut filiali quadam dulcedine patri suo pontifici quotidie in mensa ministrare affectabat. Et quidem sicut volebat, quatenus valebat puer, paterna quadam affectione in mensa ministrare sinebatur a pontifice. Cui pontifex quotidie in mensa quædam interloquens jucunda, puero quasi dulcia inter prandendum propinando consueverat. Sed quid? Mensa hæc splendida in discumbentibus, splendida in adstantibus, splendida in ministrantibus, et in epulis splendidissima. Tota inquam splendida, tota epularis, et opulenta tota. Nam, ut veritatem dicam, et qui id una mecum cognoverunt experti, nihil in domo adeo pontificis faciem reddebat demissam, ut mensa inops, nec ita exhilarabat quid, sicut mensæ opulentia.

SUPPLEMENTUM V: *vide edit. nos. pag.* 90.

...dimisit eum et qui cum eo nos omnes Apostolica fultos benedictione et gratia et quidem æquore et aere prosperantibus iter in Angliam cito cum gaudio et prosperitate revertimur in diebus æstivis, secundo jam anno consecrationis pontificis; et a rege pro more et debito tanquam pater a filio in omni gaudio et alacritate excipitur. His autem diebus d. v. s. e. in p. et hæ congruæ W. v. et H. p. s. p. j. viam universæ carnis ingressa, sed a. ab H. ad s. L.

t. Translatus hic G. v. est proprie, cog. F. Qui ob præclara, ut acclamabat tunc mundus, ipsius merita, ab illo quasi angulo Angliæ Herefordia, ad civitatem inclitam Londoniam, quæ in regno præfulget et quasi cor regni est, rege et metropolitano nostro novo apud virum apostolicum sic procurantibus, est translatus, ut quæ prius quasi sub modio fuerat, lucerna super candelabrum poneretur, et quo propius et sublimius, eo manifestius luceret omnibus, qui in domo Anglicanæ ecclesiæ sunt. Has igitur duas sedes vacantes quum rex aliquando tenuisset, a novo metropolitano suo conventus, nunc rogatus, nunc monitus, interdum etiam acriter quidem sed amice correptus, quod in sedibus vacantibus clero de substituendis pastoribus non consentiret, non annueret. Hæc igitur archipræsul ... ‡

‡ The narrative goes on at page 94, line 29, of the printed text, being very much abridged here.

31. CARMEN RHYTHMICUM DE VITA SANCTI THOMÆ CANTUARIENSIS, AUCTORE ANONYNO.

Incipit Vita Sancti Thomæ Martyris.

Anima carissimi patris pax et homo,
Quos amplector intima pectoris in domo,
Vestris vobis precibus novo quædam promo
Novis de insignibus factis Thomæ tomo.
Nec legentes lateat quis sim qui hæc sevi,
Flatus verens Zoili, notam hanc delevi,
Tempora volubilis dum volvuntur ævi,
Exhauriri pharetra nequit hujus nævi.
Ne tamen mellificem usibus fucorum,
Nominant me G. et S. medium dent horum:
Edidit me phare rus circa castri forum;
Totum cibus solum est ubi sto locorum.
Remum rudem aucupans siquis jacit rete,
Vestris nos protegite studium poetæ:
Et si rudis remus est, si non nat facete,
Veri via vehitur: vivite, valete!

Ante chaos jurgium indigestæ molis,
Adhuc hyle gravida fœtu magnæ prolis,
Nondum orto lumine lunæ neque solis,
Nec discretis ære, terra, mari, polis.
In Noy in serie rerum mundanarum
Provide disposuit Dator gratiarum,
Sub pressura gravium, sub onere curarum,
Post laborem requiem, dulce post amarum.
Seth Abel in gentibus est levamen natus;
Raptus Enoch requie curas est solatus.
Post Ur, post Chaldaicos exul cruciatus
Abram in spe seminis stellis est æquatus.
Post Agar ludibrium Saræ natus datur,
Post Liam ad libitum Jacob uxoratur,
Joseph luens somnium male dum tractatur,
Post malorum cumulum orbi principatur.
Pressis Jacob filiis jugo Pharaonis,
Patria promissa est repromissionis;
Multis in periculis major fit in donis
Nati regis pater rex David Salomonis,
Job, in damnis unicus, vas abjectionis,
Post væ carmen cecinit duplis auctus bonis.
Qui nos aquis gratiæ lavit a peccatis,
Palmis, costa, pedibus in cruce per foratis,
Regno nos restituit, sed his prælibatis
Piscem assum læditis, si mel præbibatis.
Sermo est Gregorii vox moralitatis;
Præit calix culmina, crux spem majestatis.
Culmina per calicis meruit amara
Thomas meta martyris obrutus in ara.*

---

* Thomas honor præsulum, gemma Deo cara. ST.

Nox in lucem claruit, lux tam clara rara:
Parens novi gaudii contra spem fit Sara.
  Væ et carmen prætuli, volo væ præire.
Vicem sequi carminis carmen vocis diræ.
Sequor morem comici, scio vos hoc scire,
Prius væ et tristia, post evax et lyræ.
  Jam in navi mystica Thomas nauta bimus
Quam jactabant flumina, quam premebat limus,
Cujus clamor "Domine, salva nos, perimus."
Reos premens reis fit fœtor, fæx et fimus.
  Zelo domus Domini zeli dux accensus
Juris est funiculo jura Dei mensus.
Hic offensus furor est, institit offensus,
Ut vel justus defluat vel ruat incensus.
  Rus Hamonis dicitur mansio regalis,
Plaga rus cognominat septentrionalis,
Struxit hic consilium concio feralis,
Hic cum Christo Domini fit conflictus talis.
  Rixis, probris, minis est publice pulsatus,
Mitem furor impetit ut Jesum Pilatus,
Non tacet, non titubat, non est immutatus:
Non est ante Baalim timide curvatus.
  Cum Naboth legitime mente stabilita
Perdam, ait, potius vineam cum vita,
Quam in hortum olerum sit me dante trita,
Et tutando vineam stat armatus ita.
  Cum Job patientia membris loricatis,
Scutum sibi prætulit bonæ voluntatis,
Munit illum lancea longanimitatis,
Cassis spei, gladius verbi veritatis.
  Armis fidit talibus ut præferus leo,
Nil leonis tumidi, lævum nil in eo;

Solum id conaminis in hoc Nazaræo,
Mori sive vivere non offenso Deo.
Stat in petra firmiter firmi fundamenti,
Infirmare nequit hunc fluctus vis vel venti,
Deest pallor vultui, deest tumor menti.
Danieli comes est feras non timenti.
Ut in agnum irruant lupi circumfusi,
Tractant de legifero legibus abusi,
Sed vox patrem liberat tutrix interclusi,
Et venantur aerem vana spe delusi.
Ne augmentet scandalum major angaria,
Se consulto transtulit fugæ fultus via,
Implens evangelium et præcepta Dia,
Et furori regio cedens cum Helia.
Sic Saulis lanceam fugit manu fortis,
Sic Jacob injurias avidi consortis,
Sic a fera pessima puer magnæ sortis
Tu Joseph ereptus es auctus mora mortis.†
Exit lucis angelus ex Anglorum metis,
Jura sanctuarii linquens trapezetis,‡
Lupis oves, medicis ægros indiscretis,
Fractæ ratis regimen flatibus et fretis.¶
Ad hunc lucis exitum cessit vitæ vena,
Ad rapinam Satanas lupis laxat frena,
Oves et ovilia duplex premit pœna,
Jugo sudens servitus et vorax crumena.
Sanctum datur canibus, scurris dominatus,
In censura canonum, in re præsulatus ||

† ab ipso puncto mortis. St.

‡ Linquit ratis regimen flatibus et fretis. St.

¶ Quum pastor ipse quæritur, fugit fraudem retis. St.

|| Jacent jura canonum, jacet præsulatus. St.

Est cum sanctuario clerus confiscatus;
Confiscatis omnibus Bel non est pacatus.
  Addit scelus sceleri furor effrenatus,
Suos jubet ejici nulli miseratus,
Exulat cum lectulo languidus sublatus,
Anus cum edentula, puer recens natus.
  O vindictæ novitas, novus modus iræ,
Vectos cunis lectulis exules abire,
Ægros, anus, parvulos persequi, punire
Impotes, immeritos in eos sævire.
Mirum si impune vis, Deus, hæc transire;
Mirum si tam cognita fas est te nescire.
  Sic insontes abstulit filios Rachelis,
In his Christum persequens impetus crudelis,
Sine fuso sanguine, sine mortis telis,
Hi et hi parilibus questi sunt querelis.*
  Job in Thoma gemina series malorum,
Et hic ventus turbinis, hic fraus Chaldæorum,
Damnum hic familiæ, damnum hic bonorum,
Sed sub his non subiit lapsum labiorum.†
  Cœlum et non animum mutat transmarinus,
Constans hic et inibi magis et non minus,
Premit quicquid imprimit furor serpentinus,
In virtute viribus Herculis vicinus.‡
  Crucem ferre Simoni sciens nil prodesse,
De vi votum efficit, velle de necesse
Pressum palam cruciant cruces clam impressæ,
Palam et clam studuit crucis cultor esse.

* Alter hic Herodes dat locum querelis.

† Damna fert et videt innocens suorum ST. Another Bodleian MS. reads 'Asinarum, ovium, boum, camelorum.'

‡ Nullis malis frangitur vir plane divinus. ST.

Rem mirandam refero, rem horroris miri,
Sui me sic edocent; timeant mentiri;¶
Premi morte jugiter fuit vita viri,
Multis morte mœstius esset sic puniri.
Noctis ei requies somnus expers moræ,
Hausta somni specie, preces mos in ore,
Fletu fessis oculis, genibus labore,
Auxit hæc præludia ludo graviore.
Suo quodam subinde solo comitante,
Flagris clam affligitur illo flagra dante,
Fit in sancto carnifex carnis sacrosanctæ,
Scutica non virgulis equos edomante.
Libet in hoc serio * paululum morari,
Hanc amaritudinem dulce est profari:
Sensit quæ nunc sentiunt plures neque rari,†
Nec sic solent indui, nec sic flagellari.
Explens in canonico monachum beatus,
Veste se induerat utriusque status,
Sub his est cilicio duplici sagatus;
Aptat hoc femoribus, vestit illo latus.
Ne fallacis gloriæ trahat hunc ruina,
Lineis velaverat saga cilicina,
Sed dulcescit acrius haustum mel de spina,
Melle litus gladius et virosa vina.
His nudatus omnibus, vir virtutis tantæ,
A ministro scinditur scutica pulsante:
Scissa sunt flebiliter in te, pater sancte,
Collum, dorsum, humeri, nates, crura, plantæ.
Esse studens victima partibus his totis,

¶ Ab illis edoctus qui nesciunt mentiri. St.

* In hac serie. St. † vix sentiunt probitate rari. St.

Instat reus innocens precibus et votis,
Parcit tandem artubus zelus hic zelotis,
Sæpe tinctus sanguine, nunquam non ægrotis
Ægris ægre parcitur diræ dono dotis.
Post flagrorum ferulas sagis mox admotis.
   Post tam levis ponderis roseos ornatus,
Mox in sagi cyclade loris est arctatus,
Applicat hoc lateri complice braccatus,
Fronde fossam, lineis regens ‡ cruciatus.
   Reindutus splendidis, hoc honorans onus,
Talis suos latuit vere pastor bonus.
Jugis dum his institit, annus fit octonus ;
Rarum interstitium raro rigor pronus.
   Ad alternam requiem monet nos poeta,
Sal in sacrificiis exigit propheta,
Nequid nimis scriptum est quæque sint decreta,
Pax est homicidii crux irrequieta.
   Factus Thomas bajulus virgæ pastoralis,
Jugis his septennio perstitit in malis,
Quæque nox crucifera, rara non pœnalis,
Ab his nocte¶ libera festi principalis.
   Sic observans sabbatum ne sit sons et reus,
Ut sancta sanctificans verus fit Hebræus,
Fit dies præcipuus ei jubilæus,
Ex his vacans et ab his defert tibi Deus.
   Sæpe tortor intulit sistens a flagellis,
" Homicidam fieri, pater, me compellis."
Sæpe laxo rigidus flebili rebellis,
Ipse se dissecuit pius versipellis.

---

‡ Aspero cilicio tegens ST.

¶ Sola nox est ST.

Si veraces sui sunt assertores horum,
Vera est quam refero series rigorum,
Vere rei seriem, vere rem malorum,
Longe pinxi parcius quam vox assertorum.
Mira sub his parcitas potus atque cibi,
Sed vox vetat varia testium id scribi; ||
Ne nil tamen exsequar, se furando sibi
Turbis junxit eremum stans hic degens ibi.
Ad vos loquor præsules, cardinales viri,
Quibus pœna corporis mollibus vestiri,
Somnus longus, balneis sæpe deliniri,
Hunc signatis merito, meritis deliri.
Vini tot diluvia, massæ tot ciborum,
Ventres cibi gravidi, ructus refectorum,
Merito vos meritis æquant confessorum:
Confessorum talium regnum est cœlorum.
Sancta superfluitas carnem qua curatis,
Probat hunc cruciferum parem insensatis:
Sed si nefas reum est fas æquitatis
Sapuit, desipitis; præit, retro statis.
Virtus culmen contulit tempore prioris,
Non humana gratia, neque jura foris
Honor erat oneri culminis rectoris
Situs munde vivere carnis crux honoris.
Nunc novata tempora novum habent statum,
Merces novant gaudium fora dignitatum
Virtus expers pellitur, pompa fert primatum,
Genu flectit sanctitas, præsidet peccatum.
Affligebant præsules temporis prioris
Labor, victus, habitus, nimii rigoris

|| The Bodl. MS. reads "Sed vetat varietas testium inscribi."

Mortales angelici fecerant nitoris
Nitens mens interius situs rigens foris.
Ævi nostri præsules, lex hæc ornat morum,
Mensæ sumptus, splendidus habitus procorum,
Votum opes sitiens labor institorum,
O quam grata sanctitas talium sanctorum!
Erat cura præsulum temporum priorum
Miti situ sobrio salus subditorum:
Erat ergo subditos pius rigor horum,
Dum stetit, dum institit, nil hic indecorum.
Ævi nostri præsules urit Evæ cura,
Bursæ, mensæ, lateris, eis cura jura.
Inest ipsis ovium cura satis dura,
Diffluens remissio, crux sine mensura.
Cathedram nunc Moysi regunt vi pastores
Mensæ, vanæ gloriæ, Mammonæ cultores,
Parcunt ad paralysim verbere tortores,
Usu vitæ devii ductu diductores.
O quam sensit dissona talibus vir talis,
Thomæ tam pompaticis vita tam pœnalis!
Ejus cesset æmulus insultare malis,
Diem probat vespera, decus dos finalis:
Longi tractu temporis te spirante Thoma,
Nauseam terrigenis, Superis aroma,
Ægrum deflent filium, ægra mater Roma.
Sedit veste lugubris et inculta coma
Cum Edom indomito Jacob flens convictum,
Pacem monet mutuam, increpat conflictum,
Edom prece, monitis, minis non devictum,
Vinxit æquo laxius matris maledictum,
Vincla nil reveriti cor induravere,
Pharaonis fraudibus legibus Megæræ

Aspides de apibus, de tyrannis feræ,
Tetros in teterrimos mores mutavere.
Nati patrem abdicant ad nefandum morem,
Opem ægri, prævium devii ductorem,
Grex pastoris dedecus spondens et angorem,
Juramento celebri firmat hunc furorem.
Profanatur publice cœlitum germanus,
Vir famosus fama fit judice profanus,
Fit in fama proditor, exlex, publicanus,
Exlex mecum talis sit quisque Christianus.
Ipsi cæci principes cæcis conductores,
In hanc secum foveam merserant minores,
De piis apostates creant in pastores,
Fiunt et efficiunt ethnicis pejores.
Si pugnabat Canaam cum Israelita,
Sed sol risit nubilum lutum margarita
Sub tam grandi grandine, sub tam trita vita,
Scutum ejus statuit urbs in monte sita
Post tot zelos nata pax, non de pacis colo
Patrem natis reddidit et natali solo.
Quum vox pacem resonat, et cor pacem nolo,
Pax est illa picea, pacta sono solo.
Ægras dat inducias latro viatori,
Sabulo vis turbinis, vis procellæ flori,
Lupi cum ovicula ludus est dolori,
Vere lusor lupus est qui dat dolo mori.
Sic blanditus est Joab suo successori,
Ferro manum applicans, dum os jungit ori,
Sic collusit Ismael fratri juniori,
Ludens ad ludibrium par est persequutori,
Fœdus inops fidei pax est plena prelis,
Inter Caim et Abel sub diversis zelis,

Male miscent oscula quorum crux sub velis,
Mala salus percuti melle litis telis.
Ut post Syrtes mittitur in Charybdim navis,
Ut laxatis laqueis inviscatur avis,
Sic remisit exulem male pax suavis,
Miscens crucis pocula sub verborum favis.
Flatibus et fluctibus transitis tranquille
Tutum portus impulit in latratum Scyllæ
Novum chaos peperit fletuum fons ille,*
Fletuum diluvium hæ pluere stillæ.
Quidam terræ malleus, cinis Aquilnis,
Venam solvit jurgii fons seditionis,
Suspiravit turbinem perturbationis,
Per quam odor Angliæ fœtet regionis.
Hæsit ei belliger contra virum sanctum,
Quidam de confinio balnei gigantum,
Complex eis additur ex te, Trinovantum,
Novans in cognomine† secularem cantum.
Hinc sunt sata semina per quæ turbo totus,
Per quæ ventus turbinis est in væ promotus,
Præceps ille sibilus si sit nitro lotus,
Si sit rasus pumice, non erit ignotus.
Ex tunc scelus ausa est militaris manus,
Quo eclipsim pertulit sol meridianus,
Quo in patre filius cæde fit profanus,
Quo in sacro secuit Christum Christianus.
Solis in solenniis sole fœta stella,
Fœta castis sinibus et signata cella,
Quinta lux dum agitur, pacem turbant bella,

---

* Austris junctis Boreæ fit congressus ille, ST.

† Over 'cognomine' in the Bodleian MS. is written FOLIOTH.

Festum lamentatio, cantica procella.
  Cum sole sol occidit, sol cognatus solis,
Is ornandus moribus, iste præest polis.
Sed his rite raptus est his prostratus dolis,
Quis dolus dolosior quam in patrem prolis?
  Reprobantem reprobos debitos ruinis,
Invaserunt præsulem litibus et minis
Bini bis de finibus missi transmarinis.
Dedit hæc sors provida nomina bis binis.
  Tres sunt, Mortis-villicus, Thrax, et Ursi-natus;
Ut sit tetras, tribus est Brito sociatus,
Ut sint ex se nomina, reddit* hic reatus
Truces et mortiferos, brutos, ursi status.
  † Ab his dum impetitur, petitur patronus,
Ut absolvens noxios sit a bono pronus:
Papa quod imposuit ut deponat onus,
Si id male fecerit, malis erit bonus.
  In sua metropoli, in sede sua tentum
Impetit hic incitans sibilus serpentum,
Sed in vanum incitant, sibilant in ventum,
Se commassat azymis expuens fermentum.
  Rite scelus ratus est lutum deaurare
Chore, Dathan, Abiron, justis innormare, ‡
Laxare te mortuum, vinclis extricare,

---

* Paria rebus nomina facit St.

† For this stanza St. has the following:
Jubent hi sicarii præsulem laxare
Quos sedes apostolica jusserat ligare:
Sed impœnitenti veniam donare
Aut majoris vincula nequit retractare.

‡ Justos declarare St.

Veni foras, prius est; post evinculare.
Canonum in serie jus est regulare,
Suos sibi præsules papam secundare,
Nemini quos implicat competit laxare,
Ut sit ejus solvere cujus est ligare.
Frustra fessos milites præsul dum frustratur,
Fumi de militia i. in a. mutatur,
Secum cœcans populum miles malignatur,
Non erit maliciis ante cædem satur.
Dum ad arma confluunt, aulæ mutans sedem
Cum suis subierat sanctam sanctus ædem,
Sub Nerone Senecæ novant hic mercedem,
Sub Herodis legibus novi vatis cædem,
Zachariæ sub Ioa cædem et hæredem.
O felicem, Thoma, te qui huc tulisti pedem
Patrem ut eriperet fratrem grex fidelis
Ostium obstruxerat fisus his cautelis,
Obstans pater intulit, " Est in his tutelis
Persequens obsequium, pietas crudelis.
Seram, fratres, pellite cura cum rebelli,
Lex est hic vim perpeti, non vim vi repelli,
Non in domo Domini regar lege belli,
Non erit me præside templum arx castelli."
Se passurum prædicans Jesus probra gentis,
Sic errorem arguit Petri renitentis,
Thomæ vox hæc æmula vocis est sequentis,
" Vade retro, Satana, carnis sunt quæ sentis."
Imperat et impetrat patris vox severa,
Cedunt ostiarii, cedit pulsa sera:
Intrant canes Stygii duce te Megæra,
Homines in specie, dæmones revera. *

* Canes sunt revera St.

Strictis intrant gladiis, efflant hunc furorem,
"Hostem regni quærimus, regis proditorem,
Thomam temerarium, perfidum pastorem,
Jam jam quem est meritus sentiet mœrorem."
"Hic sum," ait legifer† Satanæ collegis,
"Neque regno pestifer nec saluti regis,
Thomas sum Dominici dictus pastor gregis,
Pro tutela perpeti promptus sacræ legis.
Si me unum quæritis," præcipens dixit eis,
"Per vos quicquam, pati nolo quemquem ex meis;
Ex una cæde scilicet futuris satis reis."
Sic suis pie consulens seipsum offert eis.
Non a dolo dolus est talis alienus,
Quo in Christum irruit cœtus dolo plenus;
Habet id quod legitur hoc loquendi genus,
"Ego sum quem quæritis Jesus Nazarenus."
In meandi serie* Jesum imitatus,
Sese palam obtulit sponte propalatus,
Hic est Christus obvius, hic Judæ reatus,
Hic a magistratibus missus grex armatus.
Inhiant et ineunt scelus scelerati,
Membra, caput, lacerant, patrem necant nati:
Homicidæ plurimi qui in uno debent pati,
Monachi, canonici, præsules, legati.
Res stupenda posteris, horror hac ætate,
Non arcentur gladii loci sanctitate,
Matrem orbant filii trucidato patre,
In matre perimitur frater a confratre.
In macellum area vertitur altaris,
In altaris area ruit lux solaris,

† Pontifex ST. * In facto et officio. ST.

Quinque passus impetus ensis militaris,
Tortus est Dominici prelo torcularis.
Vulnerum in numero formam fert Messiæ,
Situ fert martyrii formam Zachariæ,
Thomas Thomæ Didymo par est fati die,
Quintum habet hunc et hunc partus matris piæ.†
A ferarùm filiis fuso jam cruore,
Cerebrum diffunditur inhumano more,
Aræ vernat area candido rubore,
Tanquam hortus liliis roseo cum flore.
Nato Christus justus est propter Christum stratus,
Cœlitus cum Stephano, cum Johanne natus,
Dignus Dei gratia, digne coronatus,
Et cum innocentibus innocens litatus.
Ensem hic, tu asciam, sancte Dionysi,
Passi pœna simili verticis præcisi,
Pares rosas additis horto Paradisi,
Estis pari pretio pares mihi visi.
Aquat se Parisiis urbs Dorobernensis,
Dum securis aciem æmulatur ensis,
Geminum præputium nullis par impensis,
O quam gratus crater est supernorum mensis.
Pastor dum percutitur, sparsæ sunt ovillæ,
Ut se fuga liberet, fugit hic et ille,
Fletus fit in populo, clamant flentes mille,
Nostræ meta lucis est hujus mors scintillæ.
Mala malis cumulat Satanæ satelles,
Præsulis post præsulem vellitur suppelles,
Thalamos et stabula vastant versipelles,
Cædi junctis spoliis vix adhuc imbelles.

---

† Quinto post et ante partum Matris piæ St.

Mira miris prosequar. Manibus piorum
Procurato mortuo more mortuorum,
Vermes tot in vestibus visi sunt sagorum,
Ut sit cædes altera morsus tot tortorum.
Dicam hic quid sentio de hoc sacro reo,
Cauda juncta capiti se libavit Deo,
Finem dum diffinio, dum per finem meo,
Martyr est me judice quæque pars in eo.
Quid nunc agis, Moyses, Deus Pharaonis,
Ubi virga vigilans, crux correptionis?
Manna si superfluit, vermes interponis.
Virga mannæ socia normam dat patronis.
Ad radicem arboris ferrum non appones?
Blande terret tonitrus sibilo si tones,
Josue et Phinees pie pius non es,
Heli sine verbere si tam reos mones.
Sed in cœlum vereor ponere os meum,
Neque reum denoto Pharaonis Deum,
Eos reos judico dehortantes eum,
Filios sanguisugæ qui excusant reum.
*Vere, Roma, nimis es æris sitibunda,
Vorax, irreptibilis, inferus secunda,
'Non' et 'est' præposterat lucri spe jucunda,
Probos censet reprobos et immunda munda.
Olim terras domuit domina terrarum,
Colla premens plebium, tribuum, linguarum:
Nunc his colla subjicit spe pecuniarum,
Æris fit idolatra dux Christicolarum.

* The seven stanzas which follow are omitted by Stapleton. Was it that they were not in his MS. or did he dishonestly omit them, on account of the severe remarks on the venality of the Roman court, which they contain?

Romæ situs, reus es, vis absolvi? prome
Æs ut sumas veniam: in os ejus vome,
Prece sancte nummuli perorante prome,
Si blasphemus fuero, mox placebo Romæ.
Si te Roma reputat parricidam mecum,
Simonis apostatæ cor habentem cæcum,
Fer argenti lilia, rosas auri tecum,
Hi dum sacrant reprobos scelus reddant æquum.
Minas Romæ rideo, tantum hi sint mecum,
Colit Roma Deos hos jugi voto precum,
Horum te reliquiæ circumflectunt fœtum,
Nisum ut caruncula, frœnis eques equum.
Res est et non fabula, rara res non vana,
Forum est venalium curia Romana,
Reis vendit venias, approbans profana,
Ut in foro venditur linum sive lana.
Insons Thomas cæsus est: Roma, quid egisti?
Cædis in artifices? fratres Antichristi
Emunt male veniam: pejus vendidisti;
Lis est hæc sub judice ante thronum Christi.
Manus, pedes, labia, si lavet Pilatus,
Per salutem Cæsaris mundum se testatus,
Si per astra Lucifer juret adjuratus,
Non hæc reos expiant, non delent reatus.
Quid tam pii facti sunt in auctores rei,
Quod rodendo mortuum nondum parcunt ei?
Nota loquor; denotat notam nutus mei:
Lis est hæc sub judice ante thronum Dei.
Morem sequens comici malis finem pono,
Flebile principium fine mutans bono,
Lyra mutet elegos dulci plaudens sono,
Thomas sedem earceris celso mutat throno.

Ver proscripsit hiemem, flores paruere,
Cetus quem sorbuerat, vivit Jonas vere,
Nostra sentit Ninive Jonam reflorere, †
Væ vertentem in Evax, fletum in gaudere.
Jonæ jungit fœdera Thomas columbinus,
Quem livoris sorbuit furor belluinus, ‡
Jam in tuto residens, Deo jam vicinus,
Implet Dei laudibus terræ nostræ sinus.
Vicit Cantuaria montem Pessulanum,
Victa est Salernia, jactat se in vanum
Thomas novus medicus dum apponit manum,
Signat insanabilem, mox resignat sanum.
¶ Nova viri gratia digna recenseri,
Virum nunquam medicum mortuum mederi.
Facit mors cum medicis operas deleri.
Non hic subest physica Pæonis doctrinæ,
Neque pulsum compulit neque vas urinæ,
Non est opus hominum modus medicinæ,
Medicinæ modus est opus vis divinæ.
Thomas prelo proficit, || incipit finitus,
Vere vivit mortuus signis insignitus,
Qui dum Cantuariæ miros novat ritus,
Fit hic gustu dulcium paradisi situs.
Hic novavit vetera Paradisi jura,
Novus ejus fluvius nostra rigans rura,

---

† sanctum se habere, ST. ‡ serpentinus ST.

¶ Instead of this three-line stanza Stapleton has:
Nova viri gratia digna recenseri,
Vivis solet medicis, mortuis non mederi;
Omnem facit medicis mors operam deleri.
Facit hunc mors medicum, et operas augeri.

|| lapsu erigitur ST.

Hic lecythus viduæ vasa poscens plura,
Hic ubertas olei stat non defectura.
  Hic effectu multiplex manna cœli panis,
Hic emundans Naaman fluvius Jordanes,
Hic ocellus Siloæ salus male sanis,
Lumen cæcitatibus conferens humanis.
  Donum Petri datur hic claudo spem habenti,
Donum dono ditius auri vel argenti,
Hic dat potens epheta loqui non loquenti,
Surdus audit, effluunt morbi virulenti.
  Hic est furta detegens novi ars sophistæ,
Hic insanos leniens cithara psalmistæ,
Hic das vitam mortuis, vitæ dator Christe,
Hic ad Thomæ gloriam pellis omne triste.
  Hic descensus angeli, hic est aquæ motus,
Hic datur salutifer aquæ mixtæ potus,
Hic est quo spem refovent notus et ignotus,
Cum insomni somnians, adstans et remotus.
  § Scoticum rudiculum jam fit sermo ratus,
Romæ Cantuariam æquant commeatus,
Est in Thoma supplice Jacobitæ status,
Conchis hic si trasculis remeat ornatus.
  Ecce fera pessima Joseph ille stratus,
Ecce vita mortui strati dominatus,
Ecce quem submerserat olei natatus,
Ecce quem damnaverat martyr est beatus.

§ All the rest is omitted by Stapleton, and the pocm concludes with the following stanza:

Sic suos sibi supplices Thomas hic defendit:
Has gratias, hæc munera Deus hic ostendit,
Et per Thomæ sanguinem quem pro eo impendit,
Facit multos scandere quo Thomas ascendit.

Martyr, præsul, monache, flos canonicorum,
Voti compos medice, Thoma, spes Anglorum,
Vitam nostram statuens pio statu morum,
Nos post vitam munera munere piorum,
Prece tua precibus annue tuorum,
Præstet id quod petimus regni rex cœlorum.
Amen!

Fallere sive queri volo damna salubria quæri,
Dummodo non ut heri poterunt bona damna videri,
Sub duce nauta Petro Thomas interprete retro,
Egit jura retro, vaga trita parata feretro.
Causa fit hic litis sacrifex tibi cum Ninevitis;
Jus petis æqua sitis his ramnus amor tibi vitis,
Lis ita finis ita teritur pius a Ninevita,
Suntque simul trita lex, fas, jus, gaudia, vita.
O mala juncta malis, vigor exulat ecclesialis,
Sicca sit illa salix sine fronde status hiemalis,
Sic caruere dolis grex patre parens ope prolis,
Muro metropolis, Britonum gens sidere solis.
Gens fera parque Gothis, furialibus effera votis,
Gens rea, fœda notis, populis nota fœda remotis,
Jecit, abegit eum, ritu canis, ut Cananæum,
Me velit ora Deum similem fieri Pharisæum.

Fit fuga zelotis pulso patre, Væ patriotis,
Fit suus ignotis anathema suis sibi notis :
Spumosa lutosa maris pater his et eis reputaris,
Omnibus ignaris quid dulce subesset amaris,
Exulis ista via tecum residere Maria,
Tecum flere lia sua crux sibi philosophia.
Hunc decus hunc cœna scelerum jugulare venena,
Deliciæ pœna, crux pœnaque carnis amœna
Extit ad hoc testis, caruporpus passa quid estis,
Vermibus intextis mala nutrix aspera vestis,
Exulat et cedit non Juno nec idra resedit.
Hunc quum non lædit, livor se lædere credit,
Dat probra rixarum, dat rerum damna suarum,
Sunt ea prava parum, mortem fert mecha minarum.
His cumulus sceleri scelus esse suis misereri.
Æger anus pueri male vos agit absque mereri.
Quis furor, O princeps, miseros tot abire deinceps ?
Vincis in hoc lynces neque lyncheus æthera vinces.
Tempus erat metæ, quam pseudo- dedere -prophetæ,
Prætulit allete fraudis pax subdola rete,
Quum rosa se ramno confœderat aut lupus agno,
Fœdera subsanno rea resproxima damno.
Cedere permissus redit ad sua præsul abyssus,
Non crucibus scissus non juris ab arce remissus.
Post hortum lucis qua lux duce lumina ducis,
Quinta luce ducis fatis datur aura caducis,
Bella parat miles, artus debellat oviles.
O titulos viles novili cæde viriles
Dant simul incursus Brito, Thrax, Morvillus et Ursus,
Tertio post rursus ad eum fuit ense recursus.
Sunt ita fata patris, frater furit in nece fratris,
Legibus hunc atris necat intra viscera matris :

Proh dolor! aula Dei fuit area perniciei,
Sed dolor is fit ei solii dos, pompa tropæi.
Parcere pastori vitæ monitus monitori,
Sic peperere mori sic digna fuere dolori.
Trux vero doctorem, fratrem Chaim meliorem,
Delet in hunc morem, fœdatque Ruben genitorem.
Fœdat ea cæde Zachariam lex ea prædæ,
Prædatum fœde sacra quem cædit in æde,
Murmura majorum, quorum via vena malorum
Se mare verborum gladios acuere furorum,
Si fas, si jura, si sint sacra quæque futura,
Fœx nec erit pura, neque non rea tam rea cura.
Ecce tribus levi lacrimas tua xennia sævi,
Sed sors quam flevi, nostri captum exigit ævi.
Pro rate proreta tali ruit in rate meta
Tristitia læta leti felice diæta.

Filii præsentia mater gratulatur,
In cujus absentia jure spoliatur,
Qui totius Angliæ primas nominatur,
Juris et justitiæ pater revocatur,
Lupi fraudulentiam nescit agnus mitis,
Per pacis concordiam credit Achabitis,
Dolum dolent supera fœdus sceleratum,

Scelus super scelera, scelus sceleratum,
Ad immanem furiam lupi destinantur,
Nil flectit sententiam, mortem comminantur.
Felix est commercium mors pro vita datur,
Carnis per supplicium palma cumulatur,
Furit ursi furia furor inauditus,
Ense sævit impium sævus cruciatus,
Mira patientia præsul est munitus,
Justius Vincentium mactat Dacianus.

Brutus Brito gladium nudat ad altare,
Per opus nefarium regem vult placare,
Mortis-villæ carnifex semen invadebat,
Ensi sponte pontifex caput submittebat,
Matris inter ubera natus ense cadit,
Spiritus ad supera recta via vadit.
Suo jus ecclesiæ sanguine redemit,
Pro quo vir malitiæ sic illum peremit.
In æternum pereat caput mundi Roma,
Nisi clerus defleat pro beato Thoma.
Mira sunt immania quolibet testante,
Nec scimus similia nec fuerunt ante;
In superna curia digne sociatur;
Mortis pro victoria mater laureatur,
Cujus nos præconio jugiter utamur,
Ut ejus consortio jungi mereamur.

Amen.

32. MIRACULA QUÆDAM S. THOMÆ CANTUARIENSIS,

Transsumpta et descripta ex Archivis celeberrimi archicœnobii Domini Martini, alias S. Judoci in nemore dicti prope Hesdinium in Arthesia diœcesis Ambianensis, ordinis Præmonstratensium.

Quum Cantuariam profectus fuisset D. Henricus de Maingnieux tunc religiosus dicti monasterii et pastor Tortefontanus, ac postea abbas, peregrinationis gratia, nec dum primo anno præterlapso post illustre martyrium D. Thomæ Cantuariensis archiepiscopi, humaniter susceptus fuit a Priore cœnobii Cantuariensis, ab eoque accepit partem indusii dicti sancti, et portiunculam vestis pluvialis, et aliquid ex dalmatica. Non ita multo post alius dicti monasterii religiosus Guillermus nomine, aliusque sacerdos quidam detulerunt ex Anglia ad dictum monasterium * integrum rochetum dicti sancti quo ipso die martyrii sui usus fuerat, simulque cilicii partem quo super nudo utebatur, utrumque sanguine martyris sic aspersum ut nulla lotione elui sanguis potuerit. Quumque septimo Julii die hæ reliquiæ ad dictum monasterium perlatæ fuissent, inde usque ad D.

* Hæ S. Thomæ reliquiæ usque hodie in dicto monasterio habentur. St. Stapylton's book was published in 1612.

Martini in hyeme festum parvo in honore habebantur, donec tandem in sacristia cum omni reverentia ea reponi cum aliis preciosiosibus reliquiis reverendiss. tunc episcopus Ambianensis (in cujus diœcesi situm est dictum monasterium) consuluit. In festo autem Pentecostes sequenti quum antea peregrini certiores facti fuissent in monasterio Domini Martini latere rochetum et cilicium S. Thomæ, (re videlicet jam longius divulgata) postquam peregrinationem suam absolvissent apud S. Judoci juxta mare, monasterium ordinis S. Benedicti, reversi sunt majore numero ad cœnobium Domini Martini, minantes se fores effracturos nisi aperirentur ad inspiciendas D. Thomæ reliquias: quas etiam sacellanus quidam a Priore Cantuariensi paulo post eo missus certas esse confirmavit; asserens se manicam dicti rochetti abscidisse, quod sanguinis gutta inde ablui ac deleri nulla quamvis frequenti lotione potuerit. Hinc arctissima et fraterna societas inita est inter Cantuarienses monachos et Martinienses, atque deinceps crebris literis confirmata.

Sequuntur in dicti monasterii archivis plurima miracula variis temporibus ad reliquias prædictas S. Thomæ Cantuar. divinitus exhibita, numero 67, et per totidem capita digesta. E quibus pauca illustriora ad Dei et Sancti ejus gloriam excerpsimus, et subjecimus stilo nihil mutato.

CAP. 14.

Ne quis autem miretur sanctos quandoque in certis locis velle honorari, exemplo sit visio cujusdam illustris et affecta ætate viri. Is enim Rumaldus nomine, quum ex pago suo Bermensi aliis multis comitatus Cantuar. navigaret, somno pressus vidit D. Thomam sibi ita loquentem: "Revertamur

quæso filii charissimi : ego enim sine dubio ad Archicœnobium S. Judoci in nemore, quod Domini Martini dicunt, pergo : ibique die Dominico usque in diem Martis residebo." Interim socii dictum Rumaldum excitant, qui ob gratam visionem interruptam eos increpans visum aperuit, ut reverterentur exhortans. Verum alii in navigatione persistentes Cantuariam appulerunt, ibique S. Thomæ honoratis exuviis quum pro more nullumibidem specimen miraculorum ejus tum experti fuissent, ad Antistitium Domini Martini reversi cum monachis et peregrinis visionem indicarunt, et quod hisce diebus nulla signa a S. Thoma Cantuariæ fuissent exhibita, etiam si adessent multi, peregrinis, contra ex peregrinis Domini Martini didicerunt a supradicto die Dominico usque ad diem Martis crebra in cœnobio Domini Martini miracula edita fuisse.

22. CÆCA MULIER SANATUR.

Muliercula quædam altero oculorum usu privata Cantuariam sese contulit venerandi sacri corporis D. Thomæ gratia, quo tamen facto visum minime recepit. Hinc ad cœnobium Domini Martini profecta fusis precibus, oblationibusque datis, in multorum præsentia visum recepit. Quamobrem in gratiarum actionem exclamans ad stantes ait, "Nunc quidem compertum habeo hunc sanctissimum Martyrem hoc in loco hominibus varia statuisse conferre beneficia, quapropter huc cum omni fiducia accedite." Simili encomio quocunque terrarum pergebat D. Thomam prædicabat. Nec enim ab ejus laudibus cessavit, donec ad suam civitatem pertingeret in Burgundia sitam, ubi magis ac magis Martyris signa assidue propalabat.

23. HERCULEO MORBO VIR ILLUSTRIS LIBERATUR.

In Hesdiniensi territorio seu Nomarchia nobilis quispiam

nomine Evrardus nonnunquam adeo gravi ac vehementi agitabatur morbo, ut 4 homines fortissimi ægre eum continerent. Verum hoc Herculano morbo aliquandiu correptus, tandem in Domini Martini monasterio preces faciens ex applicatione sacrarum reliquiarum D. Thomæ (imprimis ejusdem byrri) ut ovis mansuetissimus effectus est, nec in posterum hanc sensit agitationem. Quapropter multis deinceps annis quoad supervixit, sese ad hoc cœnobium conferebat et Deo et S. Martyri gratias acturus. Nam et singulis anniversariis diebus festis dicti S. Thomæ quæ in postremam solennitatem post natalem Domini incidunt, illi cereum quinque librarum offerebat. In ipso autem recuperatæ salutis die, cereum unum pro sui corporis pondere conflatum ad honorem martyris eidem ecclesiæ donavit. Prætermitto alia amplissima beneficia et dona quibus idem illustris vir Evrardus Ecclesiam Domini Martini multum amplificavit.

28. EQUES TORQUATUS A CALCULO LIBERATUS.

Illustris quidam eques Atrebatensis non exiguas facultates pro extirpando calculo, qui vesicam ipsius excoriabat, sæpius frustra impenderat. Itaque omnem medicorum industriam ac malagmata quævis valetudini suæ parum prodesse animadvertens D. Thomæ Martyri peregrinationem in Cantuariam, et inde ad Domini Martini ecclesiam sancte vovit. Quam quum persolvisset, domum reversus dormiendo ingentem lapidem virili membro sine ullo plane dolore ejecit. Hujus vastitatem quum omnes mirarentur, eum cum muneribus argento inclusum Cantuariam misit pro gratiarum actione. Porro ecclesiæ Domini Martini mappam insignem donavit, quæ deinceps summo altari ad Dei ac Martyris honorem accommodata est.

29. MORTUUS RESUSCITATUS.

Mulier quædam necessitate pressa filium ad stipem emendicandam ablegarat. Is verecundia offusus, sub lignorum strue sese abscondit, sicque præ fame atque algore extinctus, eo quod domum non reverteretur, a matre per vicos oppidi Fani S. Pauli ubi agebat diligente inquisitus, mortuus sub lignis inventus est, idque a tribus jam diebus ut conjiciebat mater. Hæc itaque ad memoriam revocans, quod una cum filio superioribus festis Pentecostes sacras D. Thomæ reliquias visitasset, in quibus et sæpe sacrum fecisset et postremo martyrium passus fuisset, "Nunquid" ait "et meæ et filii devotionis oblitus jam nos despicies? Jure fortassis ob mea crimina deserar, sed saltem obsecro filioli mei annos duntaxat decem nati misereatis. Novi equidem quod facile a Domino Deo ejus resurrectionem impetrabis. Ideo vehementius tuum imploro subsidium." Hæc et hujusmodi flexis genibus precata quum surgere ab oratione vellet, humi prostrata ac sensu pene destituta ad tempus mansit, donec filius apertis oculis jam ore hiaret et labia moveret. Hinc mater Deum sanctumque Martyrem benedicens una cum filio ducentis aut supra hominibus comitata, qui rem omnem viderant, in ecclesiam Domini Martini sese contulit ad invisendum S. Thomæ byrrum, Deoque et sancto gratias agendum. Sequenti anno ipse puer a mortuis excitatus supra quingentos juvenes annum decimum sextum non excedentes ad invisendas dicti religiosi Martyris reliquias in Archicœnobium Domini Martini perduxit, insciis etiam puerorum parentibus. Quumque ex ephebis excessisset ipse juvenis, ex conjuge multos suscepit filios, quos annuatim in festis Pentecostes cum uxore ad ecclesiam Domini Martini conducens, quantum Deo dis-

pliceat parentibus filios non esse morigeros suo exemplo exponebat. Unde et multi juvenes oppidi S. Pauli, longe obsequentiores parentibus facti sunt.

33. A SCORPIONIS ICTU MULIER SANATA.

Mulieri cuipiam nomine Mariæ Ambianensi erat filia a paucis annis viro matrimonio juncta; quæ anguillarum vehementi desiderio tabescens in morbum inciderat, nec ejus causam aperire præterquam matri ausa fuit. Hæc igitur ut hoc malo filiam sublevaret, celeri festinatione anguillas (in quibus erat et scorpio seu coluber) emptas dum ad coquendum præpararet, a scorpione percussa sic est ut ejus manus in tumorem et nigredinem illico verteretur. Interim domum reversus maritus, scorpionis spiculum incurabile esse non dubitans, (quod nuper eo ictus quidam alius nulla medicorum opera sanari quum non posset e vita decesserit) et Dei et S. Thomæ auxilium implorat, cereos aliasque devotionis oblationes præparat; currum cum uxore conscendit ut S. Martyris byrrum et annulum inviseret. Itaque jam itineri insistens, miratur etiam tunc conjugem remisso dolore in somnum præter solitum incidere. Hæc autem dormiens in curru Divum Thomam Archiepiscopali veste ornatum videt, qui sublatis prioribus malagmatibus et emplastris atque linteolis alia plane manui suæ applicabat. Quæ somno soluta quum visioni rem omnino respondere miraretur, et longe melius quam antea se habere gratularetur, in posterum hæc D. Thomæ medicamenta variis læsionibus adhibuit: atque sanavit etiam eos qui apostematibus, læsionibus, cæterisque morbis vulgo Sancti Juliani, et Sancti Fiacri appellatis laborabant. Denique, ad ecclesiam Domini Martini appulsa mulier quum

manum D. Thomæ malagmatibus denudasset, ut S. Martyris sacris reliquiis applicarentur, mirata est nullum in vulnere apparere vestigium. Cujus beneficii meritis S. Thomæ divinitus accepti memores tam maritus nomine Philippus quam uxor Maria, tribus aut quatuor annispostea inter natos ac cognatos facultatibus dispersis, ac multis in usum monasterii collatis, quum amicis omnibus valedixisset, et se et sua Domini Martini Archicœnobio consecrarunt: quorum alter fratribus inserviebat, conjux vero eorum vestes et linteamina atque indusia purgabat: sicque Deo ad honorem sancti Martyris dicati, vitam sanctam usque ad mortis articulum perduxerunt.

34. MORTUUS RESUSCITATUS.

Quendam hominem defunctum linteo involvebat mater in pago Beaurainensi alias Bellorenensi, vulgo Beaurain; quæ quum filii vultum horridum plane et a vivente longe mutatum doleret, lachrymis offusa ad S. Thomam orationem convertit, ad ipsius sacras exuvias peregrinationem promittens, si mortuo filio succurrere dignaretur: et ecce illico mortuus apertis oculis, et e facie ejus sudore irrumpente, "Heu," inquit, "quam gravibus tormentis affectus fui, longeque vehementiora passus fuissem, nisi adfuisset mihi venerandus archiepiscopus." Itaque vir excitatus a mortuis intelligens hunc fuisse S. Thomam martyrem, illico adiit Domini Martini cœnobiarchiam; S. Martyris byrrum, annulum aliasque reliquias veneraturus. Ubi tanta devotione erga benefactorem statumque religionis affectus est, ut et se et suam operam illis omnino dedicaret. Illic enim permanens usque ad mortem pro suæ industriæ conditione et plumbum conficiebat eoque tecta reficiebat atque vitreas fenestras imaginibus decorabat. Tantas vero cum lachry-

mis et Deo et S. Martyri gratias agebat, tantoque ardore erga sanctum Martyrem inflammabatur, ut quum inter alia vitrea opera Divam Agnetem pingere statuisset, miratus fuerit suum opus in imaginem D. Thomæ transisse, in cujus sacello diebus festis ardentissime orabat, neque in posterum visus est ridere aut aliquo ludo se exercere. Atque his pietatis operibus ornatus demum ad cœlum emigravit.

37. ABORTIVUS VITÆ REDDITUS, CUM INSIGNIBUS GRATITUDINIS TESTIMONIIS.

Heroina quædam nomine Aquilina alias Agnes Kieret Domina Donriher mortuum fœtum ejecit, etiam naturali forma imperfectum. Quamobrem matrona probatissima pergravi mœrore confecta nullum plane solatii recipiebat sublevamen, utcumque obstetrice prudentissima asserente, eam esse Dei voluntatem ac providentiam talem cui impium foret resistere. Nihilominus enim illa mœstitia pene consumpta lachrymas ad S. Thomam fundebat hoc modo ejulans : " Novi equidem, potentissime Martyr et Deo dilectissime, te quicquid voles ab omnipotenti Deo Salvatore statim impetraturum. Jam enim sæpius ad aures meas pervenerunt tua illustrissima miracula, de quibus nulla ratione dubito. Noli igitur pati ut hujus abortivi anima ad Limbum inferorum abeat. Et hoc quidem licet fortassis parentum flagitia exigant, ipse tamen infans nullius commissi reus, cur portabit iniquitatem patris, contra scripturæ sacræ sententiam? Divinam igitur clementiam exora ut et suæ amarissimæ passionis tuique martyrii meritis mei miserrimæ peccatricis misereri, huicque abortivo vitam infundere dignetur. Hos et hujusmodi gemitus quum quædam ejus familiarissima pedissequa audisset, "Omnem " inquit, " metum ac sollicitudinem in Deum repone, suffragium implorans Martyris :

Ego statim imaginem ceream ejusdem cum hoc abortivo ponderis ad byrrum et alias D. Thomæ sacras reliquias deferam." Illa quum eo pervenisset fusisque precibus et donis oblatis eandem statuam porrexisset, illico inter brachia obstetricis abortivus animam cum vita suscepit, labra movens vertensque oculos cum palpebris. Ad hæc eidem accessit membrorum omnium perfectio, ita ut nulla plane in eo macula aut defectus appareret. Quamobrem ipsa velociter ad matrem recurrens puerum viventem obtulit, lotumque ex more aqua tepida, indies magis ac magis convalescere experta est. Itaque ne sacri baptismatis charismate frustraretur, et in gratiarum actionem filium vivificatum mater in monasterium Domini Martini præmisit ad honorandas S. Thomæ reliquias, rogans imprimis dicti loci Abbatem Ancherium, ut ipsius pueri patrinus esse dignaretur. Quod ille non recusans eum in baptisterio Tortifontis regenerationis lavacro tinxit D. Thomæ nomine insigniens. Hinc cum ingenti gaudio ad matrem reductus est, quæ in accepti beneficii gratiam monasterium amplis muneribus affecit, quin etiam ad miraculi memoriam cubiculum castri in quo puer natus et resuscitatus est, sublime Domini Martini nomen retinuit, ubi frequenter postmodum religiosi Martinienses humaniter excepti multisque beneficis affecti fuerunt. Quid quod non tantum ipsa piissima mater erga cœnobium Domini Martini semper fuit optime affecta ac benefica, sed et ejus omnes posteri? Ad hæc septennem filium generosissimo domus suæ equo insidere jussit, atque inde cereum equum cum puero ad pondus utriusque quum effingi curasset et vivum et cereum equos Domini Martini ecclesiæ obtulit atque donavit ad Divi Thomæ honorem. Demum moritura ut in cœmiterio fratrum sepeliretur humillime rogavit, sine ulla

tamen pompa aut inscriptione vel cruce vel effigie vel marmore, modo nomen ejus martyrologio ad nonum Martii hoc modo ascriberetur: Commemoratio Aquilinæ Dominæ de Donriber. Et ne ulla ratione suo nomine gravarentur religiosi, noluit eos certis obsequiis pro se obstringi, satis contenta si communibus orationibus participaret; ne scilicet ejus in hoc monasterium beneficia coram Deo extinguerentur. Porro filius vicesimum attingens annum devotionis causa Hierosolymam adiit, ibique ob singularem bellicam virtutem et nominis claritatem eques creatur, sacrisque locis sanctæ Crucis Christi, et aliorum monimentorum passionis Dominicæ devote adoratis in patriam rediit, ubi post reditum annis circiter quindecim ex hoc seculo transmigrans corpus suum apud matris sepulturam pari humilitate collocari voluit: sui dominii hæredem faciens sororem unicam.

45. VISUS NOBILISSIMO JUVENI RESTITUITUR.

Ut Divi Thomæ nomen latius spargeretur, voluit etiam Dominus noster Jesus Christus ejusdem miracula ad remotiores provincias pervenire. Erat enim quædam clarissima matrona nomine Argentila in civitate Nemoracensi Galliæ Celticæ unicum habens filium nomine Odonem. Hic pustullis onustus videndi usum perdiderat. Quapropter ejus mater mortui mariti hæredem adeo graviter afflictum dolens nullis parcebat expensis ut medicorum arte lucem recuperaret. Verum ut parum humana præsidia adesse vidit, ad divinum recurrit auxilium, varias peregrinationes sanctorum per se aut per alios exsolvens. Demum quum parum profecisset, a quibusdam peregrinis certior facta in cœnobio Domini Martini D. Thomam recentem martyrem variis ac stupendis clarere miraculis,

etiam hanc peregrinationem cum filio, famulo ac ministra, clerico comitata, non est verita suscipere. Ibique byrro et annulo Sancti Martyris reverenter honoratis, donisque ultro oblatis, post quatuor sui adventus dies cum servis domum repetiit relicto ibidem clerico cum filio ; qui quotidie omnes horas canonicas tam diei quam noctis XV dierum spatio frequentabat in sacello D. Thomæ devotissime orantes. Decimo autem et tertio peregrinationis die quum ipse Odon natus annos circiter octodecim, jamque duorum oculorum lumine penitus privatus sacrum in sacello D. Thomæ audiret (quod ibidem singulis diebus celebrari suis expensis curabat) tempore elevationis ven. Eucharistiæ vidit quandam albam rotunditatem, tum a clerico petens utrum ibi non esset corpus Domini nostri Jesu Christi ; quod postquam ita esse submissa voce a clerico accepit ; in hujusmodi vocem (quum tamen nec presbyterum nec tedam accensam animadverteret) irrupit : "O mi creator sis obsecro benedictus ; laus tibi, omnipotens Deus et tuo Sancto Martyri Thomæ." Hanc exclamationem quum audisset celebrans sacrum, non dubitabat de gratia Odoni divinitus exhibita ; ideoque sublimius ac prolixius solito sacram hostiam elevabat. Deinceps vero indies usque ad decimum quintum diem suæ peregrinationis clarius perspiciebat. Hinc ad matrem in patriam reversus Deum ac sanctum Thomam magnis efferebat laudibus quod perspicacius quam unquam in vita res omnes perspiceret. Nec in posterum de accepto beneficio ingratus fuit, sæpissime S. Martyris invisens reliquias, successu autem temporis matrimonio junctus atque suscepto ex conjuge filio et filia iisque conjugibus factis post uxoris mortem extremam senectutem in monasterio Domini Martini transegit, ejusque ecclesiæ non exiguis opibus

traditis, sepulturæ locum elegit in claustro apud refectorium.

49. PARALYTICI ADMIRANDA CURATIO.

Vir quidam ex præfectura Boloniensi jam duobus annis lecto decubuerat omnium membrorum usu destitutus; quem ut recuperaret magnam jam dudum pecuniam in chirurgorum medicorumque expertissimorum expenderat operam ac industriam. Itaque quum jam nihil superesset in quo juvaretur excepta Dei omnipotentis benignitate, iste infirmus dormitans vocem audit hujusmodi; "Heus heus Ludovice, surge, quid hic quiescis? Cur ad cœnobiarchiam Domini Martini non properas, ubi sanctæ reliquiæ D. Thomæ martyris coluntur? Quæ nunc supersunt opes ne dubites illius ecclesiæ tradere fundationi atque ornamento, quum tantas jam frustra in medicorum artes effuderis. Jam adest tempus ut abjectis hominum præsidiis ad divina recurras. Quid de omnipotentis Dei virtute dubitas? Nunquid creberrima et stupenda miracula non intellexisti quæ fortissimus fidei Christianæ æthleta D. Thomas Martyr quam latissime operatus fuerit? Surge, excitare, itineri te accinge." His dictis cum sonitu disparuit visio, verum infirmus sibi persuadens quiescentis hanc esse phantasiam et inane somnium quod suis auribus suggestum fuerat, parum admodum curavit. Attamen Dei pietas per duas sequentes noctes eadem plane inculcavit. Demum audita tertia admonitione, excitatus ille miser infirmus dubia mente multa agitare cæpit, varieque apud se disputans inter spem et metum ita loquebatur, "Quum jam ab hinc annis duobus lecto non exieris qua ratione illuc proficisceris? Nam neque iter nosti quo ad D. Martini abbatiam sit eundum, neque aliquod vehiculi genus adest quod te illuc vehat." Contra vero divina instigante misericordia in spem se erigebat, nihil Deo et sanctis ejus

sciens esse impossibile. Quamobrem post tertiam visionis monitionem duos scipiones sibi parari jubet, atque a suis indutus itineri se committit, cunctis amicis ejus ob magnam infirmitatem quam in eo videbant laborem peregrinationis dissuadentibus. Verum ille spem omnem in Deum et D. Thomæ suffragia collocans, profectionem dissuadentibus quum vix dum limen domus fuisset egressus confidenter respondit, "Quid obsecro ab incœpto itinere me remoramini, quum sanis unius duntaxat diei sit via, quæ undecim horis confici queat? Nunquid eam vel saltem uno mense conficiam? Quapropter hac de re quæso ne apud me plura verba faciatis. Ego hanc peregrinationem cum Dei præsidio et sancti Martyris tandem exequar, vel Deo ita volente moriar. Neque cujusquam vestrum exposco auxilium, nisi ut pro mei itineris suscepti successu orare dignemini." Sic Deo se commendans nunc sustentaculis innixus, nunc pectore procumbens aut genibus et cubitis se sustentans reptabat, corpusque infirmum ut potuit volutabat; sicque tandem duodecimo die suscepti itineris ad ecclesiam Domini Martini pervenit. Sequenti die parum sollicitus exantlati laboris quem in via perpessus fuerat tunc sub dio dormitans nec fatigationem moleste ferens primum omnium reptavit in sanctuarium D. Thomæ, ibique omnium peccatorum suorum quum essent festa Pentecostes exomologesim fecit; tum lachrymis perfusus coram imagine gloriosissimi Martyris statim sanitatis gratiam impetravit. Quum enim a peccato eum absolutum signo crucis confessarius reliquias S. Thomæ martyris manibus tenens consignasset, illico is qui ad instar globi jacebat, caput erexit cum magna veneratione ac cordis contritione reliquias gloriosi Martyris plorando honorans. Præterlapsa hinc semihora, alterum genu flexit, moxque alia media hora elapsa aliud quoque erexit. Atque ita utrisque geni-

bus insistens paulatim per singulas horarum medietates singulorum membrorum consolidationem ac firmitatem recepit. Demum in vesperis supradicto Reverendo Abbate D. Anchiero Domini Martini dicente, Deus in adjutorium meum intende, sublimi voce respondit cum aliis, "Et ad adjuvandum me festina" (erat enim Latinæ linguæ non ignarus) assidue Divi Thomæ imaginem cum magna cordis contritione ac amaritudine animi contemplans. Deinde verbis hisce Gallicis sanctum Martyrem est allocutus ; "O Monsieur sainct Thomas, à moy ayder vœuille toy haster ; tu vois la miserabletè de ma maladie et l'esperance de mon cœur. Et doncq soyez ententif à mon ayde." Tum celeberrimus martyr Divus Thomas suæ spiritualis medicinæ pharmaca depromens, supplicem exaudivit, viresque finis totius corporis ei plane integras, antequam vesperis finis imponeretur, restituit. In cujus rei testimonium scipionibus abjectis ibique relictis sese in pedes erexit : atque per templum ac claustra nullo baculo fultus liberrime deambulavit. Tertio demum post die expedite domum reversus est, quum jam in eodem cœnobio omnes carnis impetigines ac scabies deposuisset, quibus integrum corpus scatens potius horrendi leprosi speciem quam alterius ægroti referebat. Ecce quantum potest sacri martyris meritum et suffragium.

58. DUO COMITES POST LONGA INTESTINA ODIA PER S. THOMAM MIRABILITER CONCILIANTUR.

Duo Alemaniæ comites, quorum uni Otho alteri Hermes nomen erat, inveterato odio et gravi bello inter se dissentiebant. Nihilominus utrique summa erat erga D. Thomam Archiepiscopum devotio ; quem et mane et vespere hac salutabant antiphona : "Opem nobis O Thoma porrige, rege

stantes, jacentes erige, mores actus et viram corrige, et in pacis nos viam dirige. *Versus.* Corona aurea super caput ejus. *Resp.* Expressa signo sanctitatis gloria honoris et opus fortitudinis. *Oremus.* Deus pro cujus ecclesia gloriosus Archipontifex Thomas gladiis impiorum occubuit, præsta quasumus, ut omnes qui ejus implorant auxilium petitionis suæ salutarem consequantur effectum. Per Christum, etc." Hinc accidit quinto festo Pentecostes, quod Divi Thomæ dicatum est, amicus Dei D. Thomas sanctissimæ memoriæ Archiepiscopus quondam Cantuariensis nocturna visione supradictus Othoni apparuit ita inquiens: "Cur quæso eos odio persequeris quos amore prosequor? Nunquid tibi in mentem venit, quoties te bellantem contra pagganos juverim? (sicuti etiam ejus adversario Hermeti adfuerat) hæc obsecro non solum ad mentem revoca, sed et memineris me esse Thomam Archiepiscopum Cantuariensem; qui tibi serio injungit, ut hoc die Julii 7, * infra annum coram me compareas in ecclesia Domini Martini in finibus Arthesiæ (quo sæpe venisti dum ex monasterio S. Judoci ad mare redires) eoque deduces filium tuum Gossonum ut melius ei sit. Hæc si non feceris, quam graviter Deum offendant qui injusta bella gerunt statim experieris." Eadem verba in somno Hermeti Comiti fecit sanctus Thomas, præcipiens etiam ut filium suum Almaricum, quem Amoulry vulgo dicimus, conduceret. His autem comitibus erant duntaxat duo filii et totidem filiæ. Jamque supradictus Gossonus usum videndi perdiderat, dum aprum in sylvis venaretur, ramo quodam in oculum irrumpente, vix-

* 7o Julii in Anglia celebrari olim solita est Translatio D. Thomæ Cantuariensis.

que annum decimum et sextum attigerat. Ut igitur ad dictum diem in cœnobium Domini Martini appellerent ambo Comites, inscii tamen mutuæ visionis, itineri se accingunt. Prior Hermes illuc quum pervenisset sacrum in D. Thomæ sacello audiebat : et ecce alter Otho etiam intrat ecclesiam, certiorque factus de adventu Hermetis adversarii statim cingulum cum ense humi in templo deponit, nec vult sacellum Divi Thomæ ingredi ne Hermetis oratio interturbetur, famulis quoque suis interdicens ne quis eorum illum attingeret. Interim quidam ex famulis Hermetis adesse Othonem nunciat quidque de suo ense fecisset. Tum Hermes erectis in cœlum oculis : "Gratias," inquit, "tibi ago, Domine Deus, ac sancto Martyri : hic Otho nobis est gratissimus :" pariterque deposito cingulo gladium ad pedes imaginis sancti Martyris deposuit ; atque missæ sacrificium ad finem usque devote audivit una cum Othone qui e sacello prodeuntem Hermetem pileo deposito honorifice salutavit, tanquam et Dei et Sancti Thomæ amicum ac famulum. Hunc quum humanissime resalutasset Hermes eodem modo, eorundem filii eandem salutationem præstiterunt. Postea ambo duos enses in manu sancti Martyris collocarunt in signum pacis compositæ ac fœderis perpetui, etiam si parvi non essent pretii. Deinde idem Otho cum Hermete alteri sacro interfuit, et ambo pariter cum filiis oblationem sacerdoti fecerunt manibus se complectentes cum summa devotione. Mox supradictus Gossonus oculum recuperavit. Nec ita multo post Gossonus filiam Hermetis in uxorem duxit et Almaricus Othonis natam ; quibus matrimoniis (ut erant hi duo filii ætate pares) etiam inter parentes firmior amicitia juncta est. Verum ut ad eorum exitum e monasterio Domini Martini redeam, non defuerunt tum latentes antiqui hostis insidiæ, qui quum horum

principum sartam tectamque amicitiam effringere non posset, Othonis Comitis famulum (qui superioris discordiæ ac belli primarius auctor fuerat) in suos casses attrahere est conatus. Quum enim ambo comites arctissimo familiaritatis vinculo juncti portam ipsius monasterii egrederentur, dictus servus hanc amicissimam reconciliationem iniquo adhuc, ut aiunt, ferens animo, vix dum ad lapidis jactum ab eodem processerat cœnobio quum equo dejectus statim expiravit. Quamobrem pergravi mœrore affectus Otho, juxta Hermetis consilium, invocato D. Thomæ auxilio, ad imaginem et reliquias sanctissimi Martyris exanime corpus deportari fecit. Ubi quum unius horæ spatio jacuisset orantibus pacificis Comitibus una cum toto Monachorum cœtu, quum Dei misericordia tum sancti Thomæ suffragiis; non solum ad vitam revocatus est dictus minister, sed etiam sacramento pœnitentiæ salutari a peccatis absolutus. Deinde quum suarum insidiarum technas Comitibus exposuisset, veniamque pro conceptis criminibus et ab eis et ab eorum filiis implorans fuisset consequutus, animam omnipotenti Deo reddidit. Comites vero cum summa familiaritate in patriam revertentes Divi Thomæ martyris et Archiepiscopi Cantuariensis miracula et gesta maximis efferebant laudibus, glorificantes Deum qui talem potestatem dedit sanctis suis.

59.

Quum in sanctis suis Deus omnipotens semper fuerit et sit mirabilis, et supradictis D. Thomæ stupendis, omnique admiratione dignis prodigiis ac signis non solum se mirabilem præbuit, sed etiam toti Galliæ ac Angliæ, imo universo pene orbi sanctissimum martyrem celeberrimum fecit, dum hujus beneficia amplissima experti sunt cujusvis status homines, quum nobiles tum ignobiles, sed et reges quoque

et episcopi atque Archiepiscopi. Nam ut ab ecclesiasticis exordiamur, quum illa mulier de qua superius scriptum est, abortivo suo meritis S. Thomæ apud Dominum Martinum ad vitam revocato, Landunum se inde recepisset, miraculique rumor ad aures Domini Walteri ejusdem urbis episcopi pervenisset, nolebat tamen hic ulla ratione sibi persuadere, etiam multis rei veritatem, cum eadem muliere, attestantibus, tanti miraculi specimen suffragiis ipsius martyris accidisse.

Incredulus Eqiscopus D. Thomæ miracula cogitur agnoscere.

Itaque in hac incredulitatis pertinacia ad decem pene dies persistens demum Deo ita disponente, decima post nocte tam vehementi sinistri brachii frigore corripitur ab humeris usque ad digitorum extremitatem, ut a nemine ullo fomento calefieri posset interius. Nam et palpantibus exterius adeo erat frigidum, ut tanquam gelu ac glacie rigidum a nullo tangi posset, qui prius ad ignem non apposuisset manus. Quin etiam quasi congelatum omnino foret nullis illud hominum viribus ad cubitum vel ad manus articulos complicari potuit. Quid tandem ? Ab inimicis et vicinis ipsaque muliere consilium accipere episcopus cogitur omni jam humano subsidio destitutus, qui ei suaserunt tandem ut Divi Thomæ sacris reliquiis peregrinationem cum veneratione promittat. Quam quum vovisset cereo brachio ad sancti Martyris honorem confecto, sequentis noctis quiete refocillatus iter aggreditur ad Domini Martini cœnobium in finibus Artesiæ, ibique coram rocheto cæterisque pretiosis Divi Thomæ reliquiis quum Dei clementiam exorasset omni dolore liberatur; adeo ut ad altare sancti Martyris ipso die sui adventus missam liberrime celebraverit. Ne autem tanti miraculi memoria ex hominum memoria

elaberetur, et ut ipsi Domini Martini fratres animæ suæ salutem haberent commendatam, suum nomen ecclesiæ illius martyrologio inscribi jussit quinto Octobris die, eo nimirum quo sanitatis gratiam a Deo sancti Thomæ precibus fuerat consequutus.

Multis quoque muneribus ipsam Domini Martini ecclesiam affecit; singula a D. Thoma superius patrata approbans miracula, quorum et ipse particeps fuerat.

61. Regina Castillæ curatur.

Excellentissima Domina et Princeps Joanna Regina Castillæ et Leonis, Comitissa Pontinii, audiens Radulfum venerabilem Archidiaconum Pontiniensem morbo fistulari, quem medici ac chirurgi antram vocant, laborantem D. Thomæ meritis curatum fuisse, pro sanitate etiam muliebrium, ecclesiam Domini Martini adire non est gravata; ubi oblatis muneribus, peractaque devotione eam amplissimis donis auxit: sive ornamenta ecclesiastica sive vitreas fenestras spectes quæ ejusdem insigniis decorantur; unde et nomen ipsius cum celebri memoria martyrologio etiam inscriptum ad septimum et decimum diem mensis Martii, quia ita fieri petierat, sibique obsequium annuum eodem die celebrari. Simili ratione in eodem codice nomen dicti R. Archidiaconi Domini Radulphi celebratur decimo quarto Septembris, quo die ad ecclesiam Domini Martini adveniens S. Martyris subsidium perceperat; adeo ut in posterum nullo dolore gravatum se senserit.

62. Duo episcopi in concordiam redeunt.

R. Episcopus Suessionensis nomine Goeslenus intentatam habens litem contra alium potentiorem episcopum

cujus nomen erat Albero (sed loci titulus non exprimitur) quia potentia et facultatibus hunc superare non poterat, etiamsi æquitate prævaleret, ad S. Thomæ præsidium recurrit; ei suæ ecclesiæ Suessionensis æquam protectionem commendans, qua ad sanguinis effusionem ecclesiæ Cantuariensis defenderat auctoritatem. Vovit itaque ad Divi Thomæ sacra pignora in cœnobio Domini Martini peregrinationem et cereum tantæ longitudinis, quanta erat agrorum terræ de quibus erat controversia. Sequenti nocte Alberoni Antistiti S. Thomæ apparuit in somnis ut a controversia desisteret: monens etiamsi effectum quem desiderabat sortiretur, ne tamen perversa cordis avaritia deciperetur. Ad monentis S. Thomæ Cantuariensis Archiepiscopi verba attonitus Albero cum stupore excitatus, etiamsi non agnovisset hortantis vultum, nihilominus ut litem cum episcopo Suessionensi componeret itineri statim sese accingit. Verum postquam audisset Suessionensem præsulem jam iter parasse ad Archimonasterium Domini Martini in D. Thomæ Archiepiscopi Cantuariensis honorem, ad memoriam revocans visionis gravitatem Archiepiscopalem, diutius de Archipræsule Thoma Cantuariensi minime dubitans, etiam versus idem cœnobium viam dirigit, eoque una ambo episcopi appulerunt, ubi coram imagine ac sacris reliquiis D. Thomæ Albero Suessionensi episcopo fateri culpam suam non est veritus: Goeslenumque vero et aperto juri inniti, quod ipse sanctissimus Archiepiscopus Thomas ipsi in somniis declararat. Nec plura addens Albero Goesleno episcopo contestatæ litis expensas persolvit. Porro ipse Goeslenus cereum longitudinis quingentorum brachiorum (quantum scilicet circuitus capiebat ager controversus) juxta promissa in ecclesiam Domini Martini contulerat; quo etiam nudis pedibus et capite perrexerat ab urbe Suessionensi per

Corbeiam. iter nimirum triginta septem leucarum. Quod equidem grave admodum fuit viro tenero et hujusmodi laboribus insueto. Ut autem hujus peregrinationis perpetua extaret memoria, hujusmodi reverendissimi ac piissimi episcopi nomen Martyrologio consecratum est ad vigesimum quintum Octobris sanctis Crispino et Crispiniano dicatum; quo ipse domo adeo longam exorsus fuerat peregrinationem. Simili autem devotione ac labore videlicet nudis pedibus ac capite nudo ut peregrinationem absolveret ita reditum confecit: Deum Optimum Maximum laudans et gratias agens quod nihil detrimenti suum ob hanc controversiam cœnobium percepisset. Ideoque a reditu suo quotidianam adjecit abstinentiam a carnibus et piscibus quotidie jejunans, diebus festis atque dominicis exceptis: multa quoque beneficia cœnobio Domini Martini contulit. Ipso etiam die initæ concordiæ qui in tertium Novembris incidit coram supradicta imagine D. Thomæ Archiepiscopi, idem Albero nomen suum describi jussit in martyrologio ejusdem ecclesiæ, cui non parva commoda deinceps attulit.

63. Philippus Comes Flandriæ a secretiore morbo curatur.

Philippus illustris Comes Flandriæ secretiore quadam infirmitate agitatus, quum a medicis nullum adjumentum posset consequi; ad honorem D. Thomæ et ejus pignora quæ apud Dominum Martinum honorantur, sui ponderis ac magnitudinis ceream statuam huic vovit ecclesiæ; neque hac oblatione contentus adjecit et arma seu cataphractum equum cum lancea et gladio atque non mediocrem summam pecuniæ. Quumque harum rerum latores sese itineri commisissent, melius sese habere cœpit Comes,

paucisque postea diebus omnino convaluit: quod ipsemet verbis fratribus postmodum confirmavit, suam offerens liberalitatem si qua in re ejus opera ac favore monasterium Domini Martini indigeret: atque in memoriam suæ sanitatis et gratiarum actionem, nomen suum in martyrologium referri voluit eo die quo sua oblatio D. Thomæ fuerat præsentata, hoc est primo die Junii. Denique eandem ecclesiam plurimis donis exornavit.

67. JOANNA REGINA FRANCIÆ PUERPERII DOLORE LIBERATUR, ETC.

Illustrissima ac clarissima Regina Franciæ ac Navarræ Domina, jam sex dierum spatio puerperii gravitatem pene intolerabilem perpessa fuerat, frustra plane, et medicorum expertissimorum arte, ac sapientum obstetricum industria adhibita, demum de vita prolis suaque salute ut ipsi confirmabant medici desperabat, quum ecce ipsis ab ea recedentibus, Ducissa Nemoracensis adveniens, serenissimæ Reginæ crebra miracula, quibus apud Domini Martini Antistitium florebant S. Thomæ exuviæ, cœpit exponere, imprimis ob oculos ponens admirabilem curationem cœcitatis cujusdam pueruli (cujus mater Nemoraci tunc agebat). Hoc domestico miraculo permota Regina statim præsentibus multis se eo peregrinantes missuram stipulata est cum statua pueruli argentea pondere trium marcarum, quam sanctissimæ Trinitati atque D. Martyri dedicabat. Quarta hinc parte horæ vel circiter prolem absque cujusquam adminiculo enixa est, quæ suscepto baptismate tribus diebus supervixit. Verum filii morte vehementius afflicta Regina votum Deo et reliquiis Martyris factum neglexit. Unde tempore promissionis factæ jam elapso, longe vehementius morbus in mamilla

ejus exarsit, quæ quum nullius remedii vim posset admittere, tum demum promissi memor, constitutos peregrinos, una cum oblatione promissa ad Abbatiam Domini Martini transmisit, alium præterea adjungens, qui mamillæ speciem argenteam unius marcæ ad reliquias S. Martyris deferret, quo facto sanitatem consequuta est. Quamobrem nomen quoque suum Martyrologio inscribi curavit secundo Aprilis die, quo prolis gravedine exonerata fuerat, ut hac ratione fratrum Domini Martini quum in vita, tum post mortem orationibus commendaretur: quibus etiam amplissima fecit dona.

68. MIRACULORUM COMPROBATIO.

Quum superioribus capitibus quam plurima, non tamen omnia in Monasterio Domini Martini meritis D. Thomæ Archiepiscopi et Martyris patrata miracula in medium protulerimus, ne quis forsitam de eorum vel frequentia vel magnitudine in posterum vacillet, a quibus ea fuerint approbata et confirmata, paucis dicemus.

Sampson Carnotensis Ecclesiæ quondam episcopus, et postmodum Remensis Archiepiscopi circa annum salutis 1139, teste Sigeberto creatus, quum varia et stupenda S. Thomæ ex multis fide dignis viris audisset, de ipsis plenius volens informari, Ricardum etiam Ambianensem et Walterum Landunensem, Gosselinum Suessionensem Reverendissimos episcopos aliosque gravissimos viros tam illustribus familiis quam dignitatibus claros, atque inferioris notæ homines probos audire super hac re voluit, ex quibus eadem quæ prius didicerat, confirmari audivit. Particulatius vero eximius qnidam sacræ Theologiæ doctor et Rhemensis ecclesiæ beatissimæ virgini Mariæ

dicatæ canonicus (quem ob vitæ sanctimoniam celebrant) nomine Ausculphus eidem illustrissimo ac Reverendissimo Archipræsuli Rhemensi exposuit; quantopere ipsemet quondam dolore cholico alias Iliaco morbo vexatus, calculoque laborans, quum in sacello D. Thomæ ecclesiæ Domini Martini sub sacrosanctæ missæ sacrificium ab Hesdiniensibus fundatæ oraret, supra semilotum calculorum ad instar arenæ marinæ emiserit festis paschalibus, atque his rationibus omni dolore liberatus, mediam partem calculorum Reverendissimo atque illustrissimo Archiepiscopo detulit. Quamobrem is plenius informatus cætera etiam sancti Martyris signa rata esse jussit atque confirmavit: maxime quum Reverendissimi præsules Ambianensis Dominus Ricardus et Theobaldus (de quibus supra) diligentem super his inquisitionem atque examen fecissent, nec non testimonium sanctissimum ac firmissimum exhibuissent. Siquidem Reverendissimus Ricardus imprimis ad cœnobiarchiam Domini Martini profectus ex ore gravissimæ Angletæ Dominæ Donriher ac Domini Pontinii Dominæ Dominipetrei, præfectæ castri Hesdiniensis mulieris quoque Ambianensis, quam momorderat vipera, et juvenis Stephani Ambianensis, Assonis Brunensis, alteriusque viri Monstraliensis aliorumque plurimorum affirmatione didicit superius narrata sine ulla dubitatione meritis Sancti Thomæ Archiepiscopi et martyris quum in suis tum in aliis personis fuisse evidenter perpetrata, quod etiam coram dicto Reverendissimo episcopo Ricardo ad Abbatiam Domini Martini acciti testimoniis affirmarunt. Sed et ad alios absentes ministros suos misit idem Antistes. Quibus omnibus auditis, illustrissimum Antistitem Remensem Dominum Sampsonem certiorem per literas reddit: qui hisce evidentissimis miraculis inflammatus, cœno-

bium Domini Martini amplissimis muneribus auxit et exornavit. Quin etiam multorum compescuit insolentiam qui huic nonnulla incommoda inferre conabantur. Quapropter etiam martyrologio ecclesiæ nomen ejus insertum fuit ad festum Matthæi Evangelistæ, quod in vigesimum primum Septembris diem incidit; quia ipse fratrum suffragiis commendari exposcerat, attestans supradicta omnia Divi Thomæ signa esse verissima. Deinceps autem Divi Thomæ Martyris ob celebritatem miraculorum fama per orbem volitante, etiam usque ad Concilii Turonensis conventum sub Alexandro quarto Pontifice Maximo habitum horum notitia pervenit. Quum enim ibidem interessent nonnulli religiosi Archicœnobii Domini Martini, quidam etiam Archiepiscopi atque episcopi, sed et varii Legati Regum Franciæ et Angliæ cum aliis multis prælatis harum rerum consciis, hi omnes ea certissima esse testati sunt. Quamobrem illud Antistitium quam plurimis dotibus exornarunt. Imprimis vero qui in se S. Martyris virtutes fuerant experti. Ideoque ejus Concilii patres suum nomen illius ecclesiæ Martyrologio inscripserunt, ut quotidianis piorum fratrum orationibus commendarentur. Quorum ut recentior sit memoria hic nomenclaturam faciemus.

1. Primum omnium ad vigesimum primum Septembris supradicti Reverendissimi atque Illustrissimi Archiepiscopi Remensis Domini Sampsonis huic Martyrologio inscribitur nomen.

2. Secundo loco Archipræsul etiam Remensis eodem in codice celebratur Thomas nomine, decimo quinto Februarii.

3. Christianus Archiepiscopus 25 Augusti.

4. Galfridus Archipræsul 18 Julii.

5. Esthilus Archiantistes 7 Septembris.

6. Anselmus Antistes Ambianensis 10 Maii.

7. Ricardus episcopus Ambianensis 23 Maii.
8. Theobaldus Ambianensis præsul 11 Maii.
9. Evrardus Ambianensis Antistes 28 Octobris.
10. Walterus episcopus Landunensis 5 Octobris.
11. Gasselinus Suessionensis Antistes 25 Octobris.
12. Albero episcopus 3 Novembris.
13. Galterus episcopus 28 Julii.
14. Godescalcus præsul 7 Augusti.
15. Desiderius episcopus 1 Septembris.
16. Walonus episcopus 7 Augusti.
17. Godescalcus secundus episcopus 7 Septembris.
18. Astulphus episcopus 19 Septembris.
19. Joannes præsul Sabinensis 2 Octobris.
20. Theodoricus Antistes 9 Novembris.
20. Jordanis episcopus ac fundator 7 Decembris.
20. Odo episcopus Beluacensis 27 Junii.
21. Milo primus Abbas S. Judoci in Nemore, quem nunc Dominum dicunt Martinum, postea episcopus Teruanensis, descriptus est in Martyrologio ad 16 Julii. Denique omnium supradictorum, quorum nomina in Martyrologium relata sunt, numerus est quinque Archipræsulum et viginti duorum episcoporum: qui omnes hanc Domini Martini hæteriarchiam bonis et spiritualibus et temporalibus plurimum auxerunt atque exornarunt.

Ut etiam orationum fratrum monasterii Domini Martini participes fierent meritis ac suffragiis sanctissimi Martyris D. Thomæ, tam Franciæ Reges ac Reginæ quam illustres Comites Pontinii, Flandriæ, Arthesiæ atque aliarum provinciarum gubernatores qui hujus S. Martyris ac Archiepiscopi Cantuariensis virtutes senserunt expertique fuerunt, hi inquam omnes sua nomina supradicto martyrologio consecrarunt.

1. Imprimis Christianissimus Rex Franciæ Philippus piæ memoriæ, ut latius narratur in martyrologio 15 Julii.

2. Item Ludovicus Serenissimus Rex Galliæ 19 Sept.

3. Item alius Ludovicus Franciæ Rex 28 Septembris.

4. Item piæ memoriæ Philippus rex Galliæ 15 Jul. pro cujus animæ refrigerio anniversarium cantatur annuatim.

5. Ludovicus alius Franciæ Monarcha 7 Novembris, pro quo etiam obsequium persolvitur annuatim.

6. Domina Constantia Franciæ Regina, de qua superius, etiam Martyrologii scriptis celebratur ad 5 Octobris.

7. Joanna Regina Galliæ et Navarræ 2 Aprilis Martyrologio inseritur.

8. Guilielmus comes Pontinii inscribitur martyrologio 5 Octobris.

9. Joannes Comes Pontiniensis ac Berensis una cum uxore relatus est in Martyrologium 1 Julii, atque ambo anniversariis honorantur.

10. Simon eorundem Comitatuum præfectus non solum Martyrologio 21 Septembris inseritur, sed etiam annuariis precibus fratrum juvatur.

11. Philippus Flandriæ Comes nomen suum etiam Martyrologio jussit inscribi ad 1 Junii. Hic et pro singularibus ejusdem erga monasterium beneficiis, obsequio anniversario decoratur.

12. Margareta Flandriæ Comitissa et Artesiæ ad 4 Januarii scribitur in Martyrologio.

13. Denique Simon Comes Montisfortis tanquam fundator in Martyrologio scribitur ac celebratur ad 25 Junii.

Neque vero hi soli et præsules et reges ac comites Sancti Thomæ martyris virtutes experti suo testimonio ratas fecerunt, verum et plurimi alii tam ecclesiastica dignitate ornati quam secularis status viri probati sua inquisitione ac experi-

entia comprobarunt, suorum etiam testimoniis vicinorum fide dignorum utentes. Nam imprimis magister Guilielmus Poullain præfectus ac Dominus hospitalis seu xenodochii sancti Nicolai a Monstrolio. Item magister Guilielmus Machne, pastor Aubinensis et Bonniensis: necnon Thomas de la Cousture curatus de Belrain, itemque Pastor de la Contre ad Cantiam. Dominus Matthæus Merchier et Dominus Judocus Bersin pastor Salchoy et S. Remigii, qui omnes D. Thomæ sanctuaria non solum apud Abbatiam Domini Martini visitarunt, verum et ob beneficia ab eo accepta munera quum temporalia tum spiritualia catluerunt. Quod si ad plebeios descendamus, quum viri tum mulieres adhuc superstites: Rogerius a Lorie Montriherensis, alius item vir Tortifontis nomine Joannes Tarquelin et Domicella collaye à spinas; alius insuper homo Molinensis cui uomen Joannes le Caron et Isabella de Fontibus ex Ray oriunda, plurimique alii variis gratiarum donis a D. Thoma ornati tstimonium virtutum ejus præbuerunt.

EXTRACTUM EX CHRONICO.

COMPENDIOSO OMNIUM ABBATUM ARCHICŒNOBII DOMINI MARTINI SEU D. JUDOCI IN NEMORE, VERSIBUS CONSCRIPTO.

Quartus Abbas.

Anscherus sequitur; Thomæ mirànda Britanni
Cujus adornarunt celebrem miracula mitram.
Proxima lux aderat qua magni armavit Olympi
Rector Apostolicum linguis flammantibus agmen.
Tum memoraturus duri monimenta doloris
Mystica, quo fulmen soboles æterna trisulcum

Eripuit summi manibus genitoris, ad aras.
Anscherus stabat modulato gutture promens
Gloria cœlicolis, et pax mortalibus ; ecce
Inclyta in æde puer materna extinctus in alva,
* Ossibus admotus Thomæ (mirabile dictu)
Continuo æthereas hausit divinitus auras,
Atque animam populo vitamque stupente recepit.
† Altera lux aderat non certis clara Calendis,
Qua pater Anscherus decantaturus avito
Hesperias de more preces, hæc ore sonabat :
" Pronus in auxilium, cœlique solique, monarcha
Atque parens intende meum ;" Mirantibus ecce
Omnibus, ante sacri profundens Martyris ossa
Nullo vota sono, sublimibus ora resolvit
Vocibus, ac monachis modulantibus assonat, " Omnes
Rumpe moras, laturus opem mihi :" moxque salutem
Membrorum recipit, quorum privatus ab annis
Munere jam binis fuerat, votisque potentem
Martyra supplicibus cumulat Diumque parentem.
Hujus relliquias ac ossa salubria Thomæ
Anglia dives opum Domini transmisit in ædem
Martini, magnoque solum decoravit honore.‡

Quintus Abbas.

Alestanus et hæc Hugo miracula Thomæ
Obstupet ; illo operante gradu vestigia recto
Figere collustrat claudos, et lucis egenas
Ac animæ veteris revocari ad lumina vitæ,
Ac varia mutilos donari membra salute.

---

* Vide supra Num. 39.
† Vide supra Num. 49.
‡ A. D. 1172

AD DOMINI MARTINI CŒNOBITAS DE RELIQUIARUM S. THOMÆ ADVENTU.

Epigramma.

Thura, pii, date thura, volent tua dona Sabæa:
  Come serenatam, grex nemorose, comam.
Plaude manu, pia pange manu tibi pectora, luctum
  Gaudia discutiant; lux veneranda venit.
Lux veneranda venit, niveoque notanda lapillo;
  Pauper es? hac nimium mox opulentus eris:
Hospes ab extremo veniet tibi maximus orbe.
  Anglia non isthoc hospite digna fuit.
Is tibi fundet opes, et opem cuicumque, beatus
  Quem tanto dignum Principe, Christe, facis.
Gaude igitur Martiniadum sacra copia fratrum;
  Ecce tibi Thomas advenit. Aula micet.
Excute poste seram, bipatentibus excipe portis
  Tantum heroa: fores excute, rumpe seram.
Ille tibi magnas sua per miracula vires
  Suppetet, ille tuos nobilitabit agros.
Tanto igitur gratare duci. Vestri esse parentem
  Cœnobii Thomam dicere jure potes.

Annus quo D. Thomas occubuit.

Centum et mille hyemes, septem quoque lustra dabantur,
  Anglorum Thomas quum cadit ense decus.

Cujus gratia.

Regalis Thomas acer Arhiepiscopus urbis
  Extremum charo pro grege calcat iter.

Dies suffocationis.

Lux aderat terris nato celeberrima Christo
  Quum Thoma incubuit sanguinolentus eques.

Locus occisionis.

Vota soluturus summam assistebat ad aram,
  Ecce potens ferro noxia turba ruit.

Auctores cædis.

Britto Richardus ovat, Morvilius Hugo cruentis
  Dentibus insultans, verbera crebra rotat.
Tracius hinc Guilhelmus adest. Reginaldus et urso
  Sævior inde ruit; tela, necemque ferunt.

Encomium D. Thomæ.

His igitur Thomas magnatibus occidit: illis
  Non cedit virtus. Victor ad astra subit.
Astra subit victor, longum victurus in ævum.
  Victurusque alii fulmina prompta patris.

Aliud de Anno Martyrii D. Thomæ.

Anno milleno centeno septuageno,
  Anglorum primas corruit ense Thomas.

Persona, Causa, Modus, Tempus, Locus.

Quis moritur? Præsul. Cur? Pro grege. Qualiter? Ense.
Quando? Ipso Domini Natali. Quis locus? Ara.

Auctores cædis.

Ricardus Breton, necnon Morvilius Hugo
Guilhelmus Tracy, Reginaldus filius ursi,
Thomam martyrium fecere subire beatum.
Fortis et invictus, his quatuor ensibus ictus
Primas Anglorum Thomas petit alta polorum.

33. CARMEN BREVE RHYTHMICUM DE S. THOMA.

Ad electi laudem Thomæ
Festum melos læta prome,
        Felix mater Cantia;

Cujus tibi sacrum funus
Sacræ laudis præstat munus
Felici constantia.
Custos legum, tutor æqui,
Veritatem doctus sequi,
Sub signis justitiæ,
Sensit hostis feritatem,
Dum sincere libertatem
Tuetur ecclesiæ.
Rex atrocis auctor mali
Malignanter hunc ferali
Persequutus odio,
Coruscantis vim lucernæ
Non lucere vult superne,
Sed claudi sub modio.
Ira quidem cor accensum
Jaculatur in immensum
Fervoris incendia;
Frendet, fremit in immane
Feritatis inhumanæ
Furoris insania:
Et virtutis virum claræ
Procul jubet exulare
Sede pulsum propria.
Christi miles et amicus,
Rex insignis Lodovicus,
Et Francorum gloria,
Exulantem fovet gratis,
Et admovit pietatis
Præclara subsidia.
Cujus lucem firmamenti,
Regis ira truculenti
Prætexit invidia.

Ad fallendum cor inflectit,
Blandimentis dolos nectit,
Revocandi gratia.
Spondet bona, spondet pacem,
Sed affectum pervicacem
Ligat pertinacia.
Pacis sumpta sponsione,
Nec dilata jussione
Sedis apostolicæ.
Ad regendi gregis onus
Revocatur pastor bonus
Sub fraudis artifice.
Quum placere Deo quærit,
Dum pastoris curam gerit,
Dum monet utilia,
Quum cœleste jus defendit,
Dum perversos reprehendit
Ut emendet vitia,
Ob tutelam libertatis
In ministrum sanctitatis
Ira surgit regia.
Ira pactis adversatur,
Rex in pacis efferatur
Horrenda naufragia.
Assuetus pridem malis,
De privato commensalis
Victus contubernio.
Sævi regis ad edictum
Destinatur ad delictum
Lictorum quaternio.
Templi pater et altaris
Ad altare coronaris
Coronæ dispendio . . .. [Deest finis.]

43. MAURINI MONACHI CARMEN IN VITAM ET PASSIONEM S. THOMÆ CANTUARIENSIS.

Incipit prologus Maurini monachi in vitam et passionem Sancti Thomæ archiepiscopi Cantuariensis.

Martyris in laudem, sed tanto martyre dignum,
  Quod loquar indignus? Fert, agit, urget amor.
Urget amor, favor invitat, reverentia pulsat:
  Pulsat et invitat, et simul urget honor.
Cujus amor, cujus favor, et reverentia cujus,
  Cujus honor lyricos mandat inire modos,
Hoc amor, hoc favor, hoc honor, hoc reverentia Thomæ,
  Hoc Thomæ vertex cuspide fossus agit.
Vertex multiplici fervescens vulnere, vertex
  Deflua quem rosei sanguinis unda rigat.
Vertex martyrii rutilans diademate, vertex
  Virtutum gemmis gemmeus ipse micans;
Vertex obrizo longe radiantior auro,
  Vertex quo splendet splendida gemma minus:
Quo minus et multo carbunculus igneus ardet,
  Quo minus est unus unio pompa maris:
Quominus est solus elatus nomine solis
  Sol solus lucens sole micante novo.
Quem mage quam solem decet appellatio solis,
  Inferior facto dictio tanta suo.

Cui sol, cui luna, cui sidera, singula cui, cui
  Assimilata simul omnia luce carent.
Cui collata rubet rosa, candent lilia, nec non
  Purprascit viola, lac nitet, albet ebur.
Cui thus, cui calamus, cui galbana, balsama cui, cui
  Cedit aromaticus unus et omnis odor.
Quid nive candidius, quid vitro purius, et quid,
  Quid mellis stilla dulcius esse potest?
Sed nix nigrescit, sed vitrum lumina perdet,
  Sed mel desipiet, si simuletur ei.
Quid confertur ei? cœlumne, solumne, salumne,
  Horum post tergum singula quæque videt.
Nam cui justitiæ quam vitæ plurima cura,
  Cui lethi luce lætior hora fuit?
Quæ licet altarum fiet collatio rerum,
  Altior est altis verticis hujus apex.
In cujus laudem laus conjurata fatiscit,
  Et quo plus clamat musica tota silet.
Psalterium, cithara, lyra, tympana, cymbala, sistra,
  Organa, symphonici succubuere soni.
Non igitur, lector, magnæ modulamina musæ
  Exæquare viri pondera posse putes.
Do tibi, Threicio resonent præconia plectro,
  Sit laus Mæoniis mellificata favis,
Fundat dulcifluæ Maro suavia nectara linguæ,
  Expediat celeres Naso poeta pedes:
Pindarus hinc currat stipatus floribus, illinc
  Appius aureoli carminis unda fluat;
Ille tamen carum quasi cœnum deteret aurum,
  Calcabit meritis carmina quæque suis.

Explicit prologus; incipit vita et passio sancti Thomæ archiepiscopi Cantuariensis.

In Dorobernensis sublimis culmine sedis

Christi martyr erat, primasque creatus agebat
Archiflamineam prudenti pectore curam ;
Solvens cœlesti devotus munia regi,
De terra genitæ quæ solverat ante coronæ.
Ante Palatinae cancellos triverat aulæ,
Arcem summorum meritis transgressus honorum :
Omnis in obsequio cui subditus aulicus ordo,
Ad cujus tacitum pendebat curia nutum :
Tanta fuit toto collata potentia regno.
Clara viro species, elegantis forma decoris,
Interpresque animi, vultus lux grata sereni,
Amplaque corporeæ facies deducta figuræ ;
Ignea vis mentis, animus vigil, ardor honesti,
Utilitatis amor, juris custodia justi,
Pondus judicii, prudentia multa profundi,
Torrens consilii, dicendi copia, dandi
Larga manus, plenis distillans mensa saginis,
Candescens Cereris nive, roscida sanguine Bacchi,
Nectaris et varii riguo rorata liquore,
Argenti dives aurique augusta supellex,
Gemmarum rutilis interradiata coruscis,
Porta patens patula magis et via pervia pulsus
Dedignata sonos, et disciplina clientum
Docta vocare viros, revereri docta vocatos,
Munificus, loculus immissi prodigus æris,
Distractorque sui, sua passim viscera spargens,
Necti difficilis, facilis nexu resoluto
Distentos laxare sinus, infrænis anhelans
Per campos urgere fugam claustrisque remotis
Libertate frui, cæca caligine pulsa
In lucem prodire palam, liciteque vagari
Excusso cervice jugo, volvensque per auras

Pennigeros librare pedes, et præpete cursu
Quadrifidas pulsare vias, rapidoque meatu
Externas penetrare domos, et munere plenas
Vulgares hilarare manus, communia quippe
Præponens propriis, lateque effundere gaudens;
Quod doluit cluisse sibi patet omnibus una;
In prædam captumque sui nullumque repellit,
In medium veniens, reputans dispendia quæstum,
Jus credens proprium proprio decedere jure,
Et jus esse suum transire in jus alienum.
QUID quod lux cæcis, pes claudis, quod nola surdis,
Quod mola mendicis, quod erat vola proflua mancis,
Quod pupillorum pater et judex viduarum,
Quod fractis fractus elegis elemosyna factus,
Par fontis riguis qui succrescentibus undis
Fundit nectareum cunctis sitientibus haustum?
SIC sic nostrarum paradisus deliciarum
Dat diversorum flammantia sidera florum,
Quæ captivorum teneant acies oculorum,
Dat dulcis fructus quorum dulcedine ductus,
Densus gustandi concesso jure vorandi
Expleri nescit quo plus vorat et gula crescit.
INSIGNEM clarum virtutum dotibus harum
Prædicat eximiæ celeberrima gloria famæ,
His oculis summæ Deitatis complacuisse
Creditur, et cidaris insignia promeruisse.
His in se motos cœli terræque colonos
Avocat, atque suæ rapit in spectula formæ.
His perlustratis Anglorum finibus hospes
Transit in ignotas bene noto nomine terras.
His clerum trahit, his populos trahit, his trahit urbes,
His sibi regales confœderat arctius omnes.

His, si livor edax aliquos perstrinxit ocellos,
Colla superborum superat virtute potenti.
His animum regis movet altius, inque favorem
Inclinata suum majestas regia tanto
Tanquam perpetui nexu constringit amoris,
Ut nec honorari plus prævaleat nec amari.
Qui merito prope par regi, prope rex, prope regni
Sceptriger, et sola distans a rege corona.
Cui rerum commissa fides, cui tradita cura,
Imperii ratio cui credita consiliorum,
Cui secretorum nudata silentia; namque
Certa suæ fidei dederat documenta, nec ulla
Hinc potuit nasci jam quæstio, cui sua, cui se,
Cui carum pignus, quo nil sibi carius, et cui
Nil non credendum rex credidit, altius alto
Usus consilio, nam non minus ipse vicissim
Tanto affectu habitus tanto prælatus honore
Regi congressus, regem vehementior igne
Corripit, et totum toto complexus amore
Totis obsequiis obnoxius exigit ut nil
Sic regi carum, sic regi sit reverendum.
HUIC rex, hic regi compugnat, certat uterque,
Hic donis, hic officiis, quis vincere possit:
Hic meritis, hic muneribus præcellere tentat,
Explorantque suas læto luctamine vires.
Certant effusis totis affectibus in se,
In se concurrunt pariter, junctisque lacertis
Mutua certatim constringunt pectora, surgit
Carus conflictus, contentio crescit amica,
Nescia lis litis oritur, discordia concors,
Nascitur imbellis quædam collusio belli.
Nunc conferre pedem, nunc flectere, postulat hæc ars

Hauriat ut liquidas liquefactus spiritus auras,
Atque interceptus respiret ad otia flatus,
Excitet et validam brevis intercisio pugnam :
Accrescatque magis dilato robore robur.
Sic nunc distensus melius, nunc tenditur arcus,
Sic retro tracta plus currit in ante sagitta :
Temperat alternum parvi mora temporis æstum.
Incidit jugem pausatio mixta laborem :
Exhaustus redit inde vigor, revocatur oberrans
Impetus, et lapsum spes orta resuscitat ausum.
  Interea ancipites mens sola exercet agones,
Exsequiturque suas meditatio Martia partes.
Ingeniumque novas versat sub pectore curas :
Quomodo pervigilis ars artem subruat hostis,
Quomodo fraus fraude, virtus virtute recumbat.
Rem pictura rei corpusque prævenit umbra,
Pingitur instantis fantastica visio Martis :
Hostis et absentis præsens adsistit imago,
Menteque conceptos et reddit et excipit ictus.
Intus formatas infert percussio plagas,
Ficta velut factam divinant somnia palmam.
Jam caput emeritum victricia serta coronant;
Jam plausu populi, jam vocibus æthra resultant ;
Jam canitur toto celebris victoria mundo.
Blanditur mens ipsa sibi, proprioque favori
Militat, inque acrem mutata resurgit Achillem,
Et revehit lætum superato ex hoste tropæum.
Ille tamen superest simili fantasmate gaudens,
Oppositis votis contraria vota resolvens,
Vim vi propellens et fraudem fraude refellens.
  Rursus discusso vigilat res bellica somno ;
Rursus inardescunt, ineunt certamen acutum,

Spirant magnanimas tranquillis motibus iras,
Flammea pacificæ contorquent spicula pugnæ ;
Stringunt ardentes excussis ignibus enses ;
Enses illidunt, vitalia vulnera quærunt,
Instaurant lassas revocato robore dextras,
Instat et urget amor, gladius vibratur amoris,
Vibratus volat ille chalybs, instarque corusci
Emicat, et rapidum sibi fulminis induit ictum.
Nil obstat, validi tanta est violentia ferri :
Nil celerem cursum cohibet, non orbis et umbo,
Non claræ conus galeæ, non exilis hirtæ
Textus loricæ ; transverberat obvia quæque,
Et molles carnes et dura perambulat ossa,
Et raptim teneras descendit in usque medullas,
Evacuans plenas libato sanguine venas,
Cordaque compungit et firmo fœdere jungit,
Ac non utcumque stantem prosternit utrumque.
Nam sic prostratus melius stat uterque levatus
Sed quis cui cedat, quis lynceus arbiter edat,
Victor uterque redit, et victus uterque recedit.
  SIC amor insignis qui venas ebibit ignis,
Ignis suave furens et blande pectus adurens,
Ad flammam cujus fit victor, hic ejus, is hujus,
Ad cujus munus duo fiunt hic et is unus.
Hos compugnantes victos facit et superantes,
Victaque victori pars utraque cedit amori.
  TALIS bis quinas congressio durat aristas,
Auctaque continuas concordia crescit in horas :
Plusque suo more pollet postrema priore,
Impatiensque moræ fit puppis prævia proræ,
Donec honorifici super excellentia regis
Hoc in agone studens vel sero excellere victam

Se reputans nisi vincens vinceret, amplaque merces
Colluctatoris meritum transcenderet, omnes
Collegit vires instructa pudore magistro,
Cui stimulos addebat amor supraque coronam
Quæ caput ornabat proprium regaleque sceptrum,
Quo manus insigne dominantes prætulit illum
Celsius extollit et digno donat honore.
Cui tamen omnis honor est impar longius, idque
In quo laus omnis canitur finis probat et quæ
Emeruit talem sacra conversatio finem.
Qui regni Anglorum quum sedes prima vacaret,
Primatem e medio quum tristia fata tulissent,
Pastoremque gregis custodia posceret, ut grex,
Grex rationalis in Christi rure, lupini
Dentis securus, antiquo tutus ab hoste,
Carperet eternæ lætissima pabula vitæ,
Regis terreni delectu, sed fuit illa
Illa fuit potius divina electio, nempe
Summi pastoris pia post exempla sequutus,
Pro caris ovibus, non mercenarius, imo
Verus pastor erat, animam positurus, et in se
Si qua fuit macula—quis enim mortalis ab omni
Sit liber culpa—baptismate sanguinis in quo
Purgatur veteris quævis contractio sordis,
Justitiæque redit decor, extersurus inunctos—
Induit occultum manifesto chrismate Christum,
Non sacramenti contentus imagine, cui rem.
Rem sacramenti virtus interna, sacrique
Pneumatis infusi divinitus unctio confert.
Nam quem luciferæ liquor extimus ungit olivæ,
Illinit illapsæ cœlestis gratia flammæ.

LUMINIS et pacis speciem prætendit oliva,
In Christo viget amborum substantia viva,
Balsameoque redolenti suave liquore,
Suavi famosæ bonitatis fragrat odore.
Quod poderem vestit typus est et forma pudoris,
Quod lumbos cingit casti est insigne rigoris,
Quatuor indutus typica ratione colores,
Quatuor exornat virtutum schemate mores.
Interior tunica jacinthina quæ esse solebat,
Signat, quod cœlum quam terram plus sapiebat,
Punica mala sacrum subtexunt significamen,
Virtutumque notant sub amoris lege ligamen.
Aurea vocalem dant signa sonantia vatem,
Divinæque docent doctrinæ sedulitatem,
Ephod cum logion opus indicat et rationem,
Gemmaque multimodam fert plurima religionem,
In gemmis veterum sculpuntur nomina patrum.
Per sulcos quorum memor horum ducit aratrum,
In cidari capitis et in irradiante corona,
Sensus quinque redit, petit eternalia dona,
Bractea quod legis prius aurea significabat,
Crux implet Christi quæ fronti impressa micabat.
HÆC Aaron vestis variis velata figuris,
Præsulis est nostri gestis dilucida puris,
Immeritis aperit quod claudit mystica vestis.
Vita viri sancti celebrandaque passio testis,
Hinc super adjecit nova lex vestes novitatis,
Quas cursim memorare libet studio brevitatis,
Utque antiquorum res est expressa typorum,
Sic adjectarum pateat clausura notarum.
AFFECTU casula fraterni fervet amoris.
Impositique stola est patiens et amica laboris,

Mappula pituitam quæ deterget ciliorum.
Ex animo rejicit motus fluidos vitiorum,
Virga regit mitem, confringit virga superbum,
Discretum faciunt sandalia pervia verbum,
Adstrictæ caligæ firmant vestigia recta,
Annulus est fidei signaclum nube retecta,
Pallium agonistæ torques pretiosa fidelis
Publicat in terris inclusa præmia cœlis.
HAS has induias virtute indutus ab alto
Ornamenta sui reverendis moribus ornat
Anglorum primas, non puro nomine Thomas
Amodo dicendus, namque hæc adjectio SANCTUS
Sanctum longævum merito illustrabit in ævum.
Ungit eum præsul Henricus Wintoniensis,
Germanus regis Stephani comitisque Blesensis,
Is Theobaldus erat, vir præcipuæ pietatis,
Unius et summæ verus cultor Deitatis.
Regis ut id fiat vigilans industria curat.
Ardet adhuc et crescit amor, dilectio durat,
Pontificum super hoc favor arridet, reliquorum
Adfuit assensus, deerat præsentia quorum.
Nec tamen ille prius solenni more sacratus
Est, quam clamatus a rege quietus ab omni
Officii cura, cui servit curia, liber
Redditus ex omni causa, ratione, querela,
Quæ de præterito poterat replicata moveri,
Dum præcelsorum curam gerit officiorum :
Id non cautela sine prospectuque futuri,
Ne pariat tristem nova controversia litem,
Sed vigeat longo pax mutua temporis usu,
Quanquam profuerit nil talis cautio, sicut
Lubrica fortunæ rota comprobat, utque suborta

Monstrat turbato violenta procella profundo:
Nam pellit calidum Septentrio frigidus Austrum,
Et subit excluso nubes obscura sereno.
  Mox igitur postquam cœli terræque favore
Ad pastoralis apicem promotus honoris,
Pascendas suscepit oves, quas sanguine fuso
Christus ab antiquæ purgavit origine culpæ,
Sicut pastoris nomen, sic induit actum.
Quippe rei vacua vox nominis est inhonora,
Sed triplici ille gregem documento pascit herilem,
Informat vita, verbo instruit, et prece firmat;
Ambitione precum divinas pulsat ad aures,
Ut sibi commissum regat et tueatur ovile.
Doctrina verbi cœlestem depluit imbrem,
Cordis ut humani scientia debriet arva;
Exemplo vitæ quæ sit via regia pandit,
Quæ via recta polis, cui nomen visio pacis,
Duxque perit turbis ad mœnia nobilis urbis,
Urbis festivæ, læto lætissima cive,
Urbis cœlestis ubi vocibus edita festis,
Laus sonat una Dei, sonat inscia laus requiei.
  REBUS in humanis curandis maximus olim,
Olim mundanis sublimis honoribus, olim
In terra magnus et magni nominis olim,
Deditus obsequiis regalibus, et specialem
Regis amicitiam indeptus, nunc ordine verso
In divinarum præstat moderamine rerum,
Nunc inhonorari non suffugit, ut status almæ
Floreat ecclesiæ et prisco potiatur honore.
Nunc nummi merito grandescere gliscit in alto,
Ac in cœlesti sibi nomen amarier albo,
Nunc magno regi, qui solvit cingula regum

Funeque præcingit renes, Danieleque teste
Ætates mutat et tempora regnaque transfert,
Regnaque constituit, ponit de sede potentes,
Exaltatque humiles, qui flatum principis aufert
Regi terribilis, quique arbiter æquus, apud quem
Personæ non est acceptio, judicat æquum,
Solaque momenta meritorum ponderat, atque
Privatum bene promeritum præ rege maligno
Elevat, et claris solenniter invehit astris;
Huic, inquam, qui est rex regum et Dominus Dominantum,
Pervigili studio sudat satagitque placere,
Sudat divinis parere per omnia jussis
Atque ita cœlestem sibi conciliare favorem,
Contractosque prius de mundi pulvere sordes
Diluit insectis lacrimarum gurgite malis.
QUISQUIS in articulo tacite submurmurat isto
Quod fuit ille reus, quod vanus, quodque superbus
Adjiciat quod castus erat, quod divite dextra
Præcipuus cultor inopum, cur lumina claudit,
Ad bona tam stricto mala cur vestigat ocello,
Non tumor hoc animi sed magnificentia forte
Fecerit, ut faceret, quæ gens mirata stuperet:
E quibus hic unum perstringere non erit ab re,
Quo ducto in medium perpendere cætera possis.
Nuntius ad regem Francorum missus ut aiunt
Venit cum tantæ tanto ostentamine pompæ,
Tam numerosorum cinctus mucrone Quiritum,
Ut magis arma virum quam pacem ferre putares.
Sed ne non justam videar defendere causam,
Esto malus fuerit, sed quod bene finierit da.
Das? do: nam dantem dando sequor ipse Tonantem
Cujus felicem præcepit munere finem.

Ergo votivam dabit hæc mihi regula palmam,
Cui finis bonus est ipsumque bonum esse necesse est.
In Genesi legimus quod Benjamin ille sed alter
Mane lupus rapiens partitur vespere prædam:
In Zacharia Jesu sua sordida vestis
Tollitur et mundam præfert in vertice mitram.
In Salomone nigra sed pulcra vocatur amica:
In David quorum peccata remissa beati
In Petro memoramus oves errasse vagantes,
Sed nunc nostrarum pastor Deus est animarum.
In Paulo Deus e tenebris splendescere lucem
Dixit et in Domino jam lux sumus ante tenebræ.
In Luca, cui plus dimittitur amplius ardet,
Et Petrus lacrimas post culpam fundit amaras.
Denique Salvator, Salvator denique noster,
Quærere quod periit et salvum reddere venit;
Venit non justos injustos imo vocare:
Nam medico sanis non est opus, est opus ægris.
I nunc impropera sancta mala quæque priora,
Cujus revera sunt optima posteriora.
Certe quo gravior ægri valetudo probatur,
Major eo medici qua subvenit ars reputatur.
Cur opus ergo Dei laceras instar Pharisæi
Qui peccata rei liquefecit, par glaciei
Sunt liquefacta flamine tacta flamine sacro,
Sicut aquarum, sic lacrimarum lota lavacro.
Quisquis es æmulus ad probra, promptulus ad maledicta,
Obtinuit sua causa, jacet tua subdita victa:
Interioris fonte liquoris purificatur,
Inque sacrorum tramite morum consolidatur.
Vis breviter replicem quod iter transmittat agendi,
Quo speculo radiet populo speciem patiendi

Ad maciem tenuat faciem faciem speciei
Cilicio vacat a vitio toga mollitiei
Se macerat, se dilacerat, soli sibi durus
Spargit opes, curans inopes, ipsis Epicurus,
Quem miseratio multa, profusio plurima, gratum
Suavis opinio reddit et actio sancta beatum.
Pauperibus tegumenta, cibus, crateraque dantur,
In pedibus lutulenta quibus detersa lavantur :
Inque pio pius officio numerus celebratur,
Inque pio duodenario cum monade statur,
Justitiæ studet ille viæ sicut pietatis,
Nam gladium quatit in vitium leve vir gravitatis.
His studiis, exercitiis insistit amanter,
Ob Dominum flammas hominum suffert toleranter.
Canonibus, quos a patribus positos liquet esse,
Obsequitur, sic progreditur quasi virgula Jessæ,
Virga malorum, virga reorum, virgaque regis,
Forma bonorum, forma piorum, formaque legis.
Scitaque regia legibus obvia Cunctipotentis
Solvere nititur, hincque resolvitur unio mentis
Stat bonus ad bona, legibus adsona canonibusque
Unio quæ fuit aruit et ruit hinc utriusque
Quæ fuit insita, labitur irrita gratia prima,
Prima novissima, fit bona pessima, summa fit ima.
Anterioris fœdus amoris dissociatur,
Posterioris causa doloris materiatur :
Litigium movet ac odium dissentio mota :
Hic patitur sed hic insequitur pietate remota,
Diripit omnia pontificalia dextra regentis,
Rex bene se regit et bene se tegit his tegumentis
Pax prior ut perit, utque Phares serit inter utrumque.
Anglia linquitur, ad freta tenditur, exiliumque

Immerito de præterito replicata querela
Pontificem facit ad laticem distendere vela.
Carbasa per mare tutius est dare flabraque ferre,
Patria linquere, barbara quærere littora terræ.
  IN pelago via sit tibi pervia, sancte beate,
Sint tibi flamina lenia, flumina subdita late,
Nocte dieque clareat æque sideris ortus
Sit tibi lætus, sitque quietus denique portus.
  HOSPITE sancto, martyre tanto Gallia gaude,
Hospitis omen dulceque nomen percole laude,
Officiis cole, farque viro mole, nectara misce,
Exul amabilis, et venerabilis indiget hisce.
Indue multis et bene cultis exulis artus,
Cui sata luctus gaudia fructus post sata partus
Retribuet tibi, quum dabitur sibi clara corona,
Retribuet pia, largaque præmia, cœlica dona.
Rex Ludovicus fidus amicus plurima præstat,
Tam bene digno tamque benigno gratia restat.
  SEX per aristas, mi pater, istas incolis oras,
Hostia factus, provehis actus, crescis in horas.
Ad Superos tollis humeros, ad sidera pectus,
Perque viam regis ad patriam vestigia rectus.
Suffugis infera, tendis ad æthera, per sacra gesta.
Teque vocat Deus, huc ades, O meus, ad mea festa.
Te manet hæc schola te nivea stola sanguine lota,
Ad sua guadia te vocat hæc pia curia tota;
Hæc loca totis expete votis tam jubilæa,
Hic animarum pompa piarum, festa chorea,
Hic jubilatio, lætaque visio, visio dia,
Summa potentia, summa fluentia summa sophia.
  LUX sacra late lux fluit a te flammaque lucis,
Teque sequentem cælibe mentem tramite ducis,
Lux tua claret flammaque paret fervida læte

Irradiatur, flammificatur Francia de te.
Tu regium recipis itidem de præsule primo
Quod dederas quia vilueras tibi cordis in imo
Est tibi reddita curaque credita pontificalis.
Te decet hic thronus, es pius, es bonus, es socialis,
Es moriturus, teque daturus pro grege Christi
Victima vitæ tu fore rite promeruisti.
Papa favet, dum lege cavet tibi debita jura
Multa ciet, quis conciliet tibi pectora dura,
Pectora ferrea, pectora fellea, pectora fellis,
Pace carentia, bella moventia, dedita bellis,
Rem brevians eo, tu tamen ut leo nil tremuisti;
Namque Deum tremis, unde reos premis ut rediisti;
E manibus mutis canibus jus jure tulisti;
Præsulibus rea facta quibus pœnam statuisti:
Christus ab illis cæde pusillis fit sine jure,
Jusque sepultum nescit inultum res tibi curæ:
Non honor est suus, est honor hic tuus, ungere regem,
Quem tibi tollere quid non solvere solvere legem
Irreverentia facta licentia transgrediendi
Causa sibi fuit et fuit et luit acta luendi
Hinc furor iræ dat tibi diræ funera mortis,
Tramite recti nescia flecti mens tua fortis.
In facie ruis ecclesiæ mucrone Quiritum,
Multiplicis tibi carnificis caput ense petitum.
Ante latens ibi facta parens interna cuculla
Interior quoque qua gravior toga non fuit ulla
Haud male mollis tot tibi tollis jure coronas
Quot capis ictus quum bene victus vincis agonas.
Tu mage victor, vincere lictor victe ne speras
Pectoris undas funde profundas jam prope Seras
Hoc facinus teget ille sinus sinus ille supernus

Si doleas, si tristis eas, et eas silicernus.
Sed grave factum non leve pactum dat medicinæ,
Efflue fletu, dilue te tu nunc sine fine.
Quid gravius sternit gladius Deitatis amicum?
Præsul item portat equitem, fert æquus iniquum:
Pastor ovino plusve lupino cæditur ense,
Proxima caræ cæditur aræ victima mensæ.
Sanguine patris limina matris natus inundat,
Mater anhelas inde querelas anxia fundat.
Sed lacrimis afflicta nimis jam lætior esto,
Martyrium post exilium cole tempore festo,
Quo sacra viscera virgo puerpera cœlitus edit,
Ad sua sidera carcere libera stella recedit,
Eximios spargens radios, rutilans face multa,
Prodigiis fervens variis, ubi gleba sepulta.
Quinta dies, ut sancta quies sancti celebretur,
Perpetuo recolenda suo sub honore tenetur.
Præterito non immerito lux illa vacabat,
Quam vacuam fore conspicuam Deus ante notabat.
Sancte Dei mactate rei dextra gladiante,
Hanc patulus vidit oculus Deitatis ab ante.
Hancque tibi dicat, ipsa tibi micat, ipsa micabit,
Hac tua gloria lustra sequentia clarificabit.
Hac replicabitur, hac recitabitur, actio rerum,
Omnia digeret, omnia disseret una dierum.
Hac laniatio, digladiatio pessima sævum
Hac tua passio mortificatio vivet in ævum.
Hac operatio, multiplicatio prodigiorum
Cordaque molliet, oraque condiet, ora piorum.
ALME Deus, Deus alme meus, tu fons bonitatis,
Sancta creas, ea deinde beas, augens bona gratis:
Cuncta regis sed justa legis, quæ justificasti:
Justificas et glorificas quæ digna probasti.

Tu sursum servas sine culpa cœlica castra ;
Tu terram purgas, purgatam tollis ad astra ;
Tu peccatori vitam mutare priorem,
Tu confessori roseum das fundere rorem ;
Tuque prius patriam peregrinam ferre dedisti,
Tu reducem stratum gladio super astra tulisti.
Proque viri meritis operaris maxima signa,
Signa tuis titulis et tanto martyre digna.
Ipsius precibus nos eripe morte secunda,
Nosque ciba, pota, tege, tegmen, panis et unda,
Sancte simul Thoma, tu nobis ferto juvamen,
Semper in omnia secula nescia limitis. Amen.

.M. .I. .M. .I. *

Mi curis plenas ultra non curo Camenas ;
In te secure requiesco, tu mihi curæ.

EXPLICIT PASSIO SANCTI THOMÆ ARCHIEPISCOPI CANTUARIENSIS.

35. HYMNUS DE S. THOMA.

Thomæ sacrata passio,
Summo colenda gaudio,
Hujus diei circulo
Lucescit omni seculo.
Lætare Sion filia ;

* This is printed exactly as it appears in the MS.

Erumpe laudans Anglia,
Dic læta cantu Cantia,
Quæ pugna, quæ victoria.
Athleta Christi nobilis,
Vir fixus ac immobilis,
Stans in petræ fundamine,
Nullo movetur turbine,
Duris tyranni legibus
Vivis reclamat vocibus,
Dum liber arcet crimina,
Vitæ subdit discrimina,
Intrat marina cærula,
Parva receptus cymbula;
Christi regens hanc dextera
In parte sistit altera.
Hinc exul urget acrius,
Hostem premit potentius,
Eludit artes artibus,
Vires refringit viribus;
Tandem reversus prospere,
Dum nescit hosti cedere,
Pacis revulso fœdere
Victor ruit sub vulnere,
Summæ virum constantiæ
Vox pulset hujus curiæ.
Nobis fluenta gratiæ
Infundet ut rex gloriæ.
Deo Patri et Filio,
Sancto simul Paracleto,
Laus et perennis gloria
In sempiterna secula. Amen.

36. HYMUS ALIA.

Lætabundus chorus iste
Laudes dicat agonistæ
    Cæso pro ecclesia,
Cæso felix vitæ meta,
Fitque lethi hora læta
    Deitatis gratia.
Infert miles : "Pare regi,"
Præsul refert : "Non, sed legi
    Promulgatæ cœlitus :
Si rex terræ reverendus,
Sed rex cœli plus colendus,
    Qui regnat divinitus.
Regis jussum fac devotus,
Et rex tuus erit totus,
    Cuncta cedent prospere.
Regem regum Deum meum
Nolo, nolo propter eum
    Vel parum offendere."
"Quos ligasti sine jure,
Sit ligatos tibi curæ
    Sine mora solvere.
Si quo minus regis ira
Te absumet et te dira
    Mors habet involvere."
"Quos ligavit auctor Deus
Deus solvet, sed si reus
    Petat pœnitentiam

Me mortalem moriturum
Certus scio, nec hoc durum
Suspiranti patriam."
"Infidelis, regem prodis,
Dum quos amat rex tu odis,
Quos fovet persequeris:
Quos jam solve cum favore,
In hoc puncto hujus horæ
Ante ictum vulneris."
"Regi æquam servo fidem
Qui quos amat odi pridem
Dictante justitia;
Nec a via, via recti,
Propter mortem volo flecti,
Paratus ad omnia."
O divinum vere pectus!
Nec promissis est illectus,
Nec flexus injuria;
Et armatos intuetur,
Et a sua non movetur
Constans in sententia,
Furit, ferit amens lictor.
Miro modo victus victor.
In inani stultus pictor
Fraudatur victoria
Nam lethales passus ictus
Præ victore plus invictus
Martyr factus et non fictus
Triumphali gloria,
In secreto sinu matris
Caput cædit pii patris
Furiarum tædis atris
Inflammatus filius.

Pastor noster, pastor bonus,
Fert pro nobis mortis onus
Tantum talem cœli thronus
Jam illustrat altius.
Propugnator æquitatis
Deum colens, colens gratis,
Tulit multa, multa satis
Probatus angariis.
Pulsus regno, regno cedit,
Pace facta ficta redit,
Dum infido fidus credit,
Obtruncatur gladiis.
Noster primas et legate,
Sancte Thoma jam beate,
Jam in cœlis laureate
Pastorali pietate,
Nobis fer præsidia.
Quam sis magnus, quam insignis,
Deus noster ardens ignis
Luminosis sparge signis
Te pulsanti votis dignis
Exhibens magnalia,
Amen.

37. WILLELMI CANTORIS DE CUMBA HYMNUS.

Frangit inclementiam rigor hiemalis,
Hiems obliviscitur cursus naturalis,
Cujus vernat medio rosa spiritalis,
Thomas rubet sanguine tempore natalis,
Natus ipse denuo.

Imo natus tertio sensu sub jucundo
Juxta carnem primitus natus est in mundo,
Ex aqua et spiritu natus est secundo,
Natus est et tertio mortem subeundo
Sub agone strenuo.
Instrumentum novum est magis innovatum,
Representans Caiphan, revocans Pilatum :
Probat hoc effectui facinus mandatum,
Et in Christum Domini scelus perpetratum
Framea carnificis.
Ne colores, pura meus, fuco puriora,
Delatores, judicem, satrapas explora.
Necis Thomæ series, causa, locus, hora,
Tradunt esse merita satis ampliora
Martyris pontificis.
Chore, Dathan, et Abiron, dediscant ambire
Möysem quo gestiunt plus exinanire,
Tanto in inferius compelluntur ire,
Nec prophetam improbat, sed commendat mire
Zelus dæmoniacus.
Facinus dissimulat Heli filiorum,
Vile struit alchimus super mitraforum,
Fraus usurpat Jasonis decus indecorum,
Menelaus Jasonem reddit inhonorum,
Sed et hunc lisiacus.
Sacerdotes questibus mundi vacant solis,
Phaleratis neniis impugnati dolis,
Quos luxus effeminat in fusis et colis :
Sed non Thomas eadem cum pharmacopolis
Tractat exercitia.
Parce philargyriæ livide lupercæ,
Ritum idolatriæ parcius exerce :
Avide vel Simonis vice te coerce,

Quorum manet æmulos in eorum merce
Merces damnatitia.
Hinc emergit quod Achab exsufflat Helias,
Nec depravat statua Danielis vias,
Aman flecti minime Mardocheum scias,
Regis emissarios spernit Mattathias.
Et insuda serio.
Unde novum Simonem necat Ptolomæus,
Truncat Tryphon Jonatham, Christum tuum Deus,
Cædis fit Andronicus in Oniam reus,
Ruit in Achimelec Doech Idumæus,
Regis ex imperio.
Vires, lictor, exsere, machinas devasta;
Nil formidat anima præter Deum casta.
Non obliterabitur gladio vel hasta,
Testulis aut cochleis, crate vel catasta,
Non horret eculeum.
Ut quid, livor, satagis jus exauctorare,
Tracta de sub modio micat luminare,
Supra montem civitas nescit latitare,
A natando super se fluvius aut mare
Non arcebit oleum.
Joseph noster hodie non invinculatur,
Jam excarceratus est; jam comprincipatur,
Jam saluti providens quæ periclitatur,
Reseratis horreis adminiculatur
Populo famelico.
Non Helias latebras fovet in torrente,
Non buccellam modicam flagitat intente,
Non desertum penetrat Jezabel urgente,
Sed in cœlum rapitur curru sub vehente,
Ducatu angelico.
Jeremias, erutus carcere de diro,

Liber jam dimissus est ab archimagiro;
Et in die septimo Daniel sub Cyro
De lacu sublatus est et honore miro
Jam per Deum fungitur.
Sexto Deus opera die consummavit,
Et quieti septimum celebri dicavit,
Ut sex annis serviat servo lex dictavit,
Et a jugo lugubri, cui se mancipavit,
Septimo disjungitur.
Annis sex exilio Thomas relegatus,
Passus est, in septimo sedi redonatus;
Cœlum vice sortiens hujus incolatus,
Sic est a servitio vere liberatus
Corporis et animæ.
Fructum rei vendicans in auctore rerum,
Expedito studio quasi sex dierum
Sabbatismum celebrat super astra, verum
Statum continentium populum et clerum
Recreans haud minime.
Redeat captivitas quum invitet eam
Major manumissio quam effari queam,
Sic de Babylonia currat in Judæam,
Ut in domo Domini se confessa ream
Præsumat de venia.
In Sion a finibus veniant remotis,
Sub Jesu præsidio magni sacerdotis,
Nova templi Domini mentibus devotis
Omnibus communia notis et ignotis
Celebrent encænia.
Cantia Jerusalem amplis fit in bonis
Christi fit ecclesia templum Salomonis,
In qua Thomas et pro qua tenax rationis,

Præ altari cæsus est gladio Neronis
Sacerdos et hostia.
Templum furor pervicax sanctum et augustum.
Exhonorat temere virum mactans justum,
Sed hoc justus Dominus reddidit venustum,
Factis mirabilibus martyris ad bustum
Mira cum industria.
Mediante martyris prece pretiosi,
Cæci, claudi, aridi, muti, furiosi,
Surdi, epilentici, febrici, leprosi,
Sani facti gratias agunt operosi
Tanta post miracula.
Thoma, pastor optime, potens ac benigne,
Tuo gregi præfer hoc insigne,
Ut a tristi liberos Acherontis igne
Nos in Deo facias et cum Deo digne
Vivere per secula. Amen.

38. VERSUS EJUSDEM.

Ara fit a Thoma Thomæ, Thomas quia Thomæ
Est operatus opus, repperit ejus opem.
Non te, prava manus, puduit resecare pudenda,
Non puduit, sed nunc non puduisse pudet.
Quum Thomam Thomas inclamat, abyssus abyssum
Invocat, illimem turbida, læsa piam.
Sub lustris rutilans allusit abyssus abyssum,
Cura teste nova, testiculisque novis,
Quod martyr penitus in martyre pene reformat,
Discere laus pietas scire videre pudor,
Sub specie monachi, monachum sub imagine carnis
Carne format eum, suggerit, explet eam.

Sic affert et sic offert membrum monachatum
Ut ventris cura destituatur homo.
Quam quasi de Superis carmen dat spiritus, exhinc
Dedecet in carnem carnis inire vicem.

39.

Virginis ingenitæ de virgine prolis honorem
Cereus iste notat, per tria trina notans :
Sic typice ceram, sic linum, sic cape flammam,
Sit virgo, sit homo, sit Deus, hæc, id, ea.
Hanc dat opes, id, humus, hanc ignis ...que decenter
Virginis hæc, hominis id, typus illa Dei.

40. QUI CITO DAT BIS DAT.

Promissum quasi præmissum, si res comitetur,
Si non, promissum quasi postmissum vocitetur.

41. CARMEN COMPENDIOSUM DE S. THOMA.

Quidam hoc compendium frater compilavit,
Quo sancti martyrium Thomæ coornavit.
Olim gestit animus in Anglorum regem,

Quæ pejorum pessimus, nisi verum negem,
Labris mentis hurgidæ hauriat in potum
Probra satis avide farier ad votum.
Haud fatebor editum semine virili,
Ursæ nempe genitum reor in cubili,
Qui tam crudus animo carens et habenis
Iræ pulsu minimo totus it effrenis.
Huic Hyrcanæ tigrides ubera admorunt,
Hujus cor Eumenides habitare norunt,
Sui pro vi nominis quod a bono cassant:
Facibusque geminis incessanter assant:
Quid portendant geminæ faces si requiras,
Harum ego nomine signo truces iras,
Quibus Deum tumi us, pro nefas! irritat,
Proximumque perfidus lædere non vitat.
Hunc Herodem alius, Judam alter vocet,
Nomen et deterius addere nil nocet.
Beelzebub nominem muscas qui congessit
Ad potandum sanguinem ferro quem expressit,
Hiemali tempore, mediante bruma,
Rex notus facinore, rex regnantum struma,
Heu muscarum populum submonet malignus,
Ad cruoris poculum rector harum dignus.
Neve diu gradiar vagus per ambages,
Rerum jam adoriar solvere compages.
Fata pii præsulis impie perempti
Dictis pandam querulis nosse cupienti.
Urbs est Cantuaria, urbium urbs mater:
Floruit in Anglia Thomas hujus pater,
Pater, inquam, præsulum præsul et sacrator,
Juxta juris modulum gregis moderator.
Flenda sed conditio dudum inolevit.
Viat qua religio viam quæ delevit.

Qui vult enim hodie bonitatem sequi,
Mors ei justitia merces est et æqui.
Fit hoc luce clarius in recenti clade ;
Nam secundi radius micans Thomas Adæ,
Plebem dum Catholicam strenue gubernat,
Necem per mirificam nuper mundo vernat.
Stupor aures obstruit, mentes hebetudo,
Quod succisa corruit tanta sanctitudo.
Quod regalis rabies furiis accensa,
Huic beato septies sic fuit infensa.
Ne perplexa dictio cuiquam sit ingrata,
Late verbo serio fabor perpetrata.
Primitus antistitis decus præconando,
Hinc tyranni meritis probra compensando.
Pacem is pepigerat pacis et tenorem,
Et assensum dederat præsul in amorem.
Verens nil de cætero jam repatriarat,
Alens pastu prospero quos Deus mandarat.
Insudabat sedulus curæ pastorali,
Nec minor, nec plusculus, lance sed æquali,
Turpe lucrum abdicans grande sive parum ;
At ex asse vendicans jus ecclesiarum
Præfigebat oculis mentis inconcussa,
Quæ Scripturæ populis edunt Dei jussa.
Verbis erat splendidus, porro splendor actu
Recto tendens, rigidus calle non anfractu,
Impiorum conterens molas quam potenter,
Infimorum proferens opem tam clementer.
Juri nil contrarium fieri sinebat,
In vetando virium quantum suppetebat.
Aper ipse procerum mensque leonina.
Christi vero pauperum refovens gallina,
Territabat asperos virga minitante

Sustentabat miseros baculo levante.
Sibi parcus utique, sibi non remissus,
Prospectabat undique, ne Satan admissus
In secretum serperet mentis, dejecturus
Ipsum qui protegeret ceteros ut murus.
Sic micabat Lucifer inter malos lucens,
Bonis bonus signifer, et ad bona ducens.
Sic sic probis actibus multiforme vernans,
Ut corona floribus variis alternans.
Rex, indignus regium ferre diadema,
Dignus qui fidelium foret anathema,
Cernens virum adeo juris defensorem,
Ægre corde saxeo pertulit hunc morem.
Triceps ergo Cerberus, homo triplæ mentis,
Vecors, amens, efferus, gaudens detrimentis
Legum atque fidei, clam diu molitur
Agri luem florei, palam hinc orditur,
Dum livoris stimulus cordi refricatur,
Pietatis æmulus fide naufragatur.
Tenax esse fœderis respuit incepti,
Vult subire sceleris sarcinam inepti,
De pastore quæritur, oppido constantem
Decolorat, igitur taxat arrogantem,
Regni qui fastigia reprobet ac spernat,
Jussis suis obvia jussa qui decernat
Pardus pelle discolor, compar Holofernis,
Dolum struens, pro dolor, exit a cavernis.
Valet, inquit, conjici, non est meam vicem
Dolens hostis publici qui terat cervicem.
Satagunt satellites hominis funesti
Ne querelæ limites frustra sint digesti.
Prælibatis questibus notant eri velle
Obvolutum fraudibus, toxicatum felle.

De radice colubri reguli procedunt,
Tragœdia lugubri qui leonem lædunt.
Suis en renunciant catuli speluncis,
Prædam ut diripiant unguibus aduncis.
Feræ sed sub hominum specie latentes
Quo graventur criminum fasce non videntes,
Turbulentur irruunt sacrum in ovile.
Corda, manus, acuunt opus in hostile.
Pergit nefas dicere series sermonis,
Quod mens horret credere compos rationis.
In pastoris maximi caput mucro strictus ;
Væ prædonis pessimi dat lethales ictus.
Fleat universitas luctu generali,
Prævalet immanitas, vincit venam ali :
Fit vir sanctus victima, sacræ rorant ædes.
Ovans fertur anima cœlicas ad sedes :
Jam jam pollet pontifex martyris honore,
Pallet atrox carnifex facti pro pudore.
Nunc supernum judicem petat grex fidelis,
Ut vindictam duplicem ferat rex crudelis.
Adeamus pariter solium tonantis,
Ut supernus arbiter sponsæ rogitantis
Clemens votis annuat, et per ultionem
Tam injustam arguat persequutionem.
Deus, donans laurea militis laborem,
Hostis virga ferrea comprime furorem.
Quique Thomæ gaudium tribuis perenne,
Ne des hoc collegium gremio gehennæ.
Tali Thomæ passio rhythmi fastu compta,
Clauditur hoc spatio breviter deprompta.

42.

DE MARTYRIO SANCTI THOMÆ.

Anglorum primas, natalis tempore, Thomas
Est pro justitia cæsus in ecclesia.
Hoc quis, ubi tulerit, cur, quando, si speculeris,
Quid dici deceat vix bene certus eris.
Hoc quia mirandum facinus nimiumque nefandum,
Quo sermone notes vix reperire potes.
Nemo Nerone fuit toto generosior orbe,
Nequior in mundo nemo Nerone fuit.
Et tamen hoc nævo, qui nostro contigit ævo,
Illius facinus creditur esse minus.
Si tamen opponis ut delictum Pharaonis
Regis crudelis grandius esse velis,
Atque tyrannorum pravos actus aliorum
In prædicta jacis, nil id agendo facis.
Personam, causam, tempusque, locumque tuere,
Quæ tam dira fuit actio nulla fere.
Nam Judas, Caïphas, Herodes, atque Pilatus,
Et qui sustinuit Christi aperire latus,
Isti nimirum transcendant crimina quævis,
Hoc ut respectu culpa sit ista levis.
Ergo quam citius auctores criminis hujus
Juris castiget regula sicque liget,

Ut fieri discant humiles et sic resipiscant,
　　Ne ferat ob meritum spiritus interitum.
Et castigati sint formula posteritati,
　　Amodo ne faciant tale quid, at fugiant.
Sancte pater Thoma, qui per virtutis aroma
　　In mundo redoles suaviter, atque soles
Surdis et mutis causam conferre salutis,
　　Natalis noli spernere rura soli.
Imo tuæ genti veniam largire petenti,
　　Ne noceat regi mors tua sive gregi.
Nobis ut sanos serves pietate tua nos,
　　Semper et incolumes jugiter esto comes.
Inde precare boni Dominum de more patroni
　　Nos jubeat poni cœlitis arce throni.

43. AD SANCTUM THOMAM.

Gaude, lux Londoniarum;
Thoma, tutor animarum,
　　Dei providentia.
Natus matris Martis die
Sequens vitam veræ viæ
　　Speciali gratia.
Gaude, Thoma, persequutus
Et per regem alloquutus
　　Ejus in consilio:
Dicens veritatem, pie
Pastor, et hoc fuit die
　　Martis sine dubio.

Gaude sine jure vero
Primus exul rege fero
Thoma flos ecclesiæ.
Gaude, Thoma, Martis die
Audiens vocem Messiæ,
Quum esses in Francia.
"Thoma, Thoma," dixit Deus,
"Sanguis tuus erit meus
Honor in ecclesia."
Gaude trans fretum reversus,
Pacis ad formam conversus,
Thoma primas Angliæ,
Die Martis transfretasti,
Tecum fidem comportasti,
Defensor ecclesiæ.
Gaude, Thoma, pastor vere,
Fide duci morti feræ
Collum subdens gladio;
Die Martis hora nona,
Meruisti Dei dona,
Die Martis prœlio.
Gaude, Thoma, nominatus
Pius martyr et translatus
Villa Cantuariæ,
Die Martis, ut vocatur,
Per te multa salus datur
Summi Dei miseriæ.
Ora pro nobis, Thoma pie,
Ut salvemur omni die.

44. VERSUS DE SANCTO THOMA MARTYRE.

Quæ genuit sanctum felix est urbs Trinovantum.
A. B. puer discit, major majus pueris sit.
Præficitur turbis, fit et archidiaconus urbis.
Traditur hinc illi regalis cura sigilli.
Clerus adunatur, prior eligit, hicque levatur.
Hic consecratur præsul, primasque creatur.
Lis gravis oritur, solus Thomas repetitur.
Qui sponsam Christi tueatur tempore tristi.
Sic volo te cleri tibi tradita jura tueri.
Legibus ut sitis subjecti semper avitis.
Legibus Henrici si nos patiamur amici
Ecclesiam subici, poterit non libera dici.
Dum male tractatur sanctus digitoque notatur,
Janua clausa viro subito patet omine miro.
Dignus ab indignis velut aurum quod probat ignis
Uritur, ut digne discedat inustus ab igne.
Exul abit, cedit, mare transit, clamque recedit.
Quem pelago clausum putat hostis abire nec ausum,
Navem scandenti parent mare, sidera, venti.
Cogitur abjectus, peregrinos schemate tectus,

Ire pedes tristis, comitantibus en tribus istis.
Regis ad edicta, rebus patriaque relicta,
Exulat amota Thomæ cognatio tota.
Quos rex Henricus regno fugat, hos Ludovicus
Suscipit audenter, tribuitque petita libenter.
Dum peregrinatur cui pax reditusque negatur,
His commendatur vir sanctus ut exhibeatur.
Subdola veracem simulat concordia pacem:
Quam cito frustrata patuit fraus præmeditata.
Postquam sex annos complevit, adire tyrannos
Pace subornata parat et loca vincere grata.
Hostia grata Deo crebri fruitura tropæo,
Pergit secura gladiis caput expositura.
Æquore transacto, patriæ vix littore nacto,
Suscitet ut lites, vocat hostis in arma Quirites.
Voce, manu plaudens, patri venit obvia gaudens
Turba gregis Christi, vexata diu vice tristi.
Ecclesiæ murus devians muransque futurus,
Pro grege passurus pastor venit ac moriturus.
Causa, gradus, pœna, tempus, locus, omnia plena
Laude triumphali; titulo gaudet speciali.
Hic jacet ægrorum medicina, salus miserorum;
Thomas servorum solvat peccata suorum.

45.

Dicta prius de jam ... sunt manifesta prophetæ.
In gremio matris patrem necat impia proles,
Hoc majus est scelerum quicquid fecere nocentes.
Si sceleratorum quis conferat acta virorum,
Causa, locus, tempus, personæ, pax data, signum
Dant, sit ut ecclesiæ magnificatus honos.

INVECTIO.

Væ tibi, terra ferox Anglorum, lividus orbis,
Mors tibi fit velox revocatis cladibus orbis,
Quid perimis tantos, tellus fœcunda malorum?
Cur jugulas sanctos oculis invisa Deorum?
Lex tibi nulla placet, te detinet error inanis;
Laus tua muta jacet, factis extincta profanis.
Quid furis in Superos? Heu crimine non veniali
Occidis teneros: flet Cantia funere tali.
Plebis ruit in sanctum, loca, tempora nil valuere.
O Deus, in quantum tibi tristia fata dedere,
Ædibus in sacris hostis furit impetus acris,
Atque sinus matris suscepit funera patris.
Jus silet, ira jubet, furor imperat, arma rigescunt,
Vir cadit, ara rubet, cruor errat, saxa madescunt.
Præsul mactatur, quia solus in arma vocatur,
Perfidus ordo datur, occisor pontificatur;
Flos cecidit florum, laus, gloria, spes miserorum,
Pax, probitas morum, lux cleri, forma bonorum.
Sic justus moritur injusta contagione:
Injustus colitur pro justi perditione.
Jam leges pereunt, perit omnis justa potestas,
Atque doli subeunt, fraus regnat, languet honestas,
Mundus abit retro, jam duræ sidera sortis
Obvolvunt retro multos sub climate mortis.
Cessit amor verus et amicus fallit amicum,
Dat clero clerus gustum necis et cor iniquum:
Pastores fugiunt, lupus instat, grex populatur:
Grassores feriunt, strages gravis accumulatur.
Jus habet in miseros quisquis vult fraude repleri,
Somnus habet Superos: nolunt sua jura tueri.

46. VITA SANCTI THOMÆ

CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPI ET MARTYRIS,

AUCTORE PHILIPPO LEODIENSI.

Incipit præfatio in vitam et passionem Sancti Thomæ Cantuariensis archiepiscopi et martyris, qui obiit sub persequutione Henrici Regis Anglorum pro fide et defensione sanctæ ecclesiæ Dei.

Jesus Christus, heri et hodie ipse, et in sæcula manens, quæ a prima origine profunda caligine mortalibus incomperta sunt, in diebus nostris revelavit condensa usque ad Cherubin gloriæ obumbrantia propitiatorium, immo usque ad ipsam supereminentem scientiæ caritatem Christi; "Nobis enim" inquit "revelavit Deus per spiritum sanctum, dum paulatim et quasi gradatim mundo innotescit manna absconditum, mel silvestre, multitudo dulcedinis ejus, benignitas scilicet et humanitas veri Dei, quæ ab initio per prophetarum oracula, in fine vero per martyrum constantiam et miracula, non sophistica, non phantastica, ut infidelium plerique sensere, fuisse comprobatur."

Fuit olim falsitas in cœlo reperta : post hæc nobis veritas de terra est exorta, veritas quæ est Christus. Christo denique in carne passo velum templi scissum est, revelata sunt mysteria et beato Thoma per martyrium consummato, fractum est alabastrum, et domus Dei, id est ecclesia Catholica, impleta est ex odore unguenti. O unguentum in capite pretiosum quod descendit in barbam, scilicet a capite in barbam, a Christo in Thomam, in barbam Aaron, qui vocatus a Deo tanquam Aaron ! Ecce sacerdos magnus, de populo barbaro. Ecce vere Israelita, sæculi populique sui honor et gloria, a lateribus Aquilonis, ut illustret Occidens totum Orientem.

Quocirca operæ pretium duxi, diversa quidem nec adversa, quæ de ipso scripta sunt volumina, in unam compingere historiam tam moderate repressam, ut nec prodiga sit in ea copia nec damnosa concinnitas, ut saltem varietas ipsa legentium fastidio medeatur, donec studiosus efficiatur, antea fastidiosus. Hoc enim modo apud Tullium statuarius ex virginum formis aliis atque aliis excogitatum singulari venustate legitur exculpsisse simulacrum. Sanctus quoque Hilarius de synodis edidisse libellum ex variis ingeniis excellentissima quæque suis interserens: non operis, ut ipse ait, auctor sed ordinator. Sic et ille tripertitæ compilator historiæ, " De auctoribus " inquit " singulis deflorata colligimus. Ad commendationem gratiæ Dei spiritus veritatis nos inspiret,

Quo sine nil altum mens concipit,

ut pura et fide plena prosequatur oratio quæ pia viribus aggredimur intentione.

Certo certius est penes eos esse constantiam veritatis quos imitati sumus, inter quos brachii coram martyre immolando præcisi praæcellit dextera, quæ nobis ista reliquit transcri-

benda. Vidi hominem puerulus senem.† Volentibus igitur et valentibus præcedentium opera legere, prout quisque suum digessit tractatum, libellus iste nullum facit præjudicium. Illis curæ fuit in narratione ordinanda ac per hoc ornanda nonnulla de competentibus omittere: mihi vero simpliciter historiæ texere veritatem, et sic etiam ab aliis omissa repetere operæ pretium visum est, quum reperiantur kata Leucam de gestis quædam et verbis Domini a reliquis intacta capitula, quæ fidei nostræ sunt validissima propugnacula. Quum vero sit difficile lineas insequi alienas nec alicubi excedere, si et hic contingat a narrandi serie leviter exorbitare,

veniam dabit ignorantia culpæ.

Verum quia ingenui pudoris plenum est, ut Plinius ait, fateri per quos profeceris, in proœmio breviter arbitror recensendos primos hujus operis auctores.

Dignitate prior est, quia episcopus, Johannes Carnotensis: secundus Herbertus, de Bosan dictus, doctor et ipse insignis. Sequens vere Edwardus cognomento Grim, in martyris immolatione, ut diximus, brachio mutilatus. Sed et quartus nihilominus ejusdem nominis est Edwardus. Alii quoque vita et eruditione clarissimi viri, Benedictus scilicet et Alanus abbates eorumque abbreviator abbas de Clai vocatus. Monachi vero Willermus atque Rogerus, quorum prior erat Cantuariensis, Pontiniacensis vero alter, viri sancti pro Christo exulantis in Pontiniaco minister.‡ Quibus fidem non adhibere infidelis est.

Post hos tales decimus ego vindemiator qui acinos et decidentia grana collegi, ut quasi ex myrrha et aloe jerapigra conficiatur, habeatque in aceto passionum

† These four words are omitted in B.

‡ All these are printed, either wholly or in fragments, in Vita S. Thomæ &c. 2 vols 8vo, except Edwardus II, and Abbas de Clai.

Christi ubi buccellam suam intingat Ruth Moabitis, ex ipsius beati martyris epistolis, velut apis e flosculis mel plus quam Atticum dulcedinis habens, eliciens. Ad hoc enim locis illas per historiam opportunis duximus inserendas, ut et ipse scriptis coronetur suis, qui quod jussit hoc gessit et ut ab ipso mutuetur omnis ordo, gradus, conditio, hinc quod imitetur, inde quod miretur, quum sit mirabilis in singulis, in omnibus singularis. Stili remedio restituendi sunt mundo quibus dignus non erat mundus, et beatorum martyrum diligentius audienda certamina, ut qui Christi calicem bibimus nacta feliciter occasione pro Christo sanguinem fundere parati simus.

Utique benedictionem dabit legislator qui dat gratis et dat satis, ut non solum in illo credamus, sed et pro illo etiam patiamur. Ecce datum optimum, ecce domum perfectum. Sola quippe retributio digna est quum sanguis sanguine compensatur, lacrimis opus est aut sanguine nobis. Dubitandum non est plerisque fidelium gratiam defuisse peccata digne deflendi quibus postmodum instante persecutione affuit a Christo vehemens patiendi desiderium. O desiderium tale vehemens væ adimens. Merito desiderium vehemens, quando juxta sapientis eulogium momentanea mors venit et victoria læta.* Mors igitur si brevis est levis est, quam sentire necessario desivimus, quum minus senserimus. Cupiens ergo dissolvi et cum Christo esse Christianus, festinet ad mortem pro Christo quasi ad immortalitatem.

Nihil interest quis tradat aut occidat, quum Dominus tradi permiserit et coronari, ut scripsit martyr et orator egregius beatus Cyprianus episcopus. Aliud est enim ad sententiam Domini pendere in die judicii, et aliud statim

* Horace, Satir. I, i, 8, ...mors venit aut victoria læta.

a Domino coronari, ut dicat servus liber a domino suo, tam fidenter quam fideliter cum domino suo, " Venit princeps mundi hujus et in me non habet quicquam." Est siquidem in mari rubro, hoc est in martyrio, via sine impedimento in cœlum. Absque mora in eadem hora morti momentaneæ vita succedit perpetua. Non ad purgatoria destinatur, sed hodie mecum (inquit) eris in paradiso. O conscientiæ victricis vigor, quæ sublimitas animi, quis triumphus in pectore, in die judicii, imo in ipso mortis momento esse securum.

Merces divini cultus, fidei scilicet et obedientiæ præmium, non est hujus temporis sed quum dederit dilectis suis somnum. Hæreditas ad quam festinatur in principio in novissimo benedictione carebit. Si mortem possemus evadere, merito mortem timeremus, porro quum mortales mori necesse sit, et sicut scriptum est, manus omnipotentis neque vivens neque defunctus effugiam, amplectamur occasionem divina permissione venientem, faciendo de necessitate virtutem, aspicientes, ut ait doctorum doctor beatus Paulus, in auctorem et consummatorem fidei Jesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem confusione contempta. Exeamus ergo ad eum extra castra et exuamus corpora, eamus et nos et moriamur cum illo. Id enim quod in presenti est momentaneum et leve tribulationis nostræ supra modum in sublimitate eternum gloriæ pondus operatur in nobis. Ne esset minus solida probatio et de Christo delicata confessio, per ministros truces per aculeos et cruces tentantur electi, ut non tantum præconio vocis sed et passionis testimonio sitius prædicetur. Superest igitur ut quibus est largiente Domino ab ipsa pueritia oris confessio ad salutem, jam adulti desiderio expectemus instan tissimo pro Domino patiendi virtutem.

Certa negare Deum mors est.

Si felicissimum est, ut ait Quintiliamus, in bello

vincere, si fortissimum est pro causa mori justa duntaxat, consequenter felicissimus et fortissimus hic qui pro causa moriendo triumphat.

Martyrem non facit pœna sed causa. Quid autem dicam qui quasi non lotis manibus ad mensam accedo, ut ex mea solicitudine paratior sit pro nomine Jesu contumeliam pati lector pius? Manum misi ad fortia, nec ignoro, sed imprudentiæ magis quam impudentiæ ascribatur, si quis ex devotione incauta deprehenditur excessus. Facile nova cudentibus indignari solent alta sapientes non humilibus consentientes. Sed quid est quod nobis noceat, si boni emulatores fuerimus? Si sileamus nos viri Dei magnalia in hominibus mutis et animalibus brutis evidentissime loqui, peccamus. Quia qui non stertit advertit. In eadem enim ecclesia meritis et ministerio præpositus ante episcopatum vir beatus enituit, in qua largiente Domino aqua et spiritu fui renatus ego in sacro fonte, et aliquamdiu adolescentulus educatus cum ipso, nominis et nationis ejusdem.*

His etiam accedit quod a viro egregio, abbate scilicet Ægidio de Alna, monasterio territorii Leodinensis, ut scriberem sum rogatus, qui mihi hanc prætexuit dicendi seriem: expostulans ut annotato in margine auctoris nomine intitularem quis hoc quis illud enarret, et de communi quid singuli sibi specificent operis e regione parathesis nomen loquatur opificis, maxime ubi excellentiora tractantur. Quæ igitur ex Francorum, Flandrensium, Anglorum, Britonum, Scotorum atque sub occiduo sole Hibernensium armariis exactissima diligentia indagatis non celanda accepi, communico universis, sancto martyri ad gloriam, lectori ad gratiam, mihi ad veniam. Nihil hic quod non prosit aut delectet ut credimus; ideoque ut memoriæ

* This word NOMINIS creates a difficulty. If the author of this

facilius inhæreat, certo prænotata numero in capitula duodeviginti opus omne distinximus; singula fere omnium qui materiæ huic ante nos stilum applicuerunt, recensentes, virorum duntaxat illustrium, quorum nostris obtutibus est collata facultas. Personam denique propriam post paululum inter anonyma ut ait Ecclesiastes oblivione delendam paginis expressius inserere posteris ad notitiam supersedimus, metuentes illud Jeremiæ: Recedentes a te in terra scribentur, quia in libro vitæ censeri minus sunt solliciti, dummodo quod optant obtineant; hoc est ut vocentur Rabbi, quum sola sit voluntas in crimine, dicente Deo; Nolite in sublime attolli. Sed hactenus hæc etsi prolixe non tamen supervacue prælibata, prooemii vice sufficiant. Non enim commendatione privata eget virtus religione publica consecrata, cujus lux et laus evidens, cujus fama non occidens, licet sub occidente.

EXPLICIT PRÆFATIO.

INCIPIT VITA BEATI THOMÆ CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPI ET MARTYRIS.

CAPITULUM I.

[*Secundum Herbertum et Edwardum*] DE VISIONIBUS ET SIGNIS CIRCA NATIVITATEM EJUS EXHIBITIS.

Electus igitur in Christo ante mundi constitutionem sanctus Thomas ortu suo felici Britanniarum caput Londonias illustravit: pater ejus Gilbertus cognomento Becket,

biography was named Thomas, Sir T. Phillipps's MS. which names him Philip, is faulty. Yet it is hardly likely that NOMINIS refers to the surname BECKET.

mater vero Matildis vocata nomine in baptismo fuit. Quæ quum concepisset, vidit in somnis omnem aquam Tamisis fluminis in suum uterum influxisse. Quum autem jam prægnans esset de eo, vidit se cum cæteris Christianis ad ecclesiam Cantuariensem properare, et quum appropinquasset ad portam ecclesiæ, vidit uterum suum intumuisse in tantum ut ecclesiam intrare non posset. Quum autem jam puer in cunis esset, videbat se irasci contra infantis nutricem quod eum quasi nudum reliquisset, quumque diceret, "Quare non cooperis infantem?" respondebat nutrix, "Domina mea, bene opertus est optima purpura et plicata." Moxque mater infantis pariter et nutrix ad explicandam purpuram properabant. Quam quum non valerent extendere in thalami angustia, exibant in aulam ipsius domus, quæ et ipsa quum angustior latitudine purpuræ appareret, exibant in plateam civitatis amplissimam, quæ et ipsa quum angusta videretur, subito facta est vox ad eas dicens, "Hac purpura tota Anglia minor est, nec ejus latitudinem capere potest." Die vero quo natus est infans, surgens ignis de domo patris ejus magnam partem Londoniarum incendit. Nomen autem a beato apostolo Thoma sortitus est Thomas, ipso die solemnitatis ejus, sicut natus, sic et aqua et spiritu sancto renatus, successor ejus syngrapham juxta Ambrosium vocis tenens, et sanguinis martyrio coronandus. Crevit itaque puer et Dominus erat cum illo. Quumque adhuc infra annos esset pueriles, febre correptus est, et quum sudaret ex angustia, visa est ei quædam domina proceræ staturæ et vultus egregii, decumbenti in lecto de sanitate pollicita confortato, duas claves aureas tradidisse in manus in hæc verba; "Thoma, hæ sunt claves paradisi, quarum tu adhuc post paucos dies habiturus es custodiam." Duplex siquidem est in hominibus gratia, una divina, altera secularis; utraque tandem a Deo; sed per primam placemus Deo et per se-

cundam seculo; hæ sunt bonitas et benignitas. Neutra futuro cœli clavigero defuit, ut cum Samuele fideli tam Deo placeret quam hominibus.

CAPITULUM II.

[*Herbertus.*]

QUIBUS STUDIIS AUT EXERCITIIS ADOLESCENTIÆ ANNOS IMPENDERIT.

Claruerant aliquamdiu inter suos parentes ejus divitiis et gloria: demum frequentibus incendiis cæterisque infaustis rerum incursibus non mediocriter attentuati, minorem noscuntur in filio instruendo diligentiam adhibuisse. Nec mora, desolationem generavit interitus genetricis, quæ eo tempore viam universalem ingressa destitutum pene propriis expositum consiliis filium dereliquit. Pater quippe ejus jam senuerat nec in filii sumptus sufficere poterat substantia quæ remanserat. Sed nec ipse diutius matri fertur superfuisse. In illius autem domo vir nobilis et dives admodum, Richerius dictus de Aquila, veniens ad civitatem hospitio se suscipere consuevit. Cui Thomas associatus aliquanto tempore illius consiliis et providentiæ se commisit. [*Edwardus I.*] Jam enim puerilibus annis evolutis optimis cœpit pollere moribus, ingenio clarus, eloquio acceptus, vultu mixta gravitate jocundus, venustus aspectu, forma satis elegans, gratum se omnibus et amabilem exhibebat. Eloquentiam, quam a natura sortitus fuerat, summæ prudentiæ maritaverat. [*Joannes Carnotensis.*] Tanto denique rationis vigebat acumine ut prudenter inauditas et difficiles solveret quæstiones, adeoque felici gaudebat memoria ut quod sententiis aut verbis didicerat fere quotiens volebat posset sine difficultate proferre. Quod multi litteratiores, assequi non valentes, tantam mentis alacritatem miraculis ascribebant. Sic enim nutrix gratia futurum pro-

sequebatur antistitem, ut ei in collationibus aut cursu sermonis, ut dici solet, ad manum ministraret. Ab ineunte autem ætate, sicut referre solitus erat, a matre didicit timorem Domini, et beatam Mariam tanquam ducem viarum suarum et vitæ patronam dulcius invocare et in illam post Christum totam jactare fiduciam. [*Edwardus II.*] Itaque ad prænominatum divitem a scholis rediens et sæculi sequens curiositates, nunc venatu nunc avium captura, quibus maxime pascebatur animus juvenilis pro libitu, nunc domi in civitate, nunc et in rure cum divite morabatur. Factumque est ut in hunc modum dimissus sibi scholaribus studiis proponeret renunciare.

Die vero quadam accidit ut ad ripas fluminis eunte Thoma simul cum divite, motam de ipso flumine anatem unam accipiter insequeretur, sequutusque eam divertentem in flumine cum ipsa pariter mergeretur. Quod videns adolescens Thomas, miseratus accipitrem jam periturum equo desiliit, seque in gurgitem fluvii ut avem eriperet præcipitavit. Sed priusquam avem contingeret raptus intra alveum fluminis, et nunc mersus sub aquis, nunc undarum impellente vi levatus, periclitari cœpit, et penitus perisse putabatur ab intuentibus, dum nullus adesse potuit qui manum porrigeret pereunti. Denique ad molendinum, quod tunc forte molebat, aquæ tractu perlatus, ubi primo aquæ exitibus propinquavit, stetit rota Domino disponente nec etiam se movit semel, quousque vivus quidem sed vehementer afflictus adolescens extractus est.

CAPITULUM III.

[*Herbertus.*]

QUOMODO, POST CANTUARIENSEM ARCHIDIACONATUM ET BEVERLACI PRÆPOSITURAM, PROMOTUS EST AD REGNI ANGLIÆ CANCELLARIAM.

Rursus Octonummis, vir insignis in civitate multisque

possessionibus repletus, cui carne propinquus erat, detentum vice tabellionis circa se Thomam fere per triennium in breviandis sumptibus et reditibus suis jugiter occupabat. Interea ut facilior ei ad honores pateret promotio, invitatus a quodam ministro archiepiscopi Theobaldi, ductu gratiæ divinæ curiam adveniens, quali decuit honore susceptus est. Ubi, ludis et omni levitate postpositis, seniorum sapientumque sermonibus ad meliora semper animum informabat. Denique tantam invenit in oculis archiepiscopi gratiam, adeoque illis animam sedulis sibi devinxit obsequiis, ut palam fateretur archiepiscopus quod neminem ante tam integrum sibi omni negotio tantæque fidelitatis invenisset, nec qui sibi tantum placeret. Sed hostis generis humani æmulum sibi suscitavit Rogerium archidiaconum Cantuariensem, quem DE PONTE episcopum cognominabant. Qui, donec ultimum spiritum cœlo redderet Thomas, tunc quidem conceptum virus in ipsum quibus potuit modis effudisse cognoscitur.

Interim autem, ut a curia illum amoveret, nunc per se nunc per alios insectari, nunc apertis conviciis nunc jocis irrisoriis aggressus est. Denique clericum cum ascia et securi faceta contumelia crebrius appellavit, cognomento videlicet illius a quo ad curiam archiepiscopi fuerat invitatus.

Inter hæc autem venerandæ memoriæ Guillermo Eboracensi Archiepiscopo beatitudinis eternæ suscepto sinibus, præfatus Rogerus ope et industria archiepiscopi Theobaldi substituitur, a quo secundum moram inungitur et consecratur. Archidiaconatum vero Cantuariensem Thomæ donavit. Nec mora, intervenientem et præposituram Beverlaci, quam præfatus Rogerus habuerat, archidiacono suo obtinuit, ecclesiasque et reditus alios multiplicavit. Post modici temporis intervallum, quum dux Normanniæ et Acquitaniæ Henricus, Galfridi comitis Andegavensis et Matildis Imperatricis filius, regi Stephano in regno Angliæ

successisset, elaboratum est ab antedicto archiepiscopo ut archidiaconus suus regni cancellarius efficeretur. Erat enim ei suspecta adolescentia regis; juvenum et pravorum hominum quorum consiliis agi videbatur, insipientiam et malitiam formidabat: et, ne instinctu eorum insolentius ageret, jure victoris qui sibi videbatur, et si aliter esset, populum subjecisse, procurabat cancellarium in curia ordinari, cujus ope et opera novi regis ne sæviret in ecclesiam impetum cohiberet, et consilii sui temperaret malitiam et reprimeret audaciam officialium, qui sub obtentu publicæ potestatis et prætextu juris tam ecclesiæ quam provincialium facultates diripere conspiraverant. Factus est itaque in universis regni negotiis post regem secundus. Nec cancellario prorsus quam regi minor comitatus adhæsit, ut audiret a rege nonnunquam, quod regis hospitium vacuasset. Rex vero tantum honoris, tantum illi dilectionis et libertatis quantum nemini unquam hominum impendisse cognoscitur, quod tempore posteriori rex ipse sæpenumero commemoravit. Verum consuetudinem regis quidam eleganter assimilant naturæ flammarum quæ sicut paululum a se remotos illuminant, ita satis sibi admota comburunt. Quæcumque statuit, quæcumque mutavit vel sancivit, quocumque dominatio regis ab oceano usque Pyrenæos attingit, quasi pro lege omnia tenebantur. Sed væ semel et secundo seculo nequam. Quanta ejus infelicitas, quanta sit conditio miserabilis quis consideret. Videas, si attentius intuearis, quia quanto pene in seculo persona potentior, tanto pronior est ad peccatum, quanto ditior tanto deterior, quanto sublimior tanto proclivior ad ruinam, quod postmodum ex regis animo declaratur immutato.

[*Johannes Carnotensis episcopus.*] In ipso cancellariæ suæ exordio tot et tantas vaiarum necessitatum difficultates sustinuit, tot laboribus attritus est, tot afflic-

tionibus oppressus, tot appetitus insidiis, tot laqueis in aula expositus a malitia inhabitantium in eo, ut eum, sicut archiepiscopo suo et aliis amicis suis sub lacrimarum testimonio referre solitus erat, sæpe in dies singulos eum tæderet vivere, et post vitæ eternæ desiderium super omnia optaret ut absque nota infamiæ posset a curiæ nexibus explicari. Licet enim ei mundus in omnibus lenociniis suis adulari et applaudere videretur nec conditionis nec oneris sui immemor erat, qui quotidie hinc pro domini sui regis salute et honore, inde pro necessitate ecclesiæ et provincialium tam contra ipsum regem quam contra inimicos ejus contendere cogebatur et variis artibus varios eludere dolos. Sed præcipue perurgebat quod indesinentur oportebat eum pugnare ad bestias curiæ, et velut cum Proteo, ut dici solet, negotium gerere, et quasi in palæstra exercitari.

Persequebatur eum vermis aulicorum invidia, cujus venenum qui timet exeat aula. Hic vermis habet in ore mel, et in corde fel, in dorso quoque aculeum. Quis stellione perniciosior? Non solum moratur in domibus regum sed etiam pontificum. Inter tot autem et tanta pericula fortis athleta animam suam servabat in patientia, sciens certissime quia quod est fornax auro flagellum grano et lima ferro, hoc idem falsus frater est justo. Pauperibus absque estimatione necessaria ministrabat cancellarius existens. Sed ita omnia dona gratiæ exteriori fastu velabantur, ut nemo nisi pro seculi pompa hoc ipsum etiam quum archiepiscopus esset, putaveret actitasse. Ne laudes hominem ante mortem: sed nec vituperes. Quis enim si convertatur scire queat et ignoscat Deus?

[*Alanus abbas*] Erat in villa Staphordiæ usque regales delicias mulier pulcherrima, ad quam rex consuetudinem habuisse dicebatur. Quæ quia cancellario eo loco adven-

tanti exenia transmittebat sæpe multa, et existimabat oppidanus qui eum hospitio susceperat, quod mulier eum provocaret ad amplexus, novumque sibi procuraret amatorem quia prope contempta minus solito regis fruebatur amore. De quo volens certiorari intempestæ noctis silentio, sumpta lucerna, clam ad hospitis sui cubiculum ingressus est. Quod videns immotum, suspicabatur quod ad eam transisset et attollens lumen, vidit ante lectum virum ad terram nudam procumbentem, pedesque ac tibias discoopertum, qui post geniculationes multas et orationes casu lapsus fuerat in somnum. Et factum est ut religiosus inveniretur homo Dei qui luxuriosus putabatur apud nosmetipsos, qui facile judicamus homines nescientes quid sit in homine.

CAPITULUM IV.

QUALITER EST ELECTUS IN ARCHIEPISCOPUM POST VENERABILEM THEOBALDUM.

[*Dominus Herbertus*]

Sortitus est interea finem temporalis vitæ Theobaldus archiepiscopus ex monasterio Beccenensi, et sedes Cantuariæ vacavit a præsule. Rex autem arbitratus Cancellarium suum suas sequi per omnia voluntates, ut ante, et imperiis suis in omnibus obtemperare, ipsi archiepiscopatum dare disposuit. Quem quum mitteret in Angliam, seorsum vocato secretius instillat; "Nondum plene scis causam tuæ legationis. Meæ siquidem voluntatis est te archiepiscopum Cantuariensem fore." Cui Thomas subridens, "Quam religiosum virum," inquit ei, "quam sanctum in tam sancta sede constitui desideras? Sic jubes et sic volo quod fiat: sciturus certissime," dixit Thomas, "quod si Domino disponente acciderit mihi sic ut asseris, domine mi rex, cito a me avertes animam et gratiam quæ nunc inter nos tanta est, et in atrocissimum odium convertes." Interim per hæc

et similia dicta regi et aliis quoque eum promoveri volentibus reluctatus est, merebaturque negando quod esse nolebat. Igitur electio divina prævaluit, ut suadente et inducente et instanter urgente venerabili viro Henrico Pisano presbytero cardinali et apostolicæ sedis legato, desiderio acquiesceret et consiliis amicorum. Maluit enim periclitari apud regem quam desolationem ecclesiæ quæ multis subjacebat periculis ulterius prorogari, firmiter in animo suo statuens aut eam de tantæ servitutis miseria liberare, aut ad imitationem Christi animam ponere pro ovibus suis. Potestas enim publica ecclesiæ privilegium auferens causas indifferenter sicut mundanas, sic ecclesiasticas ad suum revocabat examen, et ecclesiæ libertas conculcabatur ut sicut populus sic sacerdos. Sed aliquamdiu differtur negotium electionis ex parte conventus ecclesiæ Cantuariensis, donec ab ipso conventu consensus extorqueatur, qui liberam ab antiquo solet habere vocem in electione pontificis. Nam illo reclamante nulli regum licuit auctoritate propria intrudere quemquam. Quid plura. Electus est ergo a rege et a conventu, perductusque Cantuariam, atque solemni ut decuit devotione a conventu Cantuariæ et tota civitate processionaliter susceptus et inthronizatus. Post hæc more canonico consecratus est : Londoniæ sicut ortus, sic et electus fuit anno quinto cancellariæ suæ.

[*Herbertus.*]

Dum iret ad consecrationem, in via me paululum retraxit secretius alloquens : dixit mihi se eadem nocte in visu vidisse quandam venerabilem personam sibi astitisse, et decem talenta tradidisse, et adjecit, " Hoc volo et hoc tibi injungo tanquam dilectissimo fideli, ut de cætero quem me homines esse dixerint confidenter mihi tanquam tuo in secreto dicas et quo vitio laborantem. Multa quippe amodo dicentur in occulto de me coram te, quæ in præsentia mea

tacerentur,* quemadmodum de aliis et præsertim divitibus, solet dici a derisoribus. Excessum autem meum quum audieris, et me etiam in aliquibus videris excessisse, ne me abscondas neque celaveris mihi. Circumspectius enim et clarius quatuor quam duo oculi vident."

Unctus est autem in die Pentecostes anno quadragesimo quarto vitæ suæ. Tunc missum est ad Alexandrum papam tertium propter pallium, qui tunc propter schisma applicuerat apud montem Pessulanum. Post dies aliquot Cantuariæ orto inter monachos murmure, quod contra morem in veste seculari frequentaret chorum, corripuit illum unus ex domesticis dicens, sibi astitisse personam vultu terribilem et verbis minantibus imperasse, "Vade et dic cancellario" —tacito nomine archiepiscopi præ nimia indignatione— "ut sine mora mutet habitum: quod si contempserit, ibo illi in adversum omnibus diebus vitæ suæ." Quod audiens vir venerabilis lacrimatus est amarissime, et tunc quidem pauca loquutus hæc dicenti, tacitus secum considerabat quid egerit, qualis fuerit et quantum onus susceperit, onus plane in omnibus attendens potius quam honorem.

CAPITULUM V.

[*Edwardus Secundus*] QUOD NUPER IN ARCHIEPISCOPATUM PROMOTO EST DIVINITUS EI INSPIRATA MUTATIO.

Videns nempe animarum se obnoxium rationi, divinitus inspiratus erexit se contra se, et tali secum deliberatione congreditur. 'Anima mea, quod agis? Quam pro commissis ovibus rationem reddemus, qui viximus usque nunc negligenter? Aut quid pro alienis dicturi, qui propriis gravamur excessibus? Hactenus mundo vixisti, militavisti pro terrenis. Habes jam quas concupisti vanas celsitudines,

* The two MSS here differ much in the phraseology but not in the meaning.

perituram cum mundo divitiarum gloriam. Jamque potita cordis tui desiderio, num his ampliora ambire, num altius conscendere niteris? Quem dies peremptoria comprehendet, non ejus descendet cum eo gloria. Ad inferni novissima nos potius nostra celsitudo perducet, voluptatumque brevium mutabitur jocunditas eternum in supplicium, si non consultius agamus, redimentes tempus, et dimidiantes dies dum patientia Dei ad pænitentiam nos invitat, et ne sicut fur in nocte veniens dies illa terribilis toties præmonitos nec munitos secum rapiat, nec jam sit qui eripiat, indicit nobis Dominus pœnitentiam denunciando vindictam. Qui tempus pœnitentiæ perdiderit locum indulgentiæ non habebit. Ideo differtur ultio, ut tempus habere possit correctio. Nemo Deum estimet non offensum, quia nondum expertus est iratum. In perniciem nostram sententia suspenditur, si pœnitentiæ medicina non quæritur. Fuerit ignorantiæ et juvenilis animi quod anteriora tempora transegimus sub contemptu, sed ab hinc nullum penitus restat excusationis umbraculum; ignorantiæ velamen aufertur. Nam si nos propria nequaquam coegit in melius, saltem commissorum nobis cura sollicitet, ut digne pontificio supremi dono muneris fungamur sacerdotio ad laudem Christi nominis, ne perdite viventes et ipsi pereamus, et in multis simus materia mortis causaque perditionis. Non erit inanis actio judicis contra nos nec poterit eam debitorum inopia excludere quum toto tempore vitæ nostræ fuerimus in solvendo negligentes. Igitur quod solum restat amplectamur refugium, salvatoris salutiferam intenta aure percipiamus vocem, et pium imitemur exemplum misericordissimi dicentis, Qui vult venire post me abneget semet ipsum et tollat crucem suam quotidie et sequatur me. Pia via Christiani nunquam aliena est crucis Christi. Propterea ut ex nobis proficiant quorum nobis cura committitur, luceat

lux nostra coram hominibus, ut videant opera nostra bona et glorificent patrem nostrum qui in cœlis est. Glorificemus Deum in corpore nostro, ut habitare eum in nobis ex ipsa conversationis nostræ probitate declaremus.

Dum vacat et nobis præsidia nostræ salutis occurrunt, invitantem nos semper misericordiam Dei avidius expectemus et ut prosit nobis quod facimus, indefesso robore contendamus per angustam portam intrare cœlestis atrii latitudinem, ne si tarde quæsierimus ingressum jam clausa janua mereamur audire, Nescio vos! Animæ dispendio nulla est estimatio. Non auditia sed amentia in tali statu vivere in quo non audeas mori." His et similibus quotidie immo et continue ad ingressum spiritualis militiæ vir sanctus suum armavit animum et propositum solidavit. Armavit itaque animam quia ubi prævaricationis sedes est, ibi ponenda sunt castra justitiæ. De corde enim ut scriptum est exeunt cogitationes malæ, adulteria, fornicationes, immunditiæ et his similia. Quis gloriabitur se castum habere cor." Itaque ab ordinationis suæ exordio nec regis obsequiis seu voluntati contra Regis omnium voluntatem nec minis nec amore victus obtemperare voluit. Ex tunc manus Domini erat cum illo, cujus operante potentia tanquam vitulus novellus promovendus ad aratrum cornua producebat et ungulas, quibus antiqui hostis calcaret immunditiam, et maliciam ventilaret. Consecratus ergo statim veterem exuit hominem, ciliciam induitur, carnem crucifigens cum viciis et concupiscentiis suis, genuinos ejus impetus subnervans. Hanc mutationem dextræ excelsi maligna interpretatione impii conati sunt obfuscare, hoc superstitioni ascribentes quod vitam ducebat arctiorem. Zelum justitiæ crudelitatem mentiebantur, quod ecclesiæ procurabat utilitates avaritiæ tribuebant, contemptum mundani favoris ambitionem gloriæ esse dicebant. Nihil jam ab eo vel

dici vel fieri poterat quod non malicia infelicium hominum depravaret. O invidia, Satanæ advocata alumna, schismatis mater, detractationis inextinguibilis fomes, quam pax turbat, aliena semper infelicitas pascit. Orarium, id est stolam, antequam exul fieret semper portavit circa humeros dependens tanquam legales fimbrias ut jugiter recordaretur quod susceperat bona de manu Domini, sic et oporteret eum mala suscipere, quod significabat orarium cum fimbriis hinc inde dependens vel et etiam ad hoc, ut ad confirmationes esset paratior. Quod, ut exul factus est, mox deposuit. In reliqua veste quotidiana, toto primo anno clarus fuit et nitidus, postmodum cleri habitum mediocritate contentus assumpsit. Clausas habebat vestes pullas et poderes et pelles agninas. Unde multi suspicati sunt eum fuisse canonicum regularem, sed devotione non professione talem habitum gerebat. Quæ vestes quo vilius emebantur, tanto crebrius mutabantur et pauperibus dabantur.

CAPITULUM VI.

DE OFFICIOSA EJUS LIBERALITATE IN PAUPERES PEREGRINOS RECIPIENDOS, PRO PIETATE DEI. [*Dominus Herbertus.*]

Singulis diebus post synaxim decantatam quam cito post gallicinium sub profunda nocte decantare consueverat, mox clam in conclavi aliquo subintroducebantur tredecim fratres quibus discumbentibus positisque vestimentis et præcinctus ministrabat, et usque in miraculum lacrimis perfundebatur: singulis eorum post plenam refectionem victualium quatuor argenteos largiens. Baptizavit Dominus hoc secundo baptismo discipulos suos, sed primo neminem. Hic est qui baptizat in spiritu, scilicet auctoritate non ministerio. Ex tunc legem vivendi remedia nobis nostra sanxerunt, et inde data est moribus forma unde mortuis est impensa

medicina. Opus sane conveniens pietati, fraternis necessitatibus subvenire, et conditionis propriæ in aliorum labore meminisse. Lares ægrorum et debilium per suos diligentius scrutabatur, et beneficiis visitabat, quamplurimos eorum quotidiano victu vestituque sustentans. Religiosos viros tanta venerantia excipiebat, ut credi posset se in eis divinam præsentiam aut angelos venerari. Et quia jam cœlitus habuit persuasum prælatis esse præcepta quæ subditis sunt consilia, paulatim conversus in virum non tam alteratum quam alterum, factus est admirabilis omnibus, imitabilis paucis.

In diluculo ingrediebantur pauperes alii duodecim, quibus discumbentibus frater elemosynarius vice pontificis ministrabat. Circa diei tertiam centum præbendarii pauperes, quibus ministrabant duo fratres, ad quos pertinebat de egenis. Quum piæ memoriæ Theobaldus prædecessor ipsius statutas prædecessorum suorum eleemosynas duplicare consuevisset, hic æmulatione religiosa et duplum ejus censuit duplicandum. Ad hujus pii operis observantiam omnium decimas, quas ex quocumque titulo percipiebat, consecravit. Unde quanto res mobiles dispergendas, et dandas pauperibus disposuerat, tanto attentius immobilia iis quibus hæc percipiuntur retinere atque dispersa revocare satagebat. Post primum convivium duodecim fratrum breviter dormiebat, cæterisque adhuc dormientibus sacros codices manicabat, et me secum assumebat quem et in planis intelligentiæ suæ testem et in obscuris viæ ducem expectabat. Finita collatione excludebar ego, et ipse solus remanebat in sponsi cellam vinariam introductus. Ad quem nulli, nulla ex causa, usque ad horam tertiam diei ullus erat accessus.

Nec prætereundum est, quod sensu hebetes et ad discendum desides maxime potest excitare, quod etiam in itinere

constitutus schedulas in manibus et manicis suis laxis complicare consueverat ædificationis aliquid non spernendum continentes, prudenter advertens quod tepida est sine lectione meditatio, et sero addiscere sanius quam nunquam. Unde et nonnunquam me in via accersito in unam partem equo deflexo, de scripturis sacris interrogabat. Tamdiu namque est discendum quomodo vivas quamdiu vivis. Unde et in Bruto dialogo legitur de Catone quod inexhausta ei cupiditas inerat legendi nec poterat satiari. "Malo" inquit "cum Cicerone in libris quam in reliquo villæ ornatu cum aliis delectari." Et nos igitur habentes pro solatio sanctos libros ut in Machabæorum primo, per patientiam et consolationem scripturarum spem habeamus; quando quidem dulcius nihil quam respicere in mandatis Domini. Turpe est, ut ait Cassiodorus, quod legas et non habere quod doceas.

CAPITULUM VII.

[*Herbertus.*]

QUA REVERENTIA ET DEVOTIONE SACRAMENTA DIVINA IN MISSA TRACTABAT.

Circa tertiam egrediebatur ad missam celebrandam. Non cantabat singulis diebus, quod non pro negligentia sed pro reverentia faciebat, dicens cum centurione, "Non sum dignus ut intres sub tectum meum;" et cum Petro, "Exi a me, Domine, quia homo peccator sum." Contemptum solum non vult cibus iste, sicut nec manna fastidium. Frequentia celebrandi mors est in olla, nisi Helisæi farinula dulcoretur. Reverentissime divina sacramenta tractabat, ut intuentium fidem et mores ipse tractandi modum informaret. Mox ut videbat sacerdotalia indu-

menta parata sibi, in primo visu etiam antequam ornaretur, totum se excutiebat, et abundanter plorabat.

Inter cantandum singultus cum lacrimis crebro proferebat. Lacrimæ namque et singultus sunt quasi lactucæ agrestes cum agno comedendæ, et baculus in manu, baculus crucis, qui tenendus est in memoria et vita comedentis, calciamenta sacerdotis spiritualis affectus, quo per spiritus paupertatem terra calcanda est, et per spiritus fortitudinem liberum ad cœlestia habeat discursum. Dum ministri cantabant ipse libellum orationum in manu consueverat tenere, ne fieret sine devotione cor orantis tanquam terra sine aqua. Non tardus, non morosus in missa, comedit festinanter, nihil adjungens in canone preter instituta canonica. In introitu misssæ sæpius unam solam collectam dicebat, interdum tres, plures aut vix aut numquam. Nam et primaria institutio fuit ut una tantum diceretur, sicut una epistola et unum evangelium. Hæc festinatio in lege jussa est ne videlicet exterminatore angelo super Egyptum transeunte, qui et Domini transitus est dictus quia jussu Domini transibat, si Hebræos ab esu agni reperisset impransos ipsorum primogenita sicut Egyptiorum percussisset. Idem nunc transitus agitur quia fiunt immissiones per angelos malos propter quas festinanter comedendus est agnus, præcipue propter illas quæ contra fidem solent immitti de corpore et sanguine Christi, in illa præcipue hora. In hoc enim triclinio sola fides discumbit, succumbit ratio, spes certificat, caritas confirmat, tacet mundus, deficit philosophus, irridet Judæus, paganus quoque et hæreticus. Demum ut multa paucis expediam, morositas sacerdotis in missa aut est religio insita aut hypocrisis manifesta.

De sacrificio altaris quum ego quasi hæsitans aliquando cogitare cœpissem, nocte sequenti visa est mihi hostia hac et illac quasi in motu continuo et multum circum-

agi et circumferri. Quod quum in crastino archiepiscopo retulissem, respondit hostiæ motum fluctuationem meam indicare. Quam hic dicit ratio mannu,* id est quid est hoc. Ad quod Ambrosius ait in opere suo de sacramentis libro quinto: Quid quæris, inquit, naturæ ordinem in Christi corpore, quum præter naturam sit ipse partus ex virgine? Item si ratione non vincor, fidem abnego, si credis cur rationem quæris? Si rationem quærendam putas, ergo non credis. Ideo enim quæris ut etiam sequaris quum inveneris.

CAPITULUM VIII.

QUOMODO SE HABUERIT IN CAUSARUM EXAMINATIONE, ABSQUE RESPECTU MUNERIS ET PERSONÆ. [*Herbertus.*]

Post missam mox intrabat auditorium, ubi liberabat pauperem a potente, ut et qui revera erat datus a Domino pater pauperum et mœrentium consolator. Arguebat libere quarumcumque vitia potestatum, sciens quod ubi spiritus Domini ibi consequenter et libertas. In ventilatione causarum diligens erat, et modestus auditor. In interrogationibus subtilis, in responsionibus promptus, justus in judiciis, et ab his quos causas habere noverat, nec obolum nec valens accipiens, nisi forte esculentum aut poculentum offerretur quod decenter respuere non valeret. Illorum vero munera semper recusare consueverat, quibus credebat esse necessarium, magis accipere quam dare, immo illis assuetissimus et promtissimus dabat, et inter illos præcipue illis qui rogare confundebantur. Sunt enim qui miseria malint tacitæ egestatis affligi quam publica petitione confundi. Merito ergo ab occulta necessitate sunt relevandi, ut hoc ipso amplius gaudeant quum et paupertati eorum consultum fuerit et pudori. Vetus proverbium est, neque omnia, neque semper, neque ab omnibus. Ab illis autem cum

* I can make no sense of this passage.

multa gratiarum actione accipiebat, quos sibi amicos et hilariter dare noverat, nec post donum detrimentum passuros. Districtissime nobis omnibus et singillatim et præcipue præcipiebat ne quis nostrum aliorum vexationes suas faceret prædas. Qui enim per aliena damna cupit ditari dignus est eterna egestate puniri. Advocatis non recolo si salaria sint indulta.* Quidam abbas aliquot aureos offerebat his qui in domo ejus judiciis præerant. Quum omnes respuissent et ille negotium peregisset, aurum retulit dicens, "Curiam archiepiscopi repperi plusquam auream, quæ non solum post aurum non abiit sed etiam abjecit." Avaritia in pontificis domo idolatria est in templo. Nihil a sigillifero accipiebatur, nihil a signatore, nihilque a notario. Nihil vendebatur, non cera, non chartula, neque sigillum. Cujus enim imago vel superscriptio in sigillo ut vendi debeatur? non Cæsaris sed pontificis.

CAPITULUM IX.

DE DISCIPLINA ILLIUS AD MENSAM, ET URBANA SOLLICITUDINE CIRCA SIMUL DISCUMBENTES.

[*Herbertus*]

A sede judiciaria post modicum intervallum discumbebat, et dapibus mensas ornabat opimis, quas ad hoc ditius et refertius nobilitari voluit, ut ex reliquiis plenius et gratius consolaretur egenos, habens eruditos suos a dextris, monachos et religiosos alios a sinistris. Milites autem quantumcumque clari et potentes, nisi fortuitu et rarissime, semper separatim et seorsum, quibus, ut dictum est, mensa

* This is a curious observation—"I do not remember whether salaries were allowed to advocates." My acquaintance with the subject is too slight to warrant any remarks on the nature of judicial proceedings and the practise of the courts at this time. I believe very few of these details have been related by the chroniclers and other writers.

opipare præclara parabatur. Quod ideo faciebat ne illos non intelligentes molestaret lectio, quæ quotidie ad ejus mensam usque ad finem convivii personabat, bajulo crucis semper legente, sicut ab olim mos est Cantuariæ, sede posita prope Archiepiscopum, propter quas legendi simul et crucem bajulandi difficultates, quædam indulta sunt ab archiepiscopis eis quorum id erat officii. Ob hoc etiam separatim comedebant nobiles ne impediretur collatio archiepiscopi cum suis eruditis, quibus super his quæ in lectione audiebat sæpe quæstionem movebat, et ob hoc etiam ne forte inter vina et epulas verbum aliquod vel a se vel a suis elaberetur quod notaret extraneus.

Fuerunt autem inter eruditos mensæ ipsius opinione celebriores, primo quidem quidam Lombardus natione et Placentia oriundus, qui sanctum Thomam canones in exilio docuit. Deinde cardinalis factus est et Beneventanus episcopus. Post hunc Johannes de Saresberia qui paulo post Carnotensis fuit episcopus. Et Gilbertus Foliot postea Herefordensis; Reginaldus quoque demum Bathoniensis episcopus; sed et Girardus cognomento Puella, postea Conventrensis episcopus. Post quem Huguo quidam natione Normannus qui post Girardum eundem etiam in Conventrensem promotus est episcopum. Post quem Gillebertus quidam natione Anglicus qui in Roffensem electus est episcopum. Erat autem inter magnos maximus Humbertus de Mediolano, vir potens in opera et sermone, qui postea factus est archiepiscopus Mediolanensis, et secundo anno papa Romanus, Urbanus tertius appellatus. Fuerunt et alii multi et si non pontifices, honestate tamen et eruditione insignes. Inter quos Herbertus de Bosam exilii ejus comes fere individuus. Cum talibus ergo ingrediebatur et egrediebatur Christus Domini, degebat et discumbebat, sciens quod a convictu mores formantur. Cœpta igitur

benedictione mensæ, lector, sicut prælibatum est epulas spirituales auditoribus intentis administrabat. Alii vero litterato ordine procedebant ministri, inter quos plures erant de filiis nobilium, quia de antiquo prædecessorum suorum jure secundo-genitum, sicut rex primogenitum, sibi vendicabat archiepiscopus ad obsequendum, de omnibus nobilibus regni. Inter quos erat et Henricus junior regis primogenitus, qui prout valuit et maluit ministrare sinebatur a pontifice. Verum pontificis faciem nihil reddebat demissam, ut mensa inops. Unde et ipse semper in discubitu super totas mensas oculos circumducere consueverat, ut exhiberet cui honorem honorem. Et si forte novissimum teneret locum qui superiorem habere debebat, crebris eum calicis proprii et ferculorum exeniis munerabat.

Oculos a natura amplos habuit et clarissimos. Animal erat multorum oculorum et multarum facierum persona. Videbat pariter et notabat qualiter ministeriis prælati pro suo quisque gradu et officio ministrabat. Quod si forte perperam, ab ipso loco et tempore corripiebatur. Si quis vero de suis eruditis deforet ad mensam, et locus ejus vacuus aut mutatus appareret, statim de illo sciscitabatur, non sicut rex Saul inscius qui requirebat dicens, "Cur non venit filius Isai nec heri nec hodie ad vescendum?" Sed in hoc magis urbane edoctus diligenter eum requirebat.* Si forte pro aliquo superveniente locum suum mutasset, mittendo et remittendo ipsi honorem exhibere non cessabat.

Si quis alius quem honorare volebat, vel in thalamo vel

---

* Manuscript B reads this passage differently :—" statim de illo sciscitabatur, sicut rex Saul inscius, sed in hoc urbane edoctus eum requirebat dicens, " Cur non venit filius Isai nec heri nec hodie ad vescendum? "

in aliquo domatis angulo discumberet, vel alii cedens, vel quia non erat ei in triclinio locus, etiam hoc advertebat citissime, et eum crebris ferculorum vexationibus honorabat. Quum vero juxta philosophum difficile sit divitiarum contubernio non corrumpi, quamvis domus ejus pro more gentis utens utensilibus pretiosis et gerendorum variis instrumentis nobilitaretur, divitias tamen et omnem mundi supellectilem pro Christo contemnebat ut stercora, transitoriis potius utens ad excipiendas necessitates quam fruens ad explendas concupiscentiæ voluptates. In veste pretiosa, spiritu pauper, in facie lætus, corde contritus. In mensa lauta penuriam eligens, nonnunquam magis ventre vacuus quam refectus, sæpius magis refocillatus quam plenus a mensa se levavit. Abstinentia ejus grata Deo, quia gravis nulli. Summopere curavit ut juxta sapientis edictum frons ejus in populo conveniret. In alto non altum sapere, sed humilibus consentire, nihil Deo carius, nihil hodie rarius apud homines invenitur. Magnus qui in prælatione sine elatione laudabiliter administrat, et cui si prosperitas arrisit non irrisit. Inter edendum quum ei plurima offerrentur, delicatiora quæque ac pretiosiora ad usum proprium retinebat, propter quod quum a quodam qui sibi religiosus videbatur aliquantulum reprehenderetur, respondit, "Certe, frater, ni fallor, tu cum majori aviditate tuam sumis fabam quam ego mihi appositam fasidem;" scilicet avem quæ tunc erat ante eum. Et revera frater ille aliquamdiu conversatus inter nos, notatus est avidus esse comestor grossiorum. Tria quidem exigit sobrietas, quid et quando et quantum; ne quid forte prohibitum, ne quod citra horam, ne quod ultra mensuram. In primo peccavit Adam, in secundo Jonathas, in tertio Esau et filii Israel.

Propter stomachum quem a natura habuit frigidissimum aqua nunquam usus est, raro sicera, vino semper modico,

adeo ut nec in ejus facie, nec in lingua, utrum jejunus an potatus esset discerni potuisset, nec magis post vina quam ante carnis sentiret rebellionem. Majoris utique virtutis est, licitis temperanter uti quam omnino non uti. Unde quidam,

Omnibus in rebus est medicina modus.

Post epulas autem et somnum ubi necessitas poscebat exactum, denuo præter pensum horarum aut negotiis aut scripturis aut honestis colloquiis insistebat, otium summopere fugiens, ne viderent eum hostes, et deriderent sabbata ejus. Quia cœlestis eum docebat unctio, sive literatis sive illiteratis colloquebatur, mirum in modum eruditus et eloquens omnibus apparebat, et prædicatio ejus tam pondere sententiarum quam puritate verborum placens erat et efficax.

[*Compilator*] Quum beatum Cuthberthum Deo amabilem mundoque venerabilem episcopum levaret a terra in feretrum, et palparet singulos ejus articulos et faciem et omnia membra sancti quæ non senserant corruptionem putredinis, annis quasi sexcentis elapsis, quippe qui virgo perseveravit ab infantia sanctitate simul et signis insignis, quæsivit rex ab archiepiscopo qua præsumptione ita viri sancti membra omnia palpasset, respondit homo Dei, "O rex, super hoc mirari non debes, si manibus meis consecratis hunc tetigi, quoniam longe præminentius est sacramentum quod singulis diebus cum aliis sacerdotibus in altari tracto, videlicet corpus Christi sacratissimum quod mysterium tribus commissum est ordinibus, presbyteri, diaconi, subdiaconi, ministrantium."

CAPITULUM X.

DE SEVERITATE VIRI SANCTI IN SCRUTINIIS ORDINANDORUM. [*Dominus Herbertus*]

In discussione ordinandorum indagator erat acerrimus.

Primo, si vita dignus, secundo si scientia ornatus pro gradu quem quæsierat, tertio si ad eundem gradum ecclesiasticum haberet beneficium competens. In sermone quem fecit ad ordinandos inter cætera sic ait, "Obsecro vos, fratres, per misericordiam Dei, ne manus meas cito vobis imponi patiamini, præterquam illis qui secundum officii sui gradum in ecclesia Dei digne ministrare disposuerunt, ne peccatis alienis communicem qui propriorum multitudine nimis sentio me gravari. Certo enim certius est quod qui indignum scienter ordinat, etiam si ordinatus postea corrigatur, graviter offendit. Quod si ordinatus non corrigatur, ordinans ordinati peccatis se maculat, his maxime quæ post ordinationis suæ diem ordinatus perpetrat. Unde apostolus ad Timotheum, *Manus nemini cito imposueris, neque peccatis communices alienis.* Vobis ergo, fratres, ex parte Dei omnipotentis et nostra interdicimus ne quis jugum Domini a nobis sibi imponi permittat, si se minus sufficientem attendit. Stet potius in bono, quamdiu non convalescit in melius. Quod non habet virtus humana possibile de promptuario divinæ pietatis expectet. [*Compilator.*] Clamant canones, affirmant leges indignum esse sacerdotio nisi qui fuerit ordinatus invite. Contemptibilis vitæ et scientiæ homines ministerii legalis insignire charactere, hoc revera summi regis est cuneum quem creditum sibi habent pontifices adulterare, et sigillum regis non auro vel argento sed plumbo imprimere. Ideo ordinatio periculosa est quod, ut ait doctor quidam, "judicari non potest semel ordinatus. In consecratione vel assensu episcoporum indignorum tanto plus offendunt metropolitani quam principes quantum interest inter facientem et volentem vel inter voluntatem et opus. Illi enim tantum volunt et isti faciunt, qui et electionem roborant et manus imponunt. Et hoc est quod plangit sapiens: *Vidi* inquit *stultum positum in dignitate sublimi.* Et propheta

de pastore sine doctrina, *O pastor et idolum*. Idolum dicitur quasi *ideæ dulia*, id est servitus. Idolum pastor propter genuum flexiones appellatur quas sibi gloriatur impendi dum ei ministratur. Merito plane idolum præconem mutum vocat inutilem, quia profecto vilissimis comparandus est nisi præcellat scientia quæ est honore præstantior. Ægyptus enim aliquamdiu terra fuit sanctissima, sed ex defectu pastorum versa est in paganismum. Unde Gregorius in registro, "Fuerunt" inquit "in primitiva ecclesia lapidei calices, aurei sacerdotes, nunc vero calices aurei sacerdotesque lapidei," quoniam dispersi sunt lapides sanctuarii in capite omnium platearum negotiis secularibus implicati.

Væ cui dicitur, *In iniquitate negotiationis tuæ polluisti sanctificationem tuam*. Accusabat seipsum homo Dei timoratus et justus, dicens, contra omnem juris formam, non de choro sed de foro ad sacerdotium se deformiter et enormiter assumptum, cui quum aliquis de nostris diceret multos sanctos sic assumptos etiam inscios et scripturarum ignaros, et ibi maxime abundasse Dei gratiam ubi abundavit peccatum, respondit, "Frater, ista sunt miserentis Dei miracula, et ad consequentiam horum quæ præmisimus non sunt trahenda: alioquin secundum hæc exampla passim et sine delectu eligatur in ecclesia sicut justus et impius sicut doctus et indoctus."

CAPITULUM XI.

QUIBUS EX CAUSIS ORTA EST PRIMO CONTROVERSIA INTER PONTIFICEM ET REGEM.

[*Herbertus.*]

Mox inter initia pontificii sui revocavit ad se prædia quæ in terra illa dicuntur firmæ feodales, quæ ad mensam ejus propriam pertinebant, exclusitque firmarios, nullo fiscali judice requisito. Conventus de hoc respondit, 'se nullo modo

litigaturum super his quæ ad dominium suum pertinere fuisset notissimum.' Repetiitque feodum septem militum quod post mortem Theobaldi prædecessoris sui mox fuerat confiscatum: repetiit et turris Roffensis custodiam quæ de jure ecclesiæ erat, et homagium comitis de Clare supra castro de Tunebrighe et omni ejusdem castri territorio infra Banleugam, id est bannensis leugæ. Dicebant ergo invidi, quod nimia regis gratia cornua pontifici dabat. Difficile est iniquorum opprobria evadere cui amica est justitia. Iniquitatis est proprium, non sereno vultu processum innocentiæ contemplari. Unde et lætis semper imminet transgressor antiquus et aspergine maculare nititur fæculenta beatiorum gaudia. Consuetudine quoque prava paulatim subintroducta dabantur bini solidi ministris regis, qui vicecomitum loco comitatus serviebant. Hos voluit rex conscribere fisco, et reditibus propriis associare. Cui archiepiscopus in faciem restitit dicens, non debere eos exigi pro reditibus, sed si digne nobis deservierint vicecomites et servientes vel ministri provinciarum, et homines nostros manuteneant, nequaquam eis deerimus in auxilium. Rex autem ægre ferens archiepiscopi responsionem, "Per oculos Dei" ait "dabuntur pro reditu, et in scriptura fisci regis scribentur, nec dignum est ut contra dicas, quum tuos nemo contra voluntatem tuam gravare velit." Prævidens ergo archiepiscopus et præcavens ne per ipsius patientiam consuetudo introduceretur, unde postea gravarentur, "Per reverentiam sacrorum" inquit "oculorum quos nunc jurasti, domine mi rex, non dabuntur de tota terra et de jure ecclesiæ, ne unus quidem denarius." Tunc siluit rex, libera pontificis objectione repercussus. Sed ejus indignatio non quievit et hoc initium inimicitiarum inter archiepiscopum et regem fuit, ut creditur.

Videns autem hostis antiquus et iniquus tantum virum

ecclesiæ Dei plurimum plurimumque profuturum, invidit ei, et ne sperata pace diutius frueretur, multos et magnos elegit discordiæ incentores, ut est Rogerus Eboracensis archiepiscopus, qui archidiaconus fuit Cantuariensis, et Gilbertus Londoniensis, sed et Cicestrensis episcopus: denique sibi Saresberiensem episcopum sociaverunt. Rex autem non solum archiepiscopum, sed etiam adversus totum clerum regni exasperatus est. Philippus quidem de Brois Lincolniensis canonicus justitias regis quæ vulgo errantes dicuntur, probrosis quibusdam contumeliis affecerat, propter quod ei jussu archiepiscopi virgarum disciplina adjudicata est, per annos aliquot omni ei beneficio ecclesiastico denegato. Sed hoc regi irato non fuit satis, immo poscebat reum ad pœnam corporalem. Convocati sunt ergo pontifices apud Londoniam, ubi in monasterio regali quod dicitur Westmonstier corpus Sancti Edwardi levavit. Igitur qui pro rege loquebantur, dicebant in canone contineri ut clerici rei tradantur curiæ regis submoti a clero. Ad quod archiepiscopus, "Duæ sunt leges, divina scilicet et humana. Duos habet reges mater regum et sacerdotum ecclesia Catholica, et duas coertiones. Duo reges sunt, Christus scilicet, et rex terrenus; duæ coertiones, spiritualis et corporalis. Ecce duo gladii hic. Clerici si transgressores sint habent coertionem suam sine omnium membrorum mutilatione: adeo etiam ut ordinis privilegium excludat cauterium, ubi mutilatio non est sed deformitas. Si quis autem clericus exauctoratus curiæ traditus est regali, de illius pœna deinceps nostra nihil interest. Et ideo si qua illi pœna postea infligitur, non est pœna clerici, sed laici." Nec mora, quum apud Clarendonam regia voluntate episcopi et proceres convenissent, exigit rex instantius, ut regni consuetudines quas secundum assentationem procerum avus suus observasse videbatur, publice recenserentur, et ex-

presso et absoluto omnium episcoporum assensu firmarentur, nulla omnino conditione adjecta.

Quod archiepiscopus et episcopi attendentes, quantum licuit impedire aut saltem differre conati sunt. Si enim vitiis pravitate inolitis consentirent, sequebatur sine dubio fidei salutisque discrimen. Si vero adversarentur, pax ecclesiæ et incolumitas vitæ certis erat objecta periculis. Pondus autem belli in archiepiscopum versum est.

Venit interea de Normannia Luxoviensis episcopus sibi reconciliare regem, quem aliquandiu infensum habuit. Loquitur placentia regi potius quam utilia. "Domine mi rex," inquit, "ut archiepiscopus a conceptu cordis sui facile reflectatur, prius episcoporum revocentur aliqui qui vestras foveant partes et instituta confirment, et sic demum, illius infirmata pertinacia, levare manum solus contra multitudinem non audebit." Factumque est ut suggesit. Tres statim de numero episcoporum, projectis armis, hosti dedere manus, et, quod eis imperando scribit dominus papa, quasi arietes non habentes cornua, abierunt absque fortitudine ante faciem subsequentis.

CAPITULUM XII.

QUOMODO SEDUCTUS EST ARCHIEPISCOPUS EO QUOD ACQUIEVERIT REGI AD TEMPUS FACTUS HUMILIOR ET CAUTIOR POST RUINAM. [*Edwardus secundus.*]

Veniens et de Francia vir quidam magnæ apud omnes estimationis, tunc quidem abbas de Eleemosyna Cisterciensi, missum se dicens a domino papa Alexandro Tertio, cujus et apices secum ferebat, asseruit, et, sicut erat potens in persuadendo, regem dicebat nullatenus velle vinci nec

decere. "Annuat ille regi et pax erit; regnum ei subjicietur ut ante, et omnia quæ regis sunt illius erunt, nec veniet in memoria omnis illa commotio." Quid plura? Non cessavit abbas, usque dum persuasibilibus humanæ sapientiæ qua pollebat verbis, seductum archiepiscopum secum duxit ad regem; facile quippe creditum est viro qui tantæ videbatur auctoritatis. Superbum est ex non peccandi facilitate præsumere, ubi necesse est de mundano pulvere et religiosa corda quandoque contrahere. Nemo ergo tanta firmitate suffultus ut de stabilitate sua debeat esse securus. Quum sanctorum semper imitanda sit virtus, non tamen semper imitabilis est actus. Interrogatus archiepiscopus a rege an consuetudines regias observaret, respondit, "Etiam, salvo ordine suo;" quod verbum mutavit Hilarius sine jussu archiepiscopi dicens, "Bona fide." Quamobrem ab archiepiscopo graviter increpatus est. Nam salvo ordine jurantur fidelitates terrenis potestatibus ab ecclesiasticis. Demum instante, ut dictum est, abbate cum cæteris qui ad idem convenerant, personis magnis, promittit archiepiscopus regi quod avi sui regis consuetudines in fide servabit. Solus Joceliuus Saresberiensis episcopus communiter cum aliis episcopis non assensit. Dicente tandem archiepiscopo sic oportere, assensit. Recedente itaque illo a regis colloquio murmurabat qui ante ipsum crucem ferebat, assumens parabolam in hunc modum: "Quid," inquit, "virtutis retinuit, qui conscientiam perdidit et famam?" "Quid est hoc, fili?" ait archiepiscopus. "Teipsum" inquit "id respicit, qui omnino perdidisti conscientiam et famam, Deo odibili et honestati contrario exemplo in posterum relicto, quum manus tuas Deo consecratas ad execratas consuetudines conservandas extenderes." At ille paulopost quid egerit examinans, pœnitentia ductus quod temere consuetudinem concesserit, sub qua certum est ecclesiæ libertatem

periclitari, pro sponsione graviter ingemuit, et ait "Execrabiles adinventiones istas in æmulorum oculo abjecisse debueram, et nisi quia causam meam scriptam mecum porto, pro qua, certissime scio nec dubito, expedit ut aliquo tempore moriar, ne Dei ecclesia pereat. Inter regnum et sacerdotium de consuetudinibus lis esse solet immortalis, nisi forte aut regum clementia indulgeat et liberet ecclesiam, aut ecclesia liberetur per sanguinem."

[*Herbertus.*] Ego vero archiepiscopo ista respondi: "Si cecidisti, pater, confide, quod Domino manum supponente resurges fortior. Si alio impellente corruisti, resurges cautior: si motu proprio, resurges humilior. Excute te si filius es excussorum." Ex tunc ergo seipsum austerioribus alimentis et indumentis cœpit affligere, et se ab officio suspendit altaris, donec per confessionem et condignos pœnitentiæ fructus a Romano pontifice absolutus meruit relaxari, a quo hoc audivit, "Si Machabæi fratres pro patria lege, id est pro carne porcina non comedenda, varia et exquisita supplicia prompto animo pertulerunt, quanto magis tu debuisses" inquit "sustinere discrimen, quam tam prophanis consuetudinibus dedisse consensum." Sex igitur tantum capitula nephandæ constitutionis huic operi duximus inserenda, quorum auctoritatem sanctus ipse in epistola sua condemnavit.

Primum capitulum: Quod non appelletur ad sedem apostolicam sine licentia regis.

Secundum capitulum. Quod non liceat archiepiscopo et episcopo exire de regno et venire ad vocationem domini papæ sine licentia regis.

Tertium capitulum. Quod non liceat episcopo excommunicare aliquem qui tenet de rege in capite sine licentia regis, vel terram illius vel officialium suorum sub interdicto ponere.

Quartum capitulum. Quod non liceat episcopo aliquem de perjurio coercere sive læsa fide.

Quintum capitulum. Quod clerici omnes trahantur ad secularia judicia.

Sextum capitulum. Quod laici, sive rex sive alii, tractent causas de decimis vel ecclesiis.

[*Herbertus et Alanus abbates Angliæ.*]

"Volo" inquit rex "ut sigillo archiepiscopi signentur hæc et similia capitula confirmentur." Sanctus vero præsul interposita fide quam Deo debuit, "Non hoc fiet," respondit, "quamdiu in hoc vasculo corporis spiret hæc anima." Plura sub hac lite transeunt tempora, conante quidem rege ad conculcationem libertatis ecclesiasticæ archiepiscopum revocare a sententia, archiepiscopo e contra pro defensione cleri modis omnibus repugnante, et revera jam solus id agere visus est, episcoporum consortio destitutus, qui omnes pene abeuntes retro regem sequuti sunt. Wiltoniensis vero episcopus, convocatis omnibus, volens paci consulere, "Redde," ait archiepiscopo, "archiepiscopatum in manum et misericordiam regis, si forte vel sic regis indignatio detumescat." Cui archiepiscopus, "Non ea" inquit "conditione suscepi ut reddam, sed ut pro ipso etiam meipsum impendam. Unum pro multis dabitur caput." Tunc Wigorniensis episcopus Rogerus vocatus nomine, "Nullum" ait "in hac parte dabo consilium, quia si dixero a Deo susceptam animarum curam ad regiam voluntatem et comminationem oportere tunc relinqui, contra conscientiam meam, et in capitis mei condemnationem loquetur os meum. Si censeam regi resistendum, ecce qui ejus sunt audient; per quos idipsum innotescet regi, statimque ejicerer extra synagogam, et esset de cætero sors mea cum publicis hostibus. Idcirco nec hoc nec illud consulo." His ita gestis, sederunt sub

silentio aliquamdiu. Hilarius tandem Cicestrensis episcopus, et ipse gloriosus in verbis, subjunxit, "Nisi temporis instantia et ecclesiæ catholicæ perturbatio aliud exigeret, standum utique esset verbi sententiæ. Verum ubi nutat canonum auctoritas, plurimum subtrahendum est severitati, ut in eo proficiat dispensatio quod posset destruere severa correctio. Censeo igitur cedendum regiæ voluntati."

Ex tunc obligantes se regi, exierunt tunc episcopi a rege ut ad archiepiscopum consulere ei venirent. Ad quem Hilarius, prorumpens in vocem, ait, "Quondam fuisti noster archiepiscopus et tenebamur nos omnes episcopi tibi obedire. Sed quia domino regi jurasti fidelitatem in observandis institutis suis, hoc est vitam suam, membra terrenamque dignitatem sibi per te salvam fore, insuper et consuetudines quas instituit et quas ipse a te repetit conservandas, et tu niteris eas destruere, præcipue quum spectent ad terram ejus dignitatem et honorem, et jurasti observare eas qualescumque pronunciaret, idcirco te reum perjurii dicimus, et probare in publico parati sumus, et nos perjuro archiepiscopo et mendaci non habemus de cætero obedire. Nos itaque nos et nostra sub domini papæ protectione ponentes, te ad ejus præsentiam appellamus super his respensurum:" et diem statuit terminatum.

Subtrahentes ergo se episcopi seorsum sedere ex adverso diutius in summo silentio. His ita se habentibus decretum est in concilio regis, ut redactus archiepiscopus in vincula in carcerem detrudatur velut perturbator et proditor communis. Quod pro certo cœpit vir Dei satis cito cognoscere ab amicis suis, quod ei moliebantur insidias sui episcopi et tota regis curia. Qui quum vellet ire ad dominum papam, in occulto, bis mare in-

gressus, nutu divino repulsus est ab aquis maris. Veniens ergo latenter in Cantuariam plurima jam parte noctis peracta, inventus est solus in aulæ suæ angulo a puero familiari, qui ostium claudere festinabat iturus dormitum; inventoque Archiepiscopo perhorruit quia putabat phantasma esse. Mane autem facto, irruerunt ministeriales regii, ut archiepiscopo fugiente confiscarentur omnia sua quæ infra palatium suum habebantur. Sed audita et visa ejus præsentia confusi siluerunt. Quo ad regem redeunte, dissimulans rex ait ei, "Quare terram meam deserere voluisti, tanquam nos duos simul capere non posset?"

CAPITULUM XIII.

[*Herbertus*]

QUOMODO A SUIS DERELICTUS EST SUFFRAGANEIS, ET FUGAM DENUO INIIT CLANDESTINAM.

Et post dies aliquot citatus est iterum a rege apud Norhamthoniam, mense Octobri, die ante natalicium beati Calixti papæ. Et quia ad primam regis citationem se in propria persona exhibere noluit, licet responsalem sufficientem, ut allegabat, miserit, mox omnium procerum et pontificum judicio omnia ejus bona mobilia confiscata sunt, nisi regis clementia vellet judicium temperare. Quo audito dixit archiepiscopus, minus fore malum verenda patris detecta deridere, quam ipsius personam judicare. Die sequenti exegit rex ab eo pecuniam, argenteorum scilicet libras quingentas, quas dicebat quum fuerat Cancellarius accepisse. Ad quod stupefactus archiepiscopus respondit; "Incivile est," inquit, "regiæ magnificentiæ, præsertim donata repetere. Non abnego

istam pecuniam numeratam mihi fuisse, non mutuatam sed donatam." Rex autem judicium postulavit. Judicant statim proceres et pontifices pecuniam quam confessus fuerat recepisse, et donatam probare non poterat, esse reddendam. Et mox rex exegit cautionem. Et iterum dictum est ei acerrime in faciem quod aut caveret aut remaneret. Sic a suis suffraganeis non suffragium sed naufragium accipiebat.

Commoti tandem episcopi quinque tum obtulerunt se pro eo fidejussores singuli pro libris centum. Tertia die exegit rex ab eo raticinia super omnibus quæ in tempore cancellariæ de regis mandato in custodia habuerat, et taxata est summa hujus exactionis triginta millia marcarum. Ad quod respondit Dei servus quod quando fuit electus in archipræsulem, absolutus est a rege et ab omnibus curiæ nexibus. Sed nec sic dimissus est in pace. Ea nocte vexatus est Iliaca passione, qua multoties vexabatur, eatenus quod non posset se de lecto erigere. Et quum citaretur, et ei non crederetur in lecto jacenti et morbo sontico laboranti respondit se hodie ire non posse, sed cras etiam in lectica, si aliter non poterit, ad curiam accedet. Convaluit, et dicebant ei pontifices in crastino perjurii crimen imponendum, quia fidelitatem non servaret domino terreno de consuetudinibus observandis sicut juraverat. Et ideo ei cedendum esse ab archiepiscopatu aut ipsum capiendum. Parum autem prodesse regis indignationem habere et archipræsulem esse. Quibus ille, "Facti estis mihi clavi in oculo et lancea in latere. Ego autem vobis omnibus communiter inhibeo sub ordinis vestri periculo, ne deinceps intersitis judicio quo mea persona judicetur. Quod ne faciatis, Romanam ecclesiam appello, et si, ut rumor est, seculares in me manus injecerint, vobis præcipio in virtute obedientiæ, ut pro patre vestro stetis, et in eos exerceatis

ecclesiasticam quam decet vindictam. Unum autem sciatis, quod fremat mundus, insurgat inimicus, tremat corpus, caro enim infirma est, ego autem, favente Domino,nec turpiter cedam nec gregem mihi commissum enormiter derelinquam.

Post hanc ejus inhibitionem Gilbertus Londoniensis episcopus appellavit. Archiepiscopus vero, episcopis discedentibus ad curiam præter Henricum Wintoniensem et Jocelinum Saresberiensem episcopos propter metum eum occulte diligentes, ad suggestionem cujusdam regularis canonici missam de sancto Stephano celebravit et cum pallio, licet dies festus non esset, nisi beati Calixti papæ. Portavit autem secum corpus Dominicum ad curiam regis, sed tamen occulte, et cum sacerdotalibus indumentis et pallio ivisset, nisi a templariis magnis et religiosis viris fuisset ab hoc revocatus. In ingressu vero aulæ regiæ a crucis bajulo crucem accepit. Unus autem episcoporum confestim ei occurrit, et attentavit de manu ejus eripere eam, sed non valuit. Objurgabat etiam eum dicens, " Si rex erexerit nunc gladium suum sicut tu tuum, quæ spes de cætero poterit esse pacis. Stultus " inquit " hactenus fuisti, et ab hac stultitia non recedes." Hic erat Gilbertus Londoniensis episcopus. Qui et diu aspiraverat ad archiepiscopatum vel certe pallium transferre Londonias.

Accedentibus proceribus curiæ quum vellet archiepiscopus assurgere, dixi ei non decere patrem in tali articulo filiis assurgere. Quum vero comes Leicestriæ Robertus judicium pronuncians tangeret eum de perjurio, et, ut suspicari poteramus, tacturus eum de proditione, mox ejus verba interrumpens coram omnibus qui astabant dixit, " Regi placuit ut promoveret me in archiepiscopum, Deus scit id me nolente, magis pro suo quam pro Dei amore acquievi. Id satis hodie palam est, quando Deus et se mihi

substraxit et regem." Et statim prohibuit comitem prænominatum, in virtute obedientiæ tale ne pronunciaret judicium quo persona sua judicaretur. Quod tamen ipse præsentiens ex verbis pronunciantis, non expectato judicio, surrexit dicens, non eorum esse suum archiepiscopum judicare de crimine. Mox clamatum est a nonnullis, quod tanquam perjurus et proditor a curia regis discederet. Quos ipse torvo vultu respiciens respondit, quod, nisi ordo sacerdotalis obstaret, etiam in armis bellicis se a perjurio et proditione contra illos defenderet. Quum vero paululum processisset, et ad ligna, quæ forte ad præparationem ignis in medio jacebant, pedem durius offendens, nutasset ut pene caderet, vox iterum insultantium extollitur vehementior et dicentium "Tanquam proditor de curia recedit!"

Iterum a consciis regalium secretorum secreto ei mandatum est et consultum ut et regi provideret et sibi. Exiens ergo Rogerus Eboracensis archiepiscopus domini Cantuariensis suffraganeus, ad suos qui erant ibi, sicilicet magister Robertus Grandis cognomine dictus, et Osbernus dictus etiam Arundel, "Recedamus" inquit "hinc, non oportet nos videre quæ hic habent fieri cito de Cantuariensis archipræsule." Non inveniens ergo exitum Cantuariensis Thomas, omni humano solatio destitutus, jussit suis circuiri sepes et vicos et ad se vocari pauperes, debiles et claudos, dicens per talem militiam celeriorem provenire posse victoriam quam per eos qui tempore temptationis turpiter recesserunt.

Dereliquerant enim eum plures magni viri qui secum esse et prandere consueverant, ne indignationem regis viderentur incurrisse. Abierunt ergo omnes cum archiepiscopo præfati pauperes ad hospitium suum, ubi sibi jusserat non modicum præparare convivium. Impleta est ergo domus ejus discumbentibus, et peracta dies illa in Domino cum

lætitia mentione nulla facta nec habita palam de perturbatione præmissa.

Et ex tunc cœpit cogitare de fuga, ac in ecclesiam Sancti Andreæ cœpit septem psalmos psallere cum litania, ad sanctorum nomina singulorum litaniæ genua flectens, lecto sibi in ecclesia præparato, ut insidiantibus videretur quasi ibi deberet pernoctare. In eadem nocte cum quatuor tantum equis clandestinam iniit fugam; et me * misit Cantuariam ut ei afferrem si quid possem ad sanctum Audomarum in Flandria, ubi me expectaret. Fugit ergo vagabundus vicatim, oppidatim, templatim, latebram fovens, nihil secum portans præter pallium et suum sigillum.

Pontifices vero Angliæ accusaturi patrem suum apud dominum Papam de perturbatione pacis et reatu perjurii, sicut se regi obligaverant fide mediante, aderant, suggesseruntque primitus regi ut per præconem clamitaretur ne quisquam interim homines archiepiscopi molestaret aut possessiones, vel de ejus rebus quicquam auferret, sed omnia ejus pacem haberent. Unde factum est ut ego de rebus ipsius centum marchas argenti tantum potuissem colligere, et quædam vasa argentea mecum deferre.

[*Rogerus*] Igitur ad fugæ præsidium habuit socios conversos de ordine de Semplingheham et famulum suum fidelem Robertum de Bray. Conversi vero vocabantur Robertus de Cava et Scalmannus. Hi ergo quatuor equis ascensis fugientes de nocte venerunt ad Graham, inde apud Lincolniam. Fueruntque tenebræ noctis pro velamento, et aquarum vehemens inundatio sonipedum celabat strepitum. Ingressique sunt domum Jacob Fulconis cujusdam, et ibi die una latuerunt. Notus siquidem erat

* ME] That is, Herbert de Bosham, from whom the extract is taken. The same is to be understood in other cases where ME is used.

alteri conversorum. Fatigatus in tantum fuerat vir Dei, ut capam propter aquarum pondus non sustinens, bis antequam dilucesceret præcidi fecerit. Ex tunc itaque tunicam conversi induit et calciamenta grossiora sibi aptavit. Die crastina intravit amnem qui per civitatem fluit, et ibi ivit per aquam quadraginta milliaria ad locum solitarium qui pertinebat ad sanctimoniales de Semplingheham, et latuit in illo eremetorio per tres dies. Ubi frater qui ei ministrabat, videns eum solum sedere ad mensam et pulmentariis vesci, lacrimas continere non potuit.

Inde venit ad sanctum Botulphum decem milliaria, et inde per aquam ad locum qui dicitur Haverholim*, et pertinet etiam ad sanctimoniales prædictas. Deinceps non ambulavit nisi per noctem, et per octo noctes venit in Cantium ad pagum supra mare qui dicitur Estrees, qui pagus proprius est de mensa monachorum Cantuariensium. Ibi latuit dies octo usque ad diem Animarum qui fuit quintus decimus dies fugæ suæ. Itaque in conclavi per dies aliquot latuit, ubi facto in pariete foramine—fuit enim prope ecclesiam—audivit missarum solemnia cum plebe id ignorante. Recedenti vero post servitium populo, nec id etiam sciente, episcopalem devotius impertivit pontifex benedictionem.

CAPITULUM XIV.

QUOMODO NOCTE IN SCAPHA UNA FRAGILI TRANSFRETAVIT IN FLANDRIAM QUUM REMIGES NON HABERET PRÆTER DUOS SACERDOTES. [*Herbertus.*]

Nocte vero relictis equis ibidem suis, quum potiores non

---

* In the other biographies, contained in Vita S. Thomæ &c. 2 vols 8vo, this place is called Haverolot. Haverholm is the correct name.

haberet ad manum remiges, in fragili cymba transvectus est a duobus sacerdotibus in Hoyam, qui locus distat per unam leucam a Gravelinghes portu Flandriæ. Ex industria in sabulo, non in portu, applicuit, ne forte agnosceretur. Ivit igitur pedes quantum potuit, et post modicum se reclinavit in terram, nec valens ultra procedere, dixit fratribus qui secum erant, "Hinc non recedam nisi vehar a vobis aut quæratur mihi vectura." Et quæsierunt ei jumentum pro argenteo uno, et superimposuerunt ei vestimenta sua, ut desuper sederet. Quod jumentum non habebat frenum vel chamum sed tantum plectam circa collum. Et quum paululum progressus fuisset, quosdam de more gentis illius armatos obviam habuit, quales dici solent apud eos Bolentini et Ysengrini sibi inviam adversantes. Quibus percunctantibus an ipse Cantuariensis esset archiepiscopus, respondit, "Siccine Cantuariensis Thomas phaleratus incedit?" Et non est agnitus tamen ab eis, quamvis testimonium de seipso perhiberet. Tali equitatura per duo fere miliaria usus est. Tolerabilius tandem et honestius reputans si pedes incederet, iterum cœpit cum suis ambulare. Quumque vicum quemdam fuisset ingressus, videns eum mulier quædam et fatigato compatiens, ad itineris ei solatium baculum quæsivit; arripiens vero veru quoddam fumo et fuligine sordidum, necnon ex adipe piscium qui ex eo dependerant madidum atque confectum, eidem sancto viro porrigit. Quod vir Dei suscipiens quasi pro magno munere gratias agit.

In promptu advertere est quod nec prosperitas diuturna nec ærumna sit pertinax.

Hoc docet in Thoma vitæ modus omnibus uso,
Quæ melior fortuna potest, atque omnia passo
Quæ pejor.

ubi de Romano consule Mario verbis quidem disparibus sed sententia pari poeta tradit historiographus.

[*Herbertus*] Veniens vero usque Gravelinghes agnitus est ab hospite suo in fractione panis, quum non magis tamen episcopo quam alii deferretur, immo minus, quia in mensa locum tenebat extremum et habitum et nomen mutaverat proprium, nunc se vocari faciens Hermannum quod Anglice sonat *Hic homo,* nunc vero fratrem Christianum. Verum notavit hospes quod præ cæteris singularem haberet vescendi modum et in distributione affectum. Nam de illo modico quod sibi apponebatur, parvulis et aliis de domo singulis dispergebat et dabat. Notabat quoque corporis ejus magnitudinem, proceritatem egregiam et frontem amplam, aspectum severum, faciem oblongam et venustam, digitos protractos, et manuum longitudinem. Jamque de fuga ejus percrebruerat rumor. Hospes ergo confestim rusticam suam vocavit, et seorsum dixit ei se Cantuariensem archiepiscopum recepisse. Mox illa impatiens, vix audito verbo, properat ad mensam et post modicum ejus intuitum rediens et ridens, "Certe, bone vir," inquit, "ipse est." Continuo ad obsequendum sollicitior discurrit, festinatque nuces, poma, caseum, ante fratrem Christianum apponens, qua officiositate ille libentius caruisset, quia jam suspicabatur se esse deprehensum.

Facta cœna, cum nova vultus hilaritate, proprius accedit. Quem quum juxta se super sedem ponere vellet, constanter renuit, sedens in terra secus pedes ejus, et post modicum dixit, "Domine, gratias ago Deo quod hodie dignus fui ut sub tectum meum intrares." Cui ille, "Quis enim ego sum? Nonne ego pauper quidam frater sum qui Christianus dicor?" Et ille, "Certe quicquid dicaris, scio te magnum virum et archiepiscopum Cantuariensem." Tunc archiepiscopus confessus est se esse, et hospitem suum secum duxit

ne se proderet in crastino, blande demulcens illum, et ita fere in portu periclitatus est.

Nam rege Anglorum procurante, Matthæus comes Boloniæ, frater Philippi comitis Flandriæ cum abbatissa quadam prophanum contraxerat matrimonium, Thoma tunc cancellario vehementer contradicente, et quantum potuit renitente. Fuerat autem abbatissa illa filia Stephani quondam regis Anglorum. Unde comes Boloniæ ex tunc perfecto odio oderat illum.

. De Gravelinghes venit archiepiscopus pedes, tota die illa, via multum lutosa et lubrica ac tempore hyemis, et circa noctem accessit ad monasterium de ordine Cisterciensi quod dicitur Clermares, iter leucarum decem.

Eadem vero nocte qua archiepiscopus intravit mare, intraverunt et nuncii regis: ortaque tempestate vix applicuerunt, quum Sancto in scapha tamen mare pacatissimum fuisset. Et eadem die qua et archiepiscopus ad sanctum Audomarum venerunt. Archiepiscopus autem, ne inveniretur in Clermares, eadem nocte intravit stagnum quoddam magnum et spatiosum, supra quod monasterium illud situm est, et in scapha venit ad locum quendam abditum, aquis septum, qui dicitur Eldemonstre, beati Bertini quondam eremitorium, et ibi tres dies latuit, et in quarto die, ad petitionem Godescalli abbatis Sancti Bertini et conventus, venit ad sanctum Bertinum. [*Edwardus II*] Inter eundum vero unus archiepiscopo dixit de ipsis, "Domine, venturi sumus ad eximiæ humanitatis viros; fac caritatem eis, ut hodie comedant pinguia, propter adventum tuum. Feria quidem quarta est, et forte non abundant in piscibus." Ad hæc archiepiscopus, "Oportet nos hodie a talibus abstinere, quoniam Domini est ipsis et nobis necessaria providere." Et ecce navigantibus illis exiliens piscis magnus

quem breumam vocant, projecit se cum impetu in gremium viri Dei, et lætati sunt universi.

[*Rogerus*] Post hæc de nocte a venerabili Milone Teruanensi episcopo Teruanum ductus est. Erat quippe dictus Milo vir prudens et magnificus, de Anglia oriundus, ab olim viro Dei familiaris. Nuncii autem regis Angliæ ad regem Franciæ Ludovicum veniunt apud Compendium, litteras ei porrigentes regis Anglorum, in quibus continebatur quod 'Thomas quondam Cantuariensis archiepiscopus de regno suo tanquam proditor fugerat.' Ideoque deprecatur illum tanquam dominum ne illum in terra sua habitare permittat. Quod et comiti Flandriæ mandaverat. Rex autem ut audivit hoc verbum, scilicet 'quondam archiepiscopus,' et quod eum proditorem vocaverit, ex his verbis commotus est, quia verbum insolens offensionem generat. Quæsivit ergo a nunciis et semel et iterum, quis eum deposuisset, et adjecit, "Magnæ auctoritatis dominus vester est certe, sicut rex Anglorum, et ego rex sum Francorum similiter. Veruntamen minimum de clericis regni mei deponere non valerem."

[*Herbertus*] Ego autem et quidam alius de nostris ex præcepto et consilio archiepiscopi semper nuncios regis ipsis nescientibus sequebamur, ita quod nos semper una die præcedebant. Quum autem venissemus ad regem Ludovicum, et eum ex parte archiepiscopi salutassemus, suscepit nos, ut mos est Anglorum,* in osculo pacis, prius tamen crebro inquirens more suo si de ejus familia et domo essemus. Cui quum retulissemus labores et pericula archiepiscopi, commota sunt viscera ejus, nobisque retulit qualiter rex ipsi contra eum scripserit et qualiter responderit nunciis ipsius. Et postea addidit, "Debuisset utique rex Anglorum,

* These four words are omitted in manuscript B, and they do not occur in Herbert de Bosham's original work.

si placuisset sibi, antequam tantum virum et tantum amicum suum tam dure tractaret, illius versiculi recordari, *Irascimini et nolite peccare.*" Cui mox comes meus comice respondit, "Domine, et forte illius versiculi recordatus fuisset, si eum tam frequenter ut nos in illa hora regulari audisset." Et tunc subrisit rex. Et habito prius consilio cum suis in crastino, archiepiscopo in toto regno suo pacem et securitatem concessit, et addidit postea, de pristina diadematis dignitate regum Francorum fore, ut exules et præsertim personæ ecclesiasticæ regum et regni pace et securitate perfruantur, et a persequutorum injuria defendantur.

Veniunt interea nuncii regis Angliæ ad dominum Papam Senonis, relegatione potius quam legatione digniores, quorum molliti et melliti sermones arma et sagittæ, postulantes ut controversia inter regem et archiepiscopum in Anglia per legatos valeat terminari. Accusant etiam archiepiscopum quod regnum et sacerdotium turbaverit, quod crucem bajulaverit manibus propriis, quod missam de sancto Stephano celebraverit, et quod furtive de regno fugerit. Qui autem inter illos eloquentiores erant, scilicet Ghilbertus Londoniensis episcopus, et Hilarius Cistercensis, turbati sunt in dicendo et dicendi ordinem perdiderunt, et etiam recte accentuandi pronunciationem in nonnullis dictionibus. "Fugit impius vim nemine inferente vel minas intentante," ait de servo Dei Thoma Ghilbertus Londoniensis episcopus. Ad quem dominus papa, "Appellas tu impium Thomam archipræsulem tuum?" et addidit, "Parce," inquit "frater, parce." Et episcopus Londoniensis, "Domine, parcam ei." "Non dico tibi, frater," ait dominus papa, "ut parcas ei, sed tibi." Ex tunc Londoniensis episcopus amplius mutire non est ausus.

Nos autem in vespera præcedentis diei jam salutaveramus dominum papam et ei labores archiepiscopi narramus

quos in Anglia pertulerat. Et adjecit dominus papa adhuc loqui cum Londoniensis ecclesiæ præsule et aliis qui venerant cum eo ex parte regis; "Quia legatos postulatis, utique illos in brevi habebitis." Sperans igitur unus eorum legatos muneribus posse corrumpi, "Petimus" inquit "ut possint causam decidere omni appellatione remota." "Hæc est," inquit dominus papa, "gloria mea quam alteri non dabo. Nulla permittit ratio ut eum in Angliam remittamus ab adversariis inter inimicos judicandum. Quum judicandus fuerit, a nobis judicabitur." Tunc ergo Hilarius Cicestrensis verba cadentia tollit, magis de sua eloquentia quam causa præsumens. "Parum," inquit, "attendit dominus Cantuariensis, dum relicto maturiori consilio seipsum consuluit, ut sic sibi, suis, regi, et regno, populo et clero, graviores labores procuraret et angustias. Et certe virum tantæ auctoritatis id non decuit nec oportuit, nec aliquando oportuebat. Insuper sui, si saperent, non oportuerant sibi in talibus præbuisse assensum." Audito itaque qualiter grammaticæ facundus persiliret de portu in portum soluti sunt in risum universi. Inter quos unus prorumpens in vocem, "Male," inquit, "tandem venisti ad portum."

Eboracensis autem archiepiscopus, "Pater," inquit domino papæ, "moris Cantuariensis archiepiscopi et studia nulli innotuere plusquam mihi. Id animi ejus novi propositum ab initio, ut quod semel arripuerit ex sententia, ab eo de facili non possit avelli. Quare facilius credi oportet ipsum in hanc obstinantiam de sua levitate de more incidisse, et aliam non video viam ad ejus correctionem nisi ut vestra discretio ad id efficiendum manum apponat graviorem. Intelligenti satis dictum puto." Episcopus vero Exoniensis subjungit: "Pater," inquit, "non oportet in his multum morari, quoniam causa ista in Cantuariensis archipræsulis absentia non habet terminari." Non invenerunt itaque gra-

tiam in præsentia domini papæ accusantes eum, sed redeunt infecto negotio nuntii regis Angliæ.

Quum vero rex a petitione sua repulsum se didicisset, ecclesiam Cantuariensem et omnia bona archiepiscopi et omnium suorum præcepit confiscari, et quod in nullius historiæ serie legitur, totam cognationem ejus, et omnes qui eum familiaritate aut quovis titulo contingebant, proscriptos addixit exilio sine delectu dignitatis et ordinis, conditionis et fortunæ, aut ætatis et sexus. Nam et mulieres in puerperio decumbentes et parvuli vagientes in cunis in exilium redacti suut. Processit ulterius furor immanis et piis auribus horrenda crudelitas. Quum enim ecclesia catholica etiam pro hæreticis et schismaticis et perfidis Judæis orare consueverit, prohibitum est tum atrociter ex dicto regis, ne quis eum vel orationum suffragiis apud Deum, vel ullis benedictionibus adjuvaret. Ministri quoque publicæ potestatis omnes adultos ex mandato regis jurare cogebant, quod exulantem eum contristandi causa peterent. In omnibus his non est aversus furor ejus sed adhuc manus ejus extenta.

[*Compilator.*] Usque adeo siquidem persequutionis exarsit immanitas, ut in nonnullis Angliæ locis civitatum et oppidorum grandium publico compellerentur regis edicto in mortem jurare archiepiscopi, viri maxime municipales, ut regis fugitivum omnis qui invenerit occidat. Sed væ miseris excœcatis! Omnis enim qui interfecerit eum necesse est ut conteratur septempliciter, scilicet puniatur, nisi ad pœnitentiam convertatur. Unde et territus est pater meus* secundum carnem in hac feroci conjuratione, qui homo simplex erat et timoratus. Quum enim ad sacramentum execrandum cum cæteris citatus advenisset, facile persuasi

* See the preface.

sunt regi potius quam legi obedire, viri sanguinum, scilicet qui gratis ad facinus currunt, ad virtutem nec pretio, vulgus ignobile, quandoquidem

Mobile mutatur semper cum principe vulgus.

Abjecerunt itaque pietatem, ne exprobrare regi scelus viderentur, si aliter agerent, quem quidem errantem non imitari arguere est. Sane quibus erat mens sanior reclamabant, hominem sanctum nihil morte dignum egisse ringentibus in eos more canino ministris regis moramque arguentibus.

Partibus itaque hinc inde ut assolet tumultuantibus, pater meus, ut prædiximus, quæsita nactaque occasione, clanculo, ne deprehenderetur, capite obstipo et humeris arcuatis quasi jam jurasset cum aliis cæpit stare, siquidem statura procerus erat, lento etiam pede, inter eos qui jam juraverant egreditur. Veniensque domum lætatur et delectatur gratias agens, quod miserente Deo evaserit immunis a jurejurando tam enormi et tam nephando. Hæc autem inserere operæ pretium duximus hoc in loco, ut exempla saltem domestica fidem facerent ad fidem scrupulosis, et nos non ex conjecturis dubia scripsisse pro certis, omnibus innotescat.

[*Dominus Rogerus.*] Igitur apud Clarendunam convocato concilio pontificum et procerum rex ab eis exegit sacramentum ut nullus archiepiscopo solatium neque lingua neque litteris præstaret, neque ejus litteras susciperet, sed nec etiam domini papæ. Si vero quis cum litteris deprehensus esset, naviculæ vetustæ impositus sine remo, ventis et mari exponeretur. Laici juraverunt, episcopis vero ut verbo promitterent indultum est. Tali calliditate usus est rex Angliæ, quoniam timuit ne dominus papa universos regni a se segregare disposuisset.

CAPITULUM XV.

QUOD BENIGNE ET DEVOTE A REGE LUDOVICO SUSCEPTUS EST. [*Dominus Herbertus.*]

Igitur dum in Anglia talia gererentur, ductus est Suessionis ad regem Franciæ reverenter a præfato sancti Bertini abbate. Qui ut eum advenisse audierat, mox ad ejus hospitium pervenit et cum gaudio suscepit, necessarios ei sumptus obtulit, quamdiu exularet, et accipere compellebat. Ad quod archiepiscopus gratias agens respondit, nondum esse tempus accipiendi. In pace demum a piissimo principe recepti, elegimus Pontiniacum ordinis Cisterciensis abbatiam quod distat a civitate Senonis leucas duodecim. Ibi nobis commorantibus ille lectionum ferculis saginatur, oratione respirat, ornat meditatione silentium, fratrum ignescit exemplis, in alio humilitatem, in alio speciale signum caritatis abrenunciationem propriæ voluntatis attendens, in omnibus voluntatem Dei magis quam propriam amat facere, quicumque Deum diligit plusquam se. Cœpit itaque a nobis solus secedere, et separatim comedere, ut solis conventualibus cibis uteretur. Quod quum per dies aliquot fecisset gravi correptus valetudine decubuit, et quum cognovissem illud cœpi eum arguere.

[*Edwardus Primus*] Interea quidam ex fratribus qui per triennium decubuerat, labe quam nescio inflatus, ad pedes sancti Thomæ prosternitur dicens, "Domine, per visionem revelatum est mihi quod debeam vobis confiteri, ut mundato homine interiori a peccatis, exterior a dolore curetur." Facta autem confessione ranas duodecim parvulas evomuit, e vestigio sospitati restitutus. Filia quoque cujusdam militis languore continuo per annum et dimidium vexata, quum de reliquiis fragmentorum quæ de manu

archiepiscopi ceciderant gustasset, ad suos remeavit incolumis.

Post dies aliquot ad papam Alexandrum venit pontifex, et cum quo decuit honore susceptus est, et post pauca pro se allegans, "Licet hoc onus" ait "invitus susceperim, tamen ad hoc me induxit humana non divina voluntas. Quid igitur mirum si mihi incidat in contrarium? Nunc autem recognoscens ingressum meum minus canonicum, in manu tua, pater, archiepiscopatum Cantuariensem resigno;" et flevit cum singultu, sed et dominum papam, et omnes qui aderant flere compulit, chirographum tenens in manibus sibi a rege traditum de nefandis regni Angliæ consuetudinibus, et erant ibi capitula quindecim. "Ecce," inquit, "quæ statuit rex Angliæ; si hæc licet dissimulare, vos videritis." Quibus perlectis moti sunt omnes Deum communi voce laudantes, dum vel unum sibi reservaret qui pro ecclesia Dei in illa tempestatæ ausus fuit ex adverso pro domo Israele ascendere. Facto demum silentio eum dominus papa de culpa quam per subrepsionem regi vel ad modicum consentiendo contraxerat, absolvit, et adjecit, "Nunc nobis liquet, frater, de tuo ingressu quam puram et bonam feceris confessionem resignatione facta quam potuit et debuit diluitur conscientia delicti. Jam securus de novo poteris de manu nostra curam pontificalis officii recipere, dum te in integrum ducimus restituendum. Præterea pauperibus Christi te duximus commendandum: "huic, inquam abbati Pontiniacensi et ejus religioso conventui,"—erat enim ibi præsens ex condicto.

[*Dominus Rogerus*] * Igitur quum a prima fundatione Cantuariensis ecclesiæ ipsius pastores et episcopos didicisset fere omnes monachos fuisse, nec secundum veterum

* Manuscript B has Willermus.

historias aliquando regni scissuram vel tribulationem accidisse, nisi dum quis alterius professionis Cantuariensis ecclesiæ administrationi præfuerit. Missis igitur proinde nuntiis remisit ei dominus papa habitum monachalem, quem ipse benedixit, de lineo utique panno grosso et crudo. Unde et nuntiis injunxit dicens, "Dicite domino Cantuariensi quia habitum ei misimus qualem habuimus, non qualem vellemus." Pontiniacensis vero abbas cum paucis seorsim et secreto dominum Cantuariensem illo habitu insignivit. Cucullatum denique divino quodam pædagogio educatum putares, dum per omnia integritati astipulantur modestia et censura vivendi, et, ut dicitur, ordinando sacerdoti se probat seniorem vita, severum verbo, serium vultu sereno, tamen morum temperans gravitatem. Gavisus est homo Dei in sacri habitus susceptione, se decorum prædecessorum suorum vitare ruinam, Stigandi scilicet et Elfini. Ex quibus Stigandus in clericali habitu apostolica censura dignitate privatus, vitam in carcere finivit: alter autem Alpino frigore congelatus, et scissi jumenti stercore pedes involutus non est permissus in sacra patrum monachorum sede non monachus insidere. Discurrebant interim hinc inde nuntii regis Angliæ, et etiam a domino papa mittebantur ad pacis reformationem; tandem vero placuit utrobique dominum papam et regem Angliæ statuto die et loco adinvicem convenire. Rex autem ad id se venturum spondet, sed in archiepiscopi absentia, quia eo præsente demandat nec domini papæ faciem se visurum. Domino papæ archiepiscopus significat nulla ratione regis uti colloquio sine sui præsentia, cui noti mores illius fuissent. "Citius enim," ait, "poterit apostolica circumveniri religio ex varietate verborum regis si non adesset sedulus interpres qui regiæ mentis propositum ex ipsius animi latebris elicere potuisset, quum, si rex infirmiora domini papæ pernosceret,

exitus viarum offendiculis obstrueret." Quo accepto moderata responsione regi renunciat dominus papa hoc inauditum a sæculis Romanam ecclesiam ad alicujus principis nutum quemquam a suo conductu rejicere, et maxime pro justitia exulantem, sed et id privilegii et auctoritatis desuper esse indultum sedi apostolicæ, ut exulibus et oppressis subveniant etiam contra principum gladium et violentos impetus malignorum.

Indignantes igitur nuntii regis recesserunt, hæc regi relaturi. Exasperatus itaque rex Anglorum litteras misit ad capitulum Cisterciense significans quod quendam de inimicis suis secum haberent, et ideo sicut carum haberent quicquid in terra possidebant ipsius, a consortio suo et ordinis ipsum alienarent. Quod ergo Cisterciensi capitulo mandaverat retulerunt archiepiscopo apud Pontiniacum Gilbertus abbas Cisterciensis et episcopus Papiensis qui illius ordinis fuerat, significantes ei ut indemnitati provideret ordinis quem diligebat. Dicentes tamen quod eum propter mandatum regis non expellebant nec fugabant nec licentiabant; propter damnum ordinis quod exinde posset accidere. Quorum videns corda archiepiscopus respondit quod ubicumque caput suum reclinare posset, se ab eis velociter amoveret. "Domino," inquit, "si placet, mihi et coexulibus meis providente,

Qui pascit cœli volucres et lilia vestit."

Conversi ad lacrimas omnes monachi singulorum patrem et solatium queruntur abire. Biennio peregrinationis suæ Pontiniaci expleto, a Pontiniaco discessit.

Discedenti autem et lacrimanti ait abbas Pontiniaci, "Miror te virum invictæ constantiæ fœmineam in mollitiam degenerare. Quid agis?" inquit, "Si quid tua poscit necessitas, ostende et fiet tibi." Respondit archiepiscopus, "Nihil istorum est, sed quæ de me sunt finem

habent. Dominus servo suo vitæ finem finisque modum in visu præteritæ noctis præostendere dignatus est. Gladium spiculatoris subterfugere non possum." "Ergo," inquit abbas subridens, "martyrio interibis?" "Non propter revelationem," ait archiepiscopus "pro qua potius altissimo quantas valeo gratias ago, sic contristor, sed propter eos qui me sunt sequuti, et tot et tanta sustinuerunt propter me. Scio quod me percusso dispergentur quasi oves non habentes pastorem."

Tunc me misit archiepiscopus ad regem Franciæ ut ei significarem verba regis Angliæ et capituli Cisterciensis. Quo audito rex valde admiratus, socios, duces, comites et barones convocavit, et ipse eis totum retulit, addens coram eis et iterans, "O Religio, O Religio! ubi es? Ecce quos credebamus seculo mortuos fore, seculi minas adhuc timent, et pro rebus perituris et caducis quas propter Deum se contempsisse profitentur, a Dei opere quod ceperant jam convertuntur retrorsum, Dei causam et pro Dei causa exulem rejicientes a se!" Et promisit nobis quemcunque locum in regno suo cuperemus. Placuitque nobis experiri quam vere dicta sit ab antiquo Francia dulcis. Et elegimus monasterium sanctæ Columbæ apud Senonis distans a civitate quasi per stadium. Rex ipse Ludovicus nihilominus in propria persona Pontiniacum advenit. [*Rogerus*] Ingressusque capitulum monachorum gratias abbati, monachis et fratribus egit, qui Franciam tum honoraverunt in tam magni hospitis susceptione. Et ait, "Ne pro beneficiis aliqui vestrum offensam regis Angliæ incurrat odiumque pro subventione, mecum maneat archiepiscopus, ex quo ad preces meas nullus vestrum velit ei subvenire.*" Circa idem tempus Romam reversurus

* Manuscript B omits EX QUO......SUBVENIRE.

dominus papa iter aggreditur. Quem prosequitur dominus Cantuariensis usque Bituricas, acceptaque licentia et benedictione regreditur, amplius faciem domini papæ non visurus.

[*Compilator*] Anno exilii sui secundo ad episcopos Angliæ scribere cœpit hoc modo.

"*Thomas Dei gratia Cantuariensis ecclesiæ minister humilis venerabilibus fratribus suis Cantuariensis provinciæ Dei gratia episcopis salutem, et id agere quod nondum inceperunt.*

Erat de jure officii vestri si veritatem habet evangelium, quod quidem habet, si recte agitis ejus officium, si fideliter ejus negotium geritis cujus repræsentatis figuram, magis eum timere qui potest animam et corpus mittere in Gehennam, quam qui potest tantummodo corpus occidere, et magis Deo obedire quam hominibus, patri quam domino, ejus exemplo qui factus obediens patri usque ad mortem, mortem autem crucis. Multo tempore silui expectans si forte saltem aliquis ex vobis omnibus ascenderet nobiscum, et ex adverso opponeret se murum pro domo Israel. Simularet saltem inire certamen contra eos qui non cessant quotidie exprobrare agminibus Dei viventis. Dicat ex omnibus vobis qui noverit, si unquam post promotionem meam alicujus vestrum tuli bovem aut asinum vel pecuniam, si causam alicujus injuste unquam judicavi, si alicujus vestrum dispendio comparavi mihi compendium, reddo in quadruplum. Si vero non est quod offenderim, utquid me solum derelinquitis in causa Dei? Et alibi legitur in psalmo, tanquam dicatur pro me, *Timor et tremor venerunt super me*, eo quod regi tribulationes et angustiam video imminere. Nec mirum, commovit enim ecclesiam Dei. Sed fundata est super firmam petram, nec est qui posset eum convellere, etsi tamen quoquo modo concutere, cui proprium est ut tunc vincat quum læditur, tunc intelligat quum arguitur, tunc obtineat

quum deseritur. Turbavit eam ostendens clero suo dura et multum aspera et potans eam vino mæroris. Ubi nunc sunt sapientes ejus? Procedant et annuncient ei, et judicent quid cogitaverit Dominus exercituum super Angliam. Stulti facti sunt sapientes ejus, emarcuerunt principes ejus, deceperunt Angliam, angulum scilicet populorum."

Scripsit etiam regi ipsi in hæc verba:

"Desiderio desideravi videre faciem vestram et loqui vobiscum. Multum quidem propter me, sed maxime propter vos. Propter me ut visa facie mea reduceretis ad memoriam servitia quæ, dum agerem in obsequio vestro exhibui devote et fideliter juxta animi mei conscientiam, sicut Deus me adjuvet in extremo examine, quum omnes astabunt ante tribunal ipsius, recepturi prout gesserint in corpore sive bonum sive malum, et ut moveremini pietate super me, quem oportet mendicando vivere inter alienos, licet tamen Dei gratia cum abundantia victualia ad sufficientiam habeamus. Et nobis consolatio multa in hoc quod dicit apostolus, *Omnes qui pie volunt vivere in Christo persequutionem patientur.* Rursum propter vos tribus de causis desideravi vos videre, tum quia dominus meus estis, tum quia rex meus, tum quia filius meus spiritualis. In hoc quod dominus meus estis, debeo vobis ex officio consilium meum et obsequium, quodcumque debet episcopus secundum ordinem Dei et sanctæ ecclesiæ domino. In hoc quod rex meus estis, teneor vobis ad reverentiam et commonitionem. In hoc quod filius, officii ratione ad castigationem teneor et coertionem. Corripit enim pater filium, ut scriptum est, quem diligit. Audiat itaque Dominus si placet consilium fidelis sui et commonitionem episcopi sui, atque correptionem sui patris spiritualis. Permittatis nobis libere et in pace cum omni securitate redire in sedem nostram, officio nostro libere uti, sicut debemus et ratio exigit. Et nos vobis tanquam domino carissimo fide-

liter et devote pro viribus nostris servire parati sumus in quibuscumque poterimus, salvo honore Dei et ecclesiæ Romanæ, salvo et ordine nostro. Alioqui pro certo sciatis quod divinam severitatem et ultionem gravem in brevi super vos sentietis." Et cætera hujus modi quæ in ejus literis continebantur.

[*Herbertus.*] Misit etiam legatos post epistolas in Angliam Girardum cognomento Discalciatum, virum commendabilem qui habebat mortem in desiderio et vitam in patientia, et alium quemdam religiosum cum eo, qui nihil profecerunt.

[*Compilator*] Interea ad discendos canones studium impendit vir Dei, unde et eum familiariter per epistolam arguit magister Johannes de Salesberia postea Carnotensis episcopus in hæc verba:

"*Domino et patri venerando Cantuariensi archiepiscopo Johannes Salesberiensis salutem in Domino.*

Prosunt quidem canones et leges, sed mihi credite, non est his opus,

Non hoc ista sibi tempus spectacula querunt.

Siquidem non tam devotionem excitant quam curiositatem. Quis a lectione legum aut etiam canonum compunctus surgit? Plus dico; Scholaris exercitatio interdum scientiam auget ad tumorem, sed devotionem aut raro aut nunquam inflammat. Mallem quippe vos psalmos ruminare, aut beati Gregorii morales libros revolvere, quam scholastico more philosophari. Expedit conferre de moribus cum aliquo spirituali, cujus exemplo accendamini, quam inspicere et discutere litigiosos articulos secularium litterarum. Novit Dominus qua mente, qua devotione ista proponam: vos accipietis ut placet. Ad pœnitentiam festinate sine qua "nemo nocens absolvitur," et scientibus atque docentibus legem loquor. Legem studeamus non minus facere quam

audire, nam, ut ait sapiens quidam, 'Rerum experientia intelligentiæ magistra est.' Consilium meum et desiderium meum ac summa precum, ut vos orando tota mente convertatis ad Dominum. Ipse novit quod in nullo mortali vobis ut opinor sperandum in præsenti angustia. Audivi tamen quod dominus rex Franeorum pro vobis dominum papam sollicitaverit, et Pontiniacensibus monachis qualescumque gratias egerit."

[*Alanus*] Domino vero Cantuariensi apud sanctam Columbam sic residente, rex Angliæ a domino Alexandro papa sedi suæ restituto se penitus alienavit. Unde dolorem suum vindicaturus clericos suos videlicet Johannem de Oxenford et Richaldum misit ad imperatorem Alemaniæ Fredericum, qui coacto concilio de pace Romanæ ecclesiæ tractabat, insinuans quod, si nomen et obedientiam Alexandri prope abjuraret, participem se schismatis haberet cum episcopis et archiepiscopis suis. Ille autem quum schismatis fautores haberet de consilio archiepiscopi Coloniensis, qui Octoviano extincto successorem jam suscitaverat, consensit. Conjurant hinc inde nuncii regis et fautores imperatoris episcopis et optimatibus.

Quo audito rex Angliæ tanquam minus præcavisset portus maris diligentissime custodiri præcepit. Post modicum tempus convenientibus ad urbem Londoniensem ex mandato regis episcopis et abbatibus nonnullis jussum est contra archiepiscopum appellare. Timebatur enim ne ipse in enormia quæ per regnum præsumebantur manum correptionis extenderet. Appellaverunt itaque primi Londoniensis et Salisberiensis episcopi prævaricationis et provocationis fomites. Exoniensis vero episcopus ad appellandum cogi non poterat. Episcopus vero Roffensis per simulatam ut dicebatur infirmitatem suam excusavit absentiam, sicut et suam Wintoniensis per litteras dicens, "Vocatus a summo

pontifice nec appello nec appellare volo." Ex ambiguitate quidem nominis putabatur ad summi pontificis, id est domini papæ, vocatus audientiam: ipse vero summum pontificem summum judicem Deum intelligebat, ad cujus tribunal trahebatur examinandus, tanquam qui in diebus multis processerat, et vitæ metis appropinquaverat. Eboracensis vero archiepiscopus Londoniensi et Salesberiensi episcopis contra sanctum Domini associatus est. Interim rex Angliæ quum in nullo nocere Domini viro posset nisi consensisset rex Francorum, ipsum regem Franciæ circumvenire tentavit hoc modo. Filium suum primogenitum Henricum apud Londoniam quæ est filia provinciæ Cantuariensis a Rogero Eboracensi archiepiscopo etiam post inhibitionem domini papæ in odium archiepiscopi fecit inungi contra dignitatem Cantuariensis ecclesiæ et antiquam consuetudinem. Post coronationem vero celebrato convivio rex regi, pater filio, dignatus est ministrare et se regem non esse protestari. Pœnituit eum dicti processu temporis et facti, didicitque rei comprobatione, non tantum Cantuariensem ecclesiam se læsisse, quantum in vindictam eorum quos persequutus est adversarium sibi ipsi de suo femore suscitasse. Coronatum igitur misit in Franciam ut filio regis Philippo qui patri successurus erat in regno, homagium faceret, et fidelitatem sponderet, et sic demum archiepiscopum exulantem regis recuperatura gratia eliminaret a Francia. Sed hac fraude nihil actum est. Audiens autem dominus Cantuariensis jam esse coronatum filium regis, vix credidit imprimis, quippe qui per litteras a summo pontifice impetratas, pontifices Angliæ hoc facere prohibuerat.

[*Herbertus*]

Hujus Henrici junioris mortem sic prævidit archiepiscopus apud Senonas in monasterio sanctæ Columbæ. Nam quum pausans in lecto cogitaret de patre et filiis et præci-

pue de illo Henrico juniore quem præ cæteris diligebat, inter cogitandum cœpit quasi dormitare. Et ecce facta est vox ad eum ita dicens,

Mors tulit una duos, tulit altera sed male patrem.

Cogitaverat de quodam alio filiorum regis, sed non recordabatur de quo, utrum de Richardo an de Galfrido. Quod quum mihi in crastinum referret, "Heu," inquit, "Henricus noster antequam pater vel fratres sui præmoritur!" Ideo autem dictum est, 'Mors tulit una duos,' quia Henricus et Galfridus dysenteria mortui sunt. Et uterque bene et sancte, sicut testati sunt qui interfuerunt. Et quidem mortuus est Galfridus post Henricum quinto vel sexto anno: et qualiter, novit ecclesia et mundus prædicat. Non autem factus est versus iste ab archiepiscopo dormitante, qui nec etiam vigilans versum unum faceret, quia versificandi artem nunquam vel modicum attigerat. Sed ad propositum ubi dimisimus redeamus.

In finibus Carnotensium et Turonensium factum est de pace reformanda colloquium. Rogatus vero archiepiscopus ut taceret 'Salvo ordine suo,' mutavit verbum et addidit, 'salvo honore Dei,' quod ab ore ejus nec propter minas nec propter blanditias potuit auferri. Rex autem Angliæ indignabatur, et dicebat se tantummodo verbo velle ab eo honorari. Nam omnes malas consuetudines aboleret, et etiam Hierosolimam iret,* si tamen inter eum et archiepiscopum prius hoc modo pax fieret. Dicit ei etiam rex Francorum, "Domine archiepiscope, nunquid quæris esse sanctis sanctior?" Unde archiepiscopus ab omnibus contemnebatur quia nolebat hoc facere. Dominus autem Deus sæpe trahit ad virtutum meritum quod mundus ad peccati stipendium. *Non enim cogitationes meæ cogitationes*

* These words occur in B only.

vestræ, dicit Dominus. Adjecit etiam Rex Angliæ et ait ad regem Francorum, "Multi fuerunt ante eum archiepiscopi Cantuarienses, magni et sancti viri, et ante me reges majoris vel minoris auctoritatis. Quod igitur antecessorum suorum major et sanctior fecit antecessorum meorum minimo, mihi faciat et quiesco." Acclamatur undique a populo, "Satis se rex humiliat." Quid plura? Insurrexerunt in eum magnates utriusque regni, imputantes arrogantiæ archiepiscopi impedimentum pacis, uno inter alios comite palam protestante, "Quia archiepiscopus Cantuariensis utriusque regni consilio et voluntati resistit, de cætero neutrius dignus erit auxilio, sed ejectum ab Anglia eum non recipiat Francia!"

Soluto concilio, non sine metu reditur ad propria, coexulibus Cantuariensibus in summa desperatione positis. Consueverat autem rex Franciæ post singula hujusmodi colloquia ad domini Cantuariensis hospitium declinare obtentu consolationis; tunc autem eum nec per se nec per suos respexit. "Deo," ait archiepiscopus "curam committimus ex quo nobis utriusque regni intercludiiur aditus. Non enim est aliquis ad Romanos latrones consolationis gratia qui consulat nos recurrere, quippe qui miserorum spolia sine delectu diripiunt." Consuevit Dominus in ultimo miseriæ articulo suis adesse, vinum bonum reservans usque ad tempus, et infidelitatis est de Dei memoria desperare. Absque mora eadem fere hora præ foribus affuit divina miseratio. Accurrit enim quidam serviens regis Franciæ, ut diceret, "Domine archiepiscope, vocat vos rex ad curiam." Ad hoc unus eorum "Ut ejiciamur" inquit "a regno!" "Non es propheta nec filius prophetæ," ait archiepiscopus. Venientes igitur invenerunt regem tristi vultu sedentem, nec assurgentem pro solito domino Cantuariensi. Et hoc eis in principio triste præsagium. Con-

sidentibus eis et adhuc tepide vocatis, diutius facto silentio, rex obortis lacrimis exurgens cum singultu, prosternens se ad pedes domini Cantuariensis, "Vere," ait, "pater, vere tu solus quæ recta sunt vidisti: nos autem cæci sumus qui contra Deum dedimus tibi consilium: ignosce mihi rogo, pater, et ab hac culpa me miserum absolve." Videns igitur quod rex Angliæ ita fallaciter circa se et eos quibus pacificaverat dolose ageret, conversus ad suos plangendo dicebat, "O quam prudens, quam discretus, quam providus ille Cantuariensis archiepiscopus, qui nobis omnibus tam constanter obstitit, tam viriliter reluctatus est, ipsius namque consilium quæsisse debueramus." His ita gestis miseratus est Anglicanæ ecclesiæ desolationem. Guillermus, tunc Senonensium postea Remensium venerandus antistes, eadem fere hora sedem apostolicam petiit et a Romana ecclesia impetravit, ut rex Angliæ, omni appellatione cessante, subjiceretur anathemati, regno ejus pariter interdicto, nisi pax ecclesiæ Cantuariensi redderetur. Anathematizare principem non est principem maledicere, quod lex prohibet, sed illum tanquam filium ecclesiæ disciplinariter coercere. Ambrosius Theodosium imperatorem excommunicavit, et ab ecclesia expulit: similiter Ivo Carnotensis Philippum regem Francorum. Alioqui sine causa baculum portarent pastoralem. In ferro abscindendus est superbiæ tumor qui fomenta non sentit. In colloquio alio rex Angliæ quasi firmam pacem obtulit archiepiscopo, severitate canonica arctatus quia dies instabat peremptorius ut sententia ulterius differri non posset. Quærebat ergo archiepiscopus a domino papa per litteras transmittens nuncium, utrum ab eo spem aliquam cautionis exigeret. Respondit papa, 'In tali causa non esse exigendam cautionem a rego suo, quum causa esset justitiæ simul et ecclesiæ, pro qua, pace facta et infecta, mori pretiosum

erat et securum, et eo securius quo pretiosius, et ideo solo deberet esse contentus osculo.' Quod osculum quum rex Franciæ pro archiepiscopo exigeret, respondit rex Angliæ se libenter hoc facturum nisi quod iratus juraverat publice se nunquam pacis osculum illi daturum. Veruntamen nullum rancorem in corde retinere se dicebat. Quod audiens rex Franciæ et alii, statim suspicati sunt omnes in his verbis esse venenum.

Persuasimus autem ei, quod propter solum negatum osculum ecclesiam suam jam diu desolatam non deberet relinquere, quum ex ejus absentia multis immineret discrimen. Quod ille libentissime accepit et remandavit domino papæ de osculo negato, pro quo tamen redire non timeret. Divina siquidem revelatione confortatus est, dum adhuc Pontiniaci moraretur, cœlitus sibi ostenso, quod per martyrii palmam migratus erat ad Dominum.

CAPITULUM XVI.

QUOMODO AD EJUS CONSOLATIONEM SALVATOR MUNDI EI MANIFESTE APPARUIT, ET DE MARTYRIO EJUS QUOTIDIANO.

[*Dominus Herbertus*]

Quadam vero die post missarum solemnia, prostratus coram altari, cœlestia mente contractans, ante altare aureum quod est in conspectu Dei piæ devotionis adolebat incensum, et ecce dum in labore spiritus vehementi carnis succedit infirmitas pro nimio fervore supra se raptus, solito vigilantius intendit orationi, et sic manifesta visione ei Salvator mundi apparuit dicens "Thoma, Thoma, in tuo sanguine magnificabis ecclesiam meam." Cui ille, "Quis es, Domine, qui visitasti me?" "Ecce" inquit "frater sum et Salvator tuus, qui ecclesiam meam glorificabo in sanguine tuo." Tunc ille "Utinam sic fiat," ait "ut loquutus est Dominus

meus." Ex tunc ille non mediocriter animatus magis ac magis ad amorem cœlestis patriæ suspirabat, cupiens dissolvi et esse cum Christo. Nullus eum suorum repperit dormientem, raro quiescebat in lecto nisi gravis infirmitas urgeret.

[*Edwardus secundus*] Demum suscitavit capellanum quem solum secum habuit in thalamo quo jacebat. Et quum sanctitati impendisset diem ut dignior corona quam verbere videretur, reverso cilicio quo induebatur, flagellum obtulit, dorsum humili devotione flagellandum exhibuit. Quod quum primo capellanus facere trepidasset, adjuratus in virtute obedientiæ sanctum cædere non cessabat usque ad sanguinem, ita ut ipse qui cædebat miseratione motus nonnunquam lassaretur. Fidem enim dederat capellanus Robertus scilicet de Mertonia, quod nulli hominum donec superesset Archiepiscopus horum aliquid revelaret. Qui et idem testatus est quod a die ordinationis suæ sanctus homo nullam sinebat diem prœterire, qua non quinquies aut quater vel ad minus ter in die graviter cæderetur.

CAPITULUM XVII.

QUOD PRÆFATA VISIONE AD CERTAMEN ANIMATUS IN ANGLIAM REVERTITUR SEPTIMO EXILII ANNO. *

[*Dominus Herbertus*]

Hi mores, hæc vita hominis et de his hactenus, quoniam ad martyrii gloriam properat stylus.

Primo die septimi anni exilii sui a Senonis civitate egressus est ad sedem suam athleta Domini reversurus. Prius tamen excepit et accepit benedictionem apostolicam et absolutionem scriptam, quicquid ei terram ingresso con-

* The heading and CAPITULUM XVII are omitted in A, as well as the first sentence Hi mores &c.

tigisset. Facta est autem pax inter regem et archiepiscopum in die beatæ Mariæ Magdalene inter Viesfui et Freteval in confinio Carnotensium et Turonensium in prato amœno quod ab incolis dictum est ab antiquo Pratum Proditorum. Post hæc autem festinavit rex Angliæ ad colloquium quod habebat cum comite Blesensi Theobaldo. Quumque ante colloquium archiepiscopus regem sequutus fuisset, in via se invicem objurgabant. Quumque rex causaretur ipsum sibi debere obedire tanquam suo domino temporali, respondit pontifex, 'Dominis temporalibus utique obediendum esse, non tamen contra Dominum, dicente beato Petro apostolo, Obedire oportet Deo magis quam hominibus.' "Nolo" inquit rex "ut nunc mihi sermocineris. Nonne tu fuisti filius cujusdam rustici mei?" Et archiepiscopus "Re vera" inquit "non sum 'ab atavis editus regibus,' sicut nec beatus apostolorum princeps Petrus, cui Dominus claves regni cœlorum et totius ecclesiæ principatum conferre dignatus est." "Verum est," ait rex, "sed ille pro Domino suo mortuus est." Et venerabilis antistes respondit, "Moriar et ego pro domino meo quum tempus advenerit." "Tu nimis" inquit rex "inniteris sandalis tuis." Et archiepiscopus, "In Domino" inquit "confido et innitor, quia maledictus homo qui confidit in hominem. Veruntamen quicquid mihi dixeris, vel ego tibi respondero, ad honorem tuum et beneplacitum, salvo ordine meo, sicut olim, ita et nunc paratus sum. Quem enim infra sacros ordines adhuc constitutum fidelem tibi fuisse, ut credo, non negabis, multo magis sacerdotii officio sublimatum me tibi in omnibus fidelem estimare debuisti." Præterea repetebat archiepiscopus acriter ut ecclesiæ et sibi ablata restitueret, sed et comes etiam Theobaldus pro eo. Rex autem respondit se velle ut archiepiscopus ante restitutionem ad ecclesiam suam reverteretur, primum videre de-

siderans qualem se regno exhiberet. Archiepiscopus autem levitatem ejus assuetam in verbis, et deceptiones arguebat in promissis. Post aliquot autem dies quum familiarius colloquerentur et jocundius, inter cætera dixit ei rex, "O quid est quod voluntatem meam non facis? Certe omnia traderem in manus tuas." Quod verbum quum mihi referret, adjecit, "Hoc autem quum dixisset rex, recordatus sum temptatoris maligni qui dixit Domino, *Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me.*"

Septimo itaque exilii sui anno rege sibi conductum præbente ad suos revertit cum centum equitibus et eo amplius. Qui quum ad portum in Flandria nomine Wissant venissent, antequam navem ascenderet, misit litteras domini papæ de generali suspensione episcoporum et quorundam aliorum anathemate. Quorum aliqui occurrentes in ipso portu suspensi sunt, ut Eboracensis archiepiscopus Rogerus, et Londoniensis episcopus Ghilbertus, et Salesberiensis epissopus Jocelinus. Isti omnes literas contra se in ipso portu susceperunt, et obedierunt nihilominus tam suspensi quam anathematizati. Dicebant ergo nautæ nobis secreto, "Miseri, quid quæritis? quo pergitis? Certe in mortem vestram, sicut omnes suspicantur. Et jam milites iu portu esse dicuntur qui archiepiscopum capiant. Commota est terra adversus vos qui in adventu vestro episcopos anathematizastis et suspendistis. Et præcipue in Adventu Domini qui nunc est, in quo pacifici venire debuissetis." Ad quem rumorem quum murmurarent quidam et dicerent non esse procedendum, respondit archiepiscopus, "Aut regrediendum est turpiter aut procedendum audacter." Et ait ad dissuadentem sibi, "Re vera si conteri terram videro, favente Domino terram intrabo, certissime sciens quod ibi mihi immineat passio."

A portu usque Cantuariam sex milliaria proficiscens, a

clero et a populo tanquam angelus Domini receptus est. Ingrediens autem ecclesiam faciem habebat ignitam valde, et stans in sede episcopali singulos monachos in osculo pacis recepit, inter osculandum multum lacrimans. In crastino venerunt milites ad nos et quidam de præfatorum trium episcoporum clericis, postulantes absolutionem dominorum suorum. Respondit archiepiscopus se auctoritate domini papæ ligatos absolvere non posse. Post quod rursum Londoniensis et Salesberiensis episcopi, procurante Eboracensi archipræsule, regem in Normannia adierunt, et se pedibus ejus prostraverunt, ejus clementiam et justitiam interpellantes. Quarum scilicet unam debebat læsis et alteram lædenti. Rogerus etiam quondam archidiaconus Cantuariensis, cui præ cæteris inniti dictante ratione debuerat, adversus eum legatione functus est, qui regis filio persuaderet, quod coronam illi minuere moliretur archiepiscopus, vel penitus si processus daretur audaciæ proposuisset auferre. Ad palliandum quoque propriæ adinventionis malitiam inimici justitiæ virum Dei calumniati sunt leoninæ feritatis stimulis agitatum de exilio repedasse ut regis propositum et instituta dissolveret.

Post dies paucos venimus Londoniam. Quumque appropinquaremus civitati omnes fere nobis occurrerunt, et ecce summo mane nuntii regis junioris venerunt ad nos inhibentes archiepiscopo ex regis nomine ne ultra procederet, sed ad ecclesiam suam cito reverteretur. Iterum ergo damnis iterum atrocioribus injuriis supra modum et numerum athleta Christi affectus est, et edicto publico prohibitus ecclesiæ suæ septa transire. Quisquis ei vel alicui suorum faciem hilarem prætendebat, hostis publicus regiæ majestatis censebatur. Sed quid ageret? Grave est enim periculum, quum vis et dolus sociata sunt. Sic est in insula contr regem insulanum contendere, tanquam si

vinculatus in carcere contra carceris magistrum dimicet.

[*Johannes Carnotensis Episcopus.*] Pace omnium sanctorum dixerim, si tantum Deo quisque immolat quantum pro ipsius amore relinquit, non facile invenitur qui sanctum Thomam antecedat. Nam pro Christo sua et suos contempsit, contempsit mundum, contempsit et seipsum. Non ad modicum et quasi ad horam cedens, in articulo temptationis recedens adversa perpessus est, sed exilium et acerbam proscriptionem in annum septimum protelavit.

Die igitur natalis Domini qui ab adventu ejus in Anglia vicesimus septimus erat, ascendens in pulpitum sermonem fecit ad populum, addens in calce sermonis quoque instare tempus resolutionis ejus, et in brevi se migraturum ab eis. "Habetis" inquit "hic dilectum Deo ac vere sanctum martyrem nomine Elphegum dictum; alium vobis divina miseratio providebit, nec diu morabitur." Quumque ex his verbis multus ejulatus et ploratus fieret per totam ecclesiam, finito sermone non jam plangens et lacrymans, sed indignabundus ardens et audens nominatim et expresse excommunicavit quosdam, et inter alios plures de magis familiaribus regi patri, et præcipue familiam illam quæ cognomento dicitur de Brois et nominatim Robertum dictum del Broch qui clericus esse dicebatur, qui jumentum quod necessaria coquinæ nostræ provehebat, cui forte obviaverat in via, in contemptum nostri turpiter caudam penitus excurtavit. Quod ita sine cauda excurtatum adductum fuerat ad archiepiscopum.

In die natalis Domini, qui sexta feria fuit, ita se lætum exhibuit quod sicut alii etiam carnes comedit cum illis in aula sua, et tali die sumere quam abstinere religiosius judicans. Quum autem ei crebro significaretur quod jam de morte ejus tractabatur, misit me ad regem Franciæ et ad archiepiscopum Senonensem et ad alios terræ principes,

ut ex parte ejus eis intimarem qualis pax nobis esset. Quod quum accusarem facere dicens, quod eum amplius in carne non viderem, respondit, "Revera amodo me in carne ista non videbis, et tamen volo et rogo ut recedas, quia rex et sui finaliter habent te in causa ecclesiæ Dei cæteris suspectiorem."

Linguis interim detrahentium toxicatis magis ac magis exacerbatus rex, et a prænominatis episcopis instigatus, præ nimio ardore fere in furorem versus est: sæpe et sæpius manifeste coram omnibus in aula, maledicens omnibus quos enutrierat, et qui familiaritatis causa et beneficiorum collatione sibi obnoxii erant, qui ipsum de uno sacerdote tonsorato non vindicarent, qui se et regnum suum sic turbabat, et suis dignitatibus exauctorizare et exhæredare quærebat. Hoc verbum sæpe audientes barones et milites sui conjuraverunt in mortem ejus hi quatuor: Huguo de Moreville, et Renaldus filius Ursi, Willermus de Trachi et Richardus Brito, viri generosi et inter magnos magni, qui mox in Angliam profecti sunt. Qui quum per diversos portus applicarent, omnes tamen miraculose eadem una die applicuerunt, et eadem fere diei hora ad locum quem statuerant convenerunt, scilicet apud Saluude, qui a Cantuaria sex milliaribus distat. In die quoque Sanctorum Innocentium, postquam ipsi tota nocte de scelere perpetrando cogitaverant, cum suis tamen complicibus malignis apud Cantuariam venerunt. Accesserunt itaque ad archiepiscopum in thalamo suo sedentem circa diei vesperam, et ipsum minime salutantes superbe sciscitabantur, si episcopos regis suspensos et excommunicatos absolveret. Quo mansuete respondente se non posse nec debere absolvere quos dominus papa ligaverat exierunt ab eo. Quibus armatis et collecta cohorte cum gladiis et fustibus cœperunt in palatium per fenestras irrumpere, ostiis jam clausis a familia præ timore.

Ille vero qui merito Ursus cognominabatur bestialiter clamavit, "Ex parte domini regis vobis edicimus tam clericis quam laicis, ut hunc hominem viriliter comprehendatis donec dominus rex de ejus corpore consequutus fuerit plenam justitiam." Accelerans ergo quidam præ cæteris a dæmone instigatus, bisacutam sacro pectori pontificis imposuit crudeliter, proh dolor! comminans quod sanctissimum cor ejus evelleret, sed temperans ab ictu manum nudam bisacuta relicta injecit in eum sacrilegus violentam. Qui autem cum archiepiscopo erant, retro abeuntes audientesque tumultum venerunt prope eum, dicentes ut cito intraret ecclesiam. Quo iterum atque iterum renuente tandem coegerunt, vultu ejus sicut nec animo, in nullo trepidante vel mutato. Et quum paululum processisset, et crucem ante se non videret sicut consueverat, accersito crucis bajulo substitit parum ut ille præcederet. Et quum intrasset ecclesiam, omnes sui præ timore in fugam versi sunt, abscondentes se in cryptis ecclesiæ et sub altaribus, et ita singulariter erat donec transiret. Quidam tamen de suis ecclesiam clausit et fores seravit. Præsul autem Domini flexis paululum retro genibus orabat. Carnifices autem accedentes ad fores ecclesiæ clamabant terribiliter ut sibi aperirentur. Et quum fieret dilatio, quibusdam præparatis ferreis machinis fores ecclesiæ dejicere nitebantur. Quorum fragorem et clamorem audiens archiepiscopus, qui fusis lacrimis persistebat in oratione, præcepit suis ut statim fores templi aperirentur eis, addens minime decere ecclesiam Dei incastellari. Quibus ingressis clamabat unus eorum, "Ubi est seductor ille?" Quo ad hoc verbum nihil respondente clamabat alter, "Ubi est archiepiscopus?" Et ille, "Ego sum, quid vultis?" Et ille miser intonando dixit, "Ut moriaris et nullatenus vivas." "Et ego" inquit "pro Domino meo et pro ecclesiæ libertate ponere animam meam paratus sum."

[*Compilator.*] Porro antequam illi prophani intrassent ecclesiam, pergens archiepiscopus versus chorum ecclesiæ jam septem vel octo gradus conscenderat. Et quum a miseris garcionibus gladios extractos in ecclesia sua videret, descendit continuo et occurrit eis arguens eos mitissime, eo quod armati intrassent ecclesiam gladiis erectis, et prophanassent illam. Unum eorum, cui prius appropinquavit, manu mox apprehendit, et per loricam quam super caput gestabat, tam valide excussit quod fere usque ad pavimentum prostravit. Et hic erat Guillermus de Trachi, qui postea ad confessionem veniens de hoc quod erga eum fecerat absolutionem petit. Sed tunc quum sentivit se prostratum a præsule, iratus et indignans, volens eum percutere, gladium suum erexit super eum; et primo quum vibrasset ictum super caput ejus, quidam clericus de suis qui solus eum plorans de prope sequebatur ut videret finem, validissime eum contra adversarios retinebat, et brachium suum inter gladium et caput archiepiscopi opposuit. Qui quum graviter se læsum sentiret, brachium suum prout potuit retraxit, et pervenit reliquus ictus super caput sancti viri, et jam sanguis cœpit emanare per faciem. Dicebatur autem clericus ille Edwardus.* Sentiens igitur vir Dei immolationem suam jam inchoatam esse, confestim pileum, quem super caput suum gestare consueverat abjecit, et attollens in cœlum oculos, genu flexo, et plicatis ante se manibus, ante altare Sancti Benedicti extendit collum, caput exponens et se et ecclesiæ suæ causam Deo et beatæ Mariæ et sanctis Cantuariensis ecclesiæ advocatis, et beato Dionysio Francorum apostolo commendans, carnificibus inhibuit ex parte Dei omnipotentis et sub

* These five words occur in B only. Edward Grim wrote a Life of Becket, which is printed in VITA S. THOMÆ &c. vol. I page 1.

anathemate, ne quem suorum qui secum remanserant lænderent. Post illam inhibitionem mox exposito ejus capite lictores hinc inde feriunt atque referiunt, donec coronam capitis sui separarent a capite; et ita, ubi inunctus est, est etiam immolatus, et ab eis non decollatus sed decoronatus. Nam miraculose in sola corporis particula illa, sacrilegium illud admissum est. Qui dum ad mortem ejus accelerandam percuterent atque repercuterent, gladius unius super testam capitis ejus fractus est.

Hic labor extremus, factoque hic fine quievit,
Purpuream tradens animam Christo benedictam,
Quem crebro dilexit, et ob hoc ad sidera vexit

chorus angelorum in sanctorum collegium. Quo facto illi prætores cum cuncta cohorte ecclesiam egressi, mirabantur si jam obisset. Et revertens unus qui dicebatur miles de Broch, propius accessit, qui ut certissime nunciaret mortuum, quum tamen jam mortuus esset, nihilominus cuspidem gladii sui ita fortiter infixit in vulnere quod cerebrum ejus super pavimentum ecclesiæ effudit, ne ei quinta plaga deesset, qui in aliis Christum imitatus est.

[*Dominus Benedictus.*]

Igitur quum cruor ad instar diadematis capiti circumfusus jacuisset, facies tamen a cruore prorsus immunis apparuit, excepto tractu quodam gracili qui a dextera frontis parte in faciem sinistram per transversum nasum descenderat. Cum quo etiam signo multis postea nihil prorsus inde scientibus per visionem apparuit. In his omnibus cruciatibus invicti animi et admirandæ constantiæ martyr non verbum, non clamorem emisit, non edidit gemitum nec brachium aut vestem opposuit ferienti, sed caput quod inclinaverat gladiis expositum douec consummaretur tenebat immobile. Denique in terram procidens non pedem movit aut manum, sicariis insultantibus se in

strage proditoris pacem patriæ reddidisse. Et omni jure decuit, ut natale ejus qui innocenter vixerat, et in innocentia decesserat natale sanctorum innocentium sequeretur. Tertia feria natus est et baptizatus, tertia feria fugam iniit, feria tertia in transmarina applicuit, feria tertia a mari recessit, et revertens tertia iterum feria in Angliam et feria tertia occubuit, ab eodem die quo applicuerat mense solum exacto, ut quæ fuit dies Martis fieret etiam dies martyris, anno vitæ ipsius quinquagesimo tertio, anno vero Domini Jesu Christi millesimo centesimo septuagesimo primo.

In crastino revertentes quidam de generatione viperea, comminati sunt publice, quod nisi corpus illius seductoris cito ab oculis hominum amoveretur, et absconderetur sub terra, illud per totam civitatem distraherent. Prohibentes etiam ne inter sanctorum pontificum sarcophaga poneretur. Unde sancti viri qui aderant, vim sibi timentes inferri, eum in crypta, antequam satellites Sathanæ qui ad sacrilegia perpetranda convocati fuerant convenirent, ante altare sancti Johannis Baptistæ et sancti Augustini Anglorum apostoli in sarcophago marmoreo sepelierunt. Sub cujus prioribus vestimentis inventum est collobium nigrum absque caputio. Quo ablato respexerunt totum corpus cilicinis vestibus coopertum interius ad carnem, humeros et brachia, dorsum inferius et tibias et cætera teneriora sui corporis membra. Hanc vestem talarem, ex quo in sacerdotium promotus est, mox induit nunquam, deinceps usque post martyrium consummatum deposita est. Porro quod ante apud nostrates fuerat inauditum, reperta sunt femoralia ejus interiora usque ad poplites cilicina referta pediculis et vermibus, a quibus pene sanguis ejus consumptus est antequam martyrio consummaretur.

CAPITULUM XVIII.

[*Dominus Herbertus*].

DE PŒNITENTIA REGIS HENRICI ET DE ALIIS PECCATORIBUS OB REATUM TANTI FACINORIS AD PŒNITENTIAM CONVERSIS.

Simili modo et facinoris tanti incentores et auctores scrinia et arcas, cophinos et clitellas confringentes, duo durissima invenerunt cilicia quæ tollere et ipsi contemserunt. Quo viso multi ex illis omnibus pœnituerunt, et relictis omnibus Jerusolymam profecti sunt.

Guillermus tamen de Trachi quorundam pravorum consiliis moras in dies nectens, nec tam cito quam alii iter Jerusolymitanum arripuit, sperans se adhuc bene opportuno tempore alias acturum pœnitentiam, quum in Sicilia esset apud Cusentiam graviter infirmatus est. Paulo ante mortem suam cœperunt membra illius computrescere ita, ut cum tabe caro ipsius quæ nervos tegebat et ossa, ab ipso infirmo frustatim dilacerata et convulsa projiceretur in medium areæ, nervis discoopertis et ossibus, et præsertim caro brachiorum et manuum sponte sua se revolvens quasi gemebunda et verecunda, et indignans pariter quod post tantum nefas manu hominis et brachio perpetratum deinceps in compositione humani corporis existeret; hic enim primus vibraverat gladium super caput viri Dei, et alios ad tantum facinus faciendum provocabat. Ista quæ diximus retulit inter nos prædicans supra dictæ civitatis episcopus, qui ejus confessionem audierat licet confessus foret in publico, nihilominus dum ille miles peccator se ita præ dolore discerperet, gloriosum martyrem in quem tantum peccaverat pluribus suspiriis et gemitibus implorabat.

Venerat eo tempore a transmarinis partibus in Angliam dominus Heraclius patriarcha Jerusolymitanus, auxilium

petens auctoritate apostolica a rege Angliæ contra Sarracenos. Quod et idem petierat a rege Franciæ. Et quum audisset de sancto fine pontificis, et de sancta ejus vita contra se sermonem fieri a successore beati Thomæ Cantuariensis, surrexit in medium ut indulgentiam domini papæ pronunciaret: adjecit quod passio beati Thomæ præsulis sibi revelata fuerat, et cognovit pariter—nondum erant XV dies elapsi—per quandam visionem quæ jam per totum regnum Jerusolymitanum divulgaverat, et erat hujus modi visio.

Frater quidam cœnobita valde religiosus de terra illa sancta in die qua beatus martyr obiit infirmitate laborans ad extrema devenerat. Quem quum abbas ob sanctitatem ejus præ cæteris diligens in visitando eum quum jam extremum traheret spiritum, humiliter pro amore Christi supplicabat ei ut post mortem suam si licentiam a Domino sine pœna posset impetrare, de statu suo et quomodo sibi fuerit vellet certificare. Quod ille, inclinato capite ad abbatem suum, signo concessit si posset licentiari a Domino. Post paucos vero ab obitu suo dies, reversus est ad abbatem suum permittente Deo lætabundus, dicens se desideratissimam faciem Domini Jesu vidisse, et eternæ salutis præmium jam sibi a Domino misericorditer concessum. "Quod" inquit, "ut certissime scias, si perseveres quod incœpisti, eandem misericordiam a Domino consequeris. Scito etiam, mihi credens, quæ tibi revelo, quod statim ut egressus sum de corpore, ab angelis sursum deportatus vidi Dominum, et cito postea venit quidam magnus et supereminens cum processione admiranda sequente ipsum, et hinc inde stipante ac ducente ipsum quam dinumerare nemo poterat, angelorum multitudine, patriarcharum, prophetarum, apostolorum choro, et martyrum exercitu purpurato innumerabili et ineffabilium collegio confessorum

candidato. Stabat autem ille ante Dominum quasi martyr toto lacerato capite cruore ut videbatur sensim stillante per vulnerum rimas, et per partes alias occipitis sui prodeunte. Cujus visione ego totus exhilaratus sum. Et tunc dixit illi Dominus nominatim, 'Sic decet te, Thoma carissime meus, intrare curiam Domini tui.' Et post hæc adjecit, 'Quantam gloriam donavi Petro nec tibi minorem dabo.' Et continuo miræ magnitudinis coronam auream posuit super caput ejus. Scito ergo certissime," ait frater mortuus, quod hic Thomas vocatus est sanctæ sedis Cantuariæ quondam archiepiscopus qui pro libertate ecclesiæ illa hora qua obii tunc occisus est, et sic cum tanto tripudio ut retuli migravit ad Christum. Quod et ex multis commeantibus aliis huc mox sciturus eris."

Hanc mellifluam visionem atque divinam revelationem retulit ille pater abbas domino Heraclio venerabili patriarchæ. Simile quid e vicino nobis contigit ne transmarina longe exempla petantur.

Eadem septimana qua pretiosus martyr ad eternam beatudinem subvectus est, cuidam monacho in claustro Leviensi multis ante diebus mortuus quidam apparuit; at ille mortuum recolens esse quem videbat, inter alia multa quæ ab illo interrogavit, etiam de domini Cantuariensis statu nuper interfecti diligentius inquisivit. In cujus laudem et gloriam ille qui astabat plurima disserens, ut multa breviter dicantur, in hoc sermonem clausit, quod a beata virgine Maria sanctisque apostolis necnon et a quibusdam martyrum et confessorum virginumque præcipuis ante thronum grandem aureum sit præsentatus, habentem duas valvas quæ claudebantur et aperiebantur. Exisse autem de throno speciosum forma præ filiis hominum, de cujus conspectu solo fidelium animæ beatificantur, et osculo beato Thomæ martyri porrecto benedictionem

contulisse; assumptum vero martyrem postea a sanctis et cum apostolis reverentissime collocatum. Admiranti autem quod hoc audiebat causamque scire desideranti quare aliis martyribus digniorem locum sit assequutus martyre primo Stephano, sanctoque Laurentio et Vincentio, dignioris eum fuisse gradus. Cui responsum est in momento, "Illorum siquidem singulos singulare inisse certamen, et causam proprii capitis egisse; accubuisse vero dominum Cantuariensem pro causa universalis ecclesiæ: alios præterea martyres a gentibus et ignotis fuisse occisos, hunc vero a filiis propriis esse peremptum.

[*Johannes Carnotensis*] Hæc tamen absque injuria sanctorum martyrum dixerim, quum fuerit intentio mea visionis summam simpliciter potius enarrare, quam témere aliquid de rebus tam incognitis asserere, quamquam et ante annos duodecim cuidam in extremis Angliæ finibus acciderit, quod præsenti visioni pondus firmitatis et veritatis videtur præbere testimoninm. Juvenis quidam Ormus nomine, eductus de corpore, post dies aliquot corpori restitutus est. Enarravit ergo quæ in illo seculo viderat mira quædam et admirationem ab audientibus extorquentia. Inter alia vero referens, "Ductus sum" inquit "usque ad sanctorum supremum ordinem, et dixi ductori meo, 'Domine, qui sunt isti?' et ille, 'Apostoli Christi sunt.' Aspexi itaque et vidi inter apostolos sedem vacuam, et percunctatus sum quare vacuus esset locus ille, vel illic quis esset sessurus. Et dicit ductor meus ad me 'Sedes est cujusdam magni sacerdotis Anglorum.' Ut cessavit autem loqui continuo migravit a corpore. Multi ergo dictis ejus fidem habuerunt, quæ per mortem ejus repentinam quasi confirmata videbant. Jam vero omissis visionibus ad historiæ finem properandum est.

DE SEVERITATE REGIS ANGLIÆ IN UNO SERVORUM SUORUM.

Rex vero Angliæ, ut audivit viri Dei consummationem formamque immo deformitatem facinoris in eo perpetrati, et * miraculorum quæ Deus fecerat per eum,| ab uno de clientibus suis qui ei ministrabat in coquina, et inter cætera veraciter asserente quod in ecclesia Cantuariensi claudis reddebatur gressus, excæcatis visus, et surdis auditus—tunc dixit rex uni militi qui coquinæ officio præerat, "Vade et trahe sibi oculos, custodiens diligenter eos." Ille statim amisso lumine cucurrit cum ducatu sibi præstito ad sanctum Thomam, flens et ejulans de rege Angliæ conqueri qui sine ratione lumen oculorum suorum extinxit. Cujus misertus Dominus precibus gloriosi martyris sui Thomæ oculos sibi plenarie restituit. Qui statim rediens ad regem in Normannia ubi erat, ei ostendit quanta Dominus fecisset sibi ad interventum sancti Thomæ martyris. Mox jussit rex reddi sibi oculos veteres, dicens ei, "Quatuor nunc habens oculos, præ cæteris clarius videre deberes." Paulo post hæc miracula quæ vidit ita stupidus et attonitus atque perturbatus est in seipso, ut qui cum eo erant timerent valde ne verteretur in insaniam, et a tristitia absorberetur, sicut mihi retulit dominus Henricus Baiocacensis episcopus qui tunc cum ipso erat. Per dies siquidem XL sedens et mœrens in uno castro Normanniæ quod Argenteon dicitur, ubi primum hoc audivit, luxit ultra modum lugentiumque cibos comedit, equum non ascendit, nulla causa, nulla consultatio, nulla querela ad eum ingressa est. Omnes curas retro posuit, solum luctui se tradens.

[*Compilator*]

Scripsit circa idem tempus domino papæ dominus Guil-

---

* From ET MIRACULORUM to MIRACULA QUÆ VIDIT, fifteen lines lower, is omitted in manuscript B.

lermus Senonensis archiepiscopus, qui paulo post fuit Remensis, in hæc verba:

Sanctissimo patri ac domino Alexandro Dei gratia summo pontifici Guillermus Senonensis minister humilis salutem et debitam cum omni devotione obedientiam.

Apostolatui tuo, pater sanctissime, data est omnis potestas in cœlo et in terra. Introeat ergo in conspectu vestro ultio sanguinis gloriosi qui de Anglia clamat ad vos. Clamabit siquidem adhuc et commovebit non solum terram sed etiam cœlum. Sic consulite nostro dolori, ut honestati pariter consulatis et ecclesiæ saluti. Per Senonensem Archidiaconum quem ad regem Angliæ miseramus nobis est significatum quod causam mortis ejus dederat idem rex, et quod eum occiderat. Valete, et cætera.

Non jubente forsitan ipso rege ut occideretur, nec tamen prohibente interemptus est. Quod etiam simile in quinto Tripertitæ historiæ legitur de Constantino imperatore, scilicet de morte Dalmatii. Quarto igitur vel quinto anno a morte martyris factum est bellum intestinum inter partem et filium regem Henricum juniorem.

Insurrexit ergo cum filio rex Francorum contra eum et alii multi, tam sui quam alieni. Desperatus ergo et audiens signa quæ fiebant Cantuariæ per martyrem Thomam, reliquit Normanniam in qua potissimum erat tunc fervor rebellionis, transivit mare et venit Cantuariam, et mox ut civitatem vidit, antequam illam intraret, exuit se totum præterquam vili tunica amictus, ab ecclesia beati patris Dunsteranni quæ prior occurrit ingredientibus urbem, usque ad majorem ecclesiam ubi beati martyris corpus conquiescit, nudis pedibus incedens et plorans, et ubi asperior apparebat via per medium civitatis, tanquam unus de plebe ascendit, timens et tremens beati martyris adiit sepulturam, ubi toto die illo adventus sui et nocte

sequente jejuniis et orationibus pervigil ante beatum martyrem pernoctavit, et convocato omnium monachorum cœtu a singulis fratrum singulas virgarum percussiones accepit, et omnes consuetudines illas quæ causæ fuerant mortis martyris omnino abdicavit. Quarum abdicatarum ab eo nonnullæ adhuc observantur; utrum eo sciente, ipse viderit.

Post hæc de propria ratione censum annuum triginta librarum offert in munus et oblationem martyrii, quatenus, immemor injuriarum quas fecit sibi et sedi suæ, propitius fiat. Die qua rex Cantuariam venit supra his quæ in servum Domini deliquerat satisfacturus, Comes Flandrensis qui cum immenso exercitu oram maris obsederat, ut in Angliam repentinus irrumperet, mutato repente consilio per Dei dispositionem reversus est. In crastino quoque comprehensus est rex Scotorum in acie contra Nordimbros Angliæ.

[*Rex Franciæ fit peregrinus*]

Piæ quoque memoriæ rex Francorum Ludovicus factus est sancti Thomæ pereginus, offerens ei regia et mystica munera; vinum scilicet et aurum: vini centum modios apud Cantuariam in perpetuum solvendos ad natalitium diem martyris in lætitia celebrandum.

Jam de proposita materia quum multa dicta sint, quæ supersunt

Aliis post me memoranda relinquo,

a sapiente præmonitus intueri, non quod desit sed quod satis sit attendatur. Et quia sufficientia nostra ex Deo est, ipsi honor et gloria, nobis peccatorum venia, beato martyre intercedente per Christum Dominum nostrum qui vivit et regnat per omnia secula seculorum. Amen. *

---

* Here occur in B the words HUC USQUE IN REFECTORIO in red ink.

[*Benedictus abbas*]

Postquam igitur beatissimus Christi martyr Thomas requievit a laboribus suis, et a festo nativitatis Dominicæ transitoriæ ad illa interna et eterni festi gaudia migravit, versus est in luctum chorus noster et organum nostrum in vocem flentium. Lugebant omnes viæ Sion quod non esset qui veniret ad solemnitatem. Oblivioni enim tradidit Dominus festivitatem et sabbatum, et quæ in vestitu deaurato et circumamicta varietate Dominum in hymnis et confessionibus præ multis terrarum ecclesiis benedicere solebat, luctu et lacrimis die noctuque replebatur saturata opprobriis. Coram Deo in Christo loquor, filii ecclesiæ nec in mensa temperabant a lacrimis, sed tacite lugebant gustantes, et potum suum cum fletu miscebant. Sed benedictus Dominus qui non permisit nos temptari supra id quod potuimus, sed fecit cum temptatione proventum, ut possemus sustinere. Gaudeat itaque summæ sedis sancta paternitas tantum se in fine temporis ab extremis mundi finibus habuisse filium. Gaudeant Cantuariensis ecclesiæ filii tantorum sibi miraculorum solatium impendi. Gaudeat super tanti martyris patrocinio totus orbis terrarum et universi qui habitant in eo. Quæ enim est in ecclesia conditio, quis sexus vel ætas, quis gradus aut ordo, qui non in thesauro nostro aliquid sibi utile inveniat? Administratur schismaticis lumen veritatis, pastoribus timidis confidentia, sanitas ægrotantibus, petentibus et pœnitentibus venia, ejus quoque meritis cæci vident, claudi ambulant, leprosi mundantur, surdi audiunt, mortui resurgunt, loquuntur muti, pauperes evangelizantur, et, ut breviter concludatur, omnimodo curatur infirmitas; et omnia pene miracula evangelica multipliciter ejus meritis completa sunt.

Optimus ægrorum medicus sis, Thoma, bonorum.

Quater enim adveniens ignis, populo vidente, circa tum-

bam ejus vel desuper in luminaribus, quæ penitus erant extincta, postea reaccendit.

[*Compitator*]

Quodque omnibus mirandum est et seculis omnibus inusitatum de quodam paupere qui oculis et genitalibus mutilatus turpiter erat, jugiter martyre invocato novi oculi et genitalia nova creata sunt. Et hæc quomodo et ubi acta sunt ecce breviter referimus. Erat plebeius quidam in villa regia Westona nomine, in territorio Bedefordensi, Elvardus nomine, cui ex vicinis suis quidam fulco pro dimidii jugeris aratura duorum denariorum debito tenebatur. Qui altero reddito alterius solutionem usque in annum sequentem sub non habentis specie ipse protelavit. Die quodam festo post beati martyris passionem, quum forte simul Anglicorum more ad tabernam proficiscerentur, postulat ut eunti sibi ad cervisiam saltem dimidium debiti solvat dimidio ad simile sibi retento. Negante nihilominus debitore talionem se redditurum, minatur exactor. Utroque ad tabernam inebriato surgens prætaxatus Elwardus debitorem suum præcessit, et ad domum ejus divertens evulsa ostii sera tam impetuosus quam ebrius effractor domum irrumpit, evolvensque aliqua de domo quærit quod auferat; magnam cotem unam reperiens invenit, et cheirothecas rudes, quibus ruricolæ contra spinas manus armare consueverant. Quibus sublatis, vix pretium unius denarii prædo pauper asportavit. Tunc exclamant pueri in atrio domus colludentes et concurrentes ad tabernam patrem suum evocant, ut prædam excutiat. At ille hominem persequutus cotem extorsit, et eadem in capite prædatoris vibrata, tam cotem in capite quam caput cote confregit, extractoque cuspidis acutæ cultello quem ferebat brachium ejus perforavit. Et prævaluit adversus eum, miserumque ut furem et raptorem et ut effractorem domus suæ reducens

in domo quam effregerat colligavit. Accersivit denique præconem villæ Fulconem nomine, quid facto opus sit interrogat. At ille, "Vilis et insufficiens est causa pro qua captus est; si vero augmentato furto rebus aliis quasi furtivum oneratum produxeris, et nocens ei volueris, plectendi sceleris poteris accusare." Acquievit ille: et tunc terebro suo et bisacuta uno rethi vestibusque nonnullis similiter cum cote et cheirothecis colligatis, officialibus regis die postera præsentavit. Tractus itaque apud Beddefordiam in custodia publica mense uno tentus est. Quid plura? Aquæ judicio examinandus educitur beati Thomæ martyris per omnia implorans patrocinia. Educto ad aquam obvius ei venit presbyter Paganus nomine, simplicitatis et causæ illius conscius, admonet eum omnia in suorum remissionem peccatorum sustinere, odium et iram in animo non habere, et omnibus adversariis omnia ex corde dimittere, et Dei miracula non desperare. Et ille, "Fiat" inquit "Dei voluntas et beati Thomæ martyris in me." Dimissus est in aquam et reus deprehenditur. Quem præco prædictus Fulco arripiens, "Huc" inquit "scelerate, huc venies ad me." Et ille Deo gratias agit et sancto Thomæ martyri. Tractus itaque ad locum supplicii orbatur oculis suis et genitalibus mutilatur, et oculum sinistrum statim eruerunt, dexter autem laceratus et in frusta conscissus vix tandem effossus est. Membra quibus eum mutilaverunt sub uno cespite absconderunt. Mutilaverat eum in brachio accusator ejus Fulco et ejusdem nominis regis officialis, cujus instinctu et consilio in tantam creditur devenisse miseriam quod mendicus fuit omnibus diebus vitæ suæ et cum eo lictores alii duo. Quibus tamen veniam petentibus ab eo pro Dei et sancti Thomæ amore libenter indulsit. Ad martyris memoriam se aditurum licet lumine orbatum fide admiranda inclamitans. Ipse enim de martyris pietate at-

que virtute non diffidens martyri sciens gloriosius esse oculos restituere perditos quam non ablatos conservasse. Sequuta eum fuerat sola filia sua duodenis, quæ et incarcerato alimoniam mendicaverat. Nocte demum diei decimæ, prima noctis vigilia, iterumque circa auroram, apparuit ei quem diu invocaverat infra ecclesiam suam martyr in albis, dixitque viro, "Homo bone, dormis?" Vigilare se fatenti, "Insiste" ait "orationibus; noli diffidere." Nec mora; pro variis oculis quos natura dederat, alterum varium alterum nigrum suscepit. * Et paulo post pruriente sibi testium folliculo abjecta manu scalpere cœpit, et etiam sibi genitalia restituta comperit parva quidem valde sed in majus proficientia, quæ etiam volenti cuilibet palpare non negavit. Venientem autem illum apud Londonias episcopus ipse Hugo Lond. et episcopus Dunelm. qui ei obviaverat, quum iret apud Cantuariam mutilatus, gratulabundus et exultans excessit, sed Londoniensis episcopus non credebat dictis eis quamvis dominus Dunelmenis adverteret eum esse cui obviaverat, nihilominus eum a se ut abiret dimittere noluit, quem misso apud Bedefordiam nuncio ad episcopum per literas suas patentes de hujus modi tali viro, utrum verum foret quod ipse pariter et dominus Londoniensis certificati fuissent. Quibus rescripsit dominus Beddefordensis quod prosul dubio verum fuit, et ejus deformem mutilationem superius et inferius perspexit. Quis audivit unquam tale, aut quis vidit huic simile?

Aliud quoque quod prætereundum non est, quamvis de minimis, et infantile fiat meum vobiscum colloquium, tamen propter beatum martyrem si placet audire dignemini.

Fuit quidam homo nomine Guillermus qui caseum unum causa liberalitatis præsentaverat uxori cujusdam nobilis,

---

* PRO VARIIS...SUSCEPIT] These words are omitted in manuscript B.

quem et illa suæ parvulæ filiæ reservandum commisit. Eadem vero puella, caseo reposito, ludicris et ludis aliis, ut mos est ætatis talium juvencularum, intendebat; depositum quo absconderit statim oblita est. Effluxerant jam dies aliquot, quum puellæ caseus occurrit ad memoriam; sed ubi reposuerit illum nullatenus recordari valebat, timens ne amisso caseo verberum sibi vindicta procederet, uni fratrum suorum similiter parvulo, quem præ cæteris diligebat, specialiter ab ipso dilecta, secretum suum communicavit, sciscitans utrum vel ejus occurrat memoriæ ubi caseus fuerat repositus. At ille se nescire respondit. Appropinquante vero feria sexta, iterum iterumque scrutantur loca singula, evertunt domum, quærunt nec inveniunt caseum. Ait ergo puer frater puellœ, "Audivi sanctum Dei martyrem Thomam innumeris coruscare miraculis. Deprecemur ergo ambo ejus clementiam, ut somniare nos faciat ubi sit caseus." Placuit utrique tale consilium, et dicta oratione Dominica cubitum perrexerunt. Astitit itaque dormienti puellæ sanctus Thomas, vultu habituque venustissimus, et ait, "Ut quid contristaris?" Indicat illa dolendi causam; et sanctus ei quodam vase ostenso, ait, "Non reminisceris tu quod in vase illo vetusto reposueris caseum? surge, ibi illum repperies." Experrecta autem puella de somno, ad locum sibi demonstratum accurrit, caseumque arripiens præ gaudio ad fratrem suum recurrit dicens, "Hugo, certe caseum inveni." Cui frater, "Vere scio quod in loco illo reppereris." At illa "Quomodo" inquit "hoc nosti?" Et puer, "Astitit mihi homo decorus aspectu et indutus sicut episcopus, et ait mihi, 'Surge, in vase illo vetustissimo caseum invenies.'" "Vere" inquit puella "et mihi dormienti idem homo et hoc modo visibiliter apparuit, usus sermonibus ut asseris." Surgentes igitur ambo, matri suæ rei eventum pandunt. Illa vero ejus-

dem villæ sacerdoti Edrico fideliter retulit, et ille gaudens seorsum puerum et puellam conveniens blande alloquutus est eos, qui unum et idem quamvis essent separati abinvicem absque omni varietatis scrupulo ab utroque audivit quod audierat a matre. Et hæc valde religiosa mulier erat. Et accipiens presbyter puerulos duxit secum ad Cantuariam, coram archiepiscopo beati Thomæ successore et coram monachorum sacro conventu qui tunc Domino ibidem famulabantur. Omnes autem quibus hæc sacerdos narravit, excitati sunt in risum et in stuporem gaudii miraculo et oraculo congratulantes, quia

Ludit in humanis divina potentia rebus.

Plura autem miracula causa brevitatis huic operi non inseruimus, sed qui plura velit habere requirat in codice translationis ejusdem martyris quem habent monachi Cantuarienses, et ibi plura reperiet, maxime de avicula quam insequutus est, et de officio misæ quod ejus obsequiis inceperunt monachi more universalis ecclesiæ, scilicet requiem eternam, et audierunt neminem videntes vocem in excelsis cantantium *Lætabitur justus in Domino*, et cætera.

Rogemus ergo nos omnes piissimum Dominum nostrum Jesum Christum ut ad pascua viriditatis eternæ quibus hodie delectatur martyr invictus obtentu ipsius conscendere valeamus, quod nobis præstare dignetur qui cum Patre et Spiritu Sancto vivit et regnat, Deus per omnia secula seculorum. Amen.

EXPLICIT VITA ET PASSIO BEATI THOMÆ EPISCOPI ET MARTYRIS.

47.

LECTIONES DE S. THOMA.

IN TRANSLATIONE BEATI THOMÆ: LECTIO I.

Gloriosi martyris Thomæ translationem, fratres carissimi, dignis in Domino laudibus recensentes, pio mentis affectu quæ quasi felici præsagio in ipsius translatione concurrebant. Licet enim a nonnullis sanctæ Romanæ ecclesiæ translatio ejus prius fuerit affectata et sanctæ Cantuariensis ecclesiæ pro tempore præsidentibus demandata, non potuit tamen quod demandatum fuit, ante tempora infra notata adimpleri. Quod quidem dispositioni Divinæ adscribimus, non humanæ. Dominus enim ac Redemptor noster, in sapientia cuncta disponens, hæc tempora præelegit, ut translatio ipsius, sicut et passio, ecclesiæ sanctæ esset profutura. Ne igitur a posteris veniant in dubium, quæ in translatione beatissimi martyris pervenerunt, attendamus quo anno a passione sua, quo die, quorum temporibus et qualiter gloriosi Thomæ corpus pretiosum a loco humili translatum sit in sublimem; singula breviter percurrentes, ut hodiernæ solennitatis contemplationi, ad honorem ipsius martyris, nobis liceat diutius immorari.

LECTIO II.

Anno igitur quinquagesimo a passione sua, translatio beatissimi martyris est adimpleta. Pensemus, dilectissimi, mysteria anni quinquagesimi. Annus quinquagesimus annus Jubilæus est: Jubilæus autem remissionis annus vel remissivus interpretatur. Sicut enim in Lege anno Jubilæo onera indebita consuerunt remitti, sic et in anno Jubilæo translationis ipsius martyris onera pœnitentium remittuntur. Unde pius pater Honorius papa Tertius, in signum Jubilæi,

accessuris ad solennitatem translationis beatissimi Thomæ annuatim de injunctis pœnitentiis remissiones tales indulsit quales retroactis temporibus nusquam meminimus Romanos pontifices aliquibus indulsisse. Unde non incongrue dicit beatus Martyr quod dixit Redemptor noster, "*O vos omnes, qui laboratis et onerati estis, venite ad me, et ego reficiam vos.*" Et ut antiquæ possessiones, sicut et in Lege, ad antiquos redirent possessores, constituit prædictus pater Ecclesiæ Romanæ, vel extraneis collatæ post mortem eorum ad veros patronos redirent. Dicamus ergo cum propheta *Elevatus est sol, et luna stetit in ordine suo.*

LECTIO III.

Ad memoriam revocemus, quod beatissimi martyris translatio die Martis primo sit celebrata, quo rerum præsagio sic, quum præsagium magis quam eventus debeat appellari, quædam circa beatum martyrem diebus Martis specialiter provenerunt. Ex quibus quædam, etsi non omnia, memoriæ commendemus.

Beatus igitur Thomas die Martis ab utero matris, quasi ad matrem, in lucem processit. Die Martis steterunt primo principes et adversus eum loquebantur. Actus est etiam die Martis in exilium. Die Martis apparuit ei Dominus apud Pontiniacum; cui dixit, "Thoma, Thoma, ecclesia mea glorificabitur in sanguine tuo." Die etiam Martis ab exilio reversus est. Die Martis martyrii palmam adeptus est. Die etiam Martis, gloriose translatus est. Diebus Martis, dilectissimi, septem quæ jam diximus, non sine præsagio provenerunt: ut qui diebus Martis pugnam senserat et afflictum, die Martis de victis hostibus gloriosum reportaret triumphum, De his septem intelligi potest, quod dicit Dominus per prophetam *Super lapidem unum septem oculi sunt.* *

* The tract contains several more lectiones; but nothing deserving of notice is found in them.

48. EPISTOLA THEOBALDI CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPI AD ALFREDUM WIGORNIENSEM EPISCOPUM.

T. Dei gratia Cant. archiep. et totius Angliæ primas, ven. fratri et amico A. Wigorn. episcopo, Salutem.

Ex testimonio vestro accepimus quod latrix præsentium, a clerico cui matrimonio juncta erat derelicta, alteri nupsit, et ex eo suscepit liberos. Clericus vero peregre moratus in sacerdotem promotus est, reversusque, uxore quam duxerat contempta, cœpit in sacerdotii ordine ministrare. Quum vero tam ex eorum confessione quam ex legitima testium assertione constet ipsam cum clerico matrimonium contraxisse, planum est quod secundo marito deinceps adhærere non potest. Quod enim clericus se tempore contracti matrimonii subdiaconum fuisse asserit, quum hoc probari nequeat, eatenus proficit ut indignus censeatur ordine quem conjugatus illicita usurpatione præsumpsit. Siquidem constat, quum ex multis tum ex secundo concilio Toletano, quod eos, qui ad subdiaconatum accedunt, oporteat continentiam profiteri: itemque ex Arelatensi concilio liquet quod assumi aliquem conjugatorum ad sacerdotium non oportet, nisi fuerit promissa conversio. Unde, nisi uxor continentiam quam vovere vult præeligeret, procul dubio priori viro restituenda esset, ipseque, administratione sacerdotii privatus, corporis sui potestatem juxta sanctum

apostolum indulgeret uxori. Hoc enim et beatus Eugenius in causa simili diffinivit, ut qui relicta uxore ad presbyteratum accesserat, avulsus ab altari rediret ad officium conjugale quoad uxor vellet continentiam profiteri. Nunc autem quia clericus in ordinatione continentiam vovit, et uxor votum mariti ob amorem castitatis et spem pœnitentiæ fructuosæ ratum habet et gratum, imminet utrique necessitas continendi, et sacerdoti præclusa est licentia ministrandi. Qui enim ad presbyteratum accessit, votum continentiæ dissimulare non potest, quum illud aut expressum aut tacitum et diaconorum ordinationi ex decreto Martini papæ doceatur insertum. Ait enim. "Diaconus, qui eligitur, si contestatus fuerit pro accipiendo matrimonio et se dixerit in castitate manere non posse, hic non ordinetur. Quod si in ordinatione tacuerit, et ordinatus fuerit, et postea matrimonium desideraverit, sit alienus a ministerio et vacet a clero."

Consonat huic et Leo, tuba cœlestis, qui subdiaconibus carnale interdicit connubium, et omnibus sacris ordinibus sincerissimam castimoniæ indicit puritatem. Erunt ergo hi perpetuo conjuges etiam separati, et in conjugio positi tanquam conjugium non habentes: manebuntque attente de voto continentiæ cui obligati sunt perpetuo singulares. Quod si ad opus carnalis commercii forte redierint, si quidem secum, voti fracti; si cum aliis, adulterii reatum incurrent. Nec in eo juvatur præsumptio sacerdotis quod ab ipso jusjurandum ut se tempore contracti matrimonii subdiaconum fuisse docent ex abundanti accepistis quum hoc solus asseruerit, et postmodum in præsentia domini Cicestrensis, ut scribitis, se dejerasse confessus sit, ut nec dicenti fides habenda sit nec neganti, nisi ut confessio ipsius contra se eundem sufficiat condemnare. Si enim subdiaconus erat, puniendus est contemptor ordinis: si non

erat, æque plectendus est conjugalis fidei violator, eo quidem magis quo secundis nuptiis, si tamen nuptiæ sint dicendæ, causam visus est præstitisse. Ut enim ait beatus Augustinus in libro de adulterinis conjugiis, "Si tu abstines sine uxoris voluntate, tribuis ei fornicandi licentiam, et peccatum illius tuæ imputabitur abstinentiæ." Quid ergo si deseris? quid si decennio aut amplius peregrinaris? Quid si revertens cœlibem vitam ignara conjuge simulas vel in alterius transis amplexus? Proinde tota fere culpa videtur esse presbyteri, mulieris æque levis, nisi quatenus consensit secundo ex quo primum virum superesse cognovit. Secundi viri quidem aut omnino nulla, aut certe minima, nisi et ipse forte prioris matrimonii conscius fuerit. Quia ergo secundæ quæ visæ sunt non fuerunt nuptiæ, maritus posterior, si continere non potest aut non vult, quod forte magis expediret propter liberos quam voluerit, ducat tantum in Domino. Presbyter vero, qui causam dedit discidio, ad restitutionem dotis tenetur uxori, præsertim quum in præsentia vestra in verbo veritatis quod omni stipulationi prævalet in ore sacerdotis se estimationem illius promiserit redditurum. Si quid autem sincerius et utilius a Domino caritati vestræ illuxerit, ex officio vestro illud explete. Nos enim ista consulenda præscripsimus sine præjudicio sententiæ sanioris. Valete.

APPENDIX.

Bedæ epistolæ duæ, accuratius impressæ.

1.

De Mansionibus Filiorum Israel.

Domino in Christo dilectissimo et cum omni semper honorificentia nominando sancto antistiti Accæ, Beda fidelis tuus famulus.

Duas mihi pariter, dilectissime antistitum, non tamen unius ejusdemque difficultatis solvendas quæstiones destinando, parumper me ab inchoata beati prophetæ Samuelis expositione ad Mosem Isaiamque scrutandos articulum deflectere cogis. Quarum prima, quia ad historiam præteriti temporis respicit, aut facile fortasse clarescet, aut non magno periculo remanebit occulta. Secunda vero, quia ad fidem pertinet futurorum, si aliter quam decet sentiatur, cavendum est ne fovea nefandissimæ hæreseos incurratur. Quæris ergo mansiones filiorum Israel, quæ quadraginta et duæ pariter in ultima libri Numerorum parte computantur, quot vel quibus sint annis aptandæ longissimi illius itineris, quod ab Ægypto ad terram repromissionis agebatur. Cunctis enim legentibus liquet, quamvis annos ejusdem itineris eodem prope quo et mansiones numero concludi, nequaquam tamen singulos annos in singulis castris eos fuisse commoratos. Ubi, sicut in omnibus soleo, tuæ beatitudini promptus dico quod sentio : castra videlicet vel mansiones easdem trium tantummodo concurrere curriculis annorum, primi videlicet, secundi et quadragesimi, egressionis ex Ægypto. Quorum primus continet annus mansiones certa distinctione duodecim. Primam esse duo-

decima die primi mensis ingressum: ultimam solitudinem Sinai, prima die tertii mensis aditam, et per undecim menses continuos, construendi tabernaculi et docendæ legis gratia, minime relictam. Quarum videlicet duodecim mansionum novem solummodo liber Exodi nominatim exprimens cæteras tres sub deserti Sin, quod esse dicitur inter Elim et Sinai, vocabulo indiscrete præteriit.

Secundus annus complectitur mansiones viginti et unam, quibus in ordine historiæ cunctis indifferenter sub solitudinis Pharam nomine comprehensis, solum secunda et ultima, hoc est sepulcra concupiscentiæ Aseroth et Cades, suo distinguuntur nomine: sed in catalogo mansionum pariter omnes quot numero fuerint, vel quo nomine dictæ, diligenter ostenditur. Quarum prima mansio, hoc est sepulcra concupiscentiæ, secundo mense ejusdem secundi anni vicesimo secundo die mensis est introita. *Anno* enim *secundo*, ut Scriptura dicit [NUM. x, 11-12], *mense secundo, vicesima die mensis, moverunt castra de deserto Sinai, et recubuit,* inquit *nubes in solitudine Pharan,* profectique sunt de monte Domini via trium dierum, donec venirent ad locum mansionis, quæ merito populi carnes Ægyptias desiderantis, sepulcrorum concupiscentiæ nomen accepit. Ultima autem harum mansionum, id est Cades, quo die vel mense anni sit ingressa, non dicitur: sed tamen quia et ipsa in solitudine Pharan, sita quia eodem anno fuerit adita, non tacetur. Scriptum est enim [NUM. xii, 15,—xiii, 3], *Et populus non est motus de loco illo, donec, revocata Maria, profectus est populus de Aseroth fixis tentoriis in deserto Pharan: ibi loquutus est Dominus ad Moysen dicens, Mitte viros qui considerent terram Canaan*: quod ne proxima post Aseroth mansione jussum factumque putetur, sed potius intelligatur in ultima earum quæ sub Pharan solitudinis nomine continentur impletum, videamus quod infra scriptum est [NUM. xiii, 26—27], *Reversique exploratores terræ post quadraginta dies, omni regione circuita, venerunt ad Moysen et Aaron et ad omnem cœtum filiorum Israel in desertum Pharan, quod est in Cades.* Sed et in Deuteronomio Moyses ipse loquitur populo [DEUT. i, 20-22]: *Quumque venissetis in Cadesbarne, dixi vobis, " Venistis ad montem Amorrei quem Dominus Deus noster daturus est nobis; vide terram, quam Dominus Deus tuus dat tibi, ascende et posside eam:" . . . . . . et accessistis ad me omnes atque dixistis, " Mitte viros qui considerent terram*

&c. Quod autem eandem mansionem secundo anno exitus de Ægypto adierunt, a qua tamen peccato murmurationis retro reverti ac multo tempore per desertum vagi errare et passim cadere meruerunt, testatur Moyses in sequentibus, dicens [DEUT. i, 46—ii, 1]: *Sedistis ergo in Cadesbarne multo tempore: profectique inde venimus in solitudinem quæ ducit ad Mare Rubrum, sicut mihi dixerat Dominus, et circuivimus Montem Seir longo tempore.* Et infra [DEUT. ii, 14]: *Tempus autem quo ambulavimus de Cadesbarne usque ad transitum torrentis Zare, triginta et octo annorum fuit, donec consumeretur omnis generatio hominum bellatorum de castris, sicut juraverat Dominus.* Zare autem non nomen est mansionis, de illis dico quadraginta duabus, sed nomen torrentis, ad quem, sicut in Numerorum volumine legitur, transgressa tricesima octava mansione nomine Hie ab Aram venerunt. Quem relinquentes, inquit, castra metati sunt contra Aaron, quæ est in deserto et prominet in finibus Amorrei; quod quadragesimo anno gestum fuisse non latet. Qui videlicet annus, quadragesimus idem et ultimus longissimæ per desertum viæ mansiones continet numero decem: quarum prima est magno labore reperta; eadem ipsa Cades deserti Sin, quam ante triginta octo annos, ut dictum est, culpa prævaricationis exigente, post se reversi reliquerant. De qua ita scriptum est [NUM. xx, 1-13], *Veneruntque filii Israel et omnis multitudo in desertum Sin, mense primo: et mansit populus in Cades, mortuaque est ibi Maria et sepulta est in eodem loco. Quumque indigeret aqua populus, coiverunt adversum Moysen et Aaron,* &c. ad id quod scriptum est: *Hæc est aqua contradictionis, ubi jurgati sunt filii Israel contra Dominum et sanctificatus est in eis.* Notandumque quod eandem Cades in deserto Pharan et in deserto Sin Scriptura sitam referat. Unde conjici datur consueto more locorum partem deserti Pharan, ubi Cades est, specialiter Sin appellari. Sin autem, non ipsa est, quam mox transgresso mari rubro inter Elim et Sinai pertransiere, sed alia prorsus, aliisque apud Hebræos scripta elementis. Secunda vero ejusdem quadragesimi anni mansio est mons Hor, in quo occubuit Aaron prima die quinti mensis: ultima campestria Moab super Jordanem contra Jericho, ubi Deuteronomium meditantes manserunt usque dum, post mortem Moysi, Josue duce, prima die decimi mensis, sicca fluvii Jordanis profunda transirent.

Fiunt ergo omnes mansiones primi anni duodecim, secundi viginti et una, ultimi et ipsa quadragesima prima quæ est Cades et aliæ novem: id est simul omnes quadraginta et duæ; ubi diligentius intuendum quare Legis lator tanta solertia trium annorum conscripto catalogo reliquas maluerit præterire silentio; ita ut tanto temporum vel potius seculorum spatio distincta mansionum loca sub contextu continuæ narrationis quasi mox sibi invicem succedentia connectat. *Egressique* inquit [NUM. xxxiii, 34—37] *de Hebrona castra metati sunt in Asion Gaber. Inde profecti venerunt in desertum Sin, hæc est Cades. Egressi de Cades, castra metati sunt in monte Hor.*

Quum superiora sollicitius inquisita doceant eos secundo suæ profectionis anno de Asion Gabor venisse in Cades, et post longos triginta et octo annorum amfractus derelicta tandem eadem Gades venisse in montem Hor; nequaquam hoc frustra sed magni mysterii gratia taliter actum conscriptumque debet intelligi; ubi salvo subtiliore tractatum moraliter puto sentiendum. Quodque mansionum contextus earundem, qui de servitute Ægyptia liberatos ad terram repromissionis provehit, sicut beatus Hieronymus in libro super iis dictato enucleatius exponit, altipetax est spiritualium ascensio virtutum, quibus ecclesia Christi, quibus una quæque anima fidelis spe libertatis assumpta de hac convalle lacrymarum ad dispositum sibi locum, hoc est ad videndum Deum Deorum in Sion, festina satagit ascendere, donec salvo nostri boni operis incessu proficimus de virtute in virtutem, quasi castra quædam mansionesque, Deo duce, rectissimas per desertum mundi sitientis agamus. At quoties vitiis quibuslibet subripientibus a cœpto veritatis calle deviamus, non statim ad altiores virtutum gradus ascendere possumus: sed interim ab infimis miseræ mentis defectibus, paulatim superiora debeamus pœnitendo repetere, donec dignis pœnitentiæ fructibus actis perveniamus reduces ad illum de quo lapsi sumus modum culmenque gratiæ spiritualis, ac sic intermissum ad tempus incipiamus iter agere virtutum exuti veteri homine cum actibus ejus et induti novo qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate: quod mors et funeratio patrum peccantium in deserto ibidemque natæ et adultæ significat juventutis alacritas quæ fluvio mortis devicto digna fit regnum supernæ promissionis intrare. Ita enim fit ut renovata nostræ bonæ conversationis juventute,

sicut aquilæ, tanta jam ac talia malignis spiritibus occurrentes valeamus firmare castra supernorum profectuum, quæ non solum divino respectui grata, sed et spiritualium patrum sint scriptis ac laude dignissima.

Hæc de prima tua quæstione, carissime, quia plana videntibus ex historico sunt transacta cursu, mox lectis tuæ beatitudinis epistolis rescribere sategimus. De Prophetæ autem testimonio quod pariter exponendum misisti, si quid Deo concedente memoria dignum sentire poterimus, et ipsum tibi quantocius non celare curabimus. Orantem pro ecclesia sua sanctam beatitudinem vestram, sancta et individua Trinitas incolumem custodiat.

Explicit de mansionibus filiorum Israel.

2.

DE EO QUOD AIT ESAIAS "ET CLAUDENTUR IBI IN CARCERE ET POST DIES MULTOS VISITABUNTUR."

Domino beatissimo et intima semper caritate venerando, sancto antistiti Accæ, Beda humillimus servorum Christi, salutem.

QUONIAM quidem, primæ tuæ propositioni festinato respondens, secundam, quæ mihi videbatur obscurior, opportunius rebar ex tempore considerandam; nunc etiam de illa, juxta mei ingenioli sensum, quod Catholice et absque scrupulo fidei dici et intelligi possit exponam. Quæris enim, (quod prorsus quæsitu dignum, nescio autem an a mei similibus est quærendum,) quomodo intelligendum sit quod de die judicii scribens Isaias dicit inter cætera [xxiv, 21—23], *Et erit in die illa visitabit Dominus super militiam cœli in excelso, et super reges terræ qui sunt super terram ; et congregabuntur in congregatione unius fascis in lacum et claudentur ibi in carcere, et post multos dies visitabuntur : et erubescet luna et confundetur Sol quum regnaverit Dominus exercituum in monte Sion et in Hierusalem et in conspectu senum suorum fuerit glorificatus.* Ad hoc autem quærendum admonitum te asseris ex lectione tertii nostri in Samuelem libelli, ubi infixum in capite Goliæ lapidem super eterna neque unquam penitus excutienda Diaboli et angelorum sociorumque ejus pœna interpretantes, hujusce

sententiæ memoriam fecimus, non tamen hæc quomodo intelligenda sit, sed quomodo intelligenda non sit edisserentes: id est quia nequaquam post multos dies sunt liberandi quibus in ultimo examine dicatur: *Discedite a me, maledicti, in ignem eternum.* Neque enim sibi contrarius esse potest idem ipse propheta qui alibi dicit [lxvi, 24], *Et videbunt cadavera virorum qui prævaricati sunt in me: vermis eorum non morietur, et ignis eorum non extinguetur.* Sin autem qualiter intelligenda sit quæritur, palam tuæ sanctitati, domine in Christo dilectissime, profiteor nequaquam me ausum dicere quod intellexerim quid in hac sententia senserit aut sentiri voluerit propheta Esaias.

Sed tamen, quid ipse in ea pure, ut reor, et Catholice sentiam tibi præcipienti pandere non abnego. Primo diligentius inspiciens, quid de hac beatus Hieronymus in suo pulcherrimo in eundem prophetam opere loquebatur, "Quod autem sequitur (inquit) *Et post multos dies visitabuntur,* videtur applaudere amicis meis, qui Diabolo et Dæmonibus dant pœnitentiam, quod multa post tempora a Domino visitentur; sed considerent quia non dixerit aperte Scriptura Divina, visitabuntur a Domino vel visitabuntur ab Angelis, sed absolute visitabuntur. Ex qua ambiguitate verbi et remedium potest intelligi et correptio, quod, postquam justi præmia receperunt, illi in pœnis perpetuis visitentur. Et tamen sciendum quod judicium Dei humana non possit scire fragilitas, nec de pœnarum magnitudine atque mensura ferre sententiam quæ Domini arbitrio derelicta est." Quibus profecto verbis doctissimus vir et errorem redarguit eorum qui diabolum cum angelis et hominibus reprobis autumant post longa licet tempora completi examinis ultimi suppliciis eruendum, et ex prophetæ dictis hoc intelligi posse demonstrat, quod postquam justis in judicio præmia sempiterna donentur, damnati perpetua pœna reprobi incognito nobis ordine visitentur: quod autem remedium aliquantulum nacturi sunt, non tamen a tormentis omnibus solvendi aut certe graviore adhuc correptione plectendi, quod tamen qualecunque et quantulumcunque et quandocunque venturum sit, solius eternæ judicis sententiæ pateat. Verum nusquam alibi Scripturarum legimus aliquid hujusmodi sensus id est de augendis sive minuendis post diem Judicii reproborum tormentis. Nam quod de Habacuc propheta quidam, quasi in auxilium hujuscemodi

sensus, assumunt, In ira misericordiæ memor eris [*Quum iratus fueris misericordiæ recordaberis*, HAB. iii, 2] ad hoc ambiguum, ad aliud vero est clara luce perspicuum: quod videlicet causa prævaricationis hominibus Deus in hanc convallem lacrymarum eos de Paradisi gaudiis expulerit, non tamen his sicut angelis de cœlo cadentibus spem resipiscendi abstulerit, sed insuper adjutorium frequens recuperandæ salutis adhibuerit. Memoratusque cur sunt spiritus vadens et non rediens quod singulis nobis peccantibus, qui in se ipso semper tranquillus est videatur irasci dum punit, attamen digne pœnitentibus mox misereri meminerit; quod denique eidem propheta dixit enim hoc in oratione pro ignorantibus ignoranter peccanti ad horam irascens statim sit misertus oranti, cui simile est illud Psalmistæ [lxxvi, 10] *Numquid obliviscetur* &c. . . . . . *misericordiam suam*? Hoc namque et hujusmodi dicta omnia, sicut et illud [PSAL. lxxxviii, 33] *Visitabo in virga* &c. . . . . . *eorum* et *addam plagas vestras septuplum*, et cætera talia, certum est quod hujus seculi, in quo misericordiam et judicium Sancti Domino cantant, statui conveniant.

Incertum autem si et futuri, in quo fit quod in alio psalmo [lxi, 12] Deo dicitur, quia *Tu reddes singulis secundum opera eorum*, quia, inquam, manifeste Scriptura aliquid post universale judicium talis futuræ mutationis non dicit, sunt qui illum prophetæ versiculum, quo clausos in carcerem laci reges terræ post multos dies visitatum iri perhibet, non post longum tempus consummati novissimi examinis: sed in ipso examine putent adimplendum. Quia videlicet homines majorum scelerum rei, per multos ante judicium dies congregati in lacum miseriæ, in ipso Judicii tempore sint per resurrectionem ad modicum evocandi de lacu, et mox peracto judicio cum recepto corpore eundem recludendi in lacum. Cujus visitationis post multos dies futuræ id est resurrectionis et judicii advenientis tempore, sequentes quoque versiculi complebuntur; quibus dicitur, *Et erubescet Luna et confundetur Sol quum regnaverit Dominus exercituum in monte Sion*, &c. Hæc etenim in die Judicii futura, quando et gloriam regni sui universis et beatitudinem suæ visionis sanctis ostensurus est Christus, loquitur propheta sæpe et apertius Evangelica Scriptura, dicente Domino [MATT. xxiv, 29-30]: *Sed in illis diebus, post tribulationem illam Sol contenebrabitur et Luna non dabit splendorem suum, et stellæ cœli erunt*

decidentes, et virtutes quæ sunt in cœlis movebuntur, et tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus cum virtute multa et gloria. Neque hoc quod dicitur *Et erit in die illa visitabit Dominus,* putet quisquam huic assertioni contrarium, quasi non possit dici in die illa futurum, quod multis ante judicium diebus constet implendum. Solet namque Scriptura de die Judicii loquens non solum diem illam sed et horam illam nuncupando præcurrentia proxime ante judicium tempora signare. Denique et Joannes Apostolus, tam longo ante diem Judicii tempore scribens, ait [I Jo. ii, 18]: *Filioli,* &c. . . . . . *novissima hora est.* Et ipse Dominus in Evangelio quum diceret, [Luc. xvii, 29] *Qua die* &c. . . . . . *hominis revelabitur;* continuo subjunxit, et ait, *In illa* &c. . . . . . *redeat retro.* Videbatur enim, quum, die revelationis præmissa, protinus horam illam subjungeret, non aliam debuisse horam intelligi quam eam qua ipsa revelatio contingeret. Attamen, hora nominata, Dominus non ea quæ in die revelati judicii futura, sed quæ ante diem revelandi judicii essent facienda signavit. Neque enim pluente Domino ignem et sulphur de cœlo quisquam in Sodomis ad pœnitentiam commissorum recurrere, sicut nec ad augmentationem eorundem procurrere, spatium temporis habuit, neque filio hominis revelato aliquis facultatem, sicut nec voluntatem, habere poterit, vel repetendi desideria quæ cum mundo superius ascendendo reliquerat, vel relinquendi fructus virtutum spiritualium, quibus eatenus exercendis inservierat. Hoc est enim relicta in domo vasa descendendo tollere et operantem in agro retro præposterum ire, quum omnes inopinatus judicis adventus præoccupans timere solummodo, ac de operum suorum retributione cogitare, compulerit. Sic ergo apostolus in ipsis adhuc primordiis novi Testamenti novissimam horam jam venisse testatur.

Et si Dominus de die Judicii ac revelatione adventus sui faciens sermonem repente intulit, quid in illa hora cavendum, quid sit fidelibus agendum, quæ tamen admonitio manifesta ratione probatur, non ad ipsum judicii advenientis articulum pertinere, sed potius ad vicina imminentis judicii tempora, de quibus præmissum fuerat [Luc. xvii, 22] *Venient dies* &c. . . . . . "*Ecce hic,*" et paulo post [26.], *Et sicut* &c. . . . . . *ad nuptias:* ecce quanto magis Propheta, qui tot sæculorum voluminibus Novi Testamenti tempora præcurrens prophetiæ oculum longe ad speculandos

extremi temporis eventus extendit, potuit de consummatione sæculi loquens ea pariter interserere, quæ non jam instante sed imminente adhuc ipsa consummatione futura cernebat. Unde licet paulo superiora loci hujus prophetici, de quo quæstio est, diligentius inspicere, et quomodo partim ad diem judicii, partim ad vicina judicio tempora pertineat, explicare. *Prævaricantes*, inquit [Is. xxiv, 16] *prævaricati sunt* &c. . . . . . *prævaricati sunt.* Hæc ante diem judicii fieri quis non videat, quando, sicut Dominus prædixit, [MATT. xxiv, 10-12] *Scandalizabuntur* &c. . . . *multorum?* Deinde subjungit [Is. xxiv, 17-18], *Formido* &c. . . . . . *laqueo:* et hæc, appropiante, non autem adhuc apparente judicio, temporibus videlicet Antichristi, ventura esse perspicuum est. Quis enim, veniente de cœlis Domino et resuscitatis in ictu oculi omnibus, vacabit de loco ad locum fugere, vel per diversa evadendi consilia mentem versare, quod hujus vitæ statui solum congruit? Temporibus igitur, ut dixi, novissimæ persequutionis aptius hæc verba conveniunt Formido, &c. namque, quia habitatorem terræ præoccupandum dicit, ipse est turbo præfatæ persequutionis, de quo ad beatum Job Dominus, Antichristi gesta explicans, ait [Job, xli, 5] *Per girum* &c. . . . . . *formido:* et ad Discipulos in Evangelio, [Matt. xxiv, 21] *Erit enim* &c. . . . . . *fiet:* vel quali formidine cupiebat liberari propheta, qui dicit [Psal. lxiii, 1] *A timore* &c. . . . . . *meam.* Notandum enim quod non ait a gladio inimici, sed a timore inquit inimici eripe animam meam: quia non hoc erat fortis martyr, ut non eum corporaliter occidat inimicus; sed hoc nimirum, ut non timeat eum qui occidit corpus, animam autem non potest occidere, ne forte hunc timendo offendat eum qui potest et animam et corpus perdere in Gehennam, quod multis in certamine positis medio constat evenisse, qui, adversa non ferendo pœnarum, vitam negabant eternam. De qualibus hic dicitur *Et* &c. . . . . . *foveam.* Fugiens quippe a voce formidinis, cadit in foveam, qui ob minas vel tormenta persequutoris, fidei constantiam deserens, Christum perdere non timet. Fuerunt autem nonnulli qui, violentia tormentorum coacti, Christum voce magis quam mente negarent, ideoque elapsi manibus tortorum, rursus juvante fraterna compassione redirent ad Christum, et quem prius timide negaverant, in ejus denuo fortiter confessione perstarent: culpamque apostasiæ perfectissime, vel longo

pœnitentiæ medicamento, vel etiam restaurato martyrum certamine, delerent. At quidem in martyrio lapsi, ne resipiscendo ad pœnitentiam quam proposuerant veniamque redeundi tempus haberent, statim interficiebantur, ardente adversario animas jugulare non corpora, quibus apte congruit quod hic propheta consequenter adjungit, *Et qui se explicaverit de fovea, tenebitur laqueo*. Quum enim hujusmodi animarum necem a priscis ecclesiæ persequutoribus, membris videlicet diaboli, Christianis illatam noverimus, quis dubitet eandem multo amplius inferendam, ubi ipse malorum omnium dux et origo Satanas suum de abysso ad persequendam ecclesiam caput extulerit ?

His autem propheta de proximo ante diem judicii tempore prædictis, adjicit consequenter ea quæ bifariam, ni fallor, possunt rectissime intelligi, quod cataractæ de excelsis apertæ sunt, et concutientur fundamenta terræ, confractione confringetur terra, contritione conteretur terra, commotione commovebitur terra, agitatione agitabitur terra, sicut ebrius. Potest enim et de ipso terræ elemento dictum accipi, quod tempore novissimo penitus a pristino statu commovendum sit. Possunt etiam terræ nomine homines qui in terra habitant designari, et ejusdem rationalis terræ concussione, confractio, contritio, commotio, agitatio sicut ebrii illa intelligi, de qua Dominus in Evangelio, quum dixisset, [Luc. xxi, 25] *Erunt signa in sole et luna et stellis*, subjunxit dicens *et in terris pressura gentium*: vel certe illa de qua mox addidit, *præ confusione*, inquiens, *sonitus* &c. . . . . *orbi*. Quod autem addit propheta, [Is. xxiv, 20] *Et auferetur* &c. . . . . . *ut resurgat*, specialiter ad diem Judicii respicit, quando præterit figura hujus mundi et ea quæ nunc in illo est hominum conversatio transit. Qua de die novissimo intermixta sententia, rursus ad ea quæ diem novissimum terribilia præcedunt, id est ad interitum Antichristi prædicendum, sermonem convertit, *Et erit*, inquiens, *in die* &c. . . . . *carcerem*. Visitabit Deus namque super militiam cœli in excelso, quum interfecto Antichristo potentiam spirituum immundorum magna ex parte contriverit, quæ militia cœli recte vocatur, vel quia ab initio de cœlestibus ad ima corruens, vel quia nunc commorata in aere, qui sæpe in Scriptura cœlum nuncupatur, pertinax cum humano genere bellandi studium gerit. Unde dicit Apostolus non esse nobis colluctationem adversus carnem, sed adver-

sus principatus et potestates, adversus mundi rectores tenebrarum harum, contra spiritualia nequitiæ in cœlestibus. Et per Prophetam Dominus futuram eorum perditionem describens, *Inebriatus est,* inquit [Is. xxxiv, 5] *in cœlo, gladius meus.* In die ergo illa, id est in tempore quo formido et fovea et laqueus maxime illius et ultimæ tribulationis habitatorem terræ capturus est, quando gente contra gentem et regno consurgente adversus regnum, concutientur fundamenta terræ, et ipsa suis se invicem incolis impugnantibus confringetur, commovebitur, agitabitur sicut ebrius, appropinquante et jamjamque imminente ablatione et ruina ipsius, visitavit Dominus super militiam cœli in excelso mittendo angelum de cœlis, qui hominem illum peccati, filium perditionis, qui elevatur et extollitur supra omne quod dicitur Deus aut quod colitur, ita ut in templo Dei sedeat, divina virtute perimat: quod beatus Papa Gregorius per Michaelem Archangelum patrandum fore, ex Apocalypsi sancti Joannis intelligit, ubi scriptum est [xii, 7—8] *Et factum* &c... *cœlo.* Visitabitur ergo super militiam cœli, quum perimetur Antichristus, quia et illo interempto virtus spirituum malignorum, qui eum in ostendendis signis mendacibus juverant, infirmata cassabitur, et ipse non sine ratione potest inter militiam cœli deputari pro eo, quia se non solum super angelos omnes verum etiam super omnem divinæ majestatis celsitudinem exaltare præsumit. Visitabitur et super reges terræ, qui sunt super terram, ministros videlicet Antichristi et factorum fraudumque ejus fautores et cooperatores, qui infirmis ac terrenis mentibus impio dominantur imperio, quos dubium non est finiendo eodem furore suæ tribulationis esse perituros. Juxta quod in omnibus, qui contra ecclesiam exarserunt, bellorum auctoribus factum historiæ tradunt.

Notandum enim, quod non ait aperte super omnes regis terræ, sicut nec super omnem militiam cœli; sed absolute, visitavit Deus, inquit, super militiam cœli in excelso, et super reges terræ, qui sunt super terram; videlicet hæc non de generali omnium, sed de speciali quorundam hominum angelorumque malorum dejectione dicta intelligi, et congregabuntur in congregatione unius fascis in lacum et includentur ibi in carcerem, de animabus dicitur eorum, quorum, Domino visitante, corpora dabuntur in mortem, quæ etsi non simul egressæ de corpore, cunctæ tamen suo